

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОР-
ТУ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
“ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ”

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІ-
ТИ**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 32-33 (36-37)

*За редакцією
доктора технічних наук, професора
Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО
і члена-кореспондента Національної академії педагогічних наук
України, доктора педагогічних наук, професора,
О.Г. РОМАНОВСЬКОГО*

Харків НТУ «ХПІ» 2012

ББК 74в7

П78

УДК 378:37.03+316.344.42

Рецензенти: **Р. С. Гуревич**, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України**В. В. Рибалка**, доктор психологічних наук, професор**В. О. Лозовой**, доктор філософських наук, професорСвідоцтво про державну реєстрацію: **КВ №7762 від 21.08.2003 р.**

Друкується за рішенням Вченої ради Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”, протокол № 11 від 21.12. 2012 р.

Редакційна колегія:

В. Г. Кремень, д-р. філос. н., професор, академік НАН України і НАПН України (голова)**Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ**, д-р. техн. н., професор, почесний академік НАПН України (співголова)**І. А. Зязюн**, д-р. філос. н., професор, академік НАПН України (заступник голови)**О. Г. Романовський**, д-р. пед. н., професор, член-кореспондент НАПНУ (заступник голови)**В. М. Бабаєв**, д-р. держ. упр., професор**В. П. Андрущенко**, д-р. філос. н., професор, академік НАПН України**Н. Г. Ничкало**, д-р. пед. н., професор, академік НАПН України**І. Д. Бех**, д-р. психол. н., професор, академік НАПН України**С. У. Гончаренко**, д-р. пед. н., професор, академік НАПН України**В. І. Луговий**, д-р. пед. н., професор, академік НАПН України**В. Ю. Биков**, д-р. техн. н., професор, член-кор. НАПН України**С. О. Сисоєва**, д-р. пед. н., професор, член-кор. НАПН України**Г. О. Балл**, д-р. психол. н., професор, член-кор. НАПН України**Р. С. Гуревич**, д-р. пед. н., професор, член-кор. НАПН України**В. М. Князьєв**, д-р. філос. н., професор**П. І. Надолішний**, д-р. держ. упр., професор**В. П. Тронь**, д-р. держ. упр., професор,**В. В. Рибалка**, д-р. психол. н., професор**Т. І. Сущенко**, д-р. пед. н., професор**М. П. Лещенко**, д-р. пед. н., професор**В. О. Моляко**, д-р. психол. н., професор**Н. А. Побірченко**, д-р. психол. н., професор**Л. П. Пуховська**, д-р. пед. н., професор**О. М. Пехота**, д-р. пед. н., професор**В. В. Корженко**, д-р. філос. н., професор**А. І. Грабченко**, д-р. техн. н., професор**Є. Є. Александров**, д-р. техн. н., професор**М. Д. Годлевський**, д-р. техн. н., професор**Е. Г. Братуга**, д-р. техн. н., професор**О. С. Куценко**, д-р. техн. н., професор**В. Б. Самородов**, д-р. техн. н., професор**О. С. Пономарьов**, професор**С. М. Пазинич**, д-р. філософії, професор**А. О. Мамалуй**, д-р. фіз.-мат. н., професор**О. І. Ільїнський**, д-р. фіз.-мат. н., професор**О. А. Ігнатюк**, д-р. пед. н., професор**Н. В. Підбуцька**, к.пед. н., доцент (відповідальний секретар)

Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти [Текст] : П78
зб. наук. праць / за ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Вип. 32-33 (36-37). – Харків :
НТУ “ХПІ”, 2012. – 296 с.

Розглянуто психолого-педагогічні аспекти проблем підготовки фахівця, теоретико-практичні компоненти теорії управління, компоненти інноваційної складової розвитку освіти, психологічні проблеми соціального життя. Проаналізовано питання удосконалення рівня підготовки фахівця та інноваційних аспектів у сфері освіти та управління.

Адресовано науковим працівникам, педагогам, аспірантам, тим хто займається дослідженням проблем підготовки гуманітарно-технічної еліти.

ББК 74в7

ISSN 2078-7812

© Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”, 2012

**І РОЗДІЛ
ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ
СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ**

УДК 378

*Романовський О.Г.,
м. Харків, Україна*

**ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТ-
НЬОГО ПСИХОЛОГА ЯК ПРЕДСТАВНИКА СУЧАСНОЇ ІНТЕЛІГЕН-
ЦІЇ**

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується складністю і суперечностями. Протягом ХХ століття людство пережило багато змін і потрясінь. Для успішної адаптації та загального розвитку суспільства необхідно піти шляхом підвищення культури, якості освіти, морального і фізичного оздоровлення, іншими словами - шляхом гуманізації. Подальше існування і розвиток людства неможливий без системи заходів, спрямованих на розвиток загальнокультурних компонентів у змісті освіти, орієнтованих на вдосконалення особистості (головної цінності освіти), що передбачає формування гуманістичного світогляду, створення нових відносин між особистістю і суспільством. Гуманізація професійної підготовки – це умова вирішення глобальних проблем сучасного людського соціуму, це шлях до вдосконалення духовного, культурного складу особистості, це формування соціальних здібностей людини жити в суспільстві за моральними нормами, зберігання і збагачення здібностей до творчої діяльності, самовдосконалення.

Нині існує тенденція з одного боку, формування людини, що здатна пристосуватися до нових суспільних відносин, з іншого – залишається необхідність збереження гуманістичної системи цінностей: порядності, сумлінності, чесності, самовідданого служіння суспільству. Саме ці якості особистості змушують згадати про інтелігентність, яка, як інтегративне властивість особистості, являє собою вектор духовних і життєвих прагнень людини. Інтелігентна людина дивиться на життя через систему твердих принципів і організовує свою діяльність на основі уявлень про сенс і мету життя. Інтелігентність пов'язує людини з культурою, з гуманістичною парадигмою цінностей. Тому одним з найголовніших сучасних завдань має бути сприяння формуванню фахівця як представника інтелігенції.

Аналіз публікацій та досліджень з визначеної проблеми. Аналіз праць педагогів, психологів, філософів, соціологів дає змогу виділити основні аспекти наукових досліджень досліджуваного напрямку: обґрунтування теоретико-методологічних засад модернізації освіти (В. Андрущенко, В. Білоусова, С. Гончаренко, І. Зязюн та ін.); розкриття психологічних основ гуманізації освіти (Г. Балл, Г. Костюк, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Семиченко та ін.); ото-

тожнення гуманістично орієнтованої освіти з особистісно орієнтованою (О. Асмолів, І. Бех, О. Пехота, С. Подмазін, В. Рибалко, І. Якиманська та ін.); нові підходи до здійснення гуманістичного виховання в сучасних умовах (Г. Ващенко, О. Вишневський, Є. Бондаревська, І. Підласий, Сухомлинська та ін.). Останнім часом активізувалися наукові пошуки в галузі модернізації професійної освіти (Г. Ареф'єва, М. Добрускін, Н. Ничкало, Є. Пашков, С. Ставицький, В. Шубін, О. Пономарьов, Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ та ін.). Зокрема, розробляється проблема педагогічного забезпечення культурологічного складника у підготовці майбутніх фахівців.

Дослідників цікавлять теоретико-методологічні та дидактичні аспекти культурологічної підготовки молоді (Г. Васянович, В. Виноградов, В. Вулих, Г. Дегтярьова, О. Музальов, Г. Онкович та ін.), питання культурологічного змісту освіти (З. Донець, Н. Саєнко, Л. Руденко та ін.), конкретно-фахової спрямованості культурологічної підготовки (З. Скринник, З. Гіптерс та ін.). Проблемі підготовки психолога у закладах вищої педагогічної освіти приділяється значна увага провідних українських науковців (О.Ф.Бондаренко, Ж.П.Вірна, Л.В.Долинська, Л.М.Карамушка, С.Д.Максименко, Е.Л.Носенко, Н.І.Пов'якель, Н.В.Пророк, В.А.Семиченко, Л.Г.Терлецька, Н.В.Чепелева, Т.С.Яценко). Однак, досліджень, що б розкривали основи культурологічної підготовки майбутніх спеціалістів гуманітарних спеціальностей, на сьогодні бракує.

Мета статті: розкриття деяких аспектів професійної підготовки майбутніх психологів, що сприяють формуванню гуманістичної спрямованості особистості.

Виклад основного матеріалу. Інтелігентність визначає людиноцентриський підхід у всіх сферах життєдіяльності, нею обумовлено збереження і зміцнення гуманістичного ставлення до світу. Інтелігентність - це здорова людина в здоровому суспільстві.

Слово «інтелігентність», виникнувши як похідне від слова «інтелігенція» і затвердивши цим свою специфічність, надалі розійшлося з ним у своєму значенні. Це пов'язано, втім, і з багатозначністю слова «інтелігенція». Зазначена розбіжність понять інтелігенції й інтелігентності закріплює «Психологічний словник» 1990 року. Тут йдеться про дивергенцію понять «інтелігенція» і «інтелігентність», про виділення останньої в якості самостійного духовно-етичного поняття. «Під першим стали розуміти соціальну роль, під другим - особливу якість, духовність особистості». Це означає, що інтелігентність реалізується незалежно від спеціально інтелектуальної праці, в будь-якій людській діяльності. Це дозволяє нам говорити про інтелігентність фахівця.

Слово «інтелігенція» ще В.Д. Тредіаковським вживалося в значенні «розумна здатність», на що вказує латинська етимологія слова. Аналогічно трактує це слово «Філософський словник» 2000 року. Етимологічно як «інтелігенція», так і «інтелігентність» пов'язані зі словом «розум».

У педагогічній науці проблема інтелігентності вивчалася недостатньо. Можна назвати, наприклад, В.І. Андрєєва, який поглиблено займався проблемою інтелігентності і навіть склав тест, єдиний у своєму роді, на оцінку рівня інтелігентності [4].

Формувати інтелігентність майбутнього спеціаліста необхідно, так як: «В інтелігентній праці особистість розвиває свій людський талант, щоб реалізувати його з користю для себе, своєї Батьківщини і всього людства в цілому. А це неможливо без належного професіоналізму. У свою чергу, побудова професіоналізму неможливо без виховання моральності; а виховання моральності неможливо без реального навчання конкретній справі. Конкретній справі людина навчена погано, якщо вона не навчена конкретної професії» [6]. Формуючи інтелігентність майбутнього фахівця, ми формуємо особистість не просто гармонійну, гарну, гідну і т.п., а й людину, яка відіграє певну позитивну роль у суспільстві і володіє при цьому етичними ознаками інтелігентності.

Таке бачення проблеми дозволяє визначити основні шляхи її вирішення сучасної вищої школи, в першу чергу в університеті, у тому числі й технічному. Інтелігентна людина повинна мати не тільки спеціальні знання, але й глибокі гуманітарні. У ВНЗ повинна бути духовно-насичена виховна середа, наповнена корисною суспільству позанавчальної діяльністю. Отже найскладніше завдання - це створення цілісної, методично продуманої системи навчально-виховної роботи, що включає спільні дії з формування якісних професійних знань і позитивних моральних установок у студентів.

Саме у Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут», який займається професійною підготовкою майбутніх психологів з орієнтацією на спеціалізацію з психології праці та інженерної психології, кафедра педагогіки та психології управління соціальними системами на чолі з автором статті сприяє формуванню майбутнього психолога як представника сучасної інтелігенції. Навчальний план підготовки цих фахівців побудований відповідно до тих аспектів, які повинні бути у інтелігентної особистості.

Так аналіз робіт, присвячених проблемі формування сучасного фахівця як представника інтелігенції, дозволили зробити портрет майбутнього психолога з високоякісною культурологічною освітою.

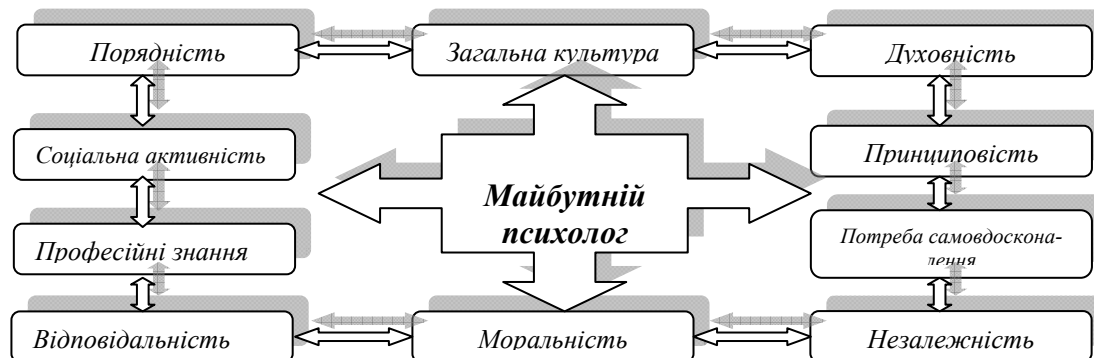

Рис. 1. Якості майбутнього психолога як представника інтелігенції

Отже на представленому рисунку розкриті ті якості особистості, які розкривають особливості інтелігентної особистості. Важко встановити які якості серед перелічених є більш важливими, однак автор ґрунтуючись на власному досвіді, вважає, що саме загальна культура, моральність та духовність – це ті інваріанти особистості, що виводять її на рівень інтелігенції. Зокрема, під *загальною культурою* розуміємо оптимальний мінімум якостей, властивостей, здібностей, дій особистості, які допомагають розвиватися їй у гармонії із загальнолюською культурою. Моральність та духовність – це принципово різні категорії. Так *духовність* передбачає удосконалення внутрішнього світу, вищі духовні цінності, незалежність від матеріально-фізичного світу, творча праця, буття, душевна енергія. Внутрішні якості людини, засновані на ідеалах добра, справедливості, обов'язку, честі тощо, які проявляються у відношенні до людей та навколишнього світу являють собою *моральність* людини.

Розкриємо які дисципліни під час навчання у НТУ «ХП» сприяють формуванню особистості інтелігентної спрямованості.

Таблиця 1. Дисципліни навчального плану підготовки студентів спеціальності «Психологія»

Дисципліни навчального плану підготовки, що сприяють культурологічній підготовці майбутніх психологів	
Нормативна частина	Варіативна частина
Загальна психологія	Психологія досягнення успіху
Філософія. Релігієзнавство. Етика і естетика. Логіка	Риторика
Культурологія	Психологія управління
Педагогіка	Соціальна психологія
Філософія психології	Конфліктологія

Проаналізуємо конкретні розділи визначених дисциплін, що найбільш спрямовані на виховання інтелігентного фахівця.

Так у дисципліні «Загальна психологія» вивчають теми, присвячені емоціям, почуттям особистості, що дає можливість розвивати рефлексивність, саморегуляцію у студента. Тема «Індивідуальна свідомість людини як вища форма психічного відображення» сприяє формуванню толерантності із розуміння, що кожна людина є індивідуальність.

У дисципліні «Філософія. Релігієзнавство. Етика і естетика. Логіка» взагалі важко виділити конкретні теми, оскільки тут мова йде інтегративну підготовку майбутнього психолога с прищепленням йому усіх якостей культурної особистості.

Предметом культурології є дослідження феномену культури як історично-соціального досвіду людей, що втілюється в специфічних нормах, законах та особливостях їх діяльності, передається з покоління в покоління у вигляді ціннісних орієнтирів та ідеалів, інтерпретується у «культурних текстах» філософії, релігії, мистецтва, права. Модулі дисципліни «культурологія» орієнтовано на розвиток студента як представника сучасності, що може бути її творцем.

Важливим розділом дисципліни «Педагогіка» є «Виховання особистості», у якому розкривається поняття самовиховання, без якого неможливо самоактуалізація особистості.

У рамках теми «Психологія і світогляд особистості» дисципліни «Філософія психології» розкривається розуміння світогляду в філософії та психології, мотиваційно-ціннісна сфера особистості та її світогляд, інтелект та світогляд, установки, упередження та світогляд особистості. Тобто ці питання спрямовані на формування моральнісної структури особистості.

Тема «Філософія активності» важлива, оскільки майбутній психолог повинен розуміти, що лише власна активність допоможе «зробити» самого себе, стати творцем власної долі. Розуміння складових та критеріїв успіху зумовлюють прагнення його досягнення. Теми «Лідерство й успіх», «Навички ефективного лідерства» дають знання, уміння й навички будувати власну активність на основі лідерських якостей, що сприятиме досягнення успіху у майбутній професійній діяльності психолога.

«Духовність та особистість» – це тема заняття, яка присвячена дослідженню світогляду лідера. У ній підкреслюється, що кожна успішна людина повинна виховувати у собі моральність, оскільки тільки вона буде направляти людину до істини, та вчити засобам її оволодіння. На занятті, присвяченому вивченню методів боротьби із перепонами на шляху досягнення істини, розкриваються негативні фактори, такі, як деструктивні емоції, відмовки, що не дозволяють людині стати успішним лідером.

На занятті з теми «Мистецтво управління емоціями» обговорюється необхідність та техніки стримання емоцій. Так, одним із поширених способів позбутися хвилювання і зняти нервозність є діяльність. Дія – це краща протипотрута від занепокоєння. Варто зайнятися чим завгодно, тільки при цьому, взявшись за справу, довести її до кінця.

Імідж відіграє важливу роль, якщо людина дійсно хоче бути успішним і справляти враження успішної особистості. Імідж складається з одягу, аксесуарів, поведінки, жестів, манери говорити, правильності мови, ставлення до життя. Зрозуміло, імідж не виникає сам по собі - ми створюємо його самі, іноді свідомо, але частіше навіть не замислюючись, яке враження будемо виробляти на оточуючих. Але найголовніше - завжди налаштовувати себе на успіх, думати про успіх, бажати його всім серцем, прагнути до нього не дивлячись ні на що.

Тому тема «Імідж як фактор досягнення успіху» є однією з найважливіших у даному спецкурсі.

В рамках теми «Психологічний портрет успішної людини» студентам розкриваються якості особистості, необхідних для досягнення успіху: визначення головної мети, впевненість у собі, ініціатива та лідерство, ентузіазм, самоконтроль, приваблива зовнішність, точне мислення, необхідність враховувати уроки невдач, терпимість, застосування золотого правила моральності тощо. На практичному занятті, присвяченому цій темі, студенти діагностують рівень розвитку цих якостей у себе, та їм видаються практичні рекомендації щодо розвинення тих чи інших рис.

Дисципліна «Риторика», що вивчає мистецтво мови, правила побудови художньої мови, ораторське мистецтво, красномовство, спрямована на формування загальної культури особистості.

Важливим орієнтиром в рамках «Психології управління» вважаємо теми, пов'язані із лідерством, харизмою, що сприяє розвитку якості прагнення до самовдосконалення.

Комунікативна культура як складова базової культури являє собою оволодіння особистістю знаннями, уміннями, навичками у галузі організації взаємодії суб'єктів комунікації, що дозволяють встановлювати психологічні контакти з іншими людьми, домагатися точного сприйняття і розуміння у процесі спілкування формується під час вивчення дисциплін «Соціальна психологія» та «Конфліктологія». Формуються такі якості, як тактовність, скромність, толерантність, увічливість тощо.

Висновки. По-перше, схарактеризовано поняття «інтелігентність», досягнення якої є пріоритетною метою культурологічної підготовки як реалізація професійного, загальнокультурного та духовно-морального розвитку студентів. По-друге, визначено шляхи формування майбутнього психолога як представника інтелігенції, це як навчальна, так і поза навчальна діяльність ВНЗ. По-третє, розкриті конкретні дисципліни, що сприяють розвитку якостей інтелігента (Філософія досягнення успіху, Психологія управління, Риторика тощо).

Список літератури: 1. Романовський О.Г., Бабаєв В.М., Пономарьов О.С. Проблеми формування особистості лідера: Монографія. – Харків: Майдан, 2000 – 193 с. 2. Романовський О.Г., Пономарьов О.С, Лаврентьева А.О. Психологія управління: Навчальний посібник. – Харків: НТУ "ХП", 2001, - 161с. 3. Романовський О.Г. Філософія досягнення успіху / О.Г. Романовський, В.Є. Михайліченко – Харків: НТУ «ХПІ», 2003. – 691 с. 4. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития: Инновационный курс: В 2 кн. Казань: Изд-во Казанского, 1998. - Кн. 2. - 320 с. 5. Боришевський М.Й. Духовні цінності як детермінанта громадянського виховання особистості / М.Й Боришевський // Цінності освіти і виховання: наук.-метод. зб. / за заг. ред. О.В.Сухомлинської. – К., 1997. – С. 21 – 25. 6. Карлов Н. Интеллигентна ли

интеллигенция // Вопросы философии. 1998. -№3., С. 8. 7. Саєнко Н.В. Теоретичні та методичні засади культурологічної підготовки майбутніх інженерів: монографія / Н.В. Саєнко. – 2-е вид. – Х.:ХНАДУ, 2012. – 336 с.

Bibliography (transliterated): 1. Romanovs'kij O.G., Babaev V.M., Ponomar'ov O.S. Problemi formuvannja osobistosti lidera: Monografija. – Harkiv: Majdan, 2000 – 193 s. 2. Romanovs'kij O.G., Ponomar'ov O.S, Lavrent'eva A.O. Psihologija upravlinnja: Navchal'nij posibnik. – Harkiv: NTU "HPI", 2001, - 161s. 3. Romanovs'kij O.G. Filosofija dosjagnennja uspihu / O.G. Romanovs'kij, V.C. Mihajlichenko – Harkiv: NTU «HPI», 2003. – 691 s. 4. Andreev V. I. Pedagogika tvorcheskogo samorazvitija: Innovacionnyj kurs: V 2 kn. Kazan': Izd-vo Kazanskogo, 1998. - Kn. 2. - 320 s. 5. Borishevskij M.J. Duhovni cinnosti jak determinanta gromadjans'kogo vihovannja osobistosti / M.J Borishevskij // Cinnosti osviti i vihovannja: nauk.-metod. zb. / za zag. red. O.V.Suhomlins'koї. – K., 1997. – S. 21 – 25. 6. Karlov N. Intelligentna li intelligencija // Voprosy filosofii. 1998. - №3., S. 8. 7. Saenko N.V. Teoretichni ta metodichni zasadi kul'turologichnoї pidgotovki majbutnih inzheneriv: monografija / N.V. Saenko. – 2-e vid. – H.:HNADU, 2012. – 336 s.

Романовський О.Г.

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА ЯК ПРЕДСТАВНИКА СУЧАСНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

У статті розкрито поняття «інтелігентність», якості майбутнього психолога як представника інтелігенції. Визначено шляхи формування майбутнього психолога як представника інтелігенції. розкрито конкретні дисципліни, що сприяють розвитку якостей інтелігента.

Романовский А.Г.

О НЕКОТОРЫХ АСПЕКТАХ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО ПСИХОЛОГА КАК ПРЕДСТАВИТЕЛЯ СОВРЕМЕННОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ

В статье раскрыто понятие «интеллигентность», качества будущего психолога как представителя интеллигенции. Определены пути формирования будущего психолога как представителя интеллигенции. раскрыты конкретные дисциплины, способствующие развитию качеств интеллигента.

A. Romanovsky

ABOUT SOME ASPECTS OF THE FORMATION OF THE PERSONALITY OF THE FUTURE PSYCHOLOGIST AS A REPRESENTATIVE OF MODERN INTELLECTUALS

The article discloses the concept of «intelligence», the quality of the future psychologist as a representative of the intelligentsia. The ways of formation of the

future psychologist as a representative of the інтелігенції. identifies specific discipline, contributing to the development of the qualities of an intellectual.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2012

УДК 378:37.032

*Игнатюк О.А.
Харьков, Украина*

СТРУКТУРА И УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ИМИДЖА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ

Постановка проблемы и актуальность исследования. В настоящее время высшее образование претерпевает преобразования в связи с тенденцией в Европейском союзе иметь общие подходы к образованию и созданию Европейского пространства высшего образования. Это предъявляет новые требования к участникам образовательного процесса, к их социальной и профессиональной деятельности. В связи с переходом на новые стандарты особое внимание уделяется профессионализму личности, достижению ею высокого статуса, развитию информационной и личностной культуры, инновационного творческого мышления.

Сегодня, когда образование воспринимается обществом как одна из высоких ценностей жизни, возрастает значимость профессиональной деятельности, а также имидж самого педагога. Важное место в системе образования принадлежит преподавателям. Именно от их профессиональной подготовки и соответствия современным требованиям будет зависеть будущее высшего образования. Преподаватель своим примером формирует новый стиль поведения, который бы положительно удовлетворял требованиям актуального этапа социального развития, что ведет к исследованиям таких проблем, как имидж личности преподавателя ВУЗа.

Анализ научных трудов по проблеме исследования показывает, что современные исследователи говорят о значимости личностного имиджа педагога, акцентируя внимание на необходимости понимания педагогом того, что его положительный образ играет важную роль в педагогическом процессе. Эти аспекты находят свое отражение в научных трудах А.Н. Алексюка, И.Д. Бега, А.И. Гуры, В.Н. Гриневой, И.А. Зязюна, Н.Б. Евтуха, Е.Н. Ионовой, В.А. Кан-Калика, В.А. Кудина, В.И. Лозовой, Л. М. Митиной, Е.Н. Пехоты, И.Ф. Прокопенко, А.Г. Романовского, С.Я. Ромашиной, Л.С. Рыбалкой, С.А. Сысоевой, О.В. Сухомлинской, Т.И. Сущенко, А.В. Сущенко, С.Д. Якушевой и других.

Цель статьи состоит в изучении условий и путей формирования имиджа преподавателя. В этой связи видим выполнение следующих заданий: во-

первых, определение сути понятия «имидж» вообще и как это понятие трансформируется относительно «имиджа преподавателя»; во-вторых, установление основных элементов, формирующих имидж преподавателя; в-третьих, выявление условий формирования имиджа преподавателя.

Основное содержание работы. Проведенный анализ литературных источников [3-5,9,10 и др.] по проблеме исследования показал, что понятие "имидж" широко используется в самых разных областях знаний: социологии, психологии, политологии, антропологии, акмеологии, культурологии и других науках. А введение в педагогический словарь понятия «имидж» не дань моде. Педагог, выстраивающий индивидуальную траекторию личностного роста, выходит на лидерские позиции, обеспечивая эффективность и качество своей профессиональной деятельности.

В середине 90-х годов появились первые серьезные отечественные разработки по имиджированию, посвященные *психологическим аспектам формирования имиджа* (Р.Ф. Ромашкина, Е.В. Гришунина, П.С. Гуревич, В.М. Шепель и др.). *Имидж будущего педагога* исследовали М.А. Апраксина, Н.А. Тарасенков, В.Н. Черепанова, Е.В. Емельянова и др.; *государственного деятеля* — И.В. Веретенникова, Н.А. Кузнецова, Е.А. Орлова, В.В. Шуваева и др.; факторы эффективности *политического имиджа* — Т.Г. Анистратенко, И.Э. Белоусовой, Л.В. Постниковой и др.; *руководителя* — Ю. Андреевой, С. А. Амантаевой, А. А. Бирюковой и др.; *имидж персональный* — Е.В. Емельяновой, О.А. Пикулевой, Э.Б. Теймуровой и др.; *профессиональный имидж* изучали Ю.В. Андреева, Л.Г. Попова, Н.В. Тарасенко, А.А. Бирюкова; *имидж как феномен интерсубъектного взаимодействия* — Е.Б. Перельгиной.

В отличие от самого понятия «имидж», которое сформировалось недавно, имидж, как явление общественной жизни, существовал, вероятно, на всех этапах развития человеческого общества. Косвенным подтверждением того, что забота о подобающем имидже была присуща человеку в разные эпохи, могут служить сохранившиеся прозвища исторических лиц: Ричард Львиное Сердце, Ярослав Мудрый, Иван Грозный, Филипп IV Красивый.

Каждая эпоха создает некий набор типических имиджей, в которых выражает свою сущность. Так, немецкий исследователь XIX века Э. Фукс подчеркивал, что общество отражает себя «не только в идеологиях, философии, науке, системах права, ... но и в правилах поведения и в своих представлениях о телесной красоте...» [11, с. 34].

Имидж является результатом сознательной работы. Особенно это касается ситуации, где имидж является частью профессионального успеха. В этой связи большой интерес для современной имиджологии представляет теория основоположника гуманистической психологии А. Маслоу, который создал иерархию базовых человеческих потребностей. Мы согласны с мнением ученого, который считал, что каждый человек нуждается в устойчивой и, как пра-

вило, високої оцінці власних достоїнств, необхідності кожному одобрення оточуючих і можливості поважати самого себе.

А. Маслоу [7] виділяв потребу людини в репутації або в престижі, які розуміються як повага оточуючих, завоювання статусу, уваги, визнання заслуг, слави. При цьому досягнення всіх цих соціально значимих категорій неможливо без створення адекватного, позитивного оцінюваного іміджу, що відповідає очікуванням і представленням оточуючих.

Проблеми соціальної ідентифікації розглядав і З. Фрейд [2], зв'язуючи це явище з протиставленням любові до власної групи і агресії по відношенню до інших, діленням людей на «своїх» і «не своїх», прагненням бути впізнаваним для своїх і прийнятим в їх колу.

Короткий словник сучасних понять і термінів трактує *імідж*, як (образ, фасадна частина особистості, її зовнішній ефект) — цілеспрямовано формований образ (якого-будь обличчя, явища, предмету), призначений виконувати емоційно-психологічне вплив на когось в цілях популяризації, реклами і т. п. [3].

Імідж — це розповідь про себе, символ, який без слів говорить оточуючим про те, на якій ступені суспільної сходи ви стоїте, до якого кола професій належите, який ваш характер, темперамент, смак, ваші фінансові можливості [8].

Слід відзначити, що якщо перенести це визначення в педагогічну сферу діяльності, то *імідж вчителя* можна визначити як певний збірний образ, що відкриває найбільш характерні для нього риси: компетентність, психосоціальну культуру, особливості образу життя і поведінки і др. [3, 4, 6, 10].

Компетентність вчителя визначає ступінь його підготовленості до різних видів діяльності. Це, свого роду «знання в дії», ознаки яких можна помітити в діловому і соціальному поведінці людини. До особливостей образу життя і поведінки вчителів і студентів можна віднести характеристики їх ділового поведінки: ініціативні, виконавчі, інертні, особливості ділової і культурної мобільності, життєві інтереси і спосіб їх реалізації. А саму компетентність вчителів ВНЗ можна охарактеризувати з точки зору того обсягу і класу навичок і умінь, якими вони володіють, їх рівня, досвіду і т. д. [6, 9, 11].

Імідж вчителя ВНЗ включає представлення про наміри, мотиви, здібності, установки, ціннісні орієнтації і психологічні характеристики вчителя на основі сприйняття відкритих для спостереження характеристик, таких як зовнішність, психосоціальна культура, особливості вербального і невербального поведінки, соціальне поведінка і інші параметри його діяльності. До особливостей вербального і невер-

бального поведения относят мимику, жестикуляцию, контакт глаз и, наконец, речь, которая характеризуется тембром, тоном, артикуляцией, произношением, направленностью, степенью эмоциональной эмпатии и др. [8].

Параметры не основной деятельности составляют: социальное происхождение, этапы его профессиональной карьеры, семейное и дружеское окружение, интересы, мнения, социальная активность вне работы (спорт, хобби, манера отдыхать и проводить отпуск). В настоящее время западные имиджмейкеры придают особое значение заполнению данной информационной ячейке. Ведь имидж строится не на абстрактных понятиях, а на небольших, но убедительных фактах из жизни личности.

Имидж сегодня является важным аргументом для принятия множества социальных решений. При этом основная часть взаимодействий строится не на сущностном познании другого, а на основе имиджа, акцентируя на публичном взаимодействии. Ибо владение имиджевым механизмом важно, прежде всего, для людей публичных профессий: политиков, журналистов, телеведущих, но главным образом педагогам поскольку занятие (лекция, урок) является источником информации, поставщиком культурных кодов, а также социализацией личности, как преподавателя, так и обучающегося.

В целом, качества, которые формируют имидж преподавателя можно разделить на две группы. Первую группу формируют **профессиональные качества**, к которым относят, например, высокую квалификацию, ответственность и добросовестность, аккуратность и пунктуальность в работе и другие. Вторая группа - характеризует **личностные качества**, как например, толерантность, альтруизм, интеллигентность, проницательность, находчивость, креативность, контактность, дружелюбие, терпеливость, упорство в достижении цели, тактичность, уравновешенность, преданность, умение работать в команде, опрятность и чистоплотность и др.

Авторы в работах [5, 10] отмечают, что изначально имидж личности может быть как **положительным**, который выражается в положительных качествах личности, (*требовательность, строгость, понимания, сострадания, эрудиция, честность, доброта, толерантность, чуткость и другие*), так и **отрицательным**, который выражается в таких качествах, как *грубость, враждебность, высокомерие, нервозность и агрессивность*. Конечно, всегда необходимо стремиться максимально развить в себе положительные качества и устранить отрицательные.

Таким образом, стоит отметить важность следующих тезисов: *во-первых*, имидж преподавателя высшей школы является гармоничной совокупностью внешних и внутренних характеристик, составляющих его структуру, включает типичные и индивидуальные черты и определяет готовность и способность преподавателя к взаимодействию с субъектами образовательного пространства; *во-вторых*, структура имиджа является основой для построения

динамической модели имиджа преподавателя, включающей в себя ядро имиджа (природный компонент), внутренний уровень (личностный, профессиональный, поведенческий компоненты) и внешний уровень (визуальный, аудиальный, кинестетический компоненты), при доминирующем влиянии профессионального компонента.

Система профессионального и последипломного образования уделяет достаточно внимания повышению квалификации преподавателей вуза, его профессиональной компетентности. Но формирование педагога как гармонически развитого субъекта, у которого качества ума удачно сочетаются с физической развитостью, внешней привлекательностью, хорошими манерами, обладающего адекватной самооценкой, часто остается вне поля деятельности образовательных учреждений, тогда как последнее часто становится детерминантом формирования успешной профессиональной деятельности. В этом заключаются основные противоречия, которые обуславливают важность глубокого научного анализа и изучения особенностей имиджа преподавателя и условий его формирования [1].

Если считать, что имидж преподавателя – это такая интегральная характеристика, которая включает в себя совокупность внешних и внутренних индивидуальных, личностных, индивидуальных и профессиональных качеств педагога, которая способствует эффективности педагогической деятельности, то достижение такой гармоничной совокупности качеств требует от преподавателя осознанности действий, что в свою очередь невозможно без рефлексии. С другой стороны, чтобы отрефлексировать свои характеристики, педагогу необходимо знать какие требования предъявляет ему студенческая аудитория и коллеги.

Нельзя не согласиться с мнением исследователя А.А. Калюжного [5], который отмечает, что наиболее важными элементами построения педагогического имиджа являются следующие. *Во-первых*, создание имиджа является только дополнением, а не заменой педагогической деятельности. *Во-вторых*, следует обращаться к созданию педагогического имиджа задолго до начала педагогической деятельности. *В-третьих*, в основе коммуникации должен быть простой язык, а рассматриваемые проблемы должны иметь значение для каждого. *В-четвертых*, обязательно необходимы эксперты со стороны. При использовании данных элементов педагогической техники, прежде всего, необходима его стратегическая направленность.

Вполне очевидно, что преподавателю необходимо не столько развить умение предъявлять себя, сколько умение видеть и оценивать себя и других. Важно осознать то, что целью развития и формирования имиджа преподавателя является не воспитание актера или педагога в маске, а преподавателя с качествами актера, творца, которые должны проявляться в зависимости от решаемых педагогических задач.

Развитию коммуникативной толерантности и формированию позитивного имиджа педагога способствует знание и выполнение «заповедей общения». Ведь, *особенности построения отношений* с людьми – главное в любой деятельности, а тем более в педагогической. Для этого необходимо: *во-первых*, совершенствовать свои взаимоотношения с окружающими людьми, строить их на взаимопонимании и доверии; *во-вторых*, общаясь с человеком, не стоит заикливаться на достижении ваших конкретных целей и задач; *в-третьих*, будучи преподавателем нужно уметь не превратиться в чиновника, для которого программа, план занятия – главное, не стоит забывать, что учащийся, его интересы, стремления, его настоящее и будущее – вот смысл работы педагога; *в-четвертых*, необходимо учиться видеть в каждом человеке, то, что выгодно отличает его от других, ту «изюминку», которая делает его уникальным, неповторимым. Помните, что каждый человек уникален и к каждому необходим свой подход; *в-пятых*, необходимо научиться видеть себя как бы со стороны, глазами других людей. Анализировать, как вы вели себя во время общения с ними, стремиться поставить себя на место того человека, с которым общаетесь; *в-шестых*, стараться чаще улыбаться людям. Улыбка располагает окружающих людей, создает благоприятный эмоциональный настрой, вызывает у других стремление общаться с вами; *в-седьмых*, необходимо развивать свой внутренний духовный мир, таланты и способности.

Подытожим, творческая, духовно богатая личность всегда привлекает других людей, особенно когда все это сопрягается с чуткостью, способностью понимать окружающих. В результате формирования имиджа у каждого педагога создается индивидуальный, только ему присущий стиль педагогической деятельности.

Остановимся на рассмотрении условий формирования имиджа.

Формирование имиджа преподавателя – поэтапный процесс, эффективность создания которого обусловлено рядом условий. К их числу следует отнести: развитие у преподавателей интереса к себе и к миру; осознание преподавателем необходимости формирования позитивного имиджа; проявление собственной активности преподавателя при работе над своим имиджем; знание требований студенческой аудитории к личности и деятельности преподавателя; выявление начального уровня развития качеств, составляющих позитивный имидж преподавателя; овладение педагогом приемами самопознания и самооценивания, а также навыками самоимиджирования и проектирования индивидуального имиджа; соблюдение принципа систематичности при формировании имиджа; соблюдение принципа многообразия форм и методов работы по формированию и коррекции имиджа.

Эффективному формированию имиджа преподавателя ВУЗа способствует использование в этом процессе типологии имиджа преподавателей, по-

звolyающей определить наиболее подходящий типаж и реализовать или изменить свой первичный имидж [10].

Исследуя проблему формирования имиджа преподавателя, следует отметить тот факт, что он неотделим от имиджа самого ВУЗа.

Формирование эффективного имиджа высшего учебного заведения и его поддержание влияет не только на усиление позиций на локальном рынке образовательных услуг, но и в целом позволяет свидетельствовать об уровне развития образования в регионе и в стране, что в значительной мере сказывается на имидже образования. И хотя, с одной стороны, большинство государственных вузов имеют определенный имидж и репутацию, построению имиджа редко уделяется внимание, а ведь это подвижная система, которую необходимо развивать и поддерживать, адаптировать к изменяющимся условиям.

При формировании эффективного имиджа, необходимо четко осознавать в каком направлении работать, т.е. конкретизировать какой тип имиджа разрабатывать. В этом случае, необходимо понять из каких элементов состоит имидж вуза. Определить его структуру. Рассмотрим структуру имиджа вуза, дополняя ее представлениями, которые возникают у общественности относительно ее элементов. В структуре имиджа вуза Н.К. Моисеева [6] выделяет 9 составляющих компонент. Выбор этого подхода связан с тем, что он дифференцирует структуру на элементы и позволяет выявить представления аудитории о каждом компоненте, определить проблемы и предложить возможные корректировки. Ограниченность подхода, заключается в том, что имидж не рассматривается сразу как целое, он дифференцирован, могут возникать противоречия между представлениями компонентов имиджа.

1. Имидж образовательной услуги – представления людей относительно уникальных характеристик, которыми, по их мнению, обладает услуга. Дополнительные услуги (атрибуты) – это то, что обеспечивает ВУЗу отличительные свойства. *Представления:* качество образования, новые специальности, специализации, степень после окончания ВУЗа, стоимость услуги, уровень зарубежных связей.

2. Имидж потребителей образовательных услуг включает информацию о стиле жизни, общественном статусе и некоторых личностных (психологических) характеристиках потребителей. В данном случае, необходимо рассматривать не представления, а реакцию и оценку потребителей относительно имиджа ВУЗа.

3. Внутренний имидж организации – это представления преподавателей и студентов о ВУЗе. Основными детерминантами внутреннего имиджа являются культура организации и социально психологический климат. *Представления:* система духовных ценностей, наличие групп КВН и других творческих групп, театра, технологичность образования, инновационность, финансовая устойчивость, возможность получения высокой заработной платы, стипендии.

4. Имидж ректора ВУЗа и научного совета включает представления о способностях, установках, ценностных ориентациях, психологических характеристиках, внешности.

5. Имидж персонала – это собирательный, обобщенный образ преподавательского состава. *Представления:* профессиональная компетентность: мобильность, аккуратность в выполнении должностных обязанностей, точность выполнения работы, информированность, профессиональная подготовка; культура: коммуникабельность (приветливость в общении, улыбчивость), правильность речи, социально-психологические характеристики преподавателей;

6. Имидж формируется на основе прямого контакта с преподавателем ВУЗа. При этом каждый сотрудник рассматривается как «лицо» ВУЗа, по которому судят об университете в целом.

7. Социальный имидж организации – представления широкой общественности о социальных целях и роли вуза в экономической, социальной и культурной жизни общества. *Представления:* бесплатное обучение детей инвалидов методом дистанционных технологий, сирот, отсрочка от армии, взаимодействия с другими структурами социальной системы общества, к примеру, со школами: заключение договоров о приеме медалистов, проведение вступительных экзаменов в школе.

8. Визуальный имидж организации – представления об организации, основанные на зрительных ощущениях, фиксирующих информацию об интерьере корпусов, лекционных аудиториях, фирменной символике организации. Фирменный стиль является главной составляющей осязаемого имиджа вуза, он является основой при разработке философии университета, при создании внутреннего и личного имиджа. К визуальному имиджу можно отнести и интернет-представительство, когда ВУЗ позиционирует себя с помощью сайта. *Представления:* символика ВУЗа имеет давнюю традицию и хорошо запоминаема и известна. На сайте ВУЗа можно найти полную информацию о ВУЗе, качественно выполненный сайт.

9. Бизнес-имидж организации – представления об организации как о субъекте деловой активности. В качестве составляющих бизнес-имиджа ВУЗа выступает деловая репутация, знаменитые выпускники, докторантуры, аспирантуры, инновационные технологии, разнообразие факультетов, новые специальности, скорость реагирования на изменение.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Проведенные исследования показали, что имидж преподавателя – это такая интегральная характеристика, которая включает в себя совокупность внешних и внутренних индивидуальных, личностных, индивидуальных и профессиональных качеств педагога, которая способствует эффективности педагогической деятельности. Основными элементами, формирующими имидж преподавателя, являются его профессиональные и личностные качества. Поэтому для формирования позитивного

имиджу преподавателю следует развивать в себе внешние и внутренние, личностные и профессиональные качества, которые способствуют эффективности педагогической деятельности.

На формирование имиджа преподавателя влияет ряд условий, среди которых: осознание преподавателем необходимости формирования позитивного имиджа; проявление активности при работе над имиджем; знание требований к личности и деятельности преподавателя; овладение приемами формирования позитивного имиджа; систематичность при формировании имиджа.

Список литературы: 1. *Баринов В.А.* Стратегический менеджмент: Учебник / В.А. Баринов, В.Л. Харченко. – М.: ИНФРА-М, 2006, – 236с. 2. *Богданов Е.Н.* Психологические основы «Паблик рилейшнз» /Е.Н. Богданов, В.Г. Зазыкин. – СПб.: Питер, 2003. – 208 с. 3. *Васюкова И.А.* Словарь иностранных слов. – М.: АСТ-ПРЕСС, 1998 – 640 с. 4. *Исенко С.П.* Имидж современного педагога / С.П. Исенко // Методист: Научно-методический журнал. – 2006. – № 8. – с. 24-31. 5. *Калюжный А.А.* Педагогическая имиджелогия: Учебное пособие для студентов вузов /А.А. Калюжный. – Алматы: Гылым, 2004. – 200 с. 6. *Крылов А.Н.* Влияние имиджа на качество учебного процесса в вузе / Управление качеством учебного процесса в вузе: Проблемы и перспективы. – М.: Издательство Национального института бизнеса, 2006. – 352 с. 7. *Маслоу А.* Мотивация и личность /А.Маслоу. – СПб.: Евразия, 1999. – 478 с. 8. *Пайнс Э.* Практикум по социальной психологии / Э. Пайнс, К. Маслач– СПб: Питер, 2000. – 514 с. 9. *Панасюк А.Ю.* Имидж. Энциклопедический словарь /А.Ю. Панасюк. – М.: РИПОЛ Классик, 2007. – 768 с. 10. *Панасюк А.Ю.* Формирование имиджа: Стратегия, психотехники, психотехнологии / А.Ю. Панасюк. – М.: Омега-Л, 2007. – 266 с. 11. *Фукс Э.* История нравов / Фукс Э. – М.: Русич, 2010. – 544 с.

Bibliography (transliterated): 1. Barinov V.A. Strategicheskij menedzhment: Uchebnik / V.A. Barinov, V.L. Harchenko. – M.: INFRA-M, 2006, – 236s. 2. Bogdanov E.N. Psihologicheskie osnovy «Pablik rilejshnz» /E.N. Bogdanov, V.G. Zazykin. – Spb.: Piter, 2003. – 208 s. 3. Vasjukova I.A. Slovar' inostrannyh slov. – M.: AST-PRESS, 1998 – 640 s. 4. Isenko S.P. Imidzh sovremennogo pedagoga / S.P. Isenko // Metodist: Nauchno-metodicheskij zhurnal. – 2006. – № 8. – s. 24-31. 5. Kaljuzhnyj A.A. Pedagogicheskaja imidzhelogija: Uchebnoe posobie dlja studentov vuzov /A.A. Kaljuzhnyj. – Almaty: Gylym, 2004. – 200 s. 6. Krylov A.N. Vlijanie imidzha na kachestvo uchebnogo processa v vuzе / Upravlenie kachestvom uchebnogo processa v vuzе: Problemy i perspektivy. – M.: Izdatel'stvo Nacional'nogo instituta biznesa, 2006. – 352 s. 7. Maslou A. Motivacija i lichnost' /A.Maslou. – SPb.: Evrazija, 1999. – 478 s. 8. Pajns Je. Praktikum po social'noj psihologii / Je. Pajns, K. Maslach– SPb: Piter, 2000. – 514 s. 9. Panasjuk A.Ju. Imidzh. Jenciklopedicheskij slovar' /A.Ju. Panasjuk. – M.: RIPOL Klassik, 2007. – 768 s. 10. Panasjuk A.Ju. Formirovanie imidzha: Strategija, psihotehniki, psihotehnologii / A.Ju. Panasjuk. –

М.: Omega-L, 2007. – 266 s. 11. Fuks Je. Istorija npravov / Fuks Je. – М.: Rusich, 2010. – 544 s.

Игнатюк О.А.

СТРУКТУРА И УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ИМИДЖА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ

Статья посвящена проблеме личностно-профессионального развития и совершенствования педагога. В центре внимания исследования находится анализ различных подходов к определению понятия «имидж педагога». В работе приводятся основные элементы, формирующие имидж преподавателя и условия его формирования.

Игнатюк О.А.

СТРУКТУРА ТА УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ВИКЛАДАЧА

Статтю присвячено проблемі особистісно-професійного розвитку та самовдосконалення педагога. У центрі уваги дослідження знаходиться аналіз різноманітних підходів до визначення поняття «імідж викладача». У праці наводяться основні елементи, які формують імідж викладача та умови його формування.

Ignatyuk O.

STRUCTURE AND CONDITIONS OF FORMATION OF IMAGE OF THE TEACHER

The article is devoted to a problem of the person-professional development and perfection of the teacher. At the centre of attention of research there is an analysis of the various approaches to definition of concept " image of the teacher ". The basic elements forming image of the teacher and a conditions of its formation are resulted in article.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2012

УДК 378.004

*Подригало М. А., Чаплигін О.
К.,
м. Харків, Україна*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦЯ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Попри складнощі, які переживає сучасна українська вища школа, як завжди актуальною є підготовка кадрів вищої кваліфікації. Молоді науковці,

викладачі, не тільки мають замінити кадри старших поколінь, але й підтримати певний рівень інтелектуального капіталу, який має сприяти менш проблемному входженню нашої держави у інформатизоване суспільство постіндустріального типу. Як мовиться, надія вмирає останньою.

Певною мірою і цей сектор діяльності вищої школи зазнав певних втрат. Йдеться про зниження інтересу молоді до інтелектуальної праці в цілому і до сфери науково-технічної творчості зокрема, про комерціалізацію життя у всіх суспільних сферах. Не витримує критики і явище, що взагалі знаходиться за межами моральних норм і штучно утримується поза правовою оцінкою, як підготовка текстів на замовлення – від контрольних, курсових і дипломних робіт студентів до кандидатських і докторських дисертацій.

Тим не менш, система вищої освіти ще залишається відносно стабільною і ефективною. Сюди ще приходять амбітні молоді люди, що мають інтерес і здібності до наукових досліджень. Цьому сприяє те, що тут все ж переважає індивідуальний відбір і що починаючи викладацьку діяльність, молода людина постає віч-на-віч зі студентською удиторією, перед якою майже неможливо приховати, на що ти здатний. Тому часто відбувається природний відсів неспроможних освоїти професійні навички. Хоча, звичайно, і тут є певні виключення з правил. Як би там не було, існує кістяк, на який можна покластися і довірити передачу естафети від старших поколінь, забезпечити спадковість у збереженні і розвитку науково-технічного і гуманітарного потенціалу суспільства. Але це зовсім не свідчить, молоді науковці, викладачі не потребують допомоги у оволодінні професійними знаннями, навичками, методологією та технологіями ведення наукових досліджень. На жаль, у ряді випадків молоді дослідники вимушені здійснювати пошук інтуїтивно, шляхом проб і помилок, хоча сьогодні існує можливість здійснювати це, спираючись на певні науково-методичні та психолого-педагогічні напрацювання.

Огляд літератури. У 70-80 роки ХХ ст., коли формувалася більшість наукових керівників нинішніх аспірантів, було мало видань з педагогіки, психології і технології наукових досліджень [2]. Сьогодні ситуація істотно змінилася. Виходять чисельні посібники з філософії науки і техніки [6;10], з методології і технології досліджень у різних галузях наукових знань [3;5]. Свій внесок у розробку цієї проблематики зробили і автори статті [1;4].

Метою пропонованої статті є розкриття логіки становлення особистості науковця-дослідника, підготовки ним дисертації і оформлення її результатів. Як свідчить досвід, свідоме сприйняття цієї логіки сприяє підвищенню якості й прискоренню професійного зростання фахівця вищої кваліфікації.

Основна частина. Наочним результатом професійного зростання фахівця-дослідника є підготовка і захист дисертації. Затвердження позитивного висновку вченої ради Вищою атестаційною комісією України стає підставою для присудження автору наукового ступеня. Але це, образно кажучи, лише

верхівка айсберга, що увінчує значні зусілля, у ході яких аспірант чи пошукач здійснював шліфування особистісних якостей, оволодівав навичками і вміннями дослідницької діяльності, її методологією і технологією. При цьому вважається, що молодий дослідник і викладач має пройти підготовчий період, переважно у самостійній роботі при підтримці наукового керівника. За наявності обмеженої кількості курсів і спецкурсів, що читаються для аспірантів і пошукачів у вищих навчальних закладах технічного та технологічного профілю, цього виявляється недостатньо. Найбільш здібні вимушені діяти, спираючись на інтуїцію, частково запозичуючи досвід більш кваліфікованих колег. Значна частина у кращому разі зупиняється на рівні стереотипів і традицій, що відрізняються на окремих кафедрах, та факультетах.

В цілому шлях теоретичної підготовки дослідника схожий з процесом освоєння будь-яких знань і вмінь і пролягає від первинного засвоєння матеріалу до його глибокого опанування. Однак існує певна відмінність у цілях і формах використання засвоєних знань. Наприклад, безпосередньою метою для студента є ввідтворення матеріалу в ході перевірки результатів викладачем. У достатньо віддаленій перспективі передбачається використання знань у майбутній професійній діяльності. Тобто, завжди існує певний розрив між безпосередніми і більш віддаленими, життєво важливими цілями. Інша справа – аспірант чи пошукач: знання, засвоєні ним, призначені для безпосереднього використання – чи то при підготовці тексту дослідження, чи в процесі навчання студентів. В обох випадках йдеться про розуміння змісту, його засвоєння і використання для підготовки власних текстів (наукового чи навчального характеру) чи передачі іншим у прийнятному для засвоєння вигляді.

Умовно цей процес можна розбити на **чотири етапи**. Перший з них характеризується переважним використанням і викладанням запозичених, «чужих» ідей, фактів, логічних структур. Виклад матеріалу має компілятивний характер, не завжди автор повністю розуміє його, переважає некритичне сприйняття написаного і промовленого більш досвідченими і авторитетними колегами. На цьому етапі, коли йдеться про викладацьку діяльність, суб'єкт знає більш-менш досконало те, що відповідає його інтересам і засвоюється більш глибоко. Інше слід опрацьовувати різними засобами. «Чужі» думки повторюються дослівно, молодому викладачеві важко відірватися від тексту конспекта, а отже, не вистачає часу для викладання усього матеріалу лекції і організації аудиторії. Цей період вимагає усвідомлення важливості створення і поповнення власного архіву за окремими темами і розділами курсу, що він викладає. Підвищенню його майстерності сприяє і проведення «відкритих» занять з наступним обговоренням виявлених недоліків і помилок, а також відвідання і аналіз занять, що проводяться колегами. У цей час принесе користь і звернення до спеціальної літератури з педагогіки і психології, зміст якої при її вивченні у минулому виглядає відірваним від практики і нецікавим.

Другий етап, який ми умовно назвали «сумлінною некомпетентністю», характеризує комбінування чужих даних, ідей і фактів за власною логікою, яка народжується. На запозичені ідеї природньо лягають власні спостереження і факти, чисельність яких все збільшується. Тут можливі помилки та хибні висновки, що виникають через недостатнє оволодіння об'єктом і предметом наукового чи педагогічного інтересу. Але саме тут народжується власний стиль використання засвоєного матеріалу і критичний підхід до інформаційної бази.

Іншими словами, до суб'єкта приходять розуміння того, що він чогось не знає (знання про незнання), що додатково штовхає його до пошуку свого шляху у науковій і викладацькій діяльності. Вже є розуміння суті проблем, які треба трансформувати чи донести до слухачів, але ще не засвоєні і не опрацьовані усі деталі, механізми, докази. Вони заважають ясності думки, громадаються, часто порушуючи стрункість і логіку викладу. Вже хочеться і, здається, можливо розповісти про багато що, але не вистачає часу. Однак ця надмірність засвоєного матеріалу позірна: справа не у тім, знаєш ти багато чи замало, а в тім, що інколи суб'єкт не в змозі розрізнити головне і другорядне й викласти головне, відбираючи при цьому достатній і цікавий ілюстративний матеріал. Сюди ж можна віднести недостатнє вміння розповісти про складне просто і дохідливо із залученням у потрібному місці прикладів і фактів, що здатні зацікавити аудиторію. На цьому етапі не завадить складання більш-менш розгорнутих конспектів чи планів-конспектів лекцій з вказанням часу, що відводиться на висвітлення тих, чи інших питань. Слід також враховувати, що існують певні часові відрізки, коли аудиторія втомлюється від сприйняття важкого для засвоєння теоретичного матеріалу і необхідною стає психологічна розрядка, яку викладач створює шляхом звернення якраз до яскравих фактів, прикладів, а той взагалі на певний час відволікаючи увагу на інші теми. Такі піки втоми, як правило, протягом двох академічних годин виникають через кожні 20-25 хвилин інтенсивного розумового напруження студентів.

Третій етап, зазвичай, пов'язаний з принципом «економії мислення», в результаті чого знання немов би схематизуються в індивідуальній свідомості і на вже осмислені самостійно ідеї, принципи нанизуються нові відомості, факти, докази, аргументи, що підтвержують або спростовують раніше засвоєний матеріал. Недоліки, притаманні попереднім етапам, поступово долаються кропіткою роботою. Тут досягається найвищий ступінь розуміння змісту матеріалу, зв'язків між окремими логічними ланцюгами в межах окремих тем і розділів. Логіка змісту і аргументація доказу легко може бути реалізована за допомогою використання засвоєних методичних засобів чи то у сфері науково-технічної творчості, чи за рахунок педагогічної майстерності. Побудова логічних ланцюгів і схем тут продовжується, але останні є не додатковими засобами, а основою самостійного, творчого пошуку. Зміст матеріалу, його логічно

обґрунтовані модулі легко рекомбінуються, інтерпретуються. Тут здійснюється прирощення нових знань, які перевіряються і реалізуються у певних технічних виробках, у соціальній практиці.

На заключному етапі суб'єкт вільно володіє матеріалом, він здатний до будь-якого комбінування власних і запозичених та засвоєних ідей, фактів, принципів відповідно до задач та ідей, об'єкту і предмету вивчення. Виникає питання: чи потрібні на цьому етапі викладачеві плани-конспекти чи конспекти лекцій, про що час від часу виникають дискусії і суперечки? Більшість спеціалістів (теоретиків і практиків) згодна з тим, що вказані методичні матеріали вкрай необхідні на перших етапах становлення викладача. Протилежні судження виникають там, де мова йде про досвідченого спеціаліста, який вільно володіє змістом лекцій і вміє її яскраво викласти. Здається, що вимога мати конспект (план, схему тощо) лекції позбавлена здорового глузду і недоречна стосовно досвідченого викладача. Але як свідчить досвід і спеціальні дослідження, ця думка хибна. Конспект викладач повинен мати завжди, незалежно від стажу і досвіду. Хоча за своїм змістом і обсягом ці методичні матеріали мають відрізнятися. Лише на перших порах це може бути повний текст лекцій, який у подальшому має еволюціонувати у бік конспекту-схеми, з набором ідей, фактів і прикладів, які можна легко замінювати на інші.

Стосовно початкових етапів становлення це питання вирішується на користь конспекту однозначно – молодий викладач просто може забути окремі положення, логічні ланки питання. Але й викладач з досвідом може відхилитися від основного матеріалу на другорядні у даному випадку питання, сюжети, факти, на проблеми, які хвилюють його саме у цей час. Крім того, часто важливе значення мають точні формулювання законів, визначення понять, котрі необхідно донести до слухачів у певному місці і в повному обсязі.

Викладач – не просто передавач інформації, необхідної студенту для оволодіння професією. Він включений у більш широкий контекст діяльності і комунікації, проектування, конструювання, практичної реалізації теоретичних ідей і розробок тощо. Залежно від спеціалізації, напрямку дослідження в ході індивідуальної підготовки дослідники з педагогіки вищої школи виділяють різні типологічні групи педагогів. Існує, наприклад, розподіл на менеджерів, стратегів, ремісників, майстрів, експертів, рефлектуючих практиків. Вочевидь, що у вказаній типології закладений ієрархічний принцип, а характеристика кожного з типів має комплексний характер.

Можна запропонувати й інші типологізації, наприклад, що спираються на різницю між художньо-образним і логічно-рефлексивним викладом матеріалу. Викладач першого типу відрізняється красномовністю, образним мисленням і викладенням матеріалу з використанням яскравих прикладів. Лектор другого типу спирається на сувору логіку, демонструючи сам процес мислення на конкретному матеріалі. Крайніми проявами цих типів є втрата сюжетної

нитки викладу, схильність до демагогії у першому випадку, і схематизація матеріалу, що часто відбиває інтерес до дисципліни у студентів, у другому.

В цілому, звичайно, досить рідко молодий викладач зразу виступає як майстер слова, менеджер і організатор пізнавальної діяльності, він має пройти етапи учнівства і ремісництва, перш ніж досягти професіоналізму. Головне тут – не зупинитися, не застигнути на якійсь проміжній стадії, що нерідко відбувається, якщо відсутній глибокий інтерес до справи, якій присвятив життя, і постійні зусилля по самовдосконаленню, часто без вихідних і відпусток.

Відкритим лишається питання, коли молодий викладач має починати свою діяльність як лектор. Звичайна практика складається таким чином, що процес цей розтягується у кращому разі на 6-7 років. У той же час помічено, що ті хто приходять на кафедри з досвідом роботи у технікумах і коледжах, де немає розподілу на асистентів та доцентів, цей процес відбувається у більш прискореному темпі. Хоча слід мати на увазі, що початківець ні в будь-якому разі не обмине етапи професіоналізації, виділені нами вище.

Починаючи роботу над дисертацією, аспірант чи пошукач має досить приблизні уявлення зі стратегії і тактики наукового пошуку. У кращому разі науковий керівник допомагає сформулювати чи підказує тему дослідження і спрямовує учня на освоєння відомого йому теоретичного матеріалу. Частіше ж пошук ведеться якщо не всліпу, то без звертання до логіки дослідження в цілому, до специфіки оформлення результатів. Водночас пошукач не розуміє, чому саме визначені рубрикації вміщує в собі автореферат та чи має це під собою якусь логіку, або ж є результатом суб'єктивних побажань тих високоповажних та таємничих осіб, що засідають у грізному ВАКу.

За цих умов необхідним стає вже на першому році навчання в аспірантурі дати аспірантам певну суму знань з методології, методики і технології наукових досліджень, відомості про їх стратегію і тактику. Зокрема, вимагає додаткових пояснень типова логіка викладення змісту автореферата, що є стислим відображенням дослідження і його результатів.

Серед типових помилок, характерних для дослідників-початковців, можна назвати неспроможність виділити ключові для теми роботи провідних спеціалістів у даній галузі, котрих часто перераховують поряд з недавніми аспірантами чи з авторами компілятивних і відверто слабких у теоретичному плані публікацій. Нерідко також цей список охоплює майже не весь склад вченої ради, де захищається дисертант, незалежно від того, чи дійсно що-небудь написали шановані професори у останні роки за темою, що захищається.

Мета роботи зазвичай являє собою розширене формулювання теми у її найважливіших аспектах, задачі – являють собою послідовне розкриття теми та мети у розділах та підрозділах дисертації. В задачах обов'язково має бути відображений зміст роботи у теоретико-методологічному, конкретно-науковому і прикладному аспектах. Конкретні формулювання задач можуть

бути наближеними до назв розділів і підрозділів, а можуть мати узагальнюючий характер відносно одного-двох підрозділів. Обов'язковим тут є використання таких термінів, як «проаналізувати», «дослідити», «розкрити», «обґрунтувати», «виявити», «вивчити» тощо.

У межах обраної теми з урахуванням попереднього аналізу, постановки мети і завдань уточнюючим моментом виглядає визначення об'єкта і предмета дослідження. Молоді дослідники часто не вбачають особливої різниці між тим і іншим, і або формулюють об'єкт та предмет як однопорядкові, або як такі, що співвідносяться за принципом загального і особливого. Але, об'єкт дослідження – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію і обрані для вивчення. Предмет дійсно має безпосереднє відношення до об'єкту, але разом з тим він не є матеріальною частиною об'єкта (процеса або явища), а тим протиріччям, системою зв'язків, які складають суть проблеми, що її необхідно вирішити.

Зусилля дисертанта будуть більш ефективними, якщо він усвідомлено вибирає теоретико-методологічну основу дослідження. При цьому необхідно чітко розуміти, які методи, розумові операції можуть бути використані при підготовці дисертації (вони, як праило, мають загальнозначущий характер, тобто, використовуються при дослідженні будь-яких об'єктів, виходячи зі здатності суб'єкта до мислення). Існують також емпірико-практичні прийоми отримання наукової інформації і її обробки (спостереження), а також такі, де використовують як теоретичні, так і практично орієнтовані шляхи прирощення наукового і технічного знання (експеримент).

Від них слід відрізнити спеціальні підходи, методології, технології дослідницької діяльності, спеціально розроблені в процесі розвитку науки як специфічної сфери людської діяльності (системний аналіз, синергетичний підхід). При цьому необхідним є визначити, у яких випадках, в яких розділах роботи використані ті чи інші групи методів і методологій.

Однією з найбільш суттєвих складових тексту автореферата є висвітлення наукової новизни дисертаційного дослідження. Зміст вказаної рубрики тісно пов'язаний, з одного боку, з метою і завданнями роботи, об'єктом і предметом дослідження, з другого, – зі змістом роботи в цілому та з висновками. Тут у концентрованому вигляді окремими тезами викладено, що нового у порівнянні з попередниками зроблено автором дисертації. Тези новизни повинні відображувати зміст дисертації, а викладені вони мають бути за ступенем їх значущості для теорії і практики. За рекомендаціями ВАК України сьогодні необхідно викладати новизну у такій послідовності: те, що зроблено автором у теоретичному і практичному плані *вперше*, що ним *удосконалено*, а що *дістало подальшого розвитку*. У розгорнутому вигляді ці тези викладаються у змістовній частині автореферату, де переважаючими є такі формулювання як «роз-

глянуто», «проаналізовано», «доведено», «аргументовано», «отримала розвиток точка зору» тощо.

Наприкінці робляться висновки, що мають бути оформлені як стиснутий, їмкий та змістовний виклад результатів дослідження.

Підготовка дисертаційного дослідження передбачає, що автором отриманий певний вагомий науковий результат. Зазвичай, найбільш сприйнятною формою такого результату є відкриття автором нового закону чи у крайньому разі виведення закономірності у досліджуваній галузі наукового знання, або ж розширення (уточнення) змістовного поля використання вже відомого закону або створення на розглянутій теоретичній базі нового технічного устрою, механізму, машини.

Однак під час захисту кандидатської дисертації (за будь-якою спеціальністю) наявність поняття «закон» у новизні чи висновках нерідко викликає негативну реакцію з боку членів спеціалізованої ради, опонентів, спеціалістів. Пов'язане це, з підозрою що пошукач неадекватно оцінює досить скромні результати свого дослідження, роблячи замах на те, що належить лише поважним вченим. Достатньо часто у таких випадках дисертанту пропонують замінити нескромне поняття закону на закономірність, що більш відповідає дійсному стану речей. Однак чи завжди такого роду зауваження має рацію?

Звернемося до трактування вказаних понять у довідковій літературі. Що стосується закону, то у більшості випадків він визначається приблизно однаково: як зафіксовані у поняттях, формілах, формулюваннях результати наукових досліджень, що повторюють зв'язки між окремими явищами і предметами (а також всередині них) об'єктивного світу [7,с.250]. Закони науки розподіляються за різними ознаками: за ступенем узагальнення (відповідно всезагальні, загальні і часткові закони), за характером протікання процесів, що вивчаються (закони функціонування і розвитку), за співвідношенням необхідного і випадкового, за дисциплінарною належністю тощо.

Що стосується визначення закономірності, то тут існують різні, у тому числі, альтернативні підходи. У деяких випадках поняття «закон» і «закономірність» використовуються як синонімічні за змістом [9,с.188-189], в інших – такі, що більш–менш не співпадають за змістом. Так, закони відносять до природних явищ, до найбільш фундаментальних зв'язків і відносин у цій царині, до різних напрямків природничих наук (закон механіки, закон всесвітнього тяжіння тощо). Разом з тим, поняття закономірності частіше всього використовують для характеристики нелінійних зв'язків і відносин у соціально – гуманітарній сфері, де часто переважаючим є вірогіднісні статистичні закони, або наявною є значна частка випадковості, аніж у природі [9, с.189]. В окремих випадках під закономірністю розуміють протікання процесів, що вивчаються, у відповідності з вже виявленим і вивченим законом, послідовне виявлення цього закону у об'єкти [7,с.250]. У той же час, визначаючи однорідність вказа-

них понять, деякі автори розводять їх зміст. «Закономірність, – читаємо у сучасному посібнику з філософії, – є більш широким, аніж закон. Це – сукупна дія багатьох законів, що конкретизує, наповнює певним змістом закони природи та суспільства» [8,с.226].

На різницю у розумінні закону і закономірності вказує практика використання вказаних термінів: поняття закону дотичне глаголам «відкривається», «формулюється», «виводиться», «виявляється», у той час як закономірність відповідно досліджується, спостерігається. Тобто, у першому випадку мова скоріше йде про узагальнений результат наукового дослідження, у другому – про порядок, послідовність, механізми прояву законів у тих чи інших умовах. Якщо у випадку з законом у центрі уваги знаходяться сутнісне ядро досліджуваних процесів і явищ, то вивчення закономірностей передбачає поряд з цим пізнання усього замістовного масиву процесів і явищ разом з умовами і факторами, що впливають на процес. Тобто, у останньому випадку виглядає важливим і отриманий результат, і шляхи його досягнення.

Технічні пристрої (деталь, механізм, машина, прилад), як об'єкт дослідження і вдосконалення, являють собою штучні об'єкти, що створюються на основі пізнання законів. На їх основі дослідник, який претендує на науковий ступінь, здійснює теоретичні узагальнення і конструює механічний пристрій, передбачаючи, яким чином він буде працювати і використовуватися на практиці. Тут можливими є щонайменше три варіанти теоретичних узагальнень, зафіксованих у відповідних вимогах ВАК України до кандидатських дисертацій. Дисертант може *вперше* відкрити закон: описати пов'язану з предметом і об'єктом закономірність його прояву (що відбувається вкрай рідко); *розвинути* уявлення про відомий закон у теоретичному аспекті і виявити закономірність його устрою; *удосконалити* уявлення про те і інше. При цьому дисертант може заслужити позитивну оцінку роботи у випадку створення і апробування на практиці технічного пристрою, суттєво відмінного від існуючих аналогів, в якому використані результати теоретичних розвідок дисертанта.

Що стосується соціально – гуманітарної проблематики, то тут більш поширене поняття «соціальна закономірність», що вимагає для свого аналізу урахування необхідних, суттєвих і достатніх параметрів протікання досліджуваних процесів. Зазвичай, об'єкти дослідження у вказаній галузі являють собою самоорганізовані системи, в них велике значення має суб'єктивний фактор, що часто порушує природній хід речей, тому більшість дослідників сьогодні згодні з тим, що якщо і існують певні закони у суспільній галузі, вони частіше мають вірогідний статистичний характер (як певна рівнодіюча з багатьох різноспрямованих тенденцій). Тут також мають велике значення умови і фактори здійснення досліджуваних процесів, характер дій і специфіка суб'єктів, що в них беруть участь. Висновки і рекомендації тут потребують оформлення

як багатоваріантних можливих векторів протікання процесів, що досліджуються.

Повертаючись до питання про те, на що має право дисертант, використовуючи поняття «закон» чи «закономірність» то очевидно, що питання це необхідно вирішувати конкретно, в залежності від спеціалізації, у межах якої здійснюється дослідження, об'єкта і предмета дослідження, досягнутих результатів. У якості такого результату може бути представлений і відкритий автором закон, але з обов'язковою прив'язкою його до умов, у яких закон виявляє себе та з відзначенням ступеню узагальнення, на яку претендує цей закон. Наприклад, в теорії систем автоматичного управління широко використовується поняття закону управління, у теорії надійності – закону розподілу випадкової величини, у теорії машин і механізмів молоді дослідники часто виходять на закон руху вихідної ланки.

Вочевидь, що мова в даному випадку не йде про відкриття цих законів, а про специфіку їх виявлення (дії) у певних сферах і стосовно конкретних умов. Закони, що відкриваються наукою, за змістом процесів, в них зафіксованих, мають об'єктивний характер, але за формою, за формулюванням, вони суб'єктивні. Щоб у цьому пересвідчитися, логічно порівняти формулювання відомих законів механіки Ньютона, як вони подавалися дідусям і бабусям сьогоднішніх школярів з тими, що представлені у сучасних підручниках з фізики для середньої школи.

Закономірності дають більш широке уявлення про механізми дії того чи іншого закону, можуть бути виявленими на прикладі різних об'єктів, пристроїв, машин чи приладів. Відкриття нових законів дійсно відбувається досить рідко. Сучасні дослідження все у більшій мірі переміщуються на рівні вивчення закономірностей протікання процесів з урахуванням все зростаючої різноманітності умов їх здійснення.

Щоб виявити ту чи іншу закономірність необхідно провести комплекс теоретичних, дослідно – конструкторських досліджень, теоретичного освоєння досліджуваного процесу в цілому і окремих його проявів у певних умовах протікання, у єдності чутево – практичних і понятійно – теоретичних аспектів.

Закон, у свою чергу, перш за все потребує визначення, тобто, логічного виведення з сукупності наявних наукових дефініцій, стійких і повторюваних зв'язків. Закономірність, таким чином, більшою мірою піддається інтуїтивному осягненню, хоча й вона у подальшому потребує логічного обґрунтування.

Висновки. Підбиваючи підсумки, можна констатувати, що в сучасних умовах залишається актуальною проблема цілеспрямованої підготовки нових поколінь викладачів вищої школи, які водночас мають оволодівати методологією, методикою та технологією наукових досліджень. Особливо це стосується підготовки кадрів вищої кваліфікації для закладів освіти технічного та технологічного профілю. Цьому може сприяти свідоме ставлення молодих людей до

процесу власного саморозвитку, знання типових ситуацій та механізмів опрацювання того матеріалу, що у подальшому буде використовуватися у навчальному процесі та при підготовці тексту дисертаційного дослідження.

Список літератури: 1. *Волков В.П., Подригало М.А.* та ін. Технологія наукових досліджень (на прикладах автомобільного транспорту): Навч. посібник, Харків: ХНАДУ, 2008 – 384 с. 2. *Грушко И.М., Сиденко В.М.* Основы научных исследований. – Харьков: Вища школа, 1983 – 224 с. 3. *Метешкин А.А.* Первые шаги начинающего преподавателя: Учебно-методическое пособие, 2009 – 100 с. 4. *Мовчан С.П., Чаплигин О.К.* Основы философии науки. Навч. посібник. – Х.: ХНАДУ, 2010 – 340 с. 5. *Пономаренко Л.А.* Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня. Методичні поради. Редакція „Бюлетень Вищої атестаційної комісії України” – К., 1999 – 80 с. 6. *Стеченко Д.М., Чмир О.С.* Методологія наукових досліджень. Підручник. – К.: Знання, 2005. – 309 с. 7. *Ушаков Д.Н.* Большой толковый словарь современного русского языка. – М.: Буколика; Роосса, 2008. – 1243 с. 8. Філософія. Навч. посібник / Під ред. *І.Ф. Надольного.* – К.: Вікар, 1997. – 584 с. 9. *Философский энциклопедический словарь.* – М.: Советская энциклопедия, 1983. – 840 с. 10. *Штанько В.И.* Философия и методология науки: Учебн. пособие. – Х.: ХНУРЭ, 2003. – 348 с.

Bibliography (transliterated): 1. *Volkov V.P., Podrigalo M.A.* ta in. Tehnologija naukovih doslidzhen' (na prikladah avtomobil'nogo transportu): Navch. posibnik, Harkiv: HNADU, 2008 – 384 s. 2. *Grushko I.M., Sidenko V.M.* Osnovy nauchnyh issledovanij. – Har'kov: Viwa shkola, 1983 – 224 s. 3. *Meteshkin A.A.* Pervye shagi nachinajuwegu prepodavatelja: Uchebno-metodicheskoe posobie, 2009 – 100 s. 4. *Movchan S.P., Chaplugin O.K.* Osnovi filosofii nauki. Navch. posibnik. – H.: HNADU, 2010 – 340 s. 5. *Ponomarenko L.A.* Jak pidgotuvati i zahistiti disertaciju na zdobuttja naukovogo stupenja. Metodichni poradi. Redakcija „Bjuleten' Viwoi atestacijnoi komisii Ukraini” – K., 1999 – 80 s. 6. *Stechenko D.M., Chmir O.S.* Metodologija naukovih doslidzhen'. Pidruchnik. – K.: Znannja, 2005. – 309 s. 7. *Ushakov D.N.* Bol'shoj tolkovyj slovar' sovremennogo russkogo jazyka. – M.: Bukolika; Roossa, 2008. – 1243 s. 8. *Filosofija.* Navch.posibnik / Pid red. *I.F. Nadol'nogo.* – K.: Vikar, 1997. – 584 s. 9. *Filosofskij jenciklopedicheskij slovar'.* – M.: Sovetskaja jenciklopedija, 1983. – 840 s. 10. *Shtan'ko V.I.* Filosofija i metodologija nauki: Uchebn. posobie. – H.: HNURJe, 2003. – 348 s.

М. А. Подригало, О. К. Чаплигин

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦЯ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Розглянуто основні етапи процесу формування і розвитку професійної компетентності та педагогічної майстерності молодого викладача. Наведено поради стосовно доцільної організації роботи над дисертаційним дослідженням та оформленням його результатів.

М. А. Подрыгало, А. К. Чаплыгин
**НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ СТАНОВЛЕНИЯ СПЕЦИАЛИСТА
ВЫСШЕЙ КВАЛИФИКАЦИИ**

Рассмотрены основные этапы процесса формирования и развития профессиональной компетентности и педагогического мастерства молодого преподавателя. Приведены советы относительно целесообразной организации работы над диссертационным исследованием и оформлением его результатов.

М. А. Podrygalo, А. К. Tchaplygin
**SOME ASPECTS OF BECOMING OF SPECIALIST
HIGHER QUALIFICATION**

The basic stages of process of forming and development of professional competence and pedagogical trade of young teacher are considered. Advices in relation to expedient organization of prosecution of dissertation research and registration of its results are resulted.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2012

УДК 378:005.336.5

*Кадемія М. Ю.
м Вінниця, Україна*

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО
ФАХІВЦЯ**

Постановка проблеми. Входження України у світовий освітній простір зумовило необхідність становлення нової освітньої парадигми, що передбачає нові підходи, відносини, поведінку та ін.

Наявна система склалася в епоху нового часу і заснована на передаванні знань, їх змісті. Нова європейська культура – культура галузева, раціональна, монологічна, утилітаристська. За цією логікою кваліфікація – результат професійної підготовки, що передбачає наявність у випускника певних професійних умінь і навичок.

З іншого боку – роботодавцям потрібна не кваліфікація, а компетентність як поєднання навичок, що притаманні кожному індивідууму, в

якому поєднанні кваліфікація, здатність працювати в групі, ініціативність, уміння приймати рішення і нести відповідальність за них. Тому існуюча нині авторитарно-репродуктивна система підготовки кадрів застаріла. Система освіти має формувати такі якості випускника як: ініціативність, інноваційність, мобільність, гнучкість, динамізм і конструктивність, тобто компетентного, який відповідає вимогам сучасного ринку праці.

З метою підготовки компетентного випускника необхідно використовувати активні методи навчання, технології, що розвивають пізнавальну, комунікативну й особистісну активність студентів.

Впровадження і реалізація компетентнісного підходу в освіту дозволить швидко реагувати на потреби ринку праці, на його вимоги.

Аналіз попередніх досліджень свідчить, що проблемі формування компетенцій присвячені дослідження вчених: В. Байденка, Л. Берестова, І. Зимньої, І. Зязюна, Б. Ельконіна, Н. Кузьміної, В. Куніцина, А. Маркової, Н. Ничкало, О. Пехоти, Дж. Равена, Р. Уайта, М. Хомського, А. Хуторського, С. Шишова та ін.

Вченими досліджені поняття «компетентність», «компетенції», «компетентнісний підхід», а також організація навчання, що спрямована на кінцевий результат. Багаточисельні дослідження спрямовані не тільки на визначення термінів логічного апарату, а й на їх відмінності і реалізацію в освітню діяльність, на якість підготовки майбутнього фахівця.

Мета статті полягає в розгляді різних підходів до визначення поняття «компетенція», формування професійної компетенції як запоруки мобільності і стійкості випускника навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. В сучасній практиці використовують термін «компетенція», що в перекладі з латинської «competentia» означає коло питань, в яких людина обізнана, володіє пізнанням і досвідом. Компетентнісна людина в певній галузі володіє відповідними знаннями і здібностями, що дозволяє їй ґрунтовно судити про цю галузь і ефективно діяти в ній [3, с. 108].

Різні автори по-різному підходять до визначення поняття «компетенція»:

1. З точки зору навчального процесу.

У навчальному процесі компетенція – це передусім результати навчання: під час вивчення модуля той, хто навчається, засвоїв конкретну компетенцію – конкретні знання, вміння; набув досвіду (професійних якостей) і продемонстрував під час цього наполегливість, самостійність, відповідальність (особистісні якості).

Окрім цього, в навчальному процесі компетенція є інтегрованим результатом навчання (інтеграція теорії і практики, інтеграція методів навчання і педагогічних технологій, інтеграція навчальних дисциплін, інтеграція роботодавця і навчального закладу та ін.).

2. З точки зору професійної діяльності.

Роботодавцю потрібні фахівці, які здатні розв'язувати конкретні виробничі проблеми і те, що буде використовувати фахівець під час цього (знання, вміння, досвід та ін.), для роботодавця неважливо, як здійснюється процес розв'язання проблеми, а конкретний результат цього процесу. З точки зору досягнення конкурентного результату важлива не здатність використовувати знання, уміння і досвід, а рівень готовності до виконання посадових обов'язків (основних функцій). Рівень готовності визначається системою знань, умінь, досвіду, відповідальності, самостійності, наполегливості, сукупності професійних і особистісних якостей фахівця.

Розглядаючи професійну підготовку фахівця, його професійну діяльність виділяють поняття «професійна компетенція» – здатність співробітників виконувати завдання відповідно до заданих стандартів.

У зв'язку з таким підходом до розуміння професійної компетенції виділяють два основних напрями його тлумачення:

- здатність людини діяти відповідно до стандартів;
- характеристики особистості, що дозволяють їй досягати певних результатів у роботі.

Учені виділяють декілька підходів до опису компетенцій.

Перший, умовно називають «функціональним» – заснований на описі задач і очікуваних результатів; другий – «особистісним», що заснований на якостях людини, які забезпечують успіх її у роботі.

У роботах британських фахівців можна знайти багато схожих визначень професійної компетенції:

- адекватна або достатня кваліфікація, здібності;
- адекватні або достатні інтелектуальні якості;
- здібність бути кваліфікованим;
- здатність робити будь-що добре або у відповідності до стандарту, набута дослідним шляхом або за результатами навчання;
- уміння бути кваліфікованим і здатним виконувати певну роль, охоплюючи знання, здібності, поведінку.

Американські фахівці у сфері психології праці, як правило, є прибічниками «особистісного» підходу. Вони традиційно обмежують об'єм

поняття «професійна компетенція» або якостями особистості, знаннями, вміннями, здібностями та ін.:

- знання (knowledge);
- вміння (skills);
- здібності (abilities);
- інші характеристики (other).

Кожна професійна компетенція може бути описана за допомогою певних стандартів поведінки людини.

Таким чином, якщо «особистісний» підхід описує «як?» (за допомогою яких ресурсів і які люди можуть виконувати добре роботу), то «функціональний» підхід – «що?» (на якому рівні і за якою якістю працівник повинен виконувати професійні дії (функції)).

«Функціональний» підхід не враховує, за рахунок чого досягаються результати: досвіду або знань, здібностей або підвищеної мотивації працівника – головне те, що робота буде виконана на належному рівні.

Таким чином, прийнятним є визначення професійної компетенції – це здатність працівника виконувати роботу відповідно до посадових вимог, а посадові вимоги – задачі та стандарти, що прийняті в установі або галузі.

У Вікіпедії наводиться наступне визначення: професійна компетенція – здатність людини успішно діяти на основі практичного досвіду, вмінь і знань в процесі розв’язання професійних задач.

Поняття «компетенція» має на увазі рівень оволодіння знаннями, вміннями, досвідом, характеризує рівень підготовленості і є показником професійного рівня фахівця.

Тому можна навести наступні визначення професійної компетенції:

1. Професійна компетенція – комплексний інтегрований показник, що характеризує професійний рівень фахівця.

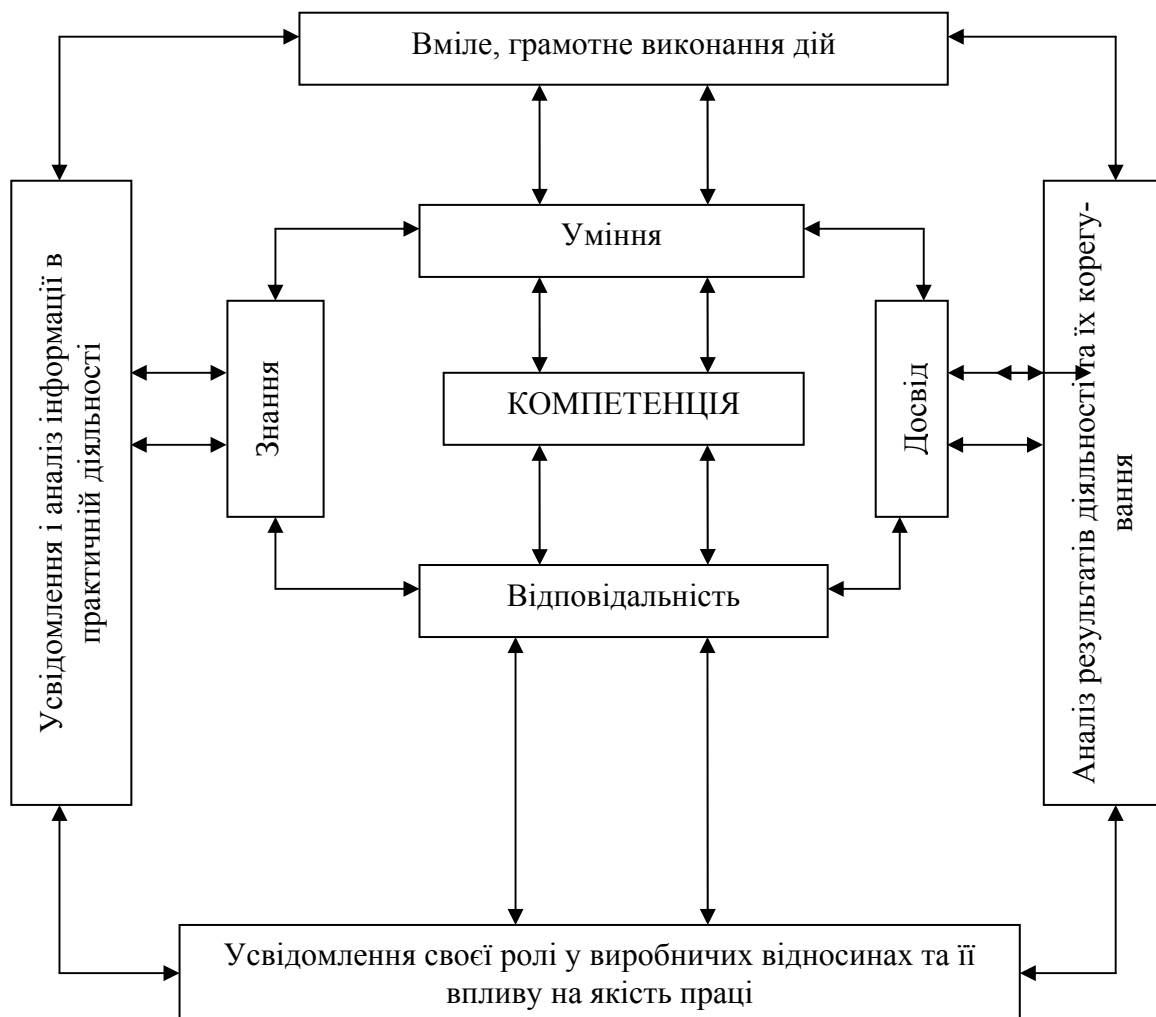
2. Професійна компетенція – сукупність професійних і особистісних якостей фахівця, необхідних йому для здійснення ефективної трудової діяльності.

Таким чином, професійна компетенція – характеристика фахівця. Для компетенції характерна наявність знань, умінь, досвіду, відповідальності і т. ін.

Наведемо схему, що ілюструє професійний рівень фахівця:

Аналіз наведеної таблиці формування професійного рівня фахівця дає можливість зробити висновок, що компетенція – це не здатність застосовувати знання, вміння, використовуючи досвід, а самі знання, вміння, досвід, відповідальність і т. ін. Тут важливо підкреслити компетентнісний взаємозв'язок професійних і особистісних якостей, що лежать у взаємопоєднанні знань, умінь, досвіду, відповідальності та ін.

Таким чином, порівняємо зміст понять «компетенція» і «компетентність», що наведено в таблиці:

КОМПЕТЕНЦІЯ	КОМПЕТЕНТНІСТЬ
Здатність застосовувати (використовувати) знання та вміння	Знаю, що треба робити, як результат застосування компетенцій у професійній діяльності.

Розглянемо професійну компетентність та компетенції для бакалавра інформаційної безпеки, у підготовці якого передбачається оволодіння **знаннями**: місця і ролі інформаційної безпеки в національній безпеці України;

методів програмування, розробки ефективних алгоритмів розв'язання прикладних задач; сучасних засобів розробки і аналізу програмного забезпечення на мовах високого рівня; апаратні засоби обчислювальної техніки; операційні системи персональних комп'ютерів; основи адміністрування обчислювальних мереж; системи управління базами даних; принципи побудови інформаційних систем; структуру системи документообігу; правові основи захисту інформації в Україні, принципи і методи захисту інформації; технічні канали витоку інформації, можливості технічних розвідок, способи і засоби захисту інформації та ін.; принципи і методи протидії несанкціонованому інформаційному впливу на обчислювальні системи і системи передачі інформації, принципи побудови криптографічних алгоритмів, стандартів і їх використання в інформаційних системах; принципи організації інформаційних систем відповідно до вимог їх захисту інформації, методи комутації і маршрутизації, мережеві протоколи; сигнали електрозв'язку, принципи побудови систем і засобів зв'язку; методи аналізу електричних мереж; основи радіоелектроніки, схемотехніки; загрозливі і шкідливі фактори, наукові і організаційні основи захисту навколишнього середовища і ліквідації наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха.

Уміннями: обирати необхідні інструментальні засоби для розробки програм у різних операційних системах і середовищах; складати, тестувати, налагоджувати і оформляти програми на мовах високого рівня; формулювати і налагоджувати політику безпечності розповсюджених операційних систем, локальних обчислювальних мереж; здійснювати заходи протидіям порушенням мережевої безпеки з використанням різноманітних програмних і апаратних засобів захисту; аналізувати і оцінювати загрози безпеки інформаційних об'єктів; користуватися нормативними документами із захисту інформації; застосовувати на практиці методи аналізу електричних кіл та ін.

Володіючи цією професійною компетенцією фахівець з інформаційної безпеки зможе: аналізувати мережеві трафіки, роботу засобів виявлення вторгнення; виявленням і зниженням комп'ютерних вірусів; працювати з нормативними правовими актами; володіти та використовувати методи і засоби вияву загроз безпеки автоматизованими системами, забезпечення секретності; захисту інформації; формувати вимоги до захисту інформації; здійснення розрахунків та інструментального контролю за показниками технічного захисту інформації; читання електричних схем; володіння методами аналізу і формалізації інформаційних процесів об'єктів і зв'язків між ними; методами організації та управління діяльністю служб захисту інформації на підприємствах та ін.

Таким чином, на прикладі бакалавра інформаційної безпеки нами виділені: компетенція – характеристика фахівця з інформаційної безпеки та компетентність – його діяльність.

Висновок. Проведений аналіз понять: «компетентність» і «компетенція» дозволив виділити «професійну компетентність» і «професійні компетенції».

Професійна компетентність фахівця передбачає розв'язання різного роду проблем, задач на основі наявного досвіду, знань і цінностей, а професійні компетенції передбачають здатність людини успішно діяти в процесі своєї професійної діяльності, що робить можливим бути професійно успішним будь-якого випускника навчального закладу.

Список літератури: 1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К. : Перун, 2003. – 445 с. 2. Зимняя И. А. Единая социально-профессиональная компетентность выпускника университета: понятия, подходы к формированию и оценке / И. А. Зимняя. – М., 2008. – 54 с. 3. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. – К. : К. І. С., 2003. – 296 с. 4. Хуторской А. В. Современная дидактика : учеб. пос. / А. В. Хуторской. – 2-е изд. – С. : Высш. шк., 2007. – 639 с.

Bibliography (transliterated): 1. Velikij tлумachnij slovník suchasnoï ukráíns'koï movi. – K. : Perun, 2003. – 445 s. 2. Zimnjaja I. A. Edinaja social'no-professional'naja kompetentnost' vypusknika universiteta: ponjatija, podhody k formirovaniju i ocenke / I. A. Zimnjaja. – M., 2008. – 54 s. 3. Strategija reformuvannja osviti v Ukraïni: rekomendacii z osvitt'noï politiki. – K. : K. I. S., 2003. – 296 s. 4. Hutorskoj A. V. Sovremennaja didaktika : ucheb. pos. / A. V. Hutorskoj. – 2-e izd. – S. : Vyssh. shk., 2007. – 639 s.

М. Ю. Кадемія

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У статті розглянуто основні підходи до проблеми формування професійних компетенцій майбутнього фахівця. Проаналізовані різні підходи до їх визначення і зроблено відповідні висновки.

М. Е. Кадемія

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА

В статье рассмотрены основные подходы к проблеме формирования профессиональных компетенций будущего специалиста. Проанализировано разные подходы к их определению и сделаны соответствующие выводы.

М. U. Kademiya

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE FUTURE PROFESSIONALS

Main approaches to the problem of future specialist's professional competences forming are analyzed in the article. Approaches to their definition are analyzed too and appropriate conclusions are made.

Стаття надійшла до редакції 27.11.2012

УДК 378:001.895

*Коношевський Л.Л., Коношевський О.Л.,
м. Вінниця, Україна***ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНО-
СТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ**

Постановка проблеми. Однією з основних умов реалізації стратегічних цілей модернізації сучасної освіти на практиці є розв'язання фундаментального завдання підготовки і перепідготовки вчителів. Розширення інформаційного простору за формальні межі в паралельні структури системи неперервної освіти та формування навичок діяльності в конкретних ситуаціях визначають ключову роль компетентнісного підходу в професійному розвитку педагогів будь-яких спеціальностей у сфері застосування ІКТ у своїй професійній діяльності, яке набуває все більшого поширення. Величезна кількість інформації, яку сучасній людині необхідно вміти аналізувати, інтерпретувати і адекватно реагувати на неї актуалізувало необхідність компетентнісної освіти, котра проявляється як оновлення змісту освіти у відповідь на соціально-економічну реальність, що змінюється. Адже фахівці стверджують, що за останні два роки кількість інформації множилося в стільки ж разів, у скільки вона збільшилася за останні дві тисячі років. Інформація застаріває тепер за 4-5 років. Це вимагає внутрішньої готовності до постійного оновлення, створює потребу у володінні інтелектуальними, соціальними й іншими компетентностями. Крім того, постійна зміна життєвих ситуацій вимагає від педагога неперервного вдосконалення своїх професійних можливостей.

Аналіз останніх досліджень. Одним із нових напрямів педагогічної думки є компетентнісний підхід до освіти, який останніми роками стає все більш популярним. З тих, що виділяються дослідниками ключових компетентностей у сучасному інформаційному суспільстві особливу роль відіграє компетентність у сфері інформаційних і комунікаційних технологій, або інформаційно-комунікаційна компетентність.

Інформаційно-комунікаційна компетентність – здатність використати інформаційні та комунікаційні технології для доступу до інформації, її визначення (ідентифікації), організації, оброблення, оцінювання, а також її створення-продукування і передавання-поширення, яка достатня для того, щоб успішно жити і працювати в умовах інформаційного суспільства, умовах економіки, яка заснована на знаннях.

Інформаційно-комунікаційна компетентність, – наголошує О. Шестопалюк, – є однією з ключових компетентностей сучасного педагога і проявляється в діяльності, розв'язанні різноманітних завдань із використанням комп'ютера, засобів ІКТ, мережі Інтернет.

Вихідними положеннями формування інформаційно-комунікаційної компе-

тентності, – стверджує науковець, – вважають: мотивацію, потребу й інтерес до одержання знань, умінь і навичок у галузі технічних, програмних засобів та інформації; сукупність громадських, природничих і технічних знань, що відображають систему сучасного інформаційного суспільства; знання, що складають інформаційну основу пошукової пізнавальної діяльності; досвід пошукової діяльності у сфері програмного забезпечення технічних ресурсів; досвід відносин „людина – комп’ютер“ [7, с. 138].

Компетентність охоплює результати навчання (знання та уміння), систему ціннісних орієнтацій, звички, формується в процесі навчання не лише в навчальному закладі, а й під час трудової діяльності, спілкування, політичної, релігійної, культурної діяльності та ін.

Основні трактування компетентності зводяться до того, що під нею розуміють сферу відносин між знанням і дією в людській практиці (Л. Болотов, В. Ледньов, М. Никандров, М. Рижаків, О. Смолянїнова); коло питань, які людина уповноважена розв’язувати (А. Марков), здатність і готовність застосувати знання, уміння, досвід у процесі розв’язування професійних завдань у різних сферах (І. Галяміна, Е. Зеєр); внутрішнє, потенційне, приховане новоутворення (знання, уявлення, алгоритми дій, системи цінностей і стосунків) (І. Зимня); наперед задану норму, вимогу до підготовки випускника (А.В. Хуторський); відкриту систему знань з деякої наочної галузі (В. Рябов, Ю. Фролов).

Згідно з визначеннями українських науковців, компетентність – це підхід до знань як інструменту розв’язання життєвих проблем, прийняття рішень у різних сферах життєдіяльності людини, це загальна здібність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, набутих завдяки навчанню, вихованню, інтеграції у простір соціальних і культурних відношень, міжособистісної інтеграції та спілкування [3, с.111, 138].

Метою статті є розгляд структури інформаційно-комунікаційної компетентності та шляхів формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх учителів математики.

Виклад основного матеріалу. Інформаційно-комунікаційна компетентність є однією з ключових компетентностей сучасної людини і виявляється перш за все в діяльності в процесі розв’язання різних завдань із залученням комп’ютера, засобів телекомунікацій, Інтернет.

Як показники інформаційно-комунікаційної компетентності можна виділити: готовність до освоєння ефективного доступу до практично необмеженого обсягу інформації й аналітичної обробки цієї інформації; прагнення до формування і розвитку особистісних творчих якостей; наявність високого рівня комунікативної культури (у тому числі комунікації за допомогою інформаційних засобів), теоретичних представлень і досвіду організації інформаційної взаємодії, здійснюваної в режимі діалогу „людина – комп’ютер“; готовність до спільної зі всіма суб’єктами інформаційної взаємодії освоєння наукового і соціального досвіду, спільної рефлексії й саморефлексії; освоєння культури здобуття, відбору, зберігання, відтворення, представлення, передачі й інтеграції інформації (в тому числі в межах вибраної наочної галузі).

Виходячи з розуміння інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього вчителя математики, як сукупності знань, умінь і досвіду діяльності, можна визначити рівні інформаційно-комунікаційної компетентності: *базовий* – інваріант знань, умінь і досвіду, необхідний учителю математики для розв'язання навчальних завдань засобами ІКТ загального призначення; *наочно-орієнтований* – освоєння і формування готовності до впровадження в освітню діяльність спеціалізованих технологій та ресурсів, розроблених відповідно до вимог змісту й методики того або іншого навчального предмету; *педагогічний* (методологічний, психолого-педагогічний, методичний).

Інформаційно-комунікаційну компетенцію вчителя розумітимемо як найважливішу компоненту загально-інтелектуальної інформаційно-комунікаційної компетентності, що полягає в здатності педагога розв'язувати професійні завдання з використанням засобів і методів інформатики й ІКТ, а саме: здійснювати інформаційну діяльність зі збирання, оброблення, передавання, зберігання інформаційного ресурсу, з продукування інформації з метою автоматизації процесів інформаційно-методичного забезпечення; оцінювати й реалізовувати можливості електронних видань навчального призначення і розподіленого в мережі Інтернет інформаційного ресурсу навчального призначення; організувати інформаційну взаємодію між учасниками навчального процесу та інтерактивним засобом, що функціонує на базі засобів ІКТ; створювати і використовувати психолого-педагогічні методики контролю й оцінювання рівня знань студентів, що тестують і діагностують їхнє просування в навчанні; здійснювати навчальну діяльність із використанням засобів ІКТ в аспектах, що відображають особливості конкретного навчального предмету [1].

Для реалізації системи підтримуючого навчання у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського на кафедрі інноваційних та інформаційних технологій в освіті була створена творча лабораторія (керівник доцент М. Кадемія).

Цілями творчої лабораторії є: створення умов для поетапного переходу до нового рівня освіти на основі ІКТ; розвиток освітнього інформаційного середовища; поширення використання ІКТ в освіті; формування банку педагогічної інформації (нормативно-правової, науково-методичної, методичної й ін.).

У творчій лабораторії розв'язуються такі завдання: ознайомлення педагогічних працівників з досвідом інноваційної діяльності педагогів-новаторів; застосування ІКТ в навчально-виховному процесі; підготовка педагогічних кадрів навчальних закладів, здатних ефективно використовувати в навчальному процесі ІКТ; розгляд різних форм уроків з використанням ІКТ.

Планується, що створена творча лабораторія стане суспільно-значущим проектом, в довгостроковій перспективі. Через значущість проекту до діяльності творчої лабораторії притягуються вчителі-практики міста, котрі активно використовують ІКТ, а також фахівці в сфері ІКТ.

Безумовно, основними способами формування інформаційно-комунікаційної

компетентності вчителя є такі: 1) теоретичне і практичне вивчення комп'ютерних технологій обробки інформації; 2) вивчення програмного забезпечення різного призначення (загального, спеціального, навчального) й аналіз можливості його застосування в процесі навчання; 3) вироблення прийомів практичного застосування, обґрунтування і доказу ефективності використання ІКТ у навчанні предмету; 4) модифікація методики навчання предмету з врахуванням можливості використання ІКТ, прищеплення культури обміну досвідом, застосування ІКТ на уроці за допомогою телекомунікацій [2; 4; 5].

Виходячи з теорії компетентнісного підходу, результатом освіти є компетенції і компетентності. Проведений аналіз науково-педагогічної літератури дозволяє нам констатувати, що на нинішній день в педагогічній науці немає однозначності в розумінні даних категорій.

Слід чітко розмежовувати, зазначає Л. Шевчук, поняття „інформаційна компетенція“ та „інформаційна компетентність“. З однієї точки зору, інформаційна компетентність – це компетентність індивіда в роботі з інформацією, а з іншої – це комп'ютерна компетентність, тобто вміння працювати з комп'ютером та ІКТ. Ми вважаємо інформаційну компетенцію ширшим поняттям, оскільки вона передбачає досвід роботи із самою інформацією, а не лише з її засобами. В суспільстві набагато важливіше вміти критично сприймати засоби інформації, вишукувати саму інформацію, диференційовано оцінювати, робити вибір і самостійно обробляти її [6, с. 730-731].

В умовах інформаційного суспільства зростає роль інформаційно-комунікаційної компетентності вчителя, і особлива увага приділяється її розвитку. Інформаційно-комунікаційна компетентність вчителя математики вказує на рівень оволодіння і використання інформації в навчальному процесі. До найбільш значущих інформаційно-комунікаційних компетентностей, володіння якими необхідне сучасному вчителю, можна віднести такі: знання і використання раціональних методів пошуку й зберігання інформації в сучасних інформаційних масивах; володіння навичками роботи з різними видами комп'ютерної інформації; вміння представити інформацію в Інтернет; володіння навичками організації і проведення уроків і позакласних заходів за допомогою комп'ютерних та інтернет-технологій; вміння організувати самостійну роботу учнів за допомогою інтернет-технологій; володіння навичками застосування ІКТ та інтернет-технологій щодо конкретного предмету, з урахуванням його специфіки.

Нині стає дуже важливим вміння вчителя математики використовувати ІКТ у професійній діяльності. Успішність і ефективність застосування їх у своїй професійній діяльності можна гарантувати лише у тому випадку, коли вчитель математики в достатній мірі мотивований на використання ІКТ, має широкий світогляд, володіє програмними засобами як загального, так і навчального призначення, може визначити місце ІКТ в методичній системі навчання

предмета. Підтримуємо думку професора Є. Хиннера з питання інформаційно-комунікаційної компетентності вчителя – як «сукупності знань, умінь і навичок, що формуються в процесі навчання і самонавчання інформатиці й інформаційним технологіям, а також здатність до виконання педагогічної діяльності за допомогою інформаційних технологій» [5, с. 2].

Особливість сучасного педагогічного процесу полягає в тому, що на відміну від традиційної освіти, де центральною фігурою є викладач (учитель), центр тяжіння за використання ІКТ поступово переноситься на того, хто навчається, який активно будує свій навчальний процес, вибираючи певну траєкторію навчання.

Порівнюючи традиційну освітню систему, в якій навчання відбувається шляхом спілкування з викладачем, як основним джерелом інформації, нині з'явилася безліч інших ефективніших способів і методів, заснованих на ІКТ.

Для розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності необхідно приділити особливу увагу самостійній роботі студентів, розглядати її як вид навчальної діяльності, який базується на виконанні студентами системи професійно-орієнтованих завдань, що ускладнюються, і завдань використання ІКТ у процесі консультативно-координаційної допомоги викладача. Даний вид діяльності орієнтований на придбання студентами чотирьох типів досвіду діяльності (за зразком, пізнавальної, творчої, емоційно-ціннісних стосунків), розвиток самостійності в ухваленні рішень і залучення студентів у самостійну пошукову діяльність.

Висновки. З наведеного вище матеріалу зрозуміло, що інформаційно-комунікаційна компетентність майбутнього вчителя математики є кінцевою метою навчального процесу, формується на базі компетенцій, що набуваються на ранніх стадіях навчання. Природно, абстрактної компетентності не буває, в зв'язку з чим навчальному закладу необхідно мати орієнтовні цільові установки фірм, організацій, підприємств, навчальних закладів – потенційних працедавців своїх випускників. Бажані цільові установки та вимоги потенційних працедавців, зауваження за якістю випускників і пропозиції щодо вдосконалення навчального процесу мають акумулюватися, систематизуватися й аналізуватися для вироблення збалансованих пропозицій щодо коригування навчального процесу. Через значну територіальну роз'єднаність респондентів і значного обсягу інформації із задалегідь непередбачуваним змістом, реалізація подібного завдання неможлива без залучення сучасних ІКТ та інформаційних систем, що мають елементи штучного інтелекту. Формування бази знань про реальні виробничі ситуації, можливих способах їх запобігання та подолання дозволяє доповнити навчання програмами, націленими на розвиток компетентнісних якостей студентів і, тим самим, завершити узгодження з Болонськими угодами.

Відповідно до вищевикладеного можна стверджувати, що інформаційне освітнє середовище вчителя математики має включати: можливість формування інформаційно-комунікаційної компетентності; організацію позанавчальної роботи на основі інформаційно-комунікаційних технологій; використання мережевих можливостей ін-

формаційного середовища навчального закладу в своїй педагогічній діяльності. Майбутній учитель математики має стати для учнів провідником в освоєнні інформаційного гіперпростору і навчати школярів ефективно використати інформаційні ресурси мережі Інтернет для своєї освіти.

Література: 1. Босова Л. Л. О сочетании инвариантной и вариативной составляющих в программах повышения квалификации учителей-предметников в области информатики и ИКТ. [Электронный ресурс] / Л. Л. Босова, В. Л. Акуленко. – Режим доступа к ресурсу http://skv.cap.ru/list2/view/2SV_PUBLICATION_OV/form.asp?id=41686&pos=12&GOV_ID=130. 2. Горбунова Л. Н. Освоение информационных и коммуникационных технологий педагогами в контексте ориентации на профессионально-личностное развитие / Л. Н. Горбунова, А. М. Семибратов // Информатика и образование. – 2004. – № 7. – С. 91-96. 3. Життєва компетентність особистості : наук.-метод. посіб. / за ред.: Л. М. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен. – К. : Богдана, 2003. – 520 с. 4. Камалов Р. Р. От информационной компетентности к формированию информационной культуры специалиста / Р. Р. Камалов, И. Ю. Хлобыстова, А. А. Тутолмин // Информатика и образование. – 2005. – № 2. – С. 109-112. 5. Хиннер Е. К. Информационно-коммуникационная компетентность учителя: структура, требования и система измерений / Е. К. Хиннер, А. П. Шестаков // Информатика и образование. – 2005. – № 12. – С. 1-5. 6. Шевчук Л. О. Особливості формування й розвитку інформаційної компетентності майбутніх учителів у вищих навчальних закладах республіки Польщі / Л. О. Шевчук // Проблеми освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції. – 22-24 квітня, 2009 р. Київ-Житомир / за ред.: В. Кременя, Т. Левовицького, С. Сисоєвої. – К. : КІМ, 2009. – С. 729-737. 7. Шестопалюк О. В. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього педагога / О. В. Шестопалюк // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. пр. – Ч. 1 / за ред.: М. М. Козяра, Н. Г. Ничкало. – Львів : ЛДУ БЖД, 2009. – С. 137-141.

Bibliography (transliterated): 1. Bosova L. L. O sochetanii invariantnoj i variativnoj sostavljajuwih v pro-programmah povysheniya kvalifikacii uchitelej-predmetnikov v oblasti informatiki i IKT. [Jelektronnyj resurs] / L. L. Bosova, V. L. Akulenko. – Rezhim dostupa k resursu http://skv.cap.ru/list2/view/2SV_PUBLICATION_OV/form.asp?id=41686&pos=12&GOV_ID=130. 2. Gorbunova L. N. Osvoenie informacionnyh i kommunikacionnyh tehnologij pedagogami v kontekste orientacii na professional'no-lichnostnoe razvitie / L. N. Gorbunova, A. M. Semibratov // Informatika i obrazovanie. – 2004. – № 7. – S. 91-96. 3. Zhitteva kompetentnist' osobistosti : nauk.-metod. posib. / za red.: L. M. Sohan', I. G. Ermakova, G. M. Nesen. – K. : Bogdana, 2003. – 520 s. 4. Kamalov P. P. Ot informacionnoj kompetentnosti k formirovaniju informacionnoj kul'tury specialista / P. P. Kamalov, I. Ju. Hlobystova, A. A. Tutolmin // Informatika i obrazovanie. – 2005. – № 2. – S. 109-112. 5. Hinner E. K. Informacionno-kommunikacionnaja

kompetentnost' uchitelja: struktura, trebovanija i sistema izmerenij / E. K. Hinner, A. P. Shestakov // Informatika i obrazovanie. – 2005. – № 12. – S. 1-5. 6. Shevchuk L. O. Osoblivosti formuvannja j rozvitku informacijnoї kompetentnosti majbutnih uchiteliv u vivih navchal'nih zakladah respubliki Pol'wi / L. O. Shevchuk // Problemi osviti u Pol'wi ta v Ukraїni v konteksti procesiv globalizacii ta evrointegracii. – 22-24 kvitnja, 2009 r. Kiiv-Zhitomir / za red.: V. Kremenja, T. Levovic'kogo, S. Sisoevoi. – K. : KIM, 2009. – S. 729-737. 7. Shestopaljuk O. V. Formuvannja informacijno-komunikacijnoї kompetentnosti majbutn'ogo pedagoga / O. V. Shestopaljuk // Informacijno-telekomunikacijni tehnologii v suchasnij osviti: dosvid, problemi, perspektivi : zb. nauk. pr. – Ch. 1 / za red.: M. M. Kozjara, N. G. Nichkalo. – L'viv : LDU BZhD, 2009. – S. 137-141.

Л.Л. Коношевський, О.Л. Коношевський

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ

У статті розглянуто структуру інформаційно-комунікаційної компетентності та шляхи формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх учителів математики.

Л.Л. Коношевський, О.Л. Коношевський

ФОРМИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОМУНИКАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МАТЕМАТИКИ

В статье рассмотрена структура информационно-коммуникационной компетентности и пути формирования информационно-коммуникационной компетентности будущих учителей математики.

L.L. Konoshevsky, O.L. Konoshevsky

THE FORMATION OF INFORMATIVE-COMMUNICATIVE COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHERS OF MATHEMATICS

The structure of informative-communicative competence and the ways of the formation of the competence of the future teachers of Mathematics is analysed in the article.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2012

УДК 378.37.017.92

*О.О. Гуцояк,
м. Херсон, Україна*

РОЛЬ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ ЯК СКЛАДОВОЇ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасний етап розвитку технічної освіти в Україні характеризується пошуком відповідей на ряд гуманітарних питань, пов'язаних з розвитком духовного світу особистості, зокрема морально-естетичного ідеалу студентів. Аналіз наукової літератури засвідчує педагогічні по-

шуки у цьому напрямку, проте роль гуманітарних дисциплін у формуванні морально-естетичного ідеалу студентів вищих технічних навчальних закладів залишається недостатньо висвітленою, що зумовлює потребу в осмисленні можливостей вищої технічної освіти у формуванні духовного світу молоді.

Модернізація вищої освіти України та її інтеграція у світову систему освіти вимагає переосмислення основних напрямів професійної підготовки кадрів. В даний час пріоритетним напрямом в освіті стає виховання творчої особистості, здатної до самореалізації у швидко мінливих соціально-економічних умовах, так як самореалізація є внутрішньою умовою, рушійною силою і мотивом здійснення предметних і соціальних перетворень людини.

Для успішного вирішення цих питань вища школа України покликана створювати необхідні умови формування професійно і соціально компетентної особистості, здатної до творчості і самовизначення, це передбачає цілеспрямовану і систематичну діяльність вищого навчального закладу, орієнтовану як на створення сприятливих умов для духовного, інтелектуального і фізичного розвитку, так і на формування соціально-значущих якостей, установок і ціннісних орієнтацій особистості, що сприятимуть самовдосконаленню і творчій самореалізації особистості майбутнього фахівця. Тому особливо актуальним стає аналіз процесів свідомого розвитку особистості й передусім формування її морально-естетичного ідеалу, як цілепокладаючої установки, що має забезпечити сходження особистості до свого вдосконалення, здійснення життєвого самовизначення, пошуку методів самореалізації та саморегуляції особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ці пріоритетні напрямки формування всебічно розвиненої особистості знайшли своє відображення у державних національних програмах “Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 р.” та “Національній стратегії розвитку освіти на 2012-2021 роки”, що передбачають посилення ролі соціально-гуманітарних дисциплін у вищій школі. Так, одним з вагомих аспектів Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки щодо посилення ролі вищої освіти є формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя у постійно змінюваному, конкурентному, взаємозалежному світі. Проектом передбачено посилення ролі державної гуманітарної політики щодо національного виховання, яке має забезпечити громадянське, патріотичне, моральне, трудове виховання, формування здорового способу життя, соціальної активності та відповідальності особистості [9].

Відповідно до Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 р. пріоритетним напрямком розвитку суспільства на сьогодні є гуманітарний розвиток України. Метою Концепції є: удосконалення суспільного середовища на засадах безпеки й стабільності, створення умов для функціонування демократичної культури, формування вільної, забезпеченої всіма можливостями

ми для самовиявлення, фізично й духовно розвиненої особистості, яка живе в гармонії із собою, іншими людьми, природним середовищем і навколишнім світом. У проекті наголошується, що особливо гостро проблеми гуманітарного розвитку постають перед молоддю, і вирішення їх неможливе без якісних змін у сфері освіти [8].

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз ролі гуманітарної підготовки та її вплив на формування особистості майбутніх фахівців в системі вищої технічної освіти

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес гуманітаризації повною мірою відноситься до вищої технічної освіти. Актуалізація ролі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін під час навчання у вищій підтверджується справедливим твердженням Л.А. Шульги: «гуманітаризація освіти – це процес переорієнтації освіти з предметно-змістового принципу навчання основ наук на вивчення цілісної картини світу, пов'язаний з посиленням впливу гуманітарних наук на всі види пізнання; переміщення акцентів з «природи і суспільства» на «людину в природі і суспільстві», звернення уваги на самоцінність особистості» [4, с. 158].

У системі вищої технічної освіти сьогодні особливого значення набуває гуманітарна підготовка як складова процесу формування особистості майбутніх фахівців, оскільки в педагогічному словнику зазначено: “Вища освіта являє собою сукупність систематизованих знань і практичних навичок, що дають змогу розв'язувати теоретичні та практичні завдання за профілем підготовки з урахуванням вимог виробництва, освіти, науки, культури та перспективи її розвитку. Водночас вищу освіту слід розглядати і як систему підготовки спеціалістів вищої кваліфікації та здобуття громадянами освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їхніх покликань, інтересів і здібностей” [6, с. 88].

На дидактичному рівні проблему гуманітаризації досліджували В.Астахова, Г. Бевз, О. Бондаревська, М. Каган, І.Козловська, Б. Лихачов, А.Степанюк та ін, наголошуючи на розвиткові фахівця як духовно-моральної особистості. Різні аспекти гуманітаризації підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах досліджують вітчизняні та зарубіжні науковці: А.Ярошенко (формування духовних цінностей у вищій школі засобами гуманітарних наук); О.Вознюк (формування системи гуманітарних інтегрованих знань студентів технічних університетів); С.Романова (гуманітаризація професійної освіти у ВНЗ технічного профілю); Г.Воронка, І.Оніщенко, Л.Яценко (проблеми гуманітарної освіти); І.Кузнєцова, С.Романова (аспекти гуманітаризації технічних знань); Г.Балл, В.Бутенко, П.Кисличенко, О.Чорна (формування моральної та професійної культури фахівця); Л.Барановська, Л.Науменко, Т.Рукас (шляхи формування мовленнєвої культури фахівця).

Аналіз ряду праць щодо посилення складової гуманітарної підготовки у вищих технічних навчальних закладах, на жаль, засвідчує суперечності між

потребою духовного розвитку майбутніх фахівців та обмеженням духовного розвитку формуванням комунікативних та організаторських здібностей студентів.

Сьогодні вища технічна освіта – це потужний центр освіти, науки і культури, що передбачає отримання кваліфікаційних знань професійного спрямування, ознайомлення з найновішими досягненнями науки і техніки, а також містить розвиток особистості студента, його інтелектуальних, моральних та естетичних якостей гармонійної особистості, формування потреб і навичок подальшого самовдосконалення та безперервної освіти.

Можливості вищої технічної освіти в морально-естетичному вихованні студентської молоді знайшли певне висвітлення в науковій літературі. У працях вчених (В.Бутенко, С. Гнатенко, М. Євтух, Г. Троцько, Г. Шевченко та ін.) наголошується на потребі використання широких функціональних можливостей вищої школи в збагаченні понять та уявлень студентів про цінності, естетичному одухотворенні студентської молоді та її ставлення до навколишнього дійсності, формуванні системи ціннісних поглядів та переконань.

Питанням ролі і значення цінностей особистості в професійній діяльності присвятили праці М.Боришевський, Є. Головаха, І.Груздова, В.Ядов та ін., проблемі професійно-особистісного становлення – С.Батищев, І.Бех, Б.Братусь, А.Брушлинський, О.Газман, Б.Гершунський, С.Кульневич, О.Савченко, В.Серіков, С.Сисоєва, В.Слободчиков тощо, наголошуючи на розвитку ціннісних орієнтацій особистості як складової гармонійного розвитку майбутніх фахівців.

Сьогодні професіоналізація освіти направлена на підготовку нового типу спеціаліста-професіонала, носія цілісної науково-технічної діяльності, що відрізняється глобальністю мислення, енциклопедичністю знань, здібного до творчої роботи на всіх етапах життєвого циклу, створення систем від дослідження і конструювання до розробки технології і підприємницької діяльності, здатного на саморозвиток та саморегуляцію. Професіоналізація досягається в реальній практиці освіти як через освоєння фундаментальних наук, так і у процесі оволодіння загальнонародською культурою, що включає в себе розвиток світоглядних позицій, ідейних переконань, ціннісних орієнтирів, формування морально-естетичного ідеалу студентів тощо.

Теоретичну основу культурно-освітнього середовища вищих технічних навчальних закладів висвітлено у дослідженнях вчених (В.Козирев, Т.Кравченко, Н.Крилова, Ю.Мануйлова, Л.Новікова, В.Петрова, Н.Селіванова, О.Шахматова та ін.), які розглядають специфіку освітнього процесу у створенні матеріальних та духовних цінностей.

Актуальною для нашого дослідження є думка В.Гриньової, яка справедливо стверджує, що людина культури – це духовно багата особистість, яка володіє творчими здібностями, віддана своїй справі, захоплена нею, розуміє

необхідність розвитку духовних потреб пізнання й самопізнання, краси, спілкування, пошуку сенсу життя, щастя, має високі ідеали; орієнтована на загальнолюдські цінності, світову й національну духовну культуру і включає знання з основ філософії, етики, естетики, людинознавства й інших гуманітарних предметів [3, с.239], що свідчить про посилення ролі гуманітарних дисциплін в процесі вищої освіти.

Переконлива більшість учених відмічає, що цивілізаційний розвиток українського суспільства передбачає посилення ролі гуманітарних дисциплін у формуванні змісту вищої технічної освіти. Вплив гуманітарних дисциплін у процесі технічної освіти на формування моральних цінностей представників гуманітарно-технічної еліти є предметом досліджень ряду вчених (В.Бабаєв, О.Ігнатюк, І.Карпінський, О.Пономарьов, А.Романовський, Л.Товажнянський, Ю.Юсипук тощо), які акцентують свою увагу на суттєвому посиленні гуманітарної складової професійної освіти.

Посилення ролі гуманітарних дисциплін у змісті вищої технічної освіти має будуватися на наступних принципах: орієнтація діяльності системи технічної освіти на створення умов для духовного, етичного і культурного саморозвитку особистості; глибока фундаментальна і методологічна підготовка студентів у сфері гуманітарного знання, духовного життя людини і суспільства;

освоєння студентами методології пізнання і творчості, практичної діяльності, соціальної поведінки і саморозвитку особистості як вирішальних умов досягнень успіху на життєвому шляху; створення передумов для органічного включення студентів в економічні, соціальні і культурні процеси розвитку світової цивілізації; органічний зв'язок навчального процесу з поза навчальною роботою, сферою дозвілля і відпочинку студентів, широке залучення до викладання у виші діячів науки і культури; демократизація всієї системи технічної освіти та перехід на особистісно-зорієнтоване навчання в цілому.

На думку Е.Лузік, вирішення означеної проблеми можна здійснити лише на основі професійно-творчої підготовки фахівців, розглядаючи її як цілісний процес особистісного й професійного становлення фахівця. Цей процес, на думку вченої, забезпечує умови для самореалізації в навчально-пізнавальній і виховній діяльності та подальший розвиток особистісних і професійних якостей, що сприяють успіху у творчій професійній діяльності. При цьому рівень розвитку творчого потенціалу позначається не тільки на професійній діяльності майбутнього фахівця, а й на самому процесі його життя, тому що в різних видах активності особистості (пізнавальній, світоглядній, трудовій, комунікативній і емоційній) зберігається її творча суть – пошуково-перетворювальна спрямованість [4, с.267].

Вища технічна освіта має дві складові навчально-виховного процесу – це професійно орієнтовані та гуманітарні дисципліни. Останні природно покликані на гуманізацію навчального процесу, націлені на вирішення виховних

завдань, які мають свою соціально-вікову специфіку на різних стадіях реалізації освітніх програм.

Такі дисципліни гуманітарного циклу, як філософія, соціологія, культурологія, політологія, історія, іноземна мова, фізичне виховання, етика та естетика, педагогіка, психологія тощо, що вивчаються у вищій технічній школі, мають природний змістовий потенціал щодо формування всебічно розвиненої, високодуховної, гармонійної особистості. Всі ці дисципліни дають майбутнім фахівцям основні ціннісно-світоглядні орієнтації, вчать мислити і діяти конструктивно та творчо. Інтелектуальний, естетичний, етичний розвиток особистості, підвищення рівня освіти майбутнього фахівця є важливою умовою його професійного самовизначення в подальшій трудовій діяльності.

Без певних філософських, етичних, політологічних, культурологічних уявлень сьогодні неможливо глибоко осмислити дійсність у взаємодії всіх її сторін і зв'язків, в єдності всіх її законів і суперечностей. Відповідно зростає значення і роль навчальних предметів, що сприяють формуванню світоглядної орієнтації студента, усвідомленню ним свого місця і ролі в суспільстві, мети і сенсу соціальної і особистої активності, відповідальності за свої вчинки і вибір форм і напрямів своєї діяльності.

А.Романовський зазначає, що тільки гуманітарна підготовка здатна дати людині можливість зрозуміти складність та багаторівневність буття, поглибити її мислення, забезпечувати цілісність і системність світосприйняття, світорозуміння і світогляду [10, с.133].

Основні завдання педагогічного процесу у виші полягають не тільки в озброєнні студентів системою професійних знань, вмінь і навичок, які забезпечуватимуть ефективну практичну діяльність, а й в забезпеченні цілеспрямованого розвитку духовних сил, інтелектуальних, фізичних і морально-естетичних якостей студента, що спрямований на формування гармонійної особистості, на що природно націлені гуманітарні дисципліни.

Безперечним є той факт, що у вирішенні завдань морально-естетичного виховання студентів важливе значення має гуманітарна змістова складова вищої технічної освіти. Вона полягає в тому, щоб забезпечувати студентів потрібними знаннями, розвивати їхні навчальні здібності, уміння і навички, задовольняти пізнавальні інтереси та потреби, створювати умови для отримання актуальної інформації з питань сучасної політики, права, етики, культурології, психології, педагогіки та ін.

Великий об'єм інформації, який отримують ті, що навчаються, приводить до необхідності віддавати перевагу засвоєнню тієї інформації, яка, із їхньої точки зору, матиме практичне призначення. Проте, на думку С.Власової, для випускника вишу, крім компетентності в своїй спеціальності, важливі його здібності, знання і уміння, пов'язані із здійсненням соціальних і професійних контактів. Не менш значним є і знання індивіда про себе самого як професіо-

нала, так і особистість. У цьому вирішальну роль грають гуманітарні дисципліни, такі як філософія, педагогіка та психологія, культурологія, етика ділового спілкування тощо, які сприяють розвитку здібностей, свідомості і самосвідомості тих, що навчаються, досвіду їх сумісного спілкування, взаємин і взаємодії. Ці дисципліни покликані закласти фундамент у формуванні нової системи цінностей, які допоможуть студентам адаптуватися до умов сучасних суспільно-економічних відносин і розвитку міжнародних контактів [2, с.22-24]. Саме тому вища технічна освіта покликана відповідно реагувати на особливості морально-естетичного виховання студентів, враховувати його закономірності, пропонувати на практиці педагогічні умови, нові технології, які б забезпечували системний характер такого процесу. Досягти цього виявляється можливим, за умови переосмислення морально-естетичного виховання у вищій технічній освіті.

Ряд учених наголошують на формуванні духовних цінностей засобом олюднення знань в процесі навчання у технічному виші (В.Бутенко, А.Кочубей, Л.Кондрашова). В.Бутенко стверджує, що звернення до духовних цінностей у процесі технічної освіти має важливе значення для формування в студентів правильних соціальних та життєвих орієнтирів, визначення власної громадянської позиції, спроможної регулювати поведінку та діяльність у певних життєвих ситуаціях [1, с.225]. Зокрема, О.Плавуцька зазначає, що зміст фахових дисциплін необхідно доповнювати інформацією культурологічного характеру, яка повинна відображати духовні надбання людства, що здатні витончувати сприйняття й мислення студентів [7, с.149].

Аналіз наукової літератури дає можливість стверджувати, що за наявності необхідності посилення гуманітарної складової у формуванні особистості майбутніх фахівців в системі вищої технічної освіти, проблема формування особистості майбутніх фахівців в системі вищої технічної освіти не піднімається педагогічною громадськістю на належний рівень. Оскільки морально-естетичний ідеал в авторській редакції розглядається як особистісне духовно-функціональне утворення, що забезпечує проєкцію емоційно-ціннісного ставлення до морально-естетичних проявів навколишньої дійсності, вважаємо, що гуманітаризація освіти в технічному університеті повинна сприяти формуванню не тільки висококваліфікованого фахівця, а майбутньої освіченої, розвинутої, культурної людини, морально-естетичний ідеал якої буде спонукати постійному саморозвитку впродовж всього життя, зокрема у професійній діяльності.

В умовах набуття вищої технічної освіти в даний час є загальновизнаним, що традиційне розуміння професійної освіти як засвоєння певної суми знань, заснованого на викладанні фіксованих предметів, є явно недостатнім. Основою освіти повинні стати не стільки навчальні предмети, скільки способи мислення і діяльності, світоглядні позиції, стійкі морально-естетичні ідеали,

формування культури особистості. Все це ставить завдання про необхідність включення у вимоги до змісту і рівня підготовки студентів вищих технічних навчальних закладів питання формування морально-естетичної культури студентів, що включає розвиток ідейних переконань, світоглядних позицій, етичних смаків, морально-естетичних ідеалів тощо.

В пошуках таких морально-естетичних орієнтирів доцільно звернутись до дисциплін гуманітарного циклу вищих навчальних закладів, які акумулюють систему загальнолюдських цінностей та ідеалів і які можуть послужити змістом духовного розвитку, гуманізації особистості. Саме під морально-естетичним впливом гуманітарних дисциплін найповніше прокидається і активізується моральний потенціал людини з її почуттями, знаннями, переконаннями, мотивами, нормами поведінки.

Висновки з даного дослідження. Означені напрямки модернізації сучасної технічної освіти не знаходять достатньої реалізації у формуванні морально-естетичного ідеалу студентів засобами дисциплін гуманітарного циклу. Проектуючи зміст освіти і вимоги до рівня підготовки студентів вищих технічних навчальних закладів необхідно знайти місце для формування морально-естетичного ідеалу студентів, що орієнтує на вирішення завдань самопізнання і самореалізації людини. Вище викладене дозволяє обґрунтувати методологічні передумови морально-естетичного розвитку особистості, які полягають у необхідності формування у студентів вищих технічних навчальних закладів морально-естетичного ідеалу, що буде полягати в опануванні духовною культурою як сумою морально-естетичних знань і уявлень, без яких не може виникнути нахил, потяг, інтерес до відповідно значущих предметів і явищ; формуванні і розвитку на основі отриманих знань, здібностей їх сприйняття, які забезпечили б людині можливість емоційно переживати і оцінювати значущі предмети і явища з точки зору моралі і краси; вихованні та розвитку таких якостей, потреб і здібностей, які перетворюють особистість в активного творця морально-естетичних цінностей, дозволяють їй не лише насолоджуватися красою світу, але й активно служити їй.

Список використаних джерел: 1. Бутенко В.Г. Громадянське виховання студентів у системі вищої технічної освіти / В.Г.Бутенко // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. Збірник наукових праць Херсонського національного технічного університету. – Вип.2. – Херсон, 2010. – С.225. 2. Власова С. Взаимодействие естественнонаучного и гуманитарного знания / С.Власова // *Alma mater*. – 2001.– № 12. – С. 22-24. 3. Гриньова В. М. Педагогічна культура майбутнього вчителя як підґрунтя його усій професійної діяльності / В.М.Гриньова // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології: Збірник наукових праць ХНТУ.– Вип.2(5).–Херсон, 2011.– С.235– 241. 4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С.

693. 5. Лузік Е. Гуманітарна освіта в процесі підготовки спеціалістів профільних ВНЗ України: проблеми та перспективи / Е.Лузік //Філософія освіти. – 2006. – № 2(4) .– С. 266 -276. 6. Педагогічний словник / За ред. М.Д. Чумаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 514 с. 7. Плавущка О.П. Розвиток духовних цінностей студентів у ході вивчення дисциплін гуманітарного циклу / О.П.Плавущка // «Український науковий журнал «Освіта регіону». Університет «Україна».– К.– Вид.№2, 2010. – С.149-152. 8. Проект Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nas.gov.ua/PresidiumMeeting/Documents/110330.pdf> 9. Проект Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [Електронний ресурс].–

Режим

доступу:

http://mgu.com.ua/index.php?option=com_10. Романовский А.Г. Психолого-педагогическая подготовка в свете концепции формирования гуманитарно-технической элиты / А.Г.Романовский // Харьковская школа психологии: наследие и современная наука / Отв.ред.Т.Б.Хомуленко, М.А.Кузнецов.– Х.:Изд-воХНПУ имени Г.С.Сковороды, 2012.– С.129-139.

Bibliography (transliterated): 1. Butenko V.G. Gromadjans'ke vihovannja studentiv u sistemi viwoї tehničnoї osviti / V.G.Butenko // Aktual'ni problemi derzhavnogo upravlinnja, pedagogiki ta psihologii. Zbirnik naukovih prac' Hersons'kogo nacional'nogo tehničnogo universitetu. – Vip.2. – Herson, 2010. – S.225. 2. Vlasova S. Vzaimodejstvie estestvennonauchnogo i gumanitarnogo znanija / S.Vlasova //Alma mater. – 2001.– № 12. – S. 22-24. 3. Grin'ova V. M. Pedagogična kul'tura majbutn'ogo vchitelja jak pidgruntja jogo usishnoї profesijnoї dijalnosti / V.M.Grin'ova // Aktual'ni problemi derzhavnogo upravlinnja, pedagogiki ta psihologii: Zbirnik naukovih prac' HNTU.– Vip.2(5).–Herson, 2011.– S.235– 241. 4. Enciklopedija osviti / Akad. ped. nauk Ukraїni; golovnij red. V.G. Kremen'. – К.: Jurinkom Inter, 2008. – S. 693. 5. Luzik E. Gumanitarna osvita v procesi pidgotovki specialistiv profil'nih VNZ Ukraїni: problemi ta perspektivi / E.Luzik //Filosofija osviti. – 2006. – № 2(4) .– S. 266 -276. 6. Pedagogičnij slovník / Za red. M.D. Chumachenka. – К.: Pedagogična dumka, 2001. – 514 s. 7. Plavuc'ka O.P. Rozvitok duhovnih cinnostej studentiv u hodi vivchennja disciplin gumanitarnogo ciklu / O.P.Plavuc'ka // «Ukraїns'kij naukovij zhurnal «Osvita regionu». Universitet «Ukraїna».– К.– Vid.№2, 2010. – S.149-152. 8. Proekt Koncepції gumanitarnogo rozvitku Ukraїni na period do 2020 r. [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.nas.gov.ua/PresidiumMeeting/Documents/110330.pdf> 9. Proekt Nacional'noї strategії rozvitku osviti v Ukraїni na 2012-2021 roki [Elektronnij resurs].– Rezhim dostupu: http://mgu.com.ua/index.php?option=com_10. Romanovskij A.G. Psihologo-pedagogičeskaja podgotovka v svete koncepcii formirovanija gumanitarno-tehničeskoj jelity / A.G.Romanovskij // Har'kovskaja shkola psihologii: nasledie i sovremennaja nauka / Otv.red.T.B.Homulenko, M.A.Kuznecov.– H.:Izd-voHNPU imeni G.S.Skovorody, 2012.– S.129-139.

О.О.Гуцоляк

**РОЛЬ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ ЯК СКЛАДОВОЇ ФОРМУВАННЯ
ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ТЕХНІЧ-
НОЇ ОСВІТИ**

У статті розглядається роль гуманітарної підготовки в системі вищої технічної освіти, аналізується оцінка вченими гуманітарної освіти як складової процесу формування особистості майбутніх фахівців в системі вищої технічної освіти; розглядаються можливості потенціалу гуманітарних дисциплін в процесі формування морально-естетичного ідеалу.

О.О.Гуцоляк

**РОЛЬ ГУМАНІТАРНОЙ ПОДГОТОВКИ КАК СОСТАВЛЯЮЩЕЙ
ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА В СИС-
ТЕМЕ ВЫСШЕГО ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

В статье рассматривается роль гуманитарной подготовки в системе высшего технического образования, анализируется оценка учеными гуманитарного образования как составляющей процесса формирования личности будущих специалистов в системе высшего технического образования; рассматриваются возможности потенциала гуманитарных дисциплин в процессе формирования нравственно-эстетического идеала студентов.

O.Gutsolyak

**HUMANITARIAN ROLE OF TRAINING AS A COMPONENT OF
THE FORMATION OF FUTURE EXPERTS IN THE HIGHER TECHNICAL
EDUCATION**

The article examines the role of humanitarian training in higher technical education, assessment scientists analyzed liberal education as part of the process of formation of future professionals in higher technical education; considered potential opportunities humanities in the formation of moral and aesthetic ideal.

Стаття надійшла до редакції 06.11.2012

УДК 37.032

*В. Н. Кобец
г. Харьков, Украина*

**РОЛЬ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ
В ФОРМИРОВАНИИ САМОЭФФЕКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ**

Постановка проблемы. Подготовка к профессиональной деятельности предполагает формирование и развитие ценностно-смысловых компонентов самосознания. Ценностные ориентации представляют собой не только системное единство, определяющее целостность развития личности, но и

играют большую роль в достижении профессионализма, мастерства личности в деятельности. Это важная задача периода обучения в процессе становления личности как профессионала. Б. Г. Ананьев обращал внимание на «интенсивную перестройку» в студенческом возрасте всей системы ценностных ориентаций личности [3].

Жизненные ценности тесно переплетаются с потребностями, мотивами, целями. В процессе выработки своей системы жизненных ценностей человек отдает предпочтение той ценности, потребность в которой у него ощущается сильнее. При этом, удовлетворяя потребность, следует ощущать мотивацию своего стремления, понимать его взаимосвязь с целями и деятельностью, стремиться к достижению успеха.

Анализ исследований и публикаций. Проблема ценностных ориентаций как важнейшего фактора развития личности привлекает внимание исследователей (К. А. Абульханова, В. Г. Алексеева, Б. Г. Ананьев, И. Д. Бех, Е. И. Головаха, А. Г. Здравомыслов, С. И. Попова, Л. В. Романюк, Т. И. Сущенко, В. Я. Ядов и др.). Б. Г. Ананьев, подчеркивал связующий, обобщающий характер изучения ценностных ориентаций: «Имеется общий центр, в котором сходятся исследования социологов, социальных психологов и психологов. Этим общим центром является ценностная ориентация групп и личности, общность целей деятельности, жизненная направленность или мотивация поведения людей» [3].

Личностно-профессиональное развитие студентов высших учебных заведений непосредственно зависит от тех смыслов и ценностей, которые они находят в профессиональной деятельности. Современные отечественные психологи подходят к проблеме их формирования как к важнейшей задаче профессионального самоопределения. Профессиональное самоопределение – это длительный и многоаспектный процесс, включающий в себя: осознанный поиск личностно значимых смыслов профессиональной деятельности и поиск путей и способов достижения успеха в ней.

Проблема жизненных ценностей является предметом исследования не только философии, психологии, но и педагогики. Педагог должен представлять общую структуру системы жизненных ценностей студента и способствовать их формированию с точки зрения воспитания гармоничного и целостного человека, способного к самоэффективности и самореализации. Поэтому, задача педагогики сводится к созданию благоприятных условий для того, чтобы профессиональная деятельность приобретала для студента личностный смысл.

Задачи учебной и профессиональной деятельности должны быть не только понятыми, но и внутренне принятыми. Внутренняя позиция становится тем условием, через которое по С. Л. Рубинштейну, преломляются внешние воздействия. Наличие и осознание личностного смысла, то есть содержатель-

ного компонента профессиональной деятельности является важным условием профессионального и личностного развития студента.

Личностный смысл — субъективно воспринимаемая значимость для индивида тех или иных предметов. Мера осознанности истинного смысла связана с обнаружением связей данного предмета с мотивами, потребностями и ценностями индивида. *Ценность можно определить как объективную значимость явлений, идей, вещей, обусловленную потребностями и интересами социального субъекта.* Природа ценностей двойственна: с одной стороны они являются объектом, так как изначально формируются человечеством и вообще не существуют без него, а с другой – выступают субъектом, в том смысле, что, являясь самосознанием личности, они оказывают существенное влияние на её становление.

Именно в ВУЗах происходит становление и развитие профессионального самосознания студентов, от которого в значительной мере зависит успех их деятельности. Организация учебного процесса в ВУЗах требует применения различных дидактических технологий, обеспечивающих не только высокий уровень познавательной активности студентов, но и формирование у них потребностей и интересов, мотивов и целей, которые бы совпадали с интересами общества. В связи с этим особенно актуальным является изучение ценностных ориентаций студентов. Это в значительной мере создает предпосылки для активизации их самоэффективности в процессе обучения в вузе.

Цель статьи. Изучение взаимосвязи наличия и осознания личностного смысла или ценностных ориентаций студентов с самоэффективностью.

Изложение основного материала. В процессе профессионального обучения выделяется задача активизации стремления студентов к самопознанию. Осознание своих качеств, стремлений, возможностей развития способствует содержательному наполнению учебной деятельности и обогащению смысловых связей. Через самопознание студент начинает ориентироваться в окружающем мире, понимая себя и своё место в нём.

Самосознание определяют как сознательное когнитивное восприятие и оценку индивидом самого себя, мысли и мнения о себе. Самосознание служит ему для организации собственной деятельности, взаимоотношений с окружающими и общения с ними. А. В. Петровский определяет самосознание как когнитивный компонент Я-концепции, включающий образ своих качеств, способностей, внешности, социальной значимости. Этот образ или Я – концепция является итоговым продуктом самопознания Я или совокупностью представлений индивида о себе самом, сопряжённой с их оценкой.

В процессе изучения курса психологии перед студентами была поставлена задача осознания своей Я-концепции, для чего кроме теоретического материала по психологии личности был предложен формализованный опрос-

ник, включающий в себя целый ряд вопросов, ответы на которые дают возможность студентам охарактеризовать свой психологический портрет или образ самого себя. Одной из таких позиций были ценностные ориентации студентов, которые они определяли как по важности для достижения успеха в профессиональной деятельности, так и по их наличию у самих студентов.

Для определения уровня самооффективности студентов в предметной деятельности, каковой для них является учебно-познавательная, а в недалеком будущем станет профессиональная деятельность, в процессе исследования был также использован тест-опросник самооффективности (Дж. Маддукс и М. Шерер, адаптированный А. В. Бояринцевой). Он направлен на измерение представления студента о собственной компетентности, эффективности. и личностной влиятельности.

Самооффективность – это не личностная черта, а особый когнитивный механизм, позволяющий субъекту анализировать свои возможности при выполнении тех или иных действий, обеспечивающий актуализацию их мотивации, формы поведения и возникновение эмоций. А. Бандура считает, что самооффективность – центральная и очень важная детерминанта человеческого поведения, один из существенных механизмов активизации их потенциала [7]. Она представляет собой системный феномен, имеющий свою структуру и определенную динамику развития, выполняющий определенные функции в процессе профессионализации субъекта.

Содержательный аспект самооффективности включает ценностно-смысловые образования и цели. Они обеспечивают внутреннюю целостность личности, определяют главные и относительно устойчивые отношения человека к себе, к другим людям, к профессии и в целом к миру. Ценностно-смысловые образования выступают важнейшими регуляторами жизни и деятельности человека, в том числе и профессиональной. Они представляют систему, организованную в определенной иерархической последовательности, отражающую процессы развития и функционирования личности на различных этапах её жизнедеятельности. Значение предметов и явлений и их «смысл» для человека есть то, что детерминирует его поведение.

В результате проведенного исследования была выявлена иерархия ценностей в целом у всех студентов, как по важности, так и по их наличию. Наиболее *важными* они считают такие ценности как удовлетворенность жизнью, саморазвитие личности, развитие своих сил и способностей, достижение профессионального успеха, обеспечение материального комфорта (значимость ценностей распределена по убывающей). Желание добиться признания и уважения занимает восьмое место, повышение уровня мастерства и компетентности – девятое место, стремление к новому – десятое; заниматься делом, требующим полной отдачи – двенадцатое место в иерархии ценностей.

Иерархия ценностей по *их наличию* у студентов в целом изменилась

следующим образом: на первом месте находится развитие своих сил и способностей, на втором – саморазвитие личности, на третьем месте – хорошие отношения с людьми, на четвертом – удовлетворенность жизнью и на пятом – повышение уровня мастерства и компетентности. Стремление добиваться признания и уважения занимает 6 место, стремление к новому – 7 место и желание заниматься делом, требующим полной отдачи – 9 место. Ценность достижения успеха в профессиональной деятельности заняло только восьмое место. Это можно объяснить, по-видимому, тем, что для студентов третьего курса перспектива профессиональной деятельности является достаточно отдаленной и пока они более ориентированы на процесс подготовки к ней.

При этом иерархия предложенных ценностей у студентов в зависимости от уровня самооффективности заметно отличается (см. табл. 1).

Таблица 1

Сравнение иерархии ценностей *по важности* у студентов с разным уровнем самооффективности

Перечень ценностей (по важности)	Уровень самооффективности				Всего в сред- нем
	Низ- кий	Ниже сред- него	Сред- ний	Высо- кий	
Достижение профессионального успеха	7	5	2	5	4
Развивать свои силы и способности	4	9	4	1	3
Повышать уровень мастерства и компетентности	8	11	8	4	9
Обеспечить себе материальный комфорт	12	2	5	7	5
Добиться признания и уважения	14	4	9	9	8
Социальная вовлеченность	13	12	14	13	13
Удовлетворенность жизнью	5	1	1	3	1
Стремление к новому	10	10	10	10	10
Саморазвитие личности	3	6	3	2	2
Заниматься делом, требующим полной отдачи	11	14	12	12	12
Обеспечить себе будущее	2	7	6	6	6
Зарабатывать на жизнь	9	8	11	11	11

Следует отметить, что корреляционная взаимосвязь ценностей, которые студенты считают важными, с уровнем самооффективности особенно заметна по ценностям, связанным с учебно-познавательной и будущей профессиональной деятельностью, а именно стремление развивать свои силы и способности, саморазвитие личности, повышать уровень мастерства и компетентности, достижение профессионального успеха.

Так, у студентов с высоким уровнем самооффективности иерархия наиболее *важных* ценностей распределилась следующим образом: на первом месте стоит развитие своих сил и способностей, далее следуют саморазвитие личности, удовлетворенность жизнью, повышение уровня своего мастерства и компетентности, достижение профессионального успеха. Для сравнения можно привести иерархию ценностей студентов с низким уровнем самооффективности: на первом месте у них желание иметь хорошие отношения с другими людьми, на втором – обеспечить себе будущее, на третьем – саморазвитие личности, на четвертом – развивать свои силы и способности и на пятом – удовлетворенность жизнью. Желание избегать неприятностей у них стоит на шестом месте, что говорит о том, что для этих студентов характерна мотивация избегания неудач.

Что касается *имеющихся в наличии* ценностей (см. табл. 2), то взаимосвязь с самооффективностью особенно заметно проявляется по таким ценностям как стремление развивать свои силы и способности, саморазвитие личности, повышение уровня мастерства и компетентности, достижение признания и уважения, достижение профессионального успеха, удовлетворенность жизнью. Вызывает удивление низкие места, которые занимают такие важные для будущей профессиональной деятельности ценности как стремление к новому, заниматься делом, требующим полной отдачи. Достижение профессионального успеха, хотя и является для всего опрошенного контингента весьма отдаленной перспективой, у студентов с высоким уровнем самооффективности занимает самое высокое 6 место.

Таблица 2

Сравнение иерархии ценностей *по наличию* у студентов с разным уровнем самооффективности

Перечень ценностей (по наличию)	Уровень самооффективности				Всего в сред- нем
	Низ- кий	Ниже сред- него	Сред- ний	Высо- кий	
Достижение профессионального успеха	13	12	7	6	8
Развивать свои силы и способности	4	2	3	1	1
Повышать уровень мастерства и компетентности	10	7	5	4	5
Обеспечить себе материальный Комфорт	8	8	10	13	13
Добиться признания и уважения	9	5	9	3	6
Социальная вовлеченность	12	10	12	8	11
Удовлетворенность жизнью	14	6	2	5	4
Стремление к новому	5	9	8	9	7
Саморазвитие личности	3	4	1	2	2
Заниматься делом, требующим полной отдачи	6	3	11	12	9
Обеспечить себе будущее	7	14	6	10	10
Зарабатывать на жизнь	11	13	14	11	14
Иметь хорошие отношения с людьми	2	1	4	7	3
Избегать неприятностей	1	11	13	14	12

По результатам проведенного исследования студентам с высоким уровнем самооффективности характерен наиболее высокие объективные и субъективные показатели, характеризующие их активность в учебном процессе. И наоборот, у студентов с низкой самооффективностью эти показатели значительно слабее выражены, чем у остальных групп студентов. Когда студенты считают себя способными достичь успеха и прогнозируют его в своей деятельности у них появляется удовлетворенность выбором профессии, повышается успеваемость, происходит формирование мотивации достижения, стимулируя мобилизацию усилий для получения желаемого результата. Так, студенты с низким уровнем самооффективности хотят достижения успеха, но пока для этого ничего не делают, а некоторые даже считают, что успех от них не зависит. И наоборот, все студенты с высоким уровнем самооффективности не только стремятся к

достижению успеха, но и делают всё возможное для этого.

Мотивация достижения – это стремление к успеху (высоким результатам) в деятельности. Её формирование у студентов на современном этапе является объективной необходимостью, обусловленной сложными процессами в обществе, ответственностью субъектов учебно-воспитательного процесса за будущую профессиональную деятельность специалиста. Однако результаты исследования показали, что мотивация достижения у них ещё слабо выражена. Так, у 12,5% студентов наблюдается даже мотивация избегания неудачи, у 25 % – мотивационный полюс не выражен, у 47,5 % он выражен слабо и только 15,0 % студентов имеют высокий уровень мотивации достижения.

Мотивация достижения ориентирована на определенный конечный результат, на цель. При этом для неё характерен постоянный пересмотр целей. Она является динамичным образованием и актуализируется во взаимодействии с ситуативными факторами – такими как ценность и вероятность достижения успеха. Большую роль при этом играют убеждения студентов в своей самоэффективности. Они представляют собой некий симбиоз внешнего влияния и личной внутренней работы. Постоянные и твердые убеждения становятся жизненными принципами. Благодаря непосредственному опыту и наблюдению, благодаря переживанию успехов и неудач студенты приобретают такие важные структурные элементы личности, как компетентности, ожидания, цели — стандарты и убеждения в самоэффективности. Убеждения относительно того, на что мы способны, очень влияют на нашу продуктивность

Выводы и перспективы. Основываясь на вышесказанном, можно сказать, что личностные смыслы выступают связующим звеном между различными подсистемами личности. Являясь компонентами более сложной системы – личности, они сами представляют систему, организованную в определенной иерархической последовательности, отражающую процессы развития и функционирования личности на различных этапах жизнедеятельности человека. Ценности являются основой мотивации и лежат в основе ценностных ориентаций на профессиональную деятельность и достижение успеха в ней.

В связи со значимостью ценностных ориентаций в процессе профессионального обучения выделяется задача активизации стремления к самопознанию. Осознание своих качеств, способностей, возможностей развития способствует содержательному насыщению учебной деятельности и обогащению смысловых связей. Через самопознание студент начинает ориентироваться в ценностно-смысловом содержании будущей профессиональной деятельности. Наличие и осознание значимой цели, идеи, личностного смысла – важное условие профессионального и личностного развития студентов.

Список литературы: 1. Абульханова К. А. Психология и сознание личности (проблемы методологии, теории и исследования реальной личности): избр. психол. труды. / К. А. Абульханова - М.: Модэк, 1999. - 224 с. 2. Алексеева

В. Г. Ценностные ориентации как фактор жизнедеятельности и развития личности / В. Г. Алексеева // Психологический журнал. - 1984. - № 5. - С. 63-70. 3. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды / Б. Г. Ананьев - М.: Педагогика, 1980.- Т. 1. – 232 с. 4. Бех И. Д. Проблема особистісних цінностей: стан і орієнтири дослідження / И. Д. Бех // Українська психологія: сучасний потенціал. Матеріали Четвертих Костюківських читань (25 вересня 1996 р.). - В 3-х томах – К.: Вид-во ДОК-К, 1996.-Т. 1.- 431 с. 5. Романовский А. Г. Философия достижения успеха / А. Г. Романовский, В. Е. Михайличенко Харьков: НТУ ХПИ, 2003. – 695 с. 6. Романюк Л. В. Ціннісні орієнтації студентів: сутність, структура і психологічні механізми розвитку / Л. В. Романюк - Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2004. — 188 с. 7. Bandura A. Exercise of personal and collective efficacy in changing societies // Self-efficacy in changing societies / Ed. by A. Bandura. Cambridge Univ. Press, 1995.

Bibliography (transliterated): 1. Abul'hanova K. A. Psihologija i soznanie lichnosti (problemy metodologii, teorii i issledovanija real'noj lichnosti): izbr. psihol. trudy. / K. A. Abul'hanova - M.: Modjek, 1999. - 224 s. 2. Alekseeva V. G. Cennostnye orientacii kak faktor zhiznedejatel'nosti i razvitija lichnosti / V. G. Alekseeva // Psihologicheskij zhurnal. - 1984. - № 5. - S. 63-70. 3. Anan'ev B. G. Izbrannye psihologicheskie trudy / B. G. Anan'ev - M.: Pedagogika, 1980.- T. 1. – 232 s. 4. Beh I. D. Problema osobistisnih cinnostej: stan i orientiri doslidzhennja / I. D. Beh // Ukrain's'ka psihologija: suchasnij potencial. Materiali Chetvertih Kostjukivs'kih chitan' (25 veresnja 1996 p.). - V 3-h tomah – K.: Vid-vo DOK-K, 1996.-T. 1.- 431 s. 5. Romanovskij A. G. Filosofija dostizhenija uspeha / A. G. Romanovskij, V. E. Mihajlichenko Harkov: NTU HPI, 2003. – 695 s. 6. Romanjuk L. V. Cinnisni orientacii studentiv: sutnist', struktura i psihologichni mehanizmi rozvitku / L. V. Romanjuk - Kam'janec'-Podil's'kij: Abetka-NOVA, 2004. — 188 s. 7. Bandura A. Exercise of personal and collective efficacy in changing societies // Self-efficacy in changing societies / Ed. by A. Bandura. Cambridge Univ. Press, 1995.

В. Н. Кобец

РОЛЬ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ В ФОРМИРОВАНИИ САМОЭФФЕКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ

В статье изучена взаимосвязь самоэффективности студентов с ценностно-смысловыми компонентами учебно-познавательной деятельности. Показана их роль в формировании профессиональной направленности личности.

В. Н. Кобец

РОЛЬ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ФОРМУВАННІ САМОЕФФЕКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті вивчена взаємозв'язок самоефективності студентів з ціннісно-змістовими компонентами навчально-пізнавальної діяльності. Показано їх роль у формуванні професійної спрямованості особистості.

V. Kobets

**THE ROLE OF THE VALUABLE ORIENTATIONS OF THE IN THE
FORMATION OF STUDENTS ' SELF-EFFICACY**

The article explored the relationship of self-efficacy students with value-semantic components of the educational-cognitive activity. Shows their role in the formation of professional orientation of the personality.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2012

УДК 378

*Войтова Ю.Є.
Харків, Україна*

**ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МО-
ЛОДІ В ПОЛІЕТНІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Проблема формування культури спілкування студентської молоді в поліетнічному середовищі стає особливо актуальною з огляду на те, що українська держава стає на шлях євроінтеграції. Процес європейської інтеграції дедалі помітніше впливає на всі сфери життя держави, не оминув він і вищої школи. Україна чітко визначила орієнтир на входження в освітній та науковий простір Європи, здійснює модернізацію освітньої діяльності у контексті європейських вимог, щораз наполегливіше працює над практичним приєднанням до Болонського процесу.

Проблема формування культури спілкування студентської молоді є актуальною в теоретичному та практичному плані, що відображає зміни в становленні сучасного суспільства. Інтеграція України у світовий простір, розширення політичних, економічних і культурних зв'язків з іншими країнами ставлять нові вимоги до підготовки сучасних фахівців.

Завданням професійної освіти стає не тільки формування професійних знань, умінь та навичок, але й формування орієнтацій на розвиток культури спілкування в умовах розширення міжнародних відносин. Зміни в поліетнічному, соціальному, культурному, економічному житті країни і світу потребують високої ефективності навчання та виховання професіоналів у цілому [1,с.125-127]

Проблемами “міжкультурного спілкування” займалися такі відомі науковці як Х.Х. Боташева, З.І. Ігушкіна, О.І. Гуренко, В.С. Заслуженюк, В.В. Присакар, висунули свої “ моделі культури спілкування “ такі відомі люди як О.І.Даниленко, Л.Е.Орбан-Лембрик, В.А.Семиченко, М.І.Пірен, проте не всі питання із цієї площини вирішені. Так, питання професійно-педагогічної підготовки студентської молоді потребує подальшого розгляду та розв'язання. Для студентської молоді складно знайти спільну мову з іншими поліетнічними

групами за браком досвіду культури спілкування та недостатнім рівнем знань щодо особливостей розвитку та становлення молоді інших країн [2,с.195-198].

Отже, *метою статті* вбачаємо у ознайомленні студентів з культурою та традиціями інших країн, в аналізі умов ефективного та якісного спілкування студентської молоді в поліетнічному середовищі, у виявленні труднощів та проблем взаємодії різних поліетнічних груп і шляхів їх вирішення.

Основна частина роботи. На етапі формування нового розвинутого суспільства виникла суперечність між рівнем традиційної підготовки майбутнього спеціаліста до професійної діяльності, прагненням формувати нові знання та навички та здатності майбутнього фахівця орієнтуватися в поліетнічному середовищі. Ці вимоги зумовлені необхідністю активного використання майбутніми фахівцями спеціальних знань та умінь, удосконалення їх та розв'язання за допомогою студентів нових соціально-педагогічних та соціально-етнічних завдань. Серед низки цих завдань важливими є налагодження позитивних стосунків між студентами в багатонаціональному колективі, здатність використовувати знання, уміння та навички в етнокультурному та етнопедагогічному середовищі.

Формування етнокультурної компетентності студентів вищої школи можливе за умов: створення та впровадження програми виховання національної самосвідомості та культури міжнаціонального спілкування студентів; оволодіння студентами основами етнокультури й етнопедагогіки національних меншин інших країн на основі відповідного спецкурсу; включення елементів етнокультури до змісту спецдисциплін та педагогічної практики; створення наукових гуртків та проблемних груп для поглибленого вивчення культури етнічних груп з подальшим дослідженням цієї проблеми у науковій роботі.

Питання міжкультурного спілкування є досить поширеним і важливим тому, що ми живемо у розвинутому суспільстві і для нас, в першу чергу, є важливим самопізнання і саморозвиток, який не можливий без культури спілкування з іншими поліетнічними групами. Програми виховання національної самосвідомості передбачають оволодіння знаннями щодо культури, звичаїв, традицій свого народу та здатністю передачі цих знань іншим поліетнічним групам [3,с.53].

Для того щоб з'ясувати, які умови впливають на становлення свідомості людини, слід звернути увагу на поняття ментальність як своєрідний стан формування індивідуальної та групової свідомості, здатність до засвоєння норм, принципів, життєвих орієнтацій, суспільних цінностей, особливості адаптації до навколишнього середовища, впливу на нього, відтворення сукупного досвіду попередніх поколінь.

Формування культури міжнаціонального спілкування залежить не тільки від рівня знань, традицій, звичаїв народу, але від загального рівня світосприйняття, дотримання загальнолюдських норм поведінки та моралі. Спілку-

вання це не лише розповідь про особливості народу, але обмін певним духовним досвідом, думками та почуттями.

Не можна не погодитися з І.Серовою [4,с.26-27], яка визначає культуру міжнаціонального спілкування, як сукупність соціально-визначених ідей та систем позитивних ідеалів, що постійно впливають на духовний світ людини і виступають соціальним регулятором у її взаємовідносинах з іншими людьми.

Для того, щоб сформувати процес оволодіння студентами основами етнокультури й етнопедagogіки національних меншин інших країн на основі відповідного спецкурсу, необхідно визначити мету цього спецкурсу. Метою спецкурсу є ознайомлення студентів з культурою та побутом етнічних груп. Кожна тема спецкурсу повинна містити значний перелік завдань для самостійної роботи та залучати студентів до науково-дослідної роботи. Одна з форм цієї роботи - науковий гурток. Його метою є збір народознавчого матеріалу, його систематизація, обговорення проблемних питань, організація народознавчої експедиції по містах та селах. Також необхідним є ознайомлення з побутом, звичаями, обрядами піснями, танцювальними, декоративно-прикладним мистецтвом, фольклором тощо [4,с.58-62].

Налагодження зв'язків з культурними осередками в інших країнах здійснюється при листуванні студентів з ровесниками за кордоном з метою обміну етнокультурними звичаями, традиціями, побутом. Динаміка формування етнокультурної компетентності студентів показує, що позитивний ефект цієї діяльності досягається за рахунок впровадження в педагогічний процес ВНЗ спеціальної етнокультурної роботи. Вивчення питання формування етнокультурної компетентності майбутніх фахівців в період навчання відкриває можливості для подальших досліджень в галузі корекції системи педагогічної роботи у ВНЗ, пошуку нових шляхів підвищення духовності, моральної та етнічної культури студентства.

Щоб визначити рівень сформованості етнокультурної компетентності студентів проводять низку заходів таких як :

- анкетування ;
- аналіз етнокультурних, конструктивних, організаторських, комунікативних, гностичних вмінь майбутніх фахівців ;
- виявлення обсягу знань студентів з етнокультури інших меншин;
- визначення рівня сформованості спеціальних етнокультурних вмінь;
- проведення народознавчо - пошукової роботи (бесіди з представниками різних етнічних груп) ;
- співпраця з культурно - освітніми центрами та товариствами національних меншин ;
- впровадження спецкурсу з етнокультури поліетнічних груп, організація роботи наукових гуртків та проблемних груп.

Для того щоб сформувати національну культуру молоді треба враховувати недоліки професійно-педагогічної підготовки студентської молоді в поліетнічному середовищі. До найрозповсюдженіших відноситься відсутність морально-психологічної настанови і чіткої орієнтації студентів у питаннях використання етнокультурних традицій національних меншин в навчанні і спілкуванні і достатньо поверхові знання духовної й матеріальної культури етнічних груп.

Розробка моделі етнокультурної компетентності майбутнього спеціаліста допомагає сформувати єдине системне утворення структурних компонентів (особистісний, гносеологічний, операційний, процесуальний, інтегративно-оцінювальний, проєктивний), що мають власну внутрішню побудову, організацію сукупності елементів [5].

Висновок. З огляду на вищезазначену мету, завдання та актуальність дослідження, зробимо висновок, що перспектива роботи залежить від взаєморозуміння студентської молоді з іншими поліетнічними групами. Перспектива дослідження полягає у взаємозв'язку між різними етнічними групами, передачі знань, умінь та навичок, суспільного досвіду, навіювання традицій і звичаїв одного народу іншому. При адекватному здійсненні зазначених умов, перспектива формування таких якостей як толерантність, лабільність, повага до інших народів та етнічних груп буде здійснена успішно. При виконанні поставлених завдань спілкування молоді буде ефективним і корисним для різних поліетнічних груп.

Список літератури: 1. *Боташева Х.Х.* Преимственность этнокультурных традиций межпоколенных отношений в педагогике карачаевского народа: Автореф. дис. канд. пед. наук. – Карачаевск, 2000. – 26 с. 2. *Алимжанова Г.М.* Технология этнокультурного воспитания в демократизации образования // Сб. материалов междунар. практ конф.: В 3 ч. - Стерлитамак, 2000. - Ч.2. - С. 120-128. 3. *Беспалько В.П.* Слагаемые педагогической технологии // Педагогика. - 1989. - 191с. 4. *Сєрова І.* Міжетнічні культурні відносини в Україні // Наукові записки . – 2002.-С.25-28. 5. *Гасанов З.Т.* Проблемы воспитания патриотизма, дружбы народов, веротерпимости // Педагогика. - 1996. - № 6. - С. 51-55. 5. *Гуренко О.І.* До питання використання елементів народної педагогіки в процесі виховання старших дошкільників: Зб. наук. пр. – Бердянськ: БДПУ, 2000. – С. 59 – 66. 6. *Семиченко В.А., Заслуженюк В.С.* Спілкування та його значення в житті людини режим доступу <http://hklib.npu.edu.ua>

Bibliography (transliterated): 1. Botasheva H.H. Preemstvennost' jetnokul'turnyh tradicij mezhpokolennyh otnoshenij v pedagogike karachaevskogo naroda: Avtoref. dis. kand. ped. nauk. – Karachaevsk, 2000. – 26 s. 2. Alimzhanova G.M. Tehnologija jetnokul'turnogo vospitaniya v demokratizacii obrazovanija // Sb. materialov mezhdunar. prakt konf.: V 3 ch. - Sterlitamak, 2000. - Ch.2. - S. 120-128. 3. Bespal'ko V.P. Slagaemye pedagogicheskoy tehnologii // Pedagogika. - 1989. -

191s. 4.Serova I. Mizhetnichni kul'turni vidnosini v Ukraïni // Naukovi zapiski . – 2002.-S.25-28. 5.Gasanov Z.T. Problemy vospitaniya patriotizma, druzhby narodov, veroterpimosti // Pedagogika. - 1996. - № 6. - S. 51-55. 5. Gurenko O.I. Do pitannya vikoristannya elementiv narodnoï pedagogiki v procesi vihovannya starshih doshkil'nikiv: Zb. nauk. pr. – Berdjans'k: BDPU, 2000. – S. 59 – 66. 6. Semichenko V.A.,Zasluzhenjuk V.S. Spilkuvannya ta jogo znachennja v zhitti ljudini rezhim dostupu <http://hklib.npu.edu.ua>

Войтова Ю.Є.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ПОЛІЕТНІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

В статті були розглянуті питання формування культури спілкування студентської молоді в поліетнічному середовищі, особливості становлення студентської молоді в різних поліетнічних групах. В даній роботі також були розглянуті найкращі шляхи вивчення цих питань і вирішення їх.

Войтова Ю.Е.

ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕНИЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ В ПОЛИЭТНИЧЕСКОЙ СРЕДЕ

В статье были рассмотрены вопросы формирования культуры общения студенческой молодежи в полиэтнической среде, особенности становления студенческой молодежи в различных полиэтнических группах. В данной работе также были рассмотрены наилучшие пути изучения этих вопросов и решения их.

Voitova Y.E.

FORMING A CULTURE OF COMMUNICATION THE STUDENTS IN THE MULTICULTURAL ENVIRONMENT

The article was examined a question of formation a culture of communication the students in the multicultural environment, specific features of making the students in the different multicultural environments. In this paper also was discussed the best ways of examing these questions and the way of their solution.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2012

УДК 378

*О.А. Бондаренко
м. Харків, Україна*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Проблема формування професійної культури викладача вищої школи стає особливо актуальною сьогодні, коли українське суспільство знаходиться в системі ринкових відносин, в яких визначальними якостями є кваліфікація людини, рівень її технологічної, загальнокультурної підготовки і психологічної

підготовленості. На сьогоднішній день культура пронизує всі сфери життєдіяльності суспільства, у тому числі і професійну діяльність, та виражає його якісну характеристику. З точки зору педагогіки, культура виступає як змістовна складова освіти, джерело знань про природу, суспільство, способи діяльності, емоційно-вольового і ціннісного відношення до навколишніх людей, праці, іншим людям і спілкування [1, с. 150].

Проблема умов формування професійної культури викладача є актуальною в теоретичному і практичному плані як віддзеркалення сучасних соціокультурних вимог оновленого суспільства. Підготовка майбутнього викладача передбачає розвиток його культурного потенціалу, зокрема, володіння культурою мислення, культурою мови, культурою поведінки як складових його професійної культури.

У науково-педагогічних дослідженнях накопичено велику кількість праць з формування професійної культури студентів з різних спеціальностей (Ф.Н. Аліпханова, Ш.М. Хубієв, В.В. Сокорєв, І.Ф. Ісаєв [2, 3, 4, 5]). Проте, незважаючи на наявність у сучасній науці значної кількості наукових праць, присвячених цій проблемі, на сьогодні вона залишається однією з найбільш дискусійних. Що стосується проблеми умов формування професійної культури викладача вищої школи, то вона практично не досліджувалася.

Тому мета нашої статті полягає в розкритті певних умов формування професійної культури викладача вищої школи.

Дуже важливо в період навчання майбутніх педагогів у ВНЗ озброїти їх відповідними знаннями, вміннями та навичками, сформувати їх професійну культуру. Якість та позитивний результат формування якої в значній мірі залежить від дотримання та реалізації в освітньому процесі відповідних педагогічних умов [6].

У розумінні А. М. Новікова, педагогічні умови є такими обставинами процесу навчання і виховання, які заздалегідь забезпечують досягнення педагогічної мети [7, с. 77].

Т.П Голованова до педагогічних умов відносить такі:

- 1) визначення сутнісно-змістової та структурно-функціональної характеристики культури діяльності майбутніх викладачів з урахуванням динаміки соціальних функцій вищої школи й потреб суспільства в рівні підготовки фахівців, теоретичних основ і методологічних підходів до формування, розвитку й удосконалення культури педагогічної діяльності;
- 2) наявність відповідного навчально-методичного забезпечення;
- 3) виявлення компонентів оцінки ефективності процесу формування культури педагогічної діяльності майбутніх вчителів, визначення рівнів і відповідних показників;

4) особистісне-діяльнісна спрямованість процесу формування педагогічної культури, установка студентів на цінність формування педагогічної культури [8, с. 150].

Проте, Л.А. Нікіфорова більш ґрунтовно підходить до вирішення цієї проблеми. Її погляди ширше описують досліджувану тематику та є точнішими у порівнянні з іншими. Під педагогічними умовами формування професійної культури майбутніх педагогів вона розуміє наявність таких обставин, які сприяють формуванню й розвитку необхідних якостей і структурних елементів досліджуваного феномену та впливають на ефективність і результативність навчально-виховного процесу [9].

Л.А. Нікіфорова виділяє такі педагогічні умови, як-от: актуалізація професійних та особистісних якостей; активізація навчального процесу з формування професійної культури за допомогою інтерактивних форм і методів навчання; оволодіння майбутнім педагогом вміннями та навичками емоційної саморегуляції.

Перша педагогічна умова ґрунтується на тому, що результати підвищення професійної культури майбутніх педагогів зумовлені їх інтелектом, морально-психологічним станом, вони виражаються в доцільності пізнавальної та творчої діяльності, бажанні розширити і збільшити свій рівень знань та вмінь, а також у формуванні постійної потреби самовдосконалення. Під час навчання у вищому педагогічному закладі освітня увага викладачів має спрямовуватися на формування в студентів як професійних, так і особистісних якостей оскільки вони є складовими професійної культури майбутнього викладача. Як зазначає Т.Ю. Осипова, професійно-орієнтованою особистістю є така, у якій на достатньому рівні сформовано як професійні якості (схильність до самовиховання, професійна педагогічна спрямованість, педагогічна майстерність, професійна усталеність тощо), так і особистісні (спрямованість на професію вчителя, любов до дітей, організаторські та комунікативні схильності, соціальні якості і т. ін.). Також педагогу необхідно усвідомлювати, на якому рівні розвитку знаходяться його пізнавальні процеси (сприйняття, пам'ять, логіка тощо), постійно працювати над самоосвітою, саморозвитком, щоб бути спроможним творчо здійснювати свою діяльність [10, с. 128].

Друга умова вказує на те, що інтерактивні форми і методи навчання сприяють формуванню в студентів професійних здібностей, необхідних для успішної майбутньої педагогічної діяльності, активізують процес здобуття відповідних знань, формують уміння інтерактивної роботи зі студентами, а також впливають на розвиток їхніх особистісних якостей і культуру поведінки, тобто такі форми навчання є важливим засобом формування професійної культури майбутніх викладачів вищої школи. Поєднання ігрового та тренінгового методів дозволяє здійснювати навчальний процес за допомогою рольових, дидактичних ігор, що дає змогу моделювати й імітувати ситуації із реального

життя, які певною мірою відображують як позитивні, так і негативні форми поведінки та вчинки. Згідно з П.М. Щербань, навчально-педагогічна гра будь-якого виду становить практичну групову вправу з вироблення оптимальних рішень, застосування методів і прийомів у штучно створених умовах, що відтворюють реальну обстановку чи психолого-педагогічну ситуацію на заняттях у школі та в міжособистісних стосунках. Учасники гри в процесі імітаційного моделювання занять, розв'язування проблемних і психолого-педагогічних ситуацій одержують нове конкретне уявлення про сутність своєї майбутньої діяльності [11, с. 57].

"Проживаючи" задані ролі, студенти не лише відтворюють педагогічну ситуацію, а й мають можливість об'єктивно оцінювати наслідки своїх учинків, знаходити вихід зі складних непередбачуваних ситуацій та вносити корективи в стереотипні уявлення щодо стилів роботи в майбутній професії. Розігруючи різноманітні ситуації під час проведення тренінгів, майбутні викладачі вчаться будувати стосунки з учасниками ігрових дій, регулювати свій емоційний стан, тактовно поводитися в колективі, що, на думку Л.А. Нікіфорової, сприяє формуванню їхньої професійної культури [5].

У зв'язку з тим, що професія викладачів вищої школи також пов'язана зі значним емоційним навантаженням, третьою умовою обрано – оволодіння майбутнім педагогом вміннями та навичками емоційної саморегуляції [5]. Як зазначає О.Я. Чебикін, будь-якій людині доступні всі почуття. Частота та інтенсивність їхніх проявів залежить від наявності чи відсутності в людини постійної потреби бути в ситуаціях, які викликають окремі переживання. Емоції, як і всі психічні явища, породжуються в конкретних умовах діяльності, у тому числі й навчальній, відображуючи характер її протікання [12, с. 28].

Отже, до головних умов, що забезпечить повноцінне формування культури педагогічної діяльності майбутніх педагогів, відносяться: актуалізація професійних та особистісних якостей; активізація навчального процесу з формування професійної культури за допомогою інтерактивних форм і методів навчання; оволодіння майбутнім педагогом вміннями та навичками емоційної саморегуляції. Перспективою подальшого дослідження є сама проблема педагогічної культури, способи її формування та прояву у викладачів вищої школи.

Список літератури: 1. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Словарь по педагогике. – М.: ИКЦ «МарТ». Росто/н/Д: Изд.центр «МарТ», 2005. – 448 с. 2. Алипханова Ф.Н. Культурная среда вуза как условие формирования профессиональной культуры будущего учителя. Современные технологии обучения. Материалы X Международной конференции «СТО-2004», Т.1 - СПб., 2004 с.147-149. 3. Хубиев Ш.М. Педагогические условия формирования культуры интеллектуального труда у старшеклассников в учебно-воспитательной работе: дис. ... канд. пед. наук / Ш.М. Хубиев. - Карачаевск: изд-во КЧГУ, 2006. -

22 с. 4. Сокорев, В.В. Педагогические условия формирования культуры здоровья будущего учителя в процессе общепрофессиональной подготовки. Автореф. дис. . канд. пед. наук. Белгород, 2004, 22 с. 5. Исаев И.Ф. О модели профессионально-педагогической культуры учителя. Проблемы и перспективы развития профессиональной деятельности учителя в системе непрерывного педагогического образования./ И.Ф. Исаев // Межвуз. сб. науч. статей. – Барнаул, 2000. – С. 32. 6. Мойсенюк В.П. <http://intkonf.org/moyseyuk-v-p-obgruntuvannya-pedagogichni-umovi-formuvannya-kulturi-profesiynogo-zdorovya-maybutnih-sotsialnih-pedagogiv> 7. Новиков А.М. Как работать над диссертацией: пособие для начинающего педагога-исследователя. - 2-е изд. - М.: ИПК и ПРНОМО, 1996. - 112с. 8. Голованова Т. П. Педагогічні умови формування культури управлінської діяльності учителя в процесі професійної підготовки / Голованова Т. П., Петрученя Г. Г. - С .145-151 . - Бібліогр.: с. 150- 151 ...9. Л.А. Никифорова <http://www.ukrdeti.com/firstforum/h31.html>. 10. Осипова Т.Ю. Формування професійно орієнтованої особистості майбутнього вчителя : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / Т.Ю. Осипова. – Одеса, 2001. – 248 с. 11. Щербань П.М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах: [навч. посібник] / П.М. Щербань. – К. : Вища школа, 2004. – 207 с. 12. Чебыкин А.Я. Теория и методика эмоциональной регуляции учебной деятельности : [науч.-метод. пособие] / А.Я. Чебыкин. – Одесса : Астро Принт, 1999. – 158 с.

Bibliography (transliterated): 1. Kodzhaspirova G.M., Kodzhaspirov A.Ju. Slovar' po pedagogike. – М.: ИКС «MarT». Rostov/D: Izd.cent. «MarT», 2005. – 448 s. 2. Aliphanova F.N. Kul'turnaja sreda vuza kak uslovie formirovanija professional'noj kul'tury buduwego uchitelja. Sovremennye tehnologii obuchenija. Materialy X Mezhdunarodnoj konferencii «STO-2004», T.1 - SPb.,2004 s.147-149. 3. Hubiev Sh.M. Pedagogicheskie uslovija formirovanija kul'tury intellektual'nogo truda u starsheklassnikov v uchebno-vospitatel'noj rabote: dis. ... kand. ped. nauk / Sh.M. Hubiev. - Karachaevsk: izd-vo KChGU, 2006. - 22 s. 4. Sokorev, V.V. Pedagogicheskie uslovija formirovanija kul'tury zdorov'ja buduwego uchitelja v processe obweprofessional'noj pidgotovki. Avtoref. dis. . kand. ped. nauk. Belgorod, 2004, 22 s. 5. Isaev I.F. O modeli professional'no-pedagogicheskoi kul'tury uchitelja. Problemy i perspektivy razvitija professional'noj dejatel'nosti uchitelja v sisteme nepreryvnogo pedagogicheskogo obrazovanija./ I.F. Isaev // Mezhvuz. sb. nauch. statej. – Barnaul, 2000. – S. 32. 6. Mojsenjuk V.P. <http://intkonf.org/moyseyuk-v-p-obgruntuvannya-pedagogichni-umovi-formuvannya-kulturi-profesiynogo-zdorovya-maybutnih-sotsialnih-pedagogiv> 7. Novikov A.M. Kak rabotat' nad dissertaciej: posobie dlja nachinajuwego pedagoga-issledovatelja. - 2-e izd. - М.: ИПК и ПРНОМО, 1996. - 112s. 8. Golovanova T. P. Pedagogichni umovi formuvannja kul'turi upravlins'koї dijal'nosti uchitelja v procesi profesijnoi pidgotovki / Golovanova T. P., Petruchenja G. G. - S .145-151 . - Bibliogr.: s. 150- 151 ...9. L.A. Nikiforova

<http://www.ukrdeti.com/firstforum/h31.html>. 10. Osipova T.Ju. Formuvannja profesijno orijentovanoї osobistosti majbutn'ogo vchitelja : dis. na zdobuttja nauk. stupenja kand. ped. nauk : 13.00.04 / T.Ju. Osipova. – Odesa, 2001. – 248 s. 11. Werban' P.M. Navchal'no-pedagogichni igri u viwih navchal'nih zakladah: [navch. posibnik] / P.M. Werban'. – K. : Viwa shkola, 2004. – 207 s. 12. Chebykin A.Ja. Teorija i metodika jemocional'noj reguljacii uchebnoj dejatel'nosti : [nauch.-metod. posobie] / A.Ja. Chebykin. – Odessa : Astro Print, 1999. – 158 s.

О.А. Бондаренко

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ
ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ**

Стаття присвячена дослідженню проблеми педагогічних умов формування професійної культури викладача вищої школи. Розглянуто та проаналізовано різні підходи до вирішення цієї проблеми. Запропоновано на думку автора найбільш ефективні способи формування професійної культури викладача вищої школи.

О.А. Бондаренко

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ
ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ**

Статья посвящена исследованию проблемы педагогических условий формирования профессиональной культуры преподавателя высшей школы. Рассмотрено и проанализировано различные подходы к решению этой проблемы. Предложены по мнению автора наиболее эффективные способы формирования профессиональной культуры преподавателя высшей школы

O.A.Bondarenko

**THE OF PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING
THE PROFESSIONAL CULTURE OF HIGHER SCHOOL TEACHER**

The article is devoted to the problem of pedagogical conditions of forming the professional culture of higher school teacher. Different approaches of solving the problem were discussed and analyzed. The most sufficient methods of formation of professional culture of the teacher of a higher school to the authors mind, were offered.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2012

УДК 378

*Гулович М.М.,
м. Харків, Україна*

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЯК НЕОБХІДНОГО ФАКТОРУ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

Постановка проблеми, актуальність. На межі ХХ – ХХІ ст. кардинальних змін зазнав соціокультурний та освітній контекст вивчення іноземних мов в Україні, європейських та інших країнах світу, поясненням цьому є розвиток сучасної цивілізації з її зростаючими потребами у налагодженні міжкультурних зв'язків та інтеграції усіх сфер діяльності людського суспільства. У сучасній освіті головною метою вивчення іноземної мови студентами вищих навчальних закладів різних напрямів підготовки стає іншомовна компетентність особистості, а бажаним результатом – використання іноземної мови як доступного засобу спілкування і збагачення досвіду фахової підготовки, як фактору реалізації академічної мобільності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі іншомовної компетентності та її формуванню присвячені праці таких вчених: А.С. Андрієнка, В.Ф. Теніщевої, А. З. Насіханової, С. Козака, Е.В. Бібікової, Н. В. Копилової, Н. Хомського, О.В. Кравченко, С. С. Склярівної, Н.М. Ізорія, М. Кенела і М.Свейна. [5,2,3,6,9,7,1,10,4,8]

Проте, незважаючи на наявність у сучасній науці ряду наукових праць, присвячених цій проблемі, на сьогодні вона являється невирішеною, нагальною та актуальною.

Тому **мета даної статті** полягає в теоретичному обґрунтуванні змісту і структури іншомовної компетентності, аналізі значення її формування для студентів як необхідного фактору академічної мобільності.

Для досягнення поставленої мети слід виконати наступні завдання:

- а) визначити поняття та зміст іншомовної компетентності;
- б) проаналізувати основні підходи до визначення структури іншомовної компетентності;
- в) визначити поняття академічної мобільності, як необхідного фактору іншомовної компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загалом появу терміну «компетентність» стосовно мови і комунікації пов'язують з іменем відомого зарубіжного вченого Н.Хомського. У його концепції вивчення мов зустрічаємо такі поняття: «граматична компетентність», «мовна здатність» (linguistic competence), «мовне застосування», «мовна активність»(linguistic performance) [1].

Не можна не погодитися з А. З. Насіхановою, яка підкреслює, що «формування іншомовної компетенції є одним із завдань виховання повноцінної мовної особистості в умовах університетської освіти. Іншомовна компетенція не є простою сукупністю знань, навичок, умінь, однак, як результат навчального процесу, вона відбиває взаємодію іншомовних знань, умінь і ціннісних відношень особистості. Як процес розвитку, іншомовна компетенція є зміною станів особистості у багаторівневій освітній системі»[3].

За словами В.Ф. Тенішевої, у більшості досліджень професійна іншомовна комунікативна компетентність студента виступає, перш за все, як здатність здійснювати комунікативну мовленнєву поведінку згідно із завданнями конкретних ситуацій іншомовного спілкування, у навчанні відтворюється переважно зовнішня, знакова подібність, а не цілісний зміст професійної діяльності, пов'язаної з використанням іноземної мови[2].

Повним та інформативним є визначення Н. Ізорія: «іншомовна компетентність є інтегральною особистісно-професійною якістю людини з певним рівнем мовної освіти, яка реалізується у готовності на певній основі до успішної, продуктивної та ефективної діяльності з використанням комунікативних та інформативних можливостей іноземної мови, забезпечує можливість ефективної взаємодії з оточуючим середовищем за допомогою відповідних мовних компетенцій [4].

Однак не можна не погодитися зі зауваженням А. Андрієнка: «...значущою складовою професійної освіти є становлення, розвиток та удосконалення вторинної мовної особистості студента, яка володіє високим рівнем професійної компетентності». Під іншомовною компетентністю А. Андрієнко розуміє «здатність майбутнього випускника вищого навчального закладу діяти у режимі вторинної мовної особистості у професійно спрямованій ситуації спілкування з фахівцями з інших країн, готовність до здійснення міжкультурної професійної взаємодії у полікультурному просторі в умовах міжнародної мобільності та інтеграції»[5].

Тож, узагальнюючи, можемо сказати, що перш за все, іншомовна компетентність - це комплекс знань, умінь, навичок, які дозволяють успішно використовувати іноземну мову як у професійній діяльності, так і для самоосвіти і саморозвитку особистості..

Існує декілька підходів щодо структури іншомовної компетентності. Так С. Козак виокремлює чотири головні компоненти: лінгвістичний, соціокультурний, стратегічний, професійний [6].

Цікаву позицію висловила Н. Копилова, розглядаючи іншомовну комунікативну компетентність особистості з позиції різних підходів: «щодо особистісного підходу іншомовна комунікативна компетентність є актуалізацією іншомовних компетенцій як базових навичок і передбачає готовність до прояву компетенцій, володіння знаннями змісту компетенції, досвід демонстрації компетенції у різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях, відно-

шення до змісту компетенції та об'єкту її застосування, емоційно-вольову регуляцію процесу і результату застосування компетенції; з позиції системно-структурного підходу іншомовна комунікативна компетентність є системою, до якої належать такі складові: комунікативні та пізнавальні здібності, пізнавальна активність, мотивація, креативність та готовність до іншомовного спілкування; щодо акмеологічного підходу іншомовна комунікативна компетентність є багаторівневою інтегральною особистісною якістю, яка дозволяє людині ставити та ефективно вирішувати задачі і проблеми різного рівня складності в області іншомовної взаємодії. Майбутній фахівець, що досяг високого рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності здатен продуктивно діяти на засадах іншомовних компетенцій у різних, зокрема професійних ситуаціях» [7].

В моделі іншомовної компетентності М.Кенела і М.Свейна, що за словами сучасних дослідників стала базисом наукових досліджень з цієї проблеми, виокремлюють чотири компоненти-компетенції:

- граматичну компетенцію – рівень засвоєння комунікантом граматичного коду, включаючи словниковий запас, правила правопису і вимови, словотворення і побудови речень;

- соціолінгвістичну компетенцію – уміння доречно використовувати і розуміти граматичні форми у різних соціолінгвістичних контекстах для виконання окремих комунікативних функцій (опису, повідомлення, переконання, запиту інформації тощо);

- дискурсивну компетенцію, або компетенцію висловлювання – здатність поєднувати окремі речення у зв'язне повідомлення, дискурс, використовуючи для цього різні синтаксичні і семантичні засоби;

- стратегічну компетенцію – здатність використовувати вербальні і невербальні засоби при загрозі зриву комунікації у випадку «недостатнього рівня компетентності комуніканта або через наявність побічних ефектів» [8].

За Е. Бібіковою, іншомовна компетентність передбачає сформованість комунікативних умінь у чотирьох основних видах мовленнєвої діяльності (мовлення, аудіювання, читання, письмо), наявність мовних знань (фонетичних, граматичних, лексичних) та навичок оперування ними. У структурі іншомовної компетентності виокремлюються функціональний, рефлексивний та мотиваційний компоненти. Відповідно до загальної структури професійної компетентності, іншомовну комунікативну компетентність. [9]

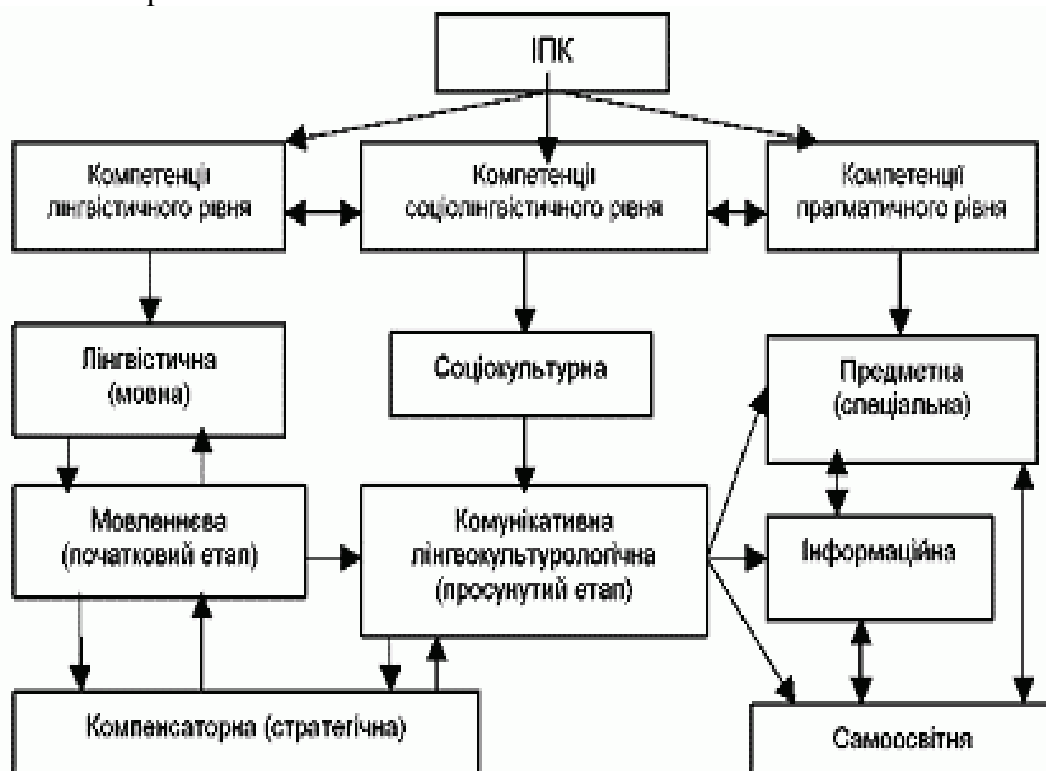
Положення, викладені Е. Бібіковою, розвивають у своєму дослідженні О. Кравченко та С. Складярова, розглядаючи проблеми формування іншомовної компетентності майбутніх інженерів-педагогів через поняття професійної компетентності фахівця з вищою технічною освітою [10].

Не можна не погодитися з В. Теніщевою, яка стверджує, що надійність та ефективність роботи фахівців залежить від того, наскільки адекватно й глибоко у загальній структурі їх предметно-технологічної компетентності інтегровано іншомовну мовленнєву компоненту [2]

«Однак загалом сформовані іншомовні можливості фахівця, що не співвіднесені у навчанні з конкретними вимогами й умовами професійної діяльності, залишаються загальними, а не спеціальними здібностями студента. Тому навчити студента іншомовному спілкуванню, а потім інтегрувати його іншомовну комунікативну компетенцію у систему виробничих зв'язків, її предметно-технологічний, соціальний і психологічний контексти часто виявляється досить проблематичним завданням»[2]. Для подолання такого недоліку В. Тенішевою пропонується "накладання" іноземної мови на контекст професійної діяльності, дидактично обумовлена інтеграція професійної та іншомовної діяльності, з чим не можна не погодитись.

У загальному вигляді склад іншомовної професійної компетентності можна подати у сукупності таких компонентів, як компетенції лінгвістичного рівня, компетенції соціолінгвістичного рівня та компетенції прагматичного рівня [4].

Їх відношення у структурі іншомовної професійної компетентності (ІПК) показано на рис. 1.

**Рис. 1. Структура іншомовної професійної компетентності (ІПК)
(за Н. Ізоря)**

Варто підкреслити, що соціокультурний розвиток через вивчення іноземної мови має важливе значення для професійного становлення майбут-

нього фахівця будь-якого напрямку. Студенти зацікавлені у можливостях застосування іноземної мови для розширення своїх знань зі спеціальності, що в свою чергу є значним стимулювальним мотивом.

Сьогодні велика увага приділяється процесам інтернаціоналізації Європейського простору вищої освіти. Під інтернаціоналізацією освіти розуміють такі форми міжнародного співробітництва:

- індивідуальна мобільність: мобільність студентів, професорсько-викладацького та адміністративного складу в освітніх цілях;
- мобільність освітніх програм і інституціональна мобільність;
- формування нових міжнародних стандартів освітніх програм;
- інтеграція в навчальні програми міжнародних елементів та освітніх стандартів;
- інституційне партнерство: створення стратегічних освітніх альянсів.

«Академічна мобільність в цілому – це інтеграційний процес у сфері освіти, що надає можливість студентам, аспірантам, викладачам приймати участь в різноманітних навчальних або навчально-дослідницьких програмах. Основними цілями таких програм є підвищення якості освіти, розвиток міжкультурного обміну, підготовка майбутніх кваліфікованих спеціалістів. Участь в програмах академічної мобільності дає студенту можливість отримати якісну європейську освіту по обраному напрямку підготовки, розширити свої знання у всіх областях європейської культури, відчувати себе повноцінним громадянином Європи [11]».

За рахунок цього інтернаціоналізація дозволяє розвиватися на новому якісному рівні. Цілком закономірним є те, що всі зміни й тенденції розвитку вищої освіти впливають на стратегію та політику університетів, зокрема за останні роки в НТУ «ХПІ» відбувся перехід від традиційної форми обміну досвідом до реалізації спільних міжнародних навчальних та науково-дослідницьких проектів, а також створення умов для залучення міжнародних інвестицій. Свідченням цього є реалізація 39 міжнародних освітніх проектів за період 2009 - 2011 рр., та 15 міжнародних науково-дослідницьких проектів 2005 - 2011 рр., стипендіатами міжнародних освітніх програм стало більше ніж 100 осіб, щорічно більше ніж 40 студентів навчаються в закладах Європи та США в рамках міжнародних програм. [12].

Тож пересвідчуємось, що палітра можливостей для навчання, реалізації ідей і власне самореалізації чимала. Саме іншомовна компетентність являється головним фактором, своєрідною перепусткою до академічної мобільності, можливості взяти участь у міжнародних семінарах, вебінарах, конференціях, відкритих дистанційних курсах та інших навчальних заходах міжнародного співробітництва.

Висновки: Отже теоретичний аналіз проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що іншомовна компетентність – це необхідний комплекс знань,

умінь, навичок, які дозволяють успішно використовувати іноземну мову як у професійній діяльності, так і для самоосвіти і саморозвитку особистості.

Іншомовна компетентність забезпечує певний культурний рівень усного і писемного мовлення та невербальної мовленнєвої поведінки. Формування іншомовної компетентності у студентів вищих закладів освіти різних напрямів підготовки на сучасному етапі розвитку світової спільноти слід розглядати як обов'язкову складову загальної фахової підготовки. Для забезпечення ефективності процесу формування іншомовної компетентності слід розробляти нові методологічні підходи і визначати педагогічні умови їх реалізації, в чому ми вбачаємо перспективи нашого дослідження.

Список літератури: 1. Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса. – М., 1972. – №6. – С.122-124. 2. Тенищева В. Ф. Интегративно-контекстная модель формирования профессиональной компетенции : автореф. дис. на соискание уч. степени д. пед. наук : 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / В. Ф. Тенищева. – М., 2008. – 44 с. 3. Насиханова А.З. Иноязычная компетенция как компонент профессиональной подготовки специалиста в процессе обучения в вузе [Электронный ресурс] / А.З. Насиханова. – Режим доступа: <http://lingvomaster.ru/files/354.pdf>. 4. Изория Н. М. Формирования иноязычной компетентности будущих специалистов сферы туризма в вузах культуры и искусств : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 “Теория и методика профессионального образования” / Н. М. Изория. – М., 2008. – 24 с. 5. Андриенко А.С. Развитие иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности студентов технического вуза : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 “Теория и методика профессионального образования” / А. С. Андриенко. – Ростов-на-Дону, 2007. – 26 с. 6. Козак С. Формирование иноязычной коммуникативной компетенции будущих специалистов морского флота : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / С. Козак. – Одеса, 2001. – 224 с. 7. Копылова Н.В. Становление иноязычной коммуникативной компетенции личности [Электронный ресурс] / Н. В. Копылова. – Режим доступа : <http://forum.acmeology.ru/files/journal/N3-2007/kopylova.pdf>. 8. Canal M. From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy // Richards J. and Schmidt R., (eds.) Language and Communication. – London: Longman, 1983. – P. 2-27. 9. Бибилова Э. В. Формирование основ иноязычной коммуникативной компетентности у будущих экологов : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 “Теория и методика профессионального образования” / Э. В. Бибилова. – Майкоп, 2006. – 29 с. 10. Кравченко Е. В. Иноязычная коммуникативная компетентность будущих инженеров-педагогов [Электронный ресурс] / Е. В. Кравченко, С. С. Склярова. – Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Pipo/2008_20/08kevcft.PDF. 11. Сайт відділу академічної мобільності НТУУ «КПІ». Режим доступу: <http://kpi.ua/mobility> 12. Сайт відділу міжнародних зв'язків, групи фандрайзінга НТУУ «КПІ». Режим доступу: <http://www.ec.kharkiv.edu/>

Bibliography (transliterated): 1. Homskij N. Aspekty teorii sintaksisa. – M., 1972. – №6. – S.122-124. 2. Teniweva V. F. Integrativno-kontekstnaja model' formirovanija professional'noj kompetencii : avtoref. dis. na soiskanie uch. stepeni d. ped. nauk : 13.00.01 «Obwaja pedagogika, istorija pedagogiki i obrazovanija» / V. F. Teniweva. – M., 2008. – 44 s. 3. Nasiha-nova A.Z. Inojazychnaja kompetencija kak komponent professional'noj podgotovki specialista v processe obuchenija v vuze [Elektronnij resurs] / A.Z. Nasihanova. – Rezhim dostupu: <http://lingvomaster.ru/files/354.pdf>. 4. Izorija N. M. Formirovanija inojazychnoj kompetentnosti buduwich specialistov sfery turizma v vuzah kul'tury i iskusstv : avtoref. dis. na soiskanie uch. stepeni kand. ped. nauk : spec. 13.00.08 “Teorija i metodika professional'nogo obrazovanija” / N. M. Izorija. – M., 2008. – 24 s. 5. Andrienko A.S. Razvitie inojazychnoj professional'noj kommunikativnoj kompetentnosti studentov tehničeskogo vuza : avtoref. dis. na soiskanie uch. stepeni kand. ped. nauk : spec. 13.00.08 “Teorija i metodika professional'nogo obrazovanija” / A. S. Andrienko. – Rostov-na-Donu, 2007. – 26 s. 6. Kozak S. Formirovanie inojazychnoj kommunikativnoj kompetencii buduwich specialistov morskogo flota : dis. kand. ped. nauk : 13.00.04 / S. Kozak. – Odesa, 2001. – 224 s. 7. Kopylova N.V. Stanovlenie inojazychnoj kommunikativnoj kompetencii lichnosti [Elektronnij resurs] / N. V. Kopylova. – Rezhim dostupu : <http://forum.acmeology.ru/files/journal/N3-2007/kopylova.pdf>. 8. Canal M. From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy // Richards J. and Schmidt R., (eds.) Language and Communication. – London: Longman, 1983. – P. 2-27. 9. Bibikova Je. V. Formirovanie osnov inojazychnoj kommunikativnoj kompetentnosti u buduwich jekologov : avtoref. dis. na soiskanie uch. stepeni kand. ped. nauk : spec. 13.00.08 “Teorija i metodika professional'nogo obrazovanija” / Je. V. Bibikova. – Majkop, 2006. – 29 s. 10. Kravchenko E. V. Inojazychnaja kommunikativnaja kompetentnost' buduwich inženerov-pedagogov [Elektronnij resurs] / E. V. Kravchenko, S. S. Skljarova. – Rezhim dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Pipo/2008_20/08kevcft.PDF. 11. Sajt viddilu akademichnoї mobil'nosti NTUU «KPI». Rezhim dostupu: <http://kpi.ua/mobility>. 12. Sajt viddilu mizhnarodnih zv'jazkiv, grupi fandrajzinga NTU»HPI». Rezhim dostupu: <http://www.ec.kharkiv.edu/>

М.М. Гулович

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЯК НЕОБХІДНОГО ФАКТОРУ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

Стаття присвячена дослідженню проблеми визначення поняття іншомовної компетентності, особливостей її формування у студентів як необхідного фактору академічної мобільності. Розглянуто та проаналізовано різні підходи до вирішення цієї проблеми.

М.М. Гулович

**ФОРМИРОВАНИЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУ-
ДЕНТОВ КАК НЕОБХОДИМОГО ФАКТОРА АКАДЕМИЧЕСКОЙ МО-
БИЛЬНОСТИ**

Статья посвящена исследованию проблемы определения иноязычной компетентности, особенностей ее формирования у студентов как необходимого фактора академической мобильности. Рассмотрено и проанализировано различные подходы к решению этой проблемы.

M. Gulovich

**FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE FORMATION AMONG
STUDENTS AS THE ESSENTIAL FACTOR OF THE ACADEMIC MOBIL-
ITY**

The article is devoted to the problem of defining the term of foreign language competence, its formation among students as the essential factor of the academic mobility. Different approaches of solving the problem were discussed and analyzed.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2012

УДК 796.011. 3: 378

*Борейко Н.Ю.
г. Харьков, Украина*

ЦЕЛЬ И ЗАДАЧИ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ВУЗЕ

Введение. Потребность изменения всей системы образования в целом и системы высшего образования в частности, являются следствием стремительных преобразований в системе накопления и распространении знаний. И сегодня, в эру бурного информационного развития, вузовская подготовка является лишь одним из этапов профессионального образования личности. Для дальнейшего становления специалиста, необходимо непрерывное самосовершенствование.

Современные условия рыночной экономики (высокий уровень конкуренции на рынке труда) и постоянно развивающееся производство выдвигают исключительно высокие требования к качеству подготовки выпускников высших учебных заведений. Сегодня конкурентоспособность определяется не только тем как сформировались у молодого специалиста профессиональные знания, умения и навыки, а и уровнем здоровья, трудоспособности и надежности. В отборе на престижные профессии, помимо тестов, определяющих профессиональную компетентность, необходимо проходить психологические тесты и обязательным является медицинский осмотр. Работодатель, отбирая молодого специалиста, заинтересован развивать его в профессиональном направ-

лении, но при этом он хочет иметь гарантию его трудоспособности, в основе которой, в первую очередь, лежит здоровье.

Однако, исследования здоровья студентов последнего десятилетия, которые ежегодно проходят в НТУ «ХПИ», показывают снижение уровня здоровья и физической подготовленности студенческой молодежи. Особую тревогу вызывает выявленное возрастание на 27% гипертонических реакций, на 41% вегетососудистой дистонии студентов, возросло число патологии органов зрения на 18%, сердечнососудистой системы – на 38%. Эти данные подтверждаются и исследованиями ученых (2000; М. Р. Валетов, 2006; И. В. Ефимова, 2006 и других). При этом число студентов, отнесенных по состоянию здоровья к специальной медицинской группе, возросло к настоящему времени до 38 %.

Сложившееся противоречие между высокими требованиями современного рынка труда и низкими уровнями состояния здоровья, трудоспособности, адаптационных резервов систем организма у большинства (62%) выпускников высших технических учебных заведений определили актуальность проблемы.

Хотя проблеме, поиска путей усовершенствования процесса физического воспитания в высшей школе, посвящено большое количество современных работ (Д.М.Аникеев, Г.Г.Цыбиз, А.Г.Гниденко, Н.И.Черныш и другие) [1], [7], достичь эффективного результата не удастся. Для решения необходим системный подход, использование современных, доступных (исходя из существующих условий) и эффективных форм, средств и методов организации физического воспитания.

Связь работы с научными темами. Исследование выполнено в рамках государственной темы "Разработка инновационных средств и методов диагностики основных видов подготовленности спортсменов различной квалификации и специализации", которая осуществляется на кафедре физического воспитания Национального технического университета "Харьковский политехнический институт" (государственный регистрационный номер 012U000398).

Цель работы – разработка подходов к планированию учебного процесса по физическому воспитанию в высшей школе в соответствии с современными условиями развития общества.

Задачи работы:

1. Проанализировать факторы, определяющие процесс физического воспитания в высшей школе.
2. Разработать модель физического воспитания для высшей школы.
3. Внедрить модель физического воспитания в практику.

Методы и организация исследования. В процессе достижения цели и решения задач исследования использовались следующие методы – теоретический анализ материалов с психолого-педагогической литературы, нормативных документов, исследований в области физического воспитания, наблюдения за практикой организации учебного процесса в высшей школе, анкетирования. А

также определялась динамика изменений показателей здоровья, мотивации, физической подготовленности 468 студентов 1-4 курсов факультета информатики и управления НТУ «ХПИ». Исследование проходило с 2009 по 2012 год.

Результаты исследования. Сегодня решению проблеме повышения эффективности физического воспитания в высшей школе уделяется значительное внимание, но при этом исследования ведутся в направлении решения узких задач (таких как, внедрения новых форм, средств, методов, повышения мотивации, интереса к занятиям по физическому воспитанию и других). Все эти работы вносят значительный вклад в расширение возможностей решения частных задач, но решить проблему глобально возможно только используя системный подход. К рассмотрению сложного процесса физического воспитания необходимо подходить с позиции системности.

В нормативных документах целью физического воспитания обозначено физическое и моральное здоровье, усовершенствование физической и психической подготовки молодежи, а в некоторых работах [3], цель физического воспитания определяется как физическое совершенствование студентов. Но для современных условий эта цель должна быть индивидуализирована, направлена на достижение личной цели конкретного студента, который с одной стороны имеет низкий уровень здоровья, а с другой заинтересован в высокооплачиваемой перспективной работе. Решение этой задачи может быть напрямую связано с физическим воспитанием. Для этого целью физического воспитания должно быть формирование высокого уровня трудоспособности, надежности, психофизической подготовленности к труду, через повышения уровня здоровья, создание ценности здорового образа жизни. Такая цель отображает прямую связь необходимости физического воспитания для успешности в профессиональной деятельности и личной жизни.

Исходя из определенной цели, можно сформулировать задачи физического воспитания. Условно делим их на четыре группы:

1) воспитательные — формирование стойкой мотивации к занятиям физическим воспитанием, формирование привычки выполнять профилактические упражнения; воспитание профессионально важных физических, психических, личностных и эмоционально-волевых качеств;

2) оздоровительные — формирование необходимого уровня здоровья, что обеспечит высокую работоспособность та надежность в профессиональной деятельности.

3) образовательные — формирование прикладных знаний, умений и навыков организации самостоятельных занятий физическими упражнениями; физической культуры (ценностное отношение, знания и навыки); готовности к физической самоподготовке;

4) розвиваючіе — розвиток психофізическої підготовленності, високого рівня работоспособності і надійності;

На практиці традиційна система фізического виховання була направлена на рішення розвиваючих задач — розвиток фізических якостей (силы, вивисливості і других). Критерієм оцінки служили державні тести, визначаючі рівень розвитку цих якостей. При цьому викладачі не визначали різницю між спортивною тренівкою — формування фізических якостей до максимуму і необхідністю їх оптимального розвитку для конкретної професійної діяльності, а це являється помилкою. Дослідження австралійських учених [7] довели, великі напруження не являються благоприємними для формування високого рівня работоспособності на весь період професійної діяльності; у людини, який отримує великі фізическі навантаження, з'являються відхилення в стані здоров'я, які виявляються в далішній житті. Таким образом, заняття спортом, а особливо спортом високих досягнень, не тільки не вирішують цілі фізического виховання, а можуть впливати на неї негативно. Професії відрізняються по інтенсивності, напруженості, кількості фізическої навантаження. В підготовці кваліфікованих спеціалістів техніеского профіля (наприклад, інженерів, системних аналітиків, математиків і других) достатнім умовою буде оптимальним середній (не максимальний — не спортивний) рівень розвитку фізических якостей.

Також для «малоподвижних» професій, де відсутні професійні двигальні навички, задачу формування уміннь і навичок необхідно переосмислити і сконцентруватися на формуванні уміннь і навичок раціональної ходьби, стояння, сидіння, підвищення работоспособності, раціональної організації роботи, організації індивідуальної фізическої підготовки.

Особого уваги потребує задача формування міцного здоров'я, яке являється обов'язковим компонентом успішної професійної діяльності і досягнення високої работоспособності, а також надійності в роботі. Но, при цьому, во время навчання в вищому навчальному закладі стан здоров'я студентів погіршуються (від курсу до курсу зростає рівень хроніеских захворювань). Тому необхідно зробити акцент на вирішенні цієї задачі. Розуміння студентами здоров'я в структурі професійного успіха створює додаткову мотивацію його формування. І важливо показати вплив самої професійної діяльності на стан здоров'я, сформувати стійкість до благоприємним умовою роботи, виховуючи звичку до виконання профілактиеских комплексів. Рішення цієї задачі дасть можливість попередити професійні хвороби, створив умови для творчесеского довголіття.

Очень важным является задача формирования мотивации, ценностного отношения к физическому воспитанию и готовности к организации самоподготовки по физическому воспитанию, в нашем исследовании, на решении этой задачи был сделан акцент.

Рассматривая сущность системы физического воспитания, важно раскрыть его содержание. В традиционном понимании «содержание» представлено внешним учебным материалом, (С.Витвицкая [4], И.Зимняя [5] и другие). В обучении личностно-ориентированного типа представления о содержании меняется, в первую очередь внимание уделяется деятельности самого студента, его внутреннему усовершенствованию и развитию. «Образование в данном случае – не столько передача знаний, сколько проявление студента, в себе самом, формирование себя. Содержание образования – образовательная среда, которая стимулирует личностное движение студента и его внутреннее обогащение" [7, с.171]. В содержании должно быть не только знания, которые необходимо запомнить, а и понимание способов их получения, определение своего отношения к ним и, самое главное, самоопределение себя относительно этого знания. Необходимо дать личное содержание, которое определит сам студент (индивидуальную траекторию развития). То есть построение содержания нового типа должно представлять собой приобретение личного опыта студента в соответствии с современными и будущими условиями труда и жизни.

Для решения задач физического воспитания необходимо использовать систему современных средств. Учитывая то, что сегодня физическая культура и спорт имеют огромное количество видов, которое постоянно увеличивается, задание кафедр физического воспитания – не ограничиваться традиционными видами в организации физического воспитания, а использовать весь спектр новых видов спорта, это повысит интерес и даст каждому, учитывая возможности, способности и интересы, разработать индивидуальную программу физического воспитания. То есть, к традиционным видам спорта, можно добавить 1) нетрадиционные (например, армреслинг, бадминтон, подводное плавание и другие); 2) различные новые виды физической культуры (шейпинг, гимнастику в воде, стретчинг и другие); 3) оздоровительные методики (йогу, тай-цзицюань и другие). Важно также использовать дополнительные средства (оздоровительные силы природы, здоровый способ жизни), выполнять правила личной гигиены и использовать дополнительные средства повышения работоспособности (массаж, душ, баня, музыкотерапия, хромо терапия, ароматерапия и др.), которые усиливают эффект использования упражнений.

Для практического решения обозначенных задач физического воспитания необходимо использовать систему методов: 1) методы когнитивные, которые дают возможность студентам познать себя, особенности профессиональной деятельности, сущность и содержание физического воспитания; 2) креативные, которые позволяют студенту создать личностный образовательный

продукт – целеполагание, планирование личной траектории становления; 3) организационные – практическая реализация программы – игровой, соревновательный и др.; 4) контрольные, которые корректируют физическое воспитание и стимулируют к дальнейшему совершенствованию – рефлексия, самооценка. Использование этих методов, позволяет практически реализовать систему.

Компонентами усовершенствованной системы физического воспитания, на которые необходимо также обратить внимание, являются формы ее организации. В официальных документах основной формой организации физического воспитания в высшем учебном заведении являются обязательные для всех студентов учебные занятия. Но они не могут в полном объеме решить всех задач физического воспитания, поэтому необходимо использовать дополнительные внеучебные формы, именно они позволяют учитывать индивидуальный уровень подготовленности и здоровья, а также интересов и пожеланий каждого студента. Это индивидуальные формы – утренняя зарядка, физические упражнения в течение дня (мини-комплексы физических упражнений), самостоятельные занятия, и групповые – оздоровительные и спортивные мероприятия в свободное время.

При этом необходимо подчеркнуть, что подбирая педагогический инструментарий (средства, методы, формы) на каждом занятии, преподаватель должен ориентироваться на определенный результат (например, студент должен научиться проводить разминку, контролировать показания сердечнососудистой системы и другие). Главное условие к результату – он должен быть сильным и интересным для студента, соотносится с его индивидуальными возможностями и интересами.

Актуальность внедрение созданной модели физического воспитания подтвердили данные констатирующего исследования. Так, вначале 2007-2008 учебного года был проведено анкетирование среди 500 студентов 4 курсу НТУ «ХПИ». Его результаты показали, что только 13% из опрошенных выполняют утреннюю зарядку, 10% студентов – физические упражнения на протяжении дня, 17% опрошенных занимаются в спортивных секциях.

Таким образом, установлено, что на практике меньше 20% студентов занимаются дополнительно физическим воспитанием. При этом только 36% студентов ставят личную цель на занятиях, и только 8% имеют знания и навыки увеличения работоспособности.

Практическое внедрение разработанной системы осуществлялось на факультете информатики и управления НТУ «ХПИ». Процесс физического воспитания в экспериментальной группе осуществлялся на основе рассмотренных принципов личностно-ориентированного подхода. На занятиях через диалог, партнерство, сотворчество были созданы гуманные отношения между преподавателем и студентом, а это дало возможность обеспечить каждому

студенту личностный и профессиональный рост. При этом обучение на первом этапе содержание встраивалось в целостную личность студента, и не было оторванным от его системы жизненных ценностей и установок, а уже на следующем этапе обучения – развивало их, создав новые ценности целостной личности будущего специалиста. Каждым студентом создавалась индивидуальная программа развития, которая формировала у студента ответственность перед самым собой (в том числе за здоровье), поскольку он сознавал себя как творца себя и своего профессионального призвания. При этом результатом внедрения системы становится личностное осмысление необходимости заниматься физическим воспитанием, выработка представлений, отношений, убеждений, «программ поведения».

Преподаватели делали акцент на упражнениях оздоровительного характера, широко использовались формы внеучебной работы, была организована «Школа здоровья». К их организации были привлечены студенческие профсоюзы, которые активно вели пропаганду активного здорового образа жизни, проводили соревнования. Также были увеличены силами студентов спортивные площадки (в общежитии оборудован тренажерный зал, комнаты релаксации, фитнес зал, площадки для игры в футбол и баскетбол, а также создан каток и корты для игры в большой теннис). После внедрения новой системы двигательная активность студентов выросла на 45%, также 72% студентов разработали индивидуальную систему развития, включив в нее самостоятельные занятия физическим воспитанием.

Выводы. Анализ традиционной системы физического воспитания выявил необходимость создания новой модели. Системный подход дал возможность представить «физического воспитания» как целостность, для эффективной организации которой были проанализированы все ее компоненты. Внедрение системы на экономическом факультете НТУ «ХПИ», позволило улучшить как качество физического воспитания, так его количество.

В дальнейшем необходимо готовить преподавателей к изменению традиционной системы физического воспитания, разрабатывать методическое обеспечение системы.

Список литературы. 1. Анисеев Д.М. Экспертная оценка путей усовершенствования организации двигательной активности студенческой молодежи / Д.М. Анисеев // Физическое воспитание студентов научный журнал. - Харьков: ХОВНОКУ- ХГАДИ, 2010. - №6. - С.3-7. 2. Борейко Н.Ю. Педагогічні умови професійно-прикладної фізичної підготовки студентів вищих технічних навчальних закладів: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – Х., 2008. – 20с. 3. Виленский М.Я. Физическая культура в гуманитарном образовательном пространстве ВУЗа / М.Я. Виленский // Физическая культура – № 1.– М, 1996. <http://www.infosport.ru/PRESS/FKVOT/1996N1/p27-32.htm>. 4. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи / С.С Вітвицька – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 316с. 5. Зимняя И.Я. Педагогическая психология / И.Я. Зимняя – М.: Логос, 2003. – 383с. 6. Хуторской А.В. Современная дидактика: / А.В.. Виленский – СПб: Питер, 2001. – 544с. 7. Цыбиз

Г.Г., Гниденко., Черныш Н.И. Новый подход в проведении занятий по физическому воспитанию студентов / Г.Г Цыбиз., А.Г Гниденко, Н.И.Черныш // Физическое воспитание студентов научный журнал. - Харьков: ХОВНОКУ-ХГАДИ, 2010. - №6. - С. 74-78. 8. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. - М.: Директор школы, 1996. - 56с. 9. Aspy D. Toward a technology for humanizing education. - Champaign, IL: Research Press, 1972.

Bibliography (transliterated): 1. Anykeev D.M. Ekspertnaya otsenka putey usovershenstvovaniya orhanyzatsyy dvyhatel'noy aktyvnosti studencheskoy molodëzhy / D.M. Anykeev // Fyzycheskoe vospytanye studentov nauchnyy zhurnal. - Khar'kov: KhOVNOKU- KhHADY, 2010. - #6. - S.3-7. 2. Boreyko N.Yu. Pedagogichni umovy profesiyno-prykladnoyi fizychnoyi pidhotovky studentiv vyshchikh tekhnichnykh navchal'nykh zakladiv: Avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. - Kh., 2008. - 20s. 3. Vylenskiy M.Ya. Fyzycheskaya kul'tura v humanitarnom obrazovatel'nom prostranstve VUZa / M.Ya. Vylenskiy // Fyzycheskaya kul'tura - # 1.- M, 1996. <http://www.infosport.ru/PRESS/FKVOT/1996N1/p27-32.htm>. 4. Vitvyts'ka S.S. Osnovy pedagogiky vyshchoyi shkoly / S.S Vitvyts'ka - Kyiv: Tsentr navchal'noyi literatury, 2003. - 316s. 5. Zymnyaya Y.Ya. Pedagogicheskaya psikhologiya / Y.Ya. Zymnyaya - M.: Lohos, 2003. - 383s. 6. Khutorskoy A.V. Sovremennaya dydaktyka: / A.V.. Vylenskiy - SPb: Pyter, 2001. - 544s. 7. Тзыбыз Н.Н., Нныденко., Черныш Н.И. Новы подкход в проведениу занятиу по физическому воспитанию студентов / Н.Н Тзыбыз., А.Н Нныденко, Н.И.Черныш // Fyzycheskoe vospytanye studentov nauchnyy zhurnal. - Khar'kov: KhOVNOKU- KhHADY, 2010. - #6. - S. 74-78. 8. Yakymanskaya Y.S. Lychnostno-oryentyrovannoe obuchenye v sovremennoy shkole. - M.: Dyrektor shkoly, 1996. - 56s. 9. Aspy D. Toward a technology for humanizing education. - Champaign, IL: Research Press, 1972.

Н.Ю. Борейко

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВНЗ

У дослідження розглянуті підходи до планування система організації фізичного виховання в ВІЗІ. Обґрунтовані принципи, методи, форми та засоби організації фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів в сучасних умовах розвитку суспільства. Проведено аналіз більш 40 джерел. В експерименті приймали участь 468 студентів 1-4 курсів факультету інформатики та управління НТУ «ХПІ». Наведені практичні рекомендації з удосконалення організації фізичного виховання.

Н.Ю. Борейко

ЦЕЛЬ И ЗАДАЧИ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ВУЗЕВ

В исследование рассмотрены подходы к планированию система организации физического воспитания в вие. Обоснованные принципы, методы, формы и средства организации физического воспитания студентов высших учебных заведений в современных условиях развития общества. Проведен анализ более 40 источников. В эксперименте принимали участие 468 студентов 1-4

курсів факультета інформатики і управління НТУ «ХПІ». Приведені практичні рекомендації по совершенствованию організації фізического востановлення.

N.Y. Boreyko

AIMS AND OBJECTIVES OF PHYSICAL EDUCATION IN HIGH SCHOOL

The study examined approaches to the planning system of physical education in vision. The principles, methods, and forms of organization of physical education students of higher education in today's society development. The analysis of more than 40 sources. The experiment involved 468 students taking 1-4 courses of the Faculty of Informatics and Management NTU "KPI". These practical recommendations to improve the organization of physical education.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2012

УДК 378

*Б.Р. Головешко
м. Харків, Україна*

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин в Україні посилює конкуренцію не тільки між компаніями певного сектору економічної діяльності, а й між спеціалістами, працюючими в таких компаніях. Сфера діяльності конкретного спеціаліста не має значення. Конкуренція присутня серед фахівців будь-яких галузей, хоч її рівень і різниться в залежності від різноманітних економічних факторів.

Хибною є думка, що конкуренція серед фахівців проявляється виключно або більшою мірою під час прийому на роботу, оскільки вона такою ж мірою завжди присутня серед колег, працюючих в одній компанії. Таке явище, з одного боку, пояснюється наявністю у більшості людей вагомих кар'єрних амбіцій щодо свого підвищення та зайняття більш престижної та оплачуваної керівної посади, а з іншого боку, зацікавленістю компаній не просто в першокласних спеціалістах, а в таких спеціалістах, які здатні якісно та ефективно керувати колективом.

Зв'язок проблеми з найважливішими науковими та практичними задачами. Як правило, групою фахівців певної сфери грамотно та професійно може керувати тільки фахівець тієї ж сфери, чи то юридичний департамент, чи то конструкторський відділ компанії. Саме тому спеціалісти, які опанували поряд із своєю безпосередньою професією основні навички керування, та здатні об'єднати своїх колег у єдину цілеспрямовану команду, мають більше конкурентних переваг на ринку праці.

Не зважаючи на наведене, на нашу думку, у вищих навчальних закладах приділяється в недостатній мірі або зовсім не приділяється увага розвитку лідерських якостей у спеціалістів певного профілю, що є значним недоліком у системі професійної освіти, оскільки в майбутньому позбавляє випускників значних можливостей в професійній реалізації.

Завданнями дослідження є формулювання поняття “лідер” та визначення лідерських якостей, необхідних спеціалісту певного профілю для успішної кар’єрної самореалізації; відокремлення якостей, які характеризують менеджера, від якостей, які характеризують лідера, та визначення на основі цього проблем, пов’язаних з розвитком лідерських якостей у студентів вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, уявлення про те, що люди народжуються або лідерами або послідовниками є хибним. Будь-яка людина від народження має всі потрібні здібності необхідні для лідерства, однак, такий потенціал може залишитись нереалізованим через те, що йому не приділялось достатньої уваги. Чи будуть такі здібності розвиватись, чи залишаться на стадії задатків, залежить від умов, в яких людина формується як особистість, та (або) професійної підготовки, яку вона отримує. Далеко не кожен студент, який навчається у вищому навчальному закладі, має вже розвинуті лідерські якості. Саме тому необхідно забезпечити відповідну підготовку студентів під час їх навчання.

Для реалізації цього завдання необхідно чітко розуміти, що сутність лідерства полягає не в технології управління (як сукупності прийомів впливу на інших людей), стриманій, беземоційній поведінці, що характерно для спеціалістів з менеджменту, а в творчості, продукуванні нових ідей та в емоційності. Лідерство засновано на впливі особистості. Так, А. Залезник, вводить поняття аміцитії (від лат. *amicitia* - дружба, симпатія) - вид угоди між лідером та послідовником, що включає як дружні відносини, так і взаємні ділові обов’язки [1; 75].

Люди в повсякденній роботі звертаються до лідера за підказками, вказівками. Лідер не обов’язково повинен ясно бачити шлях вперед, однак він зобов’язаний відчувати напрямок, направляти оточуючих. У важкі часи справжній лідер повинен не тільки керувати, а й зберігати єдність команди, підтримувати на високому рівні її моральний дух та виявляти турботу до кожного в команді. Зосереджуючись на керівництві та головній меті, він не повинен забувати про людей, які працюють під його управлінням [2; 67].

Слушно зауважити, що корінь англійського слова “лідер” походить від поняття, яке означає шлях, напрямок чи курс судна у морі. Це слово має стосунок до руху. Лідер у буквальному сенсі - не завжди людина, що йде попереду. Від нього чекають, що він вкаже шлях.

Одже, лідер приймає на себе відповідальність за прийняття правильного рішення та належне його виконання. В обох випадках він повинен бути рушійною силою. Він не та людина, яку необхідно підштовхувати на дії, оскільки він сам це робить якнайкраще. Для лідера важлива рішучість, без неї людина, яка стоїть у влади, так ніколи може і не наважитись на активні дії, вона все далі і далі збиратиме доводи та зважуватимевсі «за» і «проти». Оскільки майбутнє за своєю суттю не може бути передбачено абсолютно точно, то нереально мати на руках всі факти та інформацію, перш ніж на чомусь зупинитись. В цьому прийнятті рішення відрізняється від процесу врегулювання проблеми, де вся інформація є, але її потрібно розсортувати, щоб зробити вірні висновки, наче, скласти головоломку. На практиці багатьох фактів та певної інформації завжди не вистачає, тому лідер зобов'язаний переконати своє оточення або в тому, що необхідно і далі витрачати час та кошти на пошуки додаткової інформації, або в тому, що необхідно діяти саме в цей момент та на підставі наявної інформації. В кінцевому підсумку лідер повинен отримати результати, повинна бути дія та її підсумок. Лідер понад усе прагне замінити млявість рішучістю, перетворити байдужість в ентузіазм, а сумніви у впевненість. Це специфічна прерогатива та обов'язок лідера, якого він не може уникнути. Як він буде досягати вказаної мети, які доводи використовуватиме – головні та невід'ємні питання, відповіді на які дозволять досягти успіху. Однак, багато людей не хочуть приймати безповоротні рішення, вони не мають достатньої насаги, не вірять в себе та в оточуючих, побоюються тягаря відповідальності та не впевнені в правильності запропонованого ними напрямку [2; 76].

Для того, щоб угамувати побоювання та сумніви підлеглих, зв'язок лідера з ними має бути досить міцним, але тут завжди важливе значення має і внутрішній спокій його самого. Коли люди в замішанні та метушні, вони дивляться на обличчя керівників. Відсутність видимої напруженості або хвилювання, природного в даній ситуації, заспокоює їх. Але це не означає, що ті, хто бере на себе відповідальність, позбавлені таких емоцій. Хоробрість не виключає страх; хоробрість - це воля або засіб контролювати свій страх і черпати з нього енергію та рішучість. Важливо вміти зберігати контроль над собою, якщо людина хоче навчитись керувати іншими. Спокій, що протистоїть хвилюванню, та самоконтроль, який дає змогу вести себе гідно серед загального хаосу, підлеглі дуже цінують. Незворушність, холоднокровність та зібраність: ці слова часто наводять разом. Вони означають, що дух лідера під час небезпеки залишається таким, як завжди. Незворушність зміцнює здібність спокійно, холоднокровно оцінювати проблему, не допускає вчинків або висловлювань, викликаних панікою, а зібраність активізує пошук розумного виходу із складного положення .

I. Адізес виділяє інтеграцію як головну функцію лідера. Під інтеграцією він розуміє об'єднання елементів організації для забезпечення її життєздатнос-

ті в довгостроковій перспективі. Інтегратор (лідер) є унікальним, тим, що не тільки створює в організації зв'язки, які забезпечують спадковість знань у майбутньому, а й забезпечує її безперерйне функціонування в сьогоденні. Його роль в успіху компанії у найближчій та довгостроковій перспективі важко переоцінити [3; 49-50].

В науковій літературі та у побуті поняття менеджера та лідера часто ототожнюються. Через це розвитку саме лідерських якостей у студентів вищих навчальних закладів приділяється зовсім мало уваги, оскільки вважається достатнім вивчення основ менеджменту. В чому ж різниця між менеджментом та лідерством?

Наведемо просту аналогію з військовою організацією: для того, щоб армія була в нормальному стані в мирний час, як правило, достатньо грамотного виконання адміністративних і менеджерських функцій на всіх ланках військової ієрархії. Лідерами повинні бути лише члени вищого керівництва. Однак під час війни армії потрібні лідери на всіх рівнях командування. Ніхто ще не вигадав, як змусити людей рушити у бій за допомогою адміністративних методів; для цього потрібен той, хто надихне і поведе вояків за собою. Ці специфічні функції менеджменту та лідерства - управління складними структурами і, відповідно, виживання в умовах швидко змінюваних обставин - визначають характерні для них види діяльності.

Менеджмент в компаніях має справу з управлінням складними структурами. Він складається із формальних управлінських методів та процедур. За відсутності грамотного менеджменту хаос охопить такі структури настільки, що поставить під загрозу саме їх існування. Гарний менеджмент вносить в основні показники компанії, такі як прибутковість продукції та її якість, значну долю послідовності та впорядкованості.

Що стосується лідерства, то воно пов'язане перш за все з умінням гідно опанувати зміни та пристосовуватися до нових і часто складних ситуацій. В останній час лідерство набуло особливого значення. Це, зокрема, пояснюється тим, що сучасний діловий світ відрізняється вкрай жорсткою конкуренцією та високою мінливістю. Отже використання вчорашніх методів у діяльності не може привести до успіху. Все більше перед компаніями постає складна задача: витримати натиск великих змін та зуміти зберегти свою конкурентоспроможність в нових умовах. А чим більші зміни, тим більша необхідність в ефективному лідерстві.

Щоб успішно керувати складною структурою, менеджери компаній перш за все здійснюють планування та формування бюджету - інакше кажучи, ставлять перед компанією цілі на майбутнє (як правило на найближчий місяць чи рік), детально визначають етапи на шляху їх досягнення і згодом розподіляють ресурси для здійснення цих планів. Що стосується лідерів, покликаних здійснити конструктивні організаційні зміни, то їх робота починається з вибо-

ру курсу розвитку - створення бажаного образу компанії в майбутньому, а також розробки стратегій для реалізації необхідних дій, потрібних для втілення цього образу в життя [1; 77].

Переходячи до здійснення свого плану, менеджери приділяють основну увагу організації та відбору персоналу компанії, тобто створюють організаційну структуру і визначають посади, необхідні для виконання поставлених задач, здійснюють підбір кваліфікованих кадрів, знайомлять їх з тонкощами плану, розподіляють обов'язки та засновують систему контролю за виконанням робіт. Лідери починають роботу з зовсім іншого - з пошуку союзників. Це означає, що про новий курс розвитку повідомляється усім, хто може допомогти зібрати однодумців, які вірять у мрію про краще майбутнє компанії та повних рішучості зробити її реальністю.

Також необхідно виокремити наступні відмінності між менеджером та лідером:

- 1) лідер орієнтований на активні цілі, а менеджер - на реактивні;
- 2) лідер орієнтує послідовників на висунення нових ідей, а менеджер допомагає виконувати їм поточну роботу;
- 3) лідер віддає перевагу діяльності наодинці (не дивлячись на те, що він має розвинуту емпатію у спілкуванні з людьми), а менеджер працює з іншими (хоч його спілкування поверхневе, нормоване різноманітними формальностями)[4; 115].

Для того, щоб простежити за виконанням плану, менеджери вдаються до контролю і вирішення проблем - досить ретельно порівнюють кінцеві показники з плановими (формальними та неформальними методами: за допомогою звітів, нарад тощо), виявляють відхилення і потім знову займаються плануванням та організацією з урахуванням вже виявлених недоліків. Що стосується лідерів, то втілення у життя ідеального образу вимагає від них уміння підтримати в своїх однодумцях мотивацію та ентузіазм. Лідерам потрібно досягти того, щоб всупереч вагомим перепонам люди йшли до поставленої мети, яка веде їх до нового майбутнього. При цьому лідери повинні апелювати до нагальних, хоч досить часто і неусвідомлених людських потреб, цінностей та емоцій [1; 79].

Якщо підсумувати, можна зробити висновок, що лідер має набагато більш виражені творчі здібності порівняно з менеджерами, оскільки йому доводиться приймати рішення на основі більш розпорошеної і менш структурованої інформації. Тому лідерські якості менш програмовані порівняно із якостями, які обов'язково присутні у адміністратора чи-то підприємця.

Виходячи з такої відмінності між менеджментом та лідерством, можна зробити висновок, що і процес формування у студентів в вищих навчальних закладах відповідних навичок повинен бути різним.

У зв'язку з цим слушно зауважити, що процес керівництва спирається на прийняття рішень. Без цього не можна керувати. Так, на думку І. Аізеса, рішення можуть бути запрограмованими або не запрограмованими. Якщо заздалегідь задана ситуація викликає заздалегідь задану реакцію, то мова йде про запрограмоване рішення. Незапрограмованими він називає рішення, які приймаються з “нуля” і потребують свідомих дій. Для того, щоб прийняти незапрограмоване рішення, необхідно зібрати інформацію, виявити проблему, оцінити можливі альтернативи і приступити до дій.

Як нам відомо, суть менеджменту проявляється, зокрема, у систематизації та освоєнні загальновідомих методів, які дозволяють людям навіть із невеликими здібностями отримати найкращі результати. Функції лідера, на відміну від функцій менеджера, не вважаються і не повинні бути програмованими. Немає програми, котра підкаже лідеру, який курс обрати або коли і як це зробити. Коли у лідера з'являється ідея, навіть він найчастіше не знає звідкіль вона взялась. Він має справу з людьми, а їх реакція майже завжди непередбачувана. Навіть якщо мова йде про одну й ту ж саму групу людей, яка збирається регулярно, кожне нове зібрання є новим для лідера, оскільки кожен раз група має справу з новим збігом обставин, а всі її члени піддані змінам настрою [5; 242].

Таким чином можна зробити висновок, що менеджменту можна навчити, оскільки він являє собою структуровану систему знань і методів, в той час як лідерство у студента необхідно розвивати, адже воно є більш творчим процесом. Тому методи, які розроблені та використовуються для підготовки менеджерів, не можна використовувати для формування лідерських якостей у студентів. Вважаємо, що до факторів, які перешкоджають впровадженню інноваційних технологій у педагогічний та виховний процес, слід віднести такий психологічний феномен, як консерватизм [6; 76]. Виходячи з вищенаведеного, вважаємо за необхідне розробити та запровадити систему педагогічних методів, які будуть розвивати у студентів вищих навчальних закладів на протязі всього періоду навчання виключно лідерські якості.

Висновки. Лідером можна назвати людину, що об'єднує групу людей у команду та задає їй напрямок руху, використовуючи свій життєвий досвід, харизму та творчі здібності. Лідер повинен мати такі якості, як зваженість, амбіційність, рішучість, ентузіазм, завзятість, самоконтроль тощо. Лідер у порівнянні з менеджером має більш виражені творчі здібності, оскільки йому доводиться приймати рішення на основі більш розпорошеної і менш структурованої інформації. Тому лідерські якості менш програмовані порівняно із якостями, які обов'язково присутні у менеджера, що не дає можливості просто навчити таким якостям, адже їх потрібно із року в рік розвивати. Запропоновано розробити та запровадити систему педагогічних методів, які будуть розвивати у

студентів вищих навчальних закладів на протязі всього періоду навчання виключно лідерські якості.

Перспективними напрямками наукових досліджень є вивчення проблем, пов'язаних із формуванням лідерських якостей у спеціалістів в сфері інформаційних технологій. До такого висновку ми дійшли виходячи з того факту, що сьогодні вітчизняні компанії займають ліву частку на світовому ринку інформаційних технологій, а Україна входить у десятку країн з найбільшою кількістю ІТ-компаній. На внутрішньому ринку галузь є однією з найуспішніших, а спеціалісти затребуваними і високооплачуваними. Такий успіх українські компанії досягли насамперед завдяки якійсній технічній освіті спеціалістів, які здатні виконувати висококваліфіковану роботу за відносно невеликі кошти як для розвинених країн. Однак розвиток ринку інформаційних технологій полягає не тільки у збільшенні кількості створюваного програмного продукту, а й у підвищенні його якості та складності. Даний факт пояснює тенденцію на збільшення кількості таких ІТ-компаній, де продукція створюється самою групою осіб, а не окремим фахівцем. Звідси на ринку праці виникає необхідність в спеціалістах, здатних ефективно керувати групою фахівців у галузі інформаційних технологій. Як правило, фахівцями у галузі інформаційних технологій, ефективно може керувати тільки фахівець у галузі інформаційних технологій. Тому вважаємо за доцільне та необхідне вивчення вказаного питання.

Використана література. 1. Лідерство / Пер. с англ. - М.: АльпинаБизнес Букс, 2006. - 264 с. 2. Адаир Д. Психология лидерства. - М.: Изд-во Эксмо, 2005. - 352 с. 3. Адизес И. Развитие лидеров: Как понять свой стиль управления и эффективно общаться с носителями иных стилей / Ицхак Калдерон Адизес; Пер. с англ. - 3-е изд. - М.: АльпинаПаблицер, 2012. - 259 с. 4. Бендас Т.В. Психология лидерства: Учебное пособие. - СПб.: Питер, 2009. - 448 с.: ил. - (Серия "Учебное пособие"). 5. Адизес И. Идеальный руководитель: Почему нельзя стать и что из этого следует / Ицхак Калдерон Адизес; Пер. с англ. - 5-е изд. - М.: АльпинаПаблицер, 2012. - 264 с. 6. Іноваційні педагогічні технології у вищій школі [Текст]: зб. наук.-метод. праць / за ред. О.Г. Романовського, Ю.І. Панфілова. Харків: НТУ "ХПІ", 2010. - 212 с. - Укр. та рос. совами.

Bibliography (transliterated): .Liderstvo / Per. s angl. - M.: Al'pinaBiznes Buks, 2006. - 264 s. 2. Adair D. Psihologijaliderstva. - M.: Izd-voJeksmo, 2005. - 352s. 3. Adizes I. Razvitieliderov: Kak ponjat' svoj stil' upravlenija i jeffektivnoobwat'sja s nositeljamiinyhstilej / IchakKalderonAdizes; Per. s angl. - 3-e izd. - M.: Al'pinaPablicer, 2012. - 259 s. 4. Bendas T.V. Psihologijaliderstva: Uchebnoeposobie. - SPb.: Piter, 2009. - 448 s.: il. - (Serija "Uchebnoeposobie"). 5. Adizes I. Ideal'nyjrukovoditel': Pochemuimnel'zja stat' i chtoizjetogosleduet / IchakKalderonAdizes; Per. s angl. - 5-e izd. - M.: Al'pinaPablicer, 2012. - 264 s. 6. Inovacijni pedagogichni tehnologii u viwij shkoli [Tekst]: zb. nauk.-metod. prac' / za red. O.G.

Romanovskogo, Ju.I. Panfilova. Harkiv: NTU "HPI", 2010. - 212 s. - Ukr. ta ros. sovami.

Б.Р. Головешко

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Стаття присвячена проблемам розвитку лідерських якостей у студентів вищих навчальних закладів. В ній розглянуто та сформульовано поняття "лідер" та визначені необхідні лідерські якості, потрібні спеціалісту для успішної кар'єрної самореалізації. Також було відокремлено якості, які характеризують менеджера від якостей, які характеризують лідера, на основі чого визначено педагогічні відмінності при їх формуванні.

Б.Р. Головешко

О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМАХ РАЗВИТИЯ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Статья посвящена проблемам развития лидерских качеств у студентов высших учебных заведений. В ней рассмотрены и сформулированы понятия "лидер" и определены лидерские качества, необходимые специалисту для успешной карьерной самореализации. Также были размежеваны качества, характеризующие менеджера, от качеств, характеризующих лидера, на основе чего определены различия в педагогических методах при их формировании.

B. Goloveshko

PROBLEMS OF STUDENT LEADERSHIP SKILLS EVOLUTION IN HIGHER ACADEMIC INSTITUTIONS

The article is dedicated to the problem of student leadership skills evolution in higher academic institutions. It gives consideration and formulates a concept of «Leader» and formulates appropriate leader internal qualities, necessary for a successful self-fulfilment. There are also distinguished qualities that characterize the manager from qualities, which characterize leader, based on which pedagogical differences are defined at their formation.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2012

II РОЗДІЛ ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

УДК 101.8:159.9:35

*О. С. Пономарьов,
м. Харків, Україна*

ОНТОЛОГІЯ КОНФЛІКТУ

Загальна постановка проблеми. Діяльність є однією з атрибутивних ознак людини, основною формою її буття і проявом життєвої активності. В той же час організація будь-якого виду спільної діяльності людей та її практичне здійснення час від часу ускладнюється внаслідок виникнення конфліктних ситуацій, а то й гострих конфліктів різного характеру між її виконавцями. Істотний вплив конфліктів на взаємовідносини між людьми й на якість та результати їх діяльності зумовив істотний інтерес дослідників до їх сутності, динаміки розвитку і пошуку ефективних шляхів запобігання конфліктів та їх подолання. Подібні проблеми стали предметом вивчення конфліктології як спеціальної наукової дисципліни. Однак складна й багатогранна сутність самого феномену конфлікту вимагає його філософського осмислення, без якого розуміння конфлікту не може набути належної глибини, а вибір способів і засобів його подолання залишатиметься прийнятним лише на емпіричному рівні.

У зв'язку з цим особливо актуальною постає проблема визначення онтологічного статусу конфлікту, доведення його закономірного прояву як одного з наслідків суперечливої природи самої людини. Людина дійсно являє собою найскладніший об'єкт пізнання і розуміння. Це справедливо навіть у тому разі, коли вона прагне зрозуміти саму себе. Ця складність зумовлена суперечливою природою людини. Дійсно, вона водночас є біологічною і соціальною, мислячою і культуротвірною істотою. Суперечливість породжує численні конфлікти, дрібні й істотні, миттєві й довготривалі, випадкові й закономірні. Вони здатні серйозно ускладнювати життя й діяльність людини, негативно впливати на її психологічний стан. Тому філософська рефлексія феномену конфлікту як об'єктивної реальності та специфічного суспільного екзистенціалу постає не тільки актуальною, але й цікавою і важливою для більш глибокого розуміння сутності людини та її діяльності проблемою.

Зв'язок проблеми з актуальними теоретичними і прикладними питаннями зумовлений тим, що феномен конфлікту існує у різноманітних сферах індивідуального і суспільного життя, і управління ним вимагає від тих людей, хто повинен цим займатися, розуміння його глибинної сутності, істинних

причин і коренів. Саме ж таке знання впливає зі світоглядного та методологічного аналізу феномену конфлікту з чітких позицій філософської антропології. Іншими словами, буттєвий сенс конфлікту не можна збагнути поза його розумінням як одного з екзистенціалів людського буття.

Оскільки природа і корені конфлікту пов'язані зі складною природою самої людини, з величезним розмаїттям відмінностей між людьми, типологія конфліктів є лише досить умовною. Відмінності у психіці людей, у рівні їх культури, освіченості й вихованості накладаються на відмінності в інтересах і прагненнях і здатні істотно ускладнювати ситуації зіткнення цих інтересів та реагування на них учасників конфлікту. За цих умов дієвою може бути тільки стратегія управління ним, яка ґрунтується на онтологічному підході. Іншими словами, у порушеній проблемі може виникати вихід у такі суто, здавалося б, прикладні питання, які ґрунтуються на необхідності обов'язкового урахування філософської, насамперед буттєвої природи конфлікту. Це пов'язано з його складним суперечливим характером.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Поширеність конфлікту як суспільного явища, його істотний вплив на взаємовідносини між людьми й на ефективність їх спільної діяльності зумовили значний інтерес до його природи і проявів, шляхів і засобів його попередження, запобігання та подолання. Серед відомих дослідників можна назвати В. І. Андрєєва, А. Я. Анцупова, А. М. Бандурку, Ф. М. Бородкіна, Е. Н. Вольсона, Н. В. Гришину, М. Дойча, В. А. Друзя, І. М. Киканову, Г. І. Козирєва, Н. М. Коряка, Н. В. Підбуцьку, В. О. Храмова, А. І. Шипілова, А. Ф. Яковенка та багатьох інших. Надзвичайно широку множину сучасних літературних джерел, присвячених дослідженню й аналізу конфлікту та характеру дії в умовах конфліктних ситуацій, можна розділити на три великі групи. Першу з них, найбільшу за кількістю джерел і за тривалістю розробки проблеми посідають дослідження різних аспектів психології конфлікту. Другу групу утворюють джерела присвячені тому колу питань, які, власне, й утворюють сучасну конфліктологію. До третьої ж групи можна віднести роботи, в яких розглядаються прикладні питання аналізу конфліктів в конкретних сферах суспільного життя й людської діяльності: в управлінні різними соціальними системами, в діяльності силових структур, в сімейному житті, в педагогічній діяльності, в політиці, бізнесі тощо.

Недостатньо висвітлені аспекти проблеми. Цікаво, що при загальній досить значній бібліографії з проблеми конфліктів, її філософські аспекти в наявній літературі лишаються вкрай слабо розглянутими. Як приклад, можна навести хіба що визначення філософії конфлікту, яке А. Я. Анцупов та А. І. Шипілов наводять у фундаментальному Словнику конфліктолога, та й те, на наш погляд, є досить розмитим. За їхніми словами, філософія конфлікту – це «найзагальніші закони і закономірності виникнення, розвитку і завершення конфліктів, досліджувані перш за все філософією», це – «загальна методологія

дослідження конфліктів та управління ними» [1]. В дійсності ж філософія не є і не може бути «законами і закономірностями», навіть найзагальнішими. Вона має скоріше визначатися як наука про ці закони й закономірності.

Філософії конфлікту спеціально присвячено і навчальний посібник К.С. Черепанової [2]. Однак тут також розглядаються переважно психологічні аспекти цього феномену, не підкреслюється послідовно його специфічний статус як своєрідного модусу людини, який не пов'язується з буттєвими її характеристиками. Філософія конфлікту тут недостатньо структурована саме з позицій загальної структури системи сучасних філософських знань.

Мета статті й полягає у тому, щоб дещо розмежувати філософські та психологічні вектори поняття конфлікту, окреслити загальну структуру філософії конфлікту й детально розглянути її онтологічні аспекти. При цьому ми виходимо з позицій філософської антропології, зокрема з її бачення В. Г. Табачковським та його співавторами [3]. Безумовно, неможливо абсолютно розділити філософські та психологічні моменти у підході до дослідження конфлікту не тільки через спільність предмету дослідження, а й через їх тісний взаємозв'язок. Однак в роботі передбачається послідовно проводити лінію на висвітлення буттєвих сторін конфлікту і його модусного характеру.

Саме в такому сенсі стаття може розглядатися як логічне продовження й подальший розвиток положень, попередньо окреслених нами з Н. В. Підбурцькою в роботі [4], стосовно природи конфліктності такої важливої, хоча й досить часткової сфери суспільного буття людини, якою виступає міжособистісне спілкування.

Виклад основного матеріалу. Феномен конфлікту посідає особливе місце в загальній сукупності соціальних явищ, поєднуючи індивідуальне і соціальне. Для нього характерні не тільки джерела, причини і приводи, але й свою структура і зміст. Понятійна схема опису конфліктів, запропонована А.Я. Анцуповим, включає 11 понятійно-категоріальних груп: власне сутність конфліктів, їх класифікація, структура, функції, генезис, еволюція, динаміка, системно-інформаційний опис, попередження, завершення, дослідження і діагностика конфліктів. Однак ця схема, цілком достатня для конфліктології та психології конфлікту, не розкриває повністю цього феномену з позицій філософії, зокрема, не визначає його онтологічного статусу. А для його визначення доцільно звернутися до природи людини та тих її характеристик, які найбільшою мірою пов'язані з потенційною конфліктністю людини. Як зазначав свого часу відомий німецький філософ Макс Шелер, в людській істоті примхливо поєднуються різноманітні сутнісні властивості, які важко узгоджуються між собою. Тим більше їм досить складно узгоджуватися з властивостями інших людей, з якими кожному доводиться виконувати спільну діяльність, взаємодіяти в різних сферах чи навіть просто спілкуватися.

Сьогодні вже є загально визнаним, що кожна людина існує у своєрідному Я-просторі, і з самого свого народження вона не тільки відчуває себе у ньому й поступово усвідомлює його, але й всіляко прагне захистити цей простір від будь-якого зовнішнього втручання у нього. Це відбувається тому, що людина підсвідомо вбачає у подібному втручанні певну загрозу цілісності Я-простору й реальну небезпеку для себе. Однак природа людини і суспільний характер її буття є такими, що вона просто не в змозі існувати в умовах повної ізоляції. Тому у неї доволно чи мимовільно виникає безліч різноманітних зв'язків із зовнішнім відносно неї та її Я-простору середовищем. Внаслідок цього людина постійно зазнає різних впливів з боку цього середовища та окремих його об'єктів і сама здійснює різні впливи на своє оточення та ці об'єкти.

Характер Я-простору дозволяє говорити про наявність у його структурі принаймні двох таких його відносно самостійних компонентів, якими виступають відповідно фізичний та психоемоційний простір. При цьому вони не просто перетинаються між собою, а тісно «вмонтовані» один в одного. Тому вплив на будь-який з них відразу позначається на стані іншого, а це дозволяє вважати, що на людину та її Я-простір здійснюються два впливи – один безпосередній, а другий опосередкований. І позначатися на її стані вони можуть як позитивно, так і негативно. Коли обидва впливи діють у позитивному ключі, тобто є сприятливими і для фізичного, і для психічного стану людини та її Я-простору, виникає своєрідний резонанс як фізичного з психічним, так і Я-простору в цілому із зовнішнім середовищем, насамперед із джерелом впливу чи його суб'єктом. Коли ж хоча б один з цих впливів є негативним, має місце більш-менш виразний емоційно-фізичний дисонанс. Саме цей дисонанс і породжує передумови виникнення конфліктної ситуації.

Хоча в класичній конфліктології та в роботах з психології конфлікту сам цей феномен здебільшого розглядається як інтерперсональне утворення, як зіткнення глибинних протилежних цілей та інтересів його учасників, сам такий конфлікт є лише окремим випадком, хоча й найбільш поширеним видом конфлікту. Дійсно, найбільше несприятливих (як, до речі, й більшість сприятливих) впливів людина та її Я-простір зазнають саме з боку інших людей. Більш того, при взаємодії вже самі характеристики Я-просторів двох особистостей можуть бути настільки несумісними, що з самого початку, ще до безпосереднього здійснення впливу суб'єкт цього впливу викликає у об'єкта фізичне чи емоційне неприйняття. А це вже відразу призводить до створення потенційно конфліктної ситуації, особливо у тих випадках, коли його сторони пов'язані певною спільною діяльністю чи з інших причин змушені взаємодіяти і спілкуватися між собою.

Однак ця її потенційність цілком може бути й нереалізованою, тобто ситуація може ніколи не перейти у відкритий чи навіть прихований конфлікт.

Це залежить від загальної культури і вихованості як одного, так і іншого носія відповідних Я-просторів, а також від глибини усвідомлення ними небезпеки конфлікту та його можливих негативних наслідків як для них особисто, так і для їх спільної діяльності. І нехай між цими людьми не виникнуть дружні відносини (адже неможливо мати дружні стосунки з усіма, хто нам зустрічається на життєвому шляху), але й будь-якої ворожості між собою вони можуть свідомо прагнути уникнути.

В той же час досить характерним явищем може бути формування такої ситуації, що свідоме стримування людиною своїх почуттів з метою уникнути конфлікту з іншою людиною викликає у неї емоційно-фізичний дисонанс, що звичайно стає причиною виникнення внутрішньоособистісного конфлікту. Як досить поширене явище, такий конфлікт, часто непомітний зовні, здатний завдати серйозної шкоди людині через тривалий і глибокий негативно забарвлений емоційно-психологічний стан. У такому стані стають ще більш виразними ті буттєві аспекти людини та її діяльності, які істотно впливають на її фізичне і психічне самопочуття й на життєву активність. Вони можуть порушувати звичний ритм її життя, її інтереси і прагнення, деформуючи відносини з іншими людьми і ставлення до самої себе.

Експериментально цей тип конфлікту свого часу досліджував відомий психолог А. Р. Лурія, який визначив три його основних типи. Ефективно подолати такий конфлікт людина може, лише усвідомивши його наявність і причини та оцінивши їх справжню значущість для себе і своєї діяльності. У більшості випадків виявляється, що вказані причини не є значущими, а отже треба навіяти собі думку про необхідність викинути з голови все, що привело до виникнення внутрішньоособистісного конфлікту і переключитися на якісь позитивні моменти, на щось приємне. І з часом характер буття відновиться, істотно зміниться настрій і психологічний стан людини, особливо якщо вона зосередиться на таких екзистенціалах, як любов, дружба, добро, на життєвих цілях і цінностях, які вона зможе побачити під новим кутом зору.

Особливе місце в загальній сукупності можливих конфліктів посідає так званий соціальний конфлікт. Він і вимагає особливих підходів для свого аналізу, які мають ґрунтуватися на методології соціальної філософії, зокрема на використанні методів соціального пізнання. Однак перш за все необхідно чітко визначити сутність такого конфлікту. Автори філософського словника соціальних термінів за редакцією В. П. Андрущенко, вважають, що соціальний конфлікт являє собою «зіткнення протилежних соціальних груп, особистостей, інститутів, інтересів, поглядів, прагнень; розлад, розраду, незгоду, чвару, суперечку, що загрожує тяжкими соціальними наслідками». Дослідники підкреслюють, що соціальний конфлікт виступає завершальною ланкою механізму вирішення суперечностей у системі суспільних відносин. Історія розвитку цивілізації свідчить, за їх словами, «про постійне виникнення і розв'язання різ-

номанітних соціальних конфліктів в різних галузях суспільного життя». Саме тому соціальний конфлікт «виявляється не відхиленням від норм, а нормою відносин людей у соціумі, формою відновлення (і заміни) пріоритетів системи інтересів, потреб, суспільних відносин» [6, с. 375-376].

Соціальні конфлікти нашого часу можуть бути зумовлені тривалою і глибокою кризою в суспільно-політичній, соціально-економічній і навіть в духовно-культурній сферах суспільного життя України. Їх безпосередніми причинами можуть виступати втрата роботи чи навіть загроза такої її втрати, низький рівень заробітної плати, особливо на тлі постійного зростання числа мільйонерів і мільярдерів, іншими подібними проявами соціальної нерівності та несправедливості. Всі ці негаразди підвищують імовірність виникнення конфліктних ситуацій. Крім того, на неї певною мірою впливає зміна системи життєвих цілей і цінностей людей, посилення індивідуалізму і помітна трансформація характеру відносин з поширенням міжособистісного спілкування переважно на суто ділових засадах, втратою доброзичливості, людяності та яскравого емоційного забарвлення дружніх відносин.

Одним з центральних питань, що вимагають свого розв'язання при дослідженні онтологічної сутності конфліктів, виступає питання про причини і чинники, які обумовлюють виникнення конфліктних ситуацій та їх переростання в конфлікт. Складність їх дослідження полягає в тому, по-перше, що досліднику важко відслідковувати увесь процес виникнення і розвитку конфліктної ситуації. По-друге, складність, розмаїтість і суперечливість взаємовідносин між людьми породжують стільки можливих причин для виникнення напруженості, що з абсолютною точністю вказати, що ж стало першоджерелом конфлікту, часто не можуть навіть самі його учасники. Тому і між дослідниками проблематики, пов'язаної з конфліктами, існують суперечності, пов'язані з тим, наскільки стійкими, стабільними чи навпаки, залежними від конкретних ситуацій взаємодії та взаємовідносин виявляються детермінанти прояву конфлікту.

Для більш глибокого розуміння онтологічного статусу конфлікту слід звернути увагу ще й на ту важливу обставину, що сутність і зміст конфлікту, його причини можуть істотною мірою залежати від конкретних особливостей сфери діяльності, соціального і професійного середовища, в якому конфлікт, власне, і відбуваються. Ця залежність зумовлена такою сукупністю чинників. По-перше, цілі, зміст і характер практично будь-якої діяльності містять певні суперечності, які посилюються ще й відмінністю цілей і прагнень учасників цієї діяльності. По-друге, звичайно для її учасників характерним є різний рівень освіченості й вихованості, їх загальної та професійної культури. По-третє, учасники спільної діяльності звичайно відрізняються один від одного своїми психічними характеристиками, в тому числі передовсім різним рівнем конфліктності. По-четверте, саме ставлення різних людей до своєї професії та профе-

сійної діяльності, її ціннісне сприйняття й розуміння її соціальної значущості теж може являти собою досить широкий спектр відмінностей. По-п'яте, цілі, зміст і характер будь-якої діяльності з часом зазнають певних змін, зумовлених досягненнями науково-технічного і соціального прогресу, мінливістю індивідуальних і суспільних потреб і переваг людей. Серед учасників же спільної діяльності майже завжди є як інноватори, що прагнуть до нового, більш досконалого, так і люди, які не сприймають нового через свою інерційність, лишаються прихильниками традиційних змісту і способів діяльності, що також об'єктивно створює передумови конфліктності.

Усвідомлення онтологічних аспектів феномену конфлікту неможливе і без урахування того факту, що спільна діяльність людей та зумовлена нею їх взаємодія і спілкування відбуваються у складному просторі взаємозв'язків між різними об'єктами, системами і явищами зовнішнього світу. Ось чому ускладнення умов і характеру самого людського буття, яке породжує відповідне ускладнення цілей і характеру взаємодії, неоднозначність, а то й невизначеність ставлення різних її учасників до партнерів, до самої взаємодії й до своєї участі в ній. Отже, істотними потенційними чинниками конфлікту можуть виступати також і феномени людської взаємодії та міжособистісного спілкування, оскільки вони посідають чільне місце серед інших монад у загальній структурі індивідуального і суспільного буття сучасної людини, здійснюючи значний вплив на її фізичний, психічний та інтелектуальний розвиток, соціалізацію. Все це позначається на її характері й самопочутті.

Сучасна філософія людського спілкування взагалі вважає його цікавим, складним і суперечливим явищем. З позицій нашого дослідження відзначимо хоча б ту обставину, що спілкування може виступати як джерелом конфлікту та його середовищем, так і ефективним засобом його подолання. Таким чином, сам конфлікт, його складність і суперечливість зумовлені величезною множиною різноманітних чинників об'єктивної і суб'єктивної природи. При цьому обидва два полюси конфліктногенності ще й активно взаємодіють між собою, посилюючи рівень складності самого конфлікту й пошуку шляхів і засобів ефективного його подолання.

Однак необхідність такого подолання вимагає глибокого проникнення у саму феноменологію та онтологію конфлікту. Уявляється, що цьому може сприяти знайомство з працями відомого німецького філософа Гельмута Плеснера (1892-1985), одного з родоначальників філософської антропології, який дійшов до філософсько-антропологічних узагальнень через осмислення біофізичних аспектів людського ества, поєднуючи їх з культурно-духовними. Оскільки ж конфлікт є екзистенціалом суто людського походження і одним з модусів людського буття, його сутність також пов'язана як з біофізичною і біопсихічною, так і з культурно-духовною природою людини.

Уявляється цілком очевидним, що у будь-якому разі людина розумна, достатньо освічена й вихована, здатна адекватно оцінювати ситуацію, яка містить у собі можливість конфлікту, зіставити позиції сторін, їх потреби, цілі, прагнення та інтереси, а також психологічні характеристики, насамперед налаштованість на конфлікт чи на його запобігання. На підставі усвідомлення ситуації та аналізу отриманої інформації вона може обрати свою тактику і стратегію дій, які б були спрямовані на уникнення конфлікту. Це може бути або спроба переконати свого візаві в недоцільності протистояння та у необхідності взаємних поступок і компромісів, або просто ухилення від загострення відносин і переведення їх у якусь іншу площину.

Однак онтологічна сутність самої людини, як і феномену конфлікту є такими, що абсолютно ухилитися від нього неможливо. Однак важливо навчитися правильно управляти конфліктами з тим, щоб їх розв'язання не приводило до дисфункціональних наслідків, а завжди забезпечувало тільки бажані позитивні результати.

Взагалі ж філософія конфлікту ще чекає глибоких і всебічних досліджень. Так, на наше глибоке переконання, конфлікт має істотні гносеологічні можливості, які дають можливість пізнавати не лише сам цей феномен, але й за його допомогою пізнавати людей та їх взаємовідносини. Не менш значущими можуть виявитися й герменевтичні та аксіологічні аспекти конфлікту, які відкривають шляхи розуміння й ціннісного сприйняття людей, їх спільної діяльності та інших соціальних реалій.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти таких висновків. По-перше, індивідуальне і особливо соціальне буття людини пов'язано з множиною різноманітних суперечностей та небажаних спроб впливу на неї та на її Я-простір, втручання в нього. Людина частіш за все прагне чинити опір цим спробам, що й створює передумови виникнення конфліктних ситуацій. По-друге, буття людини являє собою не просто її існуванням, а має складну структуру, яка об'єднує саму людину, різні форми її активності та систему екзистенціалів, притаманних людині на рівні атрибутів чи модусів. По-третє, одним з таких екзистенціалів виступає конфліктність людини, яка може мати різні рівні розвиненості залежно від психічних особливостей людини, переш за все її характеру, а також від освіченості й вихованості, морально-етичних принципів і переконань індивіда. По-четверте, феномен конфлікту істотно пов'язаний із спільною діяльністю людей, із стосунками та характером спілкування, а також з виробничою сферою, в якій він і може відбуватися. По-п'яте, онтологічний статус конфлікту як екзистенціалу може проявлятися у складній взаємодії індивідуального й соціального і призводити як до позитивних, так і до негативних наслідків. Подолання ж конфлікту залежить виключно від людини, від її інтелектуального розвитку і морально-етичних позицій, від вихованості та пе-

реважання загальної психологічної спрямованості чи то на співпрацю, чи то на конфронтацію.

Список літератури: 1. *Анциупов А.Я., Шипилов А.И.* Словарь конфликтолога – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2006. – 526 с. 2. *Черепанова Е. С.* Философия конфликта. Учебное пособие. – Екатеринбург: Уральский гос. ун-т, 2007.– 171 с. 3. *Філософія: Світ людини. Курс лекцій: Навч. посібник / В. Г. Табачковський, М. О. Булатов, Н. В. Хамітов та ін.* – К.: Либідь, 2003. – 432 с. 4. *Пономарьов О. С., Підбуцька Н. В.* Філософське осмислення конфліктності міжособистісного спілкування // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2009. – № 2. – С. 21-26. 5. *Краткий философский словарь / Под ред. А. П. Алексеева.* – Издание 2-е, переработанное и дополненное. – М.: Проспект, 2001. – 496 с. 6. *Філософський словник соціальних термінів / Під заг. ред. В. П. Андрущенко.* – Харків: Корвін, 2002. – 672 с. 7. *Анциупов А. Я., Шипилов А. И.* Конфликтология: учебник. – М., 2001. – 551 с. 8. *Бандурка А. М., Друзь В. А.* Конфликтология: Учеб. пособие. – Харьков: Ун-т внутр. дел, 1997. – 356 с. 9. *Гришина Н. В.* Психология конфликта. – СПб.: Питер, 2000. – 464 с. 10. *Пазиніч С. М., Пономарьов О. С. Підбуцька Н. В.* Конфліктне спілкування у творчому середовищі: Навч.-метод. посібник. – Харків: ХДАДМ, 2010. – 100 с.

Bibliography (transliterated): 1. Ancupov A.Ja., Shipilov A.I. Slovar' konfliktologa – 2-e izd. – SPb.: Piter, 2006. – 526 s. 2. Cherepanova E. S. Filosofija konflikta. Uchebnoe posobie. – Ekaterinburg: Ural's'kij gos. un-t, 2007.– 171 s. 3. Filosofija: Svit ljudini. Kurs lekcij: Navch. posibnik / V. G. Tabachkovs'kij, M. O. Bulatov, N. V. Hamitov ta in. – K.: Libid', 2003. – 432 s. 4. Ponomar'ov O. S., Pidbuc'ka N. V. Filososfs'ke osmislennja konfliktnosti mizhosobistisnogo spilkuvannja // Teorija i praktika upravlinnja social'nimi sistemami. – 2009. – № 2. – S. 21-26. 5. Kratkij filosofskij slovar' / Pod red. A. P. Alekseeva. – Izdanie 2-e, pererabotannoe i dopolnennoe. – M.: Prospekt, 2001. – 496 s. 6. Filososfs'kij slovník social'nih terminiv / Pid zag. red. V. P. Andruwenka. – Harkiv: Korvin, 2002. – 672 s. 7. Ancupov A. Ja., Shipilov A. I. Konfliktologija: uchebnik. – M., 2001. – 551 s. 8. Bandurka A. M., Druz' V. A. Konfliktologija: Ucheb. posobie. – Har'kov: Un-t vnutr. del, 1997. – 356 s. 9. Grishina N. V. Psihologija konflikta. – SPb.: Piter, 2000. – 464 s. 10. Pazinich S. M., Ponomar'ov O. S. Pidbuc'ka N. V. Konfliktne spilkuvannja u tvorchomu seredoviwi: Navch.-metod. posibnik. – Harkiv: HDADM, 2010. – 100 s.

О. С. Пономарьов

ОНТОЛОГИЯ КОНФЛИКТУ

Суперечність індивідуального і соціального буття людини і спроби втручання у її Я-простір викликають опір, що може породжувати конфлікт. Феномен конфлікту є неодмінним екзистенціалом буття і може мати як негативні, так і позитивні наслідки. Ставлення до конфлікту та його подолання залежать від психологічної спрямованості людини, її освіченості, вихованості та морально-етичних принципів і переконань.

А. С. Пономарев
ОНТОЛОГИЯ КОНФЛИКТА

Противоречивость индивидуального и социального бытия человека и попытки вторжения в ее Я-пространство вызывают сопротивление, что может породить конфликт. Феномен конфликта является неотъемлемым экзистенциалом бытия и может иметь как негативные, так и позитивные последствия. Отношение к конфликту и его преодоление зависят от психологической направленности человека, его образованности, воспитанности, нравственных принципов и убеждений.

A. S. Ponomarev
ONTOLOGY OF THE CONFLICT

Contradiction of individual and social man's being and attempt of encroachment in its I-space cause the resistance, that can generate a conflict. The phenomenon of conflict is inalienable existential of being and can have the consequences both negative, and positive. Attitude toward a conflict and its overcoming rely on the psychological orientation of man, its formed, breeding, moral principles and persuasions.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2012

УДК378:37.03

*Ігнатюк О.А., Писанко О.О.
Харків, Україна*

**ЗМІСТ І СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МОЛОДШИХ
СПЕЦІАЛІСТІВ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ**

Постановка проблеми. Одна з ключових проблем української економіки, що полягає в необхідності підвищення її конкурентоспроможності, обумовлена невідповідністю системи професійної освіти вимогам до сучасних професійних кадрів. На багатьох підприємствах в останні роки відбуваються значні зміни, в тому числі поступова модернізація виробництва з переозброєнням виробничих потужностей і впровадженням нових технологій, розширення обсягів виробництва і номенклатури продукції, що випускається. Ці зміни викликають збільшення попиту на кваліфіковані кадри. Для вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації нині одним із найважливіших напрямів підготовки фахівців є компетентнісна стратегія, яка пов'язана із формуванням професійної компетентності молодших спеціалістів.

В останні десятиліття у всьому світі і в Україні вимоги до вищої професійної освіти формулюється виключно в категорії до «компетенція» / «компетентність». Проблема управління компетентністю стає вкрай актуальною, тому

потреба в компетентних фахівцях усвідомлюється не тільки в комерційних організаціях і на підприємствах, але і на державних, де професіоналізм вкрай необхідний, тому підготовка молодших спеціалістів вимагає серйозного, відповідального підходу та досвіду.

Компетентнісний підхід у підготовці молодших спеціалістів - це відповідь на сучасні вимоги підготовки конкурентоздатних фахівців. Динамічні зміни життя, поява нової інформації та темпи її нагромадження, зумовлюють потребу в фахівцях, здатних адаптуватися до нових вимог сучасного середовища.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Модернізація освіти на компетентнісній основі досліджена в роботах В. Байденко, П. Гальперіна, І. Зимньої, І. Зязюна, Н. Ничкало, О. Романовського, І.Ф. Прокопенка та ін. Методологічні та теоретичні аспекти формування професійної компетентності знайшли відображення у роботах Е. Зеєра, В. Краєвського, Н. Кузьміної, Л. Петровської, Г. Селевко, В. Безпалько, О. Бондаревської, Б. Гершунський, О. Дубасенюк, О. Ігнатюк, О. Овчарук, Н. Петровської, В. Сластьоніна, В. Соколової та інших дослідників. Водночас питання формування професійної та особистісної компетенції у майбутніх молодших спеціалістів досліджено недостатньо.

Метою статті є з'ясування змісту та структури професійної та особистісної компетенції майбутніх молодших спеціалістів електротехнічного профілю.

Виклад основного матеріалу. У тлумачному словнику російської мови С.І. Ожегова поняття «компетенція» розглядається як «коло питань, в яких хто-небудь добре обізнаний, коло повноважень, прав» [2]. У тому ж виданні [2] «компетентність» (від лат. *competens* - належний, відповідальний) визначають як сукупність знань та умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію.

Аналіз психолого-педагогічних джерел з проблеми дослідження [1, 6-8 та інших] дозволяє констатувати, що термін «компетенція» використовують для визначення меж області дії фахівця. Компетенція може виявити сильні сторони людини і якості, які йому необхідно поліпшити. Вона визначає найкращий спосіб виконання роботи.

Нам імпонує думка дослідника Л. Хурло [3], який відзначає, що «компетенція» - це здатність людини змінювати в собі те, що має змінитися, як відповідь на виклик ситуації, із збереженням деякого ядра, яке включає цілісний світогляд і систему цінностей. Важливою є також і наступна інформація, яка висвітлює, що у 1996 році в Берні на симпозіумі за програмою ради Європи в узагальнюючому доповіді Б. Хутмахер [4] зазначив, що термін «компетенція» ближче до понятійному полю «знаю, як», ніж до поля «знаю, що». Крім того,

поняття «компетенції» використовується в освітніх програмах для опису академічних та професійних профілів.

Отже, компоненти компетентності в якій-небудь сфері життєдіяльності, на наш погляд, можуть бути представлені таким чином [6]: *когнітивний компонент* (знання); *мотиваційний компонент*; *аксіологічний компонент* (спрямованість, ціннісні відносини особистості); *практичний компонент* (уміння, навички, досвід діяльності); *здібності*; *емоційно-вольовий компонент* (саморегуляція). У той же час, як у соціальному плані під компетенцією розуміється сукупність, перш за все, компонентів знань у структурі свідомості людини. Тобто систему інформації про найбільш істотні сторони життя і діяльності людини, що забезпечують його повноцінне соціальне буття, про способи реалізації своїх знань [5].

Не тільки на підставі аналізу відповідних спеціалізованих видань, алей власного професійного досвіду викладацької діяльності, зауважимо, що компетенція не може бути визначена через певну суму знань і умінь, так як значна роль в її прояві належить обставинам. Мати сукупність компетенцій, необхідних для успішної інтеграції молоді в сучасний соціум, означає вміння мобілізувати в даній ситуації отримані знання й досвід. Компетенція одночасно тісно пов'язує мобілізацію знань, умінь і поведінкових відносин, налаштованих на умови конкретної діяльності.

Отже, професійна компетенція – це здатність успішно діяти на основі практичного досвіду, вмінь і знань при вирішенні завдань професійного роду, приймати ефективні рішення при здійсненні професійної діяльності. Цю компетенцію складають характеристики актуальної і потенційної діяльності майбутнього фахівця, а у структурі основних компетенцій фахівця нового типу (нової людини фахівця-лідера) варто виокремити професійний, соціальний та інформаційний складники [6].

Професійна освіта сьогодні являє собою дуже важливий компонент цілісної системи країни і регіону, який найбільш активно визначає їх соціально-економічну динаміку [9]. Ринкові реформи останніх років призвели до чіткого оформлення соціального замовлення, що стоїть перед установами професійної освіти: потрібно забезпечити випуск високопрофесійних і компетентних в своїй області фахівців, насамперед затребуваних на ринку праці. Таким чином, виникає не тільки необхідність переорієнтації професій на потреби виробничих структур, але і перегляду підходів до системи професійної підготовки. Саме тому молодий спеціаліст повинен бути конкурентоспроможним на ринку праці. Проте частіше за все молодому спеціалісту не вистачає деяких компетенцій.

Перш за все, загальноділової компетенції. Мається на увазі бажання працювати, уважно і сумлінно ставитися до справи, прагнути досягти реально-го результату, при цьому адекватно оцінюючи власні здібності та їх вартість

на ринку праці. На жаль, роботодавці частіше стикаються із зворотним: великі амбіції і вимоги високої оплати на тлі безвідповідальності та відсутності досвіду.

Рідше спостерігається брак і зовсім загальних компетенцій – вихованості, вміння поводитися, доброзичливості в спілкуванні, вміння підібрати адекватний зовнішній вигляд для різної обстановки. Справа в тому, що в теорії вважається, що для успішної роботи потрібні професійні компетенції. Але як показує практика, що особистісні компетенції не менш важливі, а іноді і основні у досягнення кар'єри.

Якщо професійна компетенція може бути представлена як здатність успішно діяти на основі практичного досвіду, вміння і знань при вирішенні завдань професійного роду діяльності, то особистісна компетенція (ефективність) являє собою набір психологічних якостей, які забезпечують ефективне поведінку людини в певній діловій ситуації (наприклад, «лідерство», «стресостійкість» тощо) [7].

У більшому дефіциті знаходяться навички доцільною самоорганізації: пунктуальність, здатність правильно розпоряджатися своїм часом (тайм-менеджмент), вміння вирішувати проблеми, вміння ставити цілі та досягати їх. Тут важливо зазначити, що заклади вищої професійної освіти відіграють величезну роль у формування цього елемента особистісної компетенції: вміння вчасно мобілізуватися, вчитися і перенавчатися, адекватно сприймати і аналізувати інформацію, викидаючи з неї все не потрібне і чітко виділяючи потрібний. У житті і роботі ці речі часто допомагають куди більше, ніж професійні знання. Проте не слід забувати про важливість набуття професійних знань молодшими спеціалістами [8].

Центральне місце в підготовці компетентного фахівця належить *виробничому навчанню*. На заняттях виробничого навчання формуються професійні компетенції, а також особистісні компетенції, набувається необхідна кваліфікація, виховується дисциплінованість, відповідальність та любов до праці.

Професійно-практична підготовка студентів здійснюється в лабораторіях, майстернях, на тренажерах, на виробництві підчас виробничої практики. Студенти беруть безпосередню участь у процесі реального виробництва та наданням послуг відповідно до профілем майбутньої професії. *Мета професійної практичної підготовки* – це практичне застосування отриманого знання, формування професійних компетенцій. Виробнича практика є складовою частиною навчального плану і є обов'язковою для кожного студента. Зміст професійної практичної підготовки визначається для кожного семестру навчання у відповідності до кваліфікаційних вимоги, що знаходять відображення у змісті навчальних планів і програм за певної спеціальності, а також у відповідності до специфіки підприємства, на якому студент проходить практику. Робочі про-

грами проведення практики на кожний семестр у відповідності до навчального плану розробляються цикловою комісією.

Під час проходження практики студентами вирішуються наступні завдання: *по-перше*, вивчення специфіки процесу виробництва, встановлення зовнішніх та внутрішніх зв'язків виробництва, організація документообігу, ознайомлення з технологічними процесами, особливо продукції, засобів виробництва, тенденціями розвитку підприємства; *по-друге*, вивчення та аналіз основних практичних показників виробничої діяльності підприємства; *по-третє*, вивчення системи, методів и засобів контролю окремих підрозділів; *по-четверте*, виконання елементів аналізу з деяких управлінських та економічних питань; *по-п'яте*, набуття досвіду винахідницької діяльності; *по-шосте*, участь у громадському житті трудового колективу.

Науковим підґрунтям підготовки молодших спеціалістів шляхом інтеграції навчання, використання нових виробничої практики у закладах професійної освіти є системно-структурний підхід до дослідження закономірностей та принципів цілісного педагогічного процесу обґрунтованого у численних наукових працях відомих науковців.

Упродовж останніх років в системі підготовки молодших спеціалістів значний увага приділяється корегуванню й узгодженню робочих навчальних програм, впровадженню інтегрованих форм і методів навчання студентів. Уся система навчального матеріалу, що засвоюють студенти, зазвичай викладається з урахування професійного спрямування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сталий розвиток вітчизняної економіки, заснованої на знаннях, вимагає досягнення збалансованого відповідності між якістю підготовки молодих спеціалістів та актуальними потребами науки, підприємств та роботодавців. Метою сучасної професійної підготовки молодших спеціалістів має бути формування фахівця не як засобу забезпечення функціонування господарства, а як процес розвитку творчого потенціалу особистості, системного мислення, уміння оперативно вирішувати завдання в умовах як великого обсягу інформації, так і дефіциту часу.

Оволодіння професійними та особистісними компетенціями, потрібними на ринку праці, дозволяє молодим фахівцям, спираючись на підприємливість, самостійно вибудовувати свою професійну кар'єру, усвідомлено вибираючи вид професійної діяльності, найбільшою мірою відповідний їх особистісним якостям і задовольняє їх не тільки рівнем винагороди, а й змістом інженерної праці. Цьому якнайбільш сприяє використання професійної практичної підготовки.

Представлений матеріал щодо змісту професійних компетенцій майбутніх молодших спеціалістів електротехнічного профілю може бути корисно використаний у подальших психолого-педагогічних дослідження присвячених

підвищенню якості професійної підготовки молодших спеціалістів у ВНЗ I-II рівня акредитації.

Список літератури: 1. Романовский А.Г. Формирование конкурентно способного специалиста как стратегическая задача философии современного образования / А.Г. Романовский// теория і практика управління соціальними системами. – 2008. –№3. – С. 3-9. 2. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М.: Изд-во «Русский язык», 1986. – 796 с. 3. Хурло Л. Теоретические основы подготовки учителя к развитию субъектности ученика / Л. Хурло. – Калининград, 2004. – 324 с. 4. Litmacher Wolo, Key Competencies for Europe // Report of the Symposium Berne, Switzerland 27-30 March, 1996. – 267 p. 5. Зеер Э.Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход : учебное пособие / Э.Ф. Зеер, А. М. Павлова, Э.Э. Сыманюк - М. : Московский психолого-социальный институт, 2005. -216 с. 6. Ігнатюк О.А. Формування готовності майбутнього інженера до професійного самовдосконалення: теорія і практика : [монографія] / О.А. Ігнатюк. – Харків : НТУ “ХПІ”, –2009. – 432 с. 7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / [Бібік Н.М., Ващенко Л.С., Локшина О.І., Овчарук О.В. та ін.], [під заг. ред. О.В. Овчарук]. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с. 8. Нічкало Н. Г. Сучасні світові тенденції, українські реалії та перспективи наукового забезпечення якісної освіти / Якісна освіта в багатоетичному суспільстві: Матеріали регіонального семінару. К.: Сфера, 2004. – С. 35—45. 9. Калашнікова С.А. Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства: монографія / С.А. Калашнікова. – К.: Київвськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010.-380 с.

Bibliography (transliterated): 1. Romanovskij A.G. Formirovanie konkurentno sposobnogo specialista kak strategicheskaja zadacha filosofii sovremennogo obrazovanija / A.G. Romanovskij// teorija i praktika upravlinnja social'nimi sistemami. – 2008. –№3. – S. 3-9. 2. Ozhegov S.I. Slovar' russkogo jazyka / S.I. Ozhegov. – M.: Izd-vo «Russkij jazyk», 1986. – 796 s. 3. Hurlo L. Teoreticheskie osnovy podgotovki uchitelja k razvitiju sub#ektnosti uchenika / L. Hurlo. – Kaliningrad, 2004. – 324 s. 4. Litmacher Wolo, Key Sompetencies for Europe // Report of the Symposium Berne, Switzerland 27-30 March, 1996. – 267 r. 5. Zeer Je.F. Modernizacija professional'nogo obrazovanija: kompetentnostnyj podhod : uchebnoe posobie / Je.F. Zeer, A. M. Pavlova, Je.Je. Symanjuk - M. : Moskovskij psihologo-social'nyj institut, 2005. -216 s. 6. Ignatjuk O.A. Formuvannja gotovnosti majbutn'ogo inzhenera do profesijnogo samovdoskonalennja: teorija i praktika : [monografija] / O.A. Ignatjuk. – Harkiv : NTU “HPI”, –2009. – 432 s. 7. Kompetentnisnij pidhid u suchasnij osviti: svitovij dosvid ta ukraїns'ki perspektivi / [Bibik N.M., Vawenko L.S., Lokshina O.I., Ovcharuk O.V. ta in.], [pid zag. red. O.V. Ovcharuk]. – K.: «K.I.S.», 2004. – 112 s. 8. Nichkalo N. G. Suchasni svitovi tendencii, ukraїns'ki realii ta perspektivi naukovogo zabezpečennja jakisnoї osviti / Jakisna osvita v bagatoetichnomu suspil'stvi: Materiali regional'nogo seminaru. K.: Sfera, 2004. – S. 35—45. 9. Kalashnikova S.A. Osvitnja paradigma profesionalizacij upravlinnja na zasadah liderstva: monografija / S.A. Kalashnikova. – K.: Kiiivs'k. un-t imeni Borisa Grinchenka, 2010.-380 s.

Ігнатюк О.А., Писанко О.О.

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті розглянуто зміст професійних компетенцій майбутніх молодших спеціалістів електротехнічного профілю, що формуються в процесі підготовки фахівця у ВНЗ I-II рівня акредитації. Запропоновано структуру розвитку професійної компетентності в контексті компетентнісного підходу до підготовки молодших спеціалістів технічного профілю.

Игнатюк О.А., Писанко Е.О.

СОДЕРЖАНИЕ И СТРУКТУРА ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ МЛАДШИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ЭЛЕКТРОТЕХНИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ

В статье рассмотрено содержание профессиональных компетенций будущих младших специалистов, формируемых в процессе подготовки специалиста электротехнического профиля в вузе I-II уровня аккредитации. Предложена структура развития профессиональной компетентности в контексте компетентностного подхода к подготовке младших специалистов технического профиля.

Ignatyuk O., Pisanko H.

CONTENTS AND STRUCTURE PROFESSIONAL COMPETENCY JUNIOR SPESIALIST OF AN ELECTROTECHNICAL STRUCTURE

The content of professional competence of future young professionals, committed to the training of an electrotechnical structure in high school I-II of a level of accreditation is considered in the article. The structure of professional competence in the context of the competency approach to junior technical specialists is offered.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2012

УДК 101

*С.М.Пазиніч
м. Харків, Україна*

ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛЬНОГО ПІЗНАННЯ (частина перша)

Постановка проблеми та її актуальність. Відомо, що соціальне пізнання має об'єктом швидкоплинну суспільну дійсність складно переплетених випадкових і закономірних причинних чинників і фактів, які суб'єкт намагається дослідити. В той же час історія соціального пізнання надає велике значення і суб'єкту в реалізації пізнання суспільних явищ. Перш за все, викорис-

тання дослідником методів, понятійного апарату, характерного підбору фактів і обставин, постановки нових проблем тощо, з метою удосконалення і подальшого оптимального розвитку духовного життя суспільства.

Дослідників суспільних явищ завжди цікавить питання про філософію соціального пізнання, яке базується на підвалинах аналізу категорій об'єкта, предмета і суб'єкта пізнання. На наш погляд, це можна з'ясувати, якщо уявити об'єкт пізнання незалежним від суб'єкта, що пізнає. Адже предмет пізнання, традиційно в дослідженнях окреслюється і тлумачиться в ході взаємодії між суб'єктом пізнання і об'єктом пізнання виключно на основі характеристик реальної суспільної дійсності, що постійно розвиваються. Тож, резонно спливає питання - у чому ж зосереджена особливість об'єкта соціального пізнання?

Мета дослідження саме і полягає у з'ясуванні сутності феномену соціального пізнання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перше, що постає на думку у відповідь на сформульовану проблему так це те, що по відношенню до суспільних явищ об'єктивним є все, що знаходиться поза свідомістю людей і одночасно в самій свідомості людей, що виникає незалежно від їх волі і бажання. Якщо це так, то до об'єктивної сторони соціальних процесів ми можемо віднести не лише спосіб виробництва матеріальних благ, але й різнобічні стосунки людей, що сутнісно характеризують визначений соціум.

У цьому контексті соціального пізнання розкриваються певні риси духовного життя суспільства, від яких дослідник абстрагується при розгляді його як віддзеркаленого суспільного буття. На основі цього аналізу цілісно з'ясовуються неупереджені умови виникнення і розвитку суспільної свідомості, а ще точніше, визначається її місце в системі соціуму. Позначаються її багатоякісні соціальні функції. В той же час, гносеологічний аналіз соціального пізнання визначає співвідношення суспільної свідомості з об'єктом її відображення і висвітлює, як саме відбувається соціальне пізнання, в чому полягають його атрибутивні властивості. Тобто, такий підхід демонструє своєрідність форм віддзеркалення соціальної дійсності й цим самим, позначає тернистий шлях пізнання істини.

Очевидно, найбільш відмітною стороною соціального пізнання є те, що в його динаміці явно простежується, мимо волі дослідника, процес «суб'єктивізації» об'єкта і «об'єктивізації» суб'єкта. Одночасно з'ясовується адекватність суб'єктивного образу об'єкта соціального пізнання. Саме в цій складній і неминучій взаємодії виявляється фатальна залежність соціального пізнання від соціальної позиції суб'єкта, що пізнає реальну соціальну дійсність. І цим самим закладаються підвалини на не співпадання (в абсолютному відношенні) суб'єктивного образу з об'єктом соціального пізнання.

Саме в таких ситуаціях виключного значення набувають філософські методи соціального пізнання. Адже про рівень і цінність знання, яке вже дося-

гнуто наукою, зазвичай судять, за допомогою яких методів воно досягалося. З цього приводу, свого часу, Карл Маркс відзначав, що досліднику важлива не стільки сама істина як така, а шляхи і методи її досягнення. Ось тут то і зростає перед дослідником неймовірна полілема вибору надійних методів і принципів для пізнання нового явища. В цьому випадку методологія виконує домінуючу роль в пізнанні складних соціальних явищ.

До речі, слід зауважити, що процес пізнання і дослідження не адекватні одне одному. Так, наприклад, коли науковець чи студент опановує досягнутий в конкретній науці матеріал (сукупність знань), то він пізнає, а не досліджує. Правда, відверто кажучи, і наукове дослідження є теж своєрідним пізнанням. Проте це пізнання спрямоване на відкриття нового знання і не тільки для якогось конкретного суб'єкта пізнання, а водночас для співтовариства людей якоїсь соціально-просторової організації, а можливо і для людства в цілому. Звідси, різноманітні науки є одночасно своєрідною статистикою й історією логічних та методологічних модусів розкриття істини про предмет їх пізнання. Ці засоби досить відомі науковим працівникам і вони свідомо, а подекуди навіть стихійно користуються ними, не віддаючи собі в цьому демонстративного звіту.

Світогляд і суб'єкт дослідження. Саме у цьому просторі науково-дослідного процесу методологія найбільшою мірою з'єднується зі світоглядом окремого дослідника. Ми часто помічаємо те, як чиниться дивовижний вплив характеру світогляду певного науковця на методологію його наукового дослідження. А згодом спостерігаємо, як наслідок, використання ним відповідних методів і прийомів в дослідженні ним визначеної дійсності.

Нагадаємо, що в світогляді дослідника, як правило, систематизуються не всі уявлення про всеосяжну дійсність, а тільки ті фрагменти із цілісної соціально-природної системи, які безпосередньо пов'язані з визначенням місця і ролі людини в цьому динамічному світі.

В сучасній літературі досить часто спостерігається уявлення про світогляд, як узагальнену систему поглядів про світ в його єдності і водночас визначається місце людини в цьому світі. Деякі філософи вважають, що світ в його гармонійній цілісності не може бути предметом споглядання, тому що він безкінечний в просторі-часі. Інші ж автори стверджують, що незалежно від цієї обставини людина завжди має уявлення про світ саме в його цілісності й невичерпності як в макро, мікро, так і в мегавимірі. А якщо це так, то все залежить від досягнутого рівня знань, і тому формулювання світогляду як системи поглядів про світ в цілісності є цілковито прийнятним.

Питання в іншому. А саме. Залежно від фаху науковця, його професійних інтересів, віку, досвіду і навіть естетичних уподобань у нього формуються і поглиблюються різні, відносно самостійні, кластери світогляду. Проте, якби там не було, завжди філософія є домінуючим, інтегруючим елементом системи

світоглядних знань. Правда, інколи приходить з зустрічати з «продвинутими вченими», які відверто і з юнацькою бравадою заперечують значимість філософської методології в пізнанні. Що тут можна сказати. Якщо ця людина публічно не визнає філософії, то вона, інтуїтивно, стихійно користується нею при узагальненні своїх знань і досвіду. *Tertium non datur!* То чи не краще усвідомлено використовувати її могутній методологічний і світоглядний потенціал. Адже філософські знання, які спираються на колосальний інформаційний потенціал всіх без винятку наук і людської практики взагалі, виступають в якості фундаментальних і визначальних доміант в системі світогляду і методології[1, с. 201-218].

Безумовно, що світогляд кожної людини будується в залежності від багатьох чинників але він залежить, перш за все, від фаху і філософської культури особистості. Так, для представників природничих наук, частіш за все, розвиненішими і більш глибокими є знання натуралістичного характеру порівняно з гуманітарними. І навпаки, виразники соціально-гуманітарних наук відрізняються масштабнішим спектром їх знань у галузі людиноцентризму притаманного цілісній системі світогляду. Тож світогляд, образно кажучи, є *sancta sanctorum* в духовному житті кожної без винятку людини чи то вченого зі світовим ім'ям, чи то людини з низьким рівнем освіти. Адже кожний представник роду людського лицезріє світ через досвід свого світогляду, накопиченого у суспільних відносинах. Отож маємо нагоду стверджувати, що саме у світогляді концентрується іманентна сутність людини як соціально-моральнісної екстраординарної особи.

Суб'єктно-об'єктні відношення та інтеррогативна логіка в соціальному пізнанні. Стосовно квінтесенції філософського світогляду, то він залучає в свою нішу такий тип знання, який безпосередньо дотичний до взаємовідношення об'єкт - суб'єкт. Це зумовлюється тим, що мислення, як унікальне явище, не може бути життєвим без вибіркової функції світогляду у відношенні до методів, за допомогою яких і відбувається пізнання багатоякісної дійсності.

Тут буде доречним нагадати, що мислення, як виняткове явище, завжди починається з формулювання питань. Більше того, без питань не мислення взагалі неможливе. Саме відповідь на повсякчасно виникаючі питання є, за великим рахунком, безпосередньою метою мислення. Поза всяким сумнівом, не є винятком у цьому ряду також і наукове дослідження, яке тільки й починається з питань. Окремий науковець, щоб вирішити визначене завдання в ході дослідницького процесу, здійснює шеренгу інтелектуальних операцій. Мета цих найскладніших за розумовою напругою акцій полягає лише в одному — відповісти на животрепетне питання. Останнє фактично і є своєрідною увертюрою наукового дослідження, яке викликається або відсутністю певних знань, що тлумачать конкретне явище чи дійство або зумовлюється становищем, яке утрудняє предметно практичну діяльність суб'єкта. Таким чином, питання фо-

рмулюється, коли людина випробовує натиск тих чи тих складних соціальних обставини або внутрішніх проблем у розвитку теорії [2, с.478-490]. Зазвичай, питання виникають під впливом зовнішніх життєвих вимог, які потребують нагального вирішення для того, щоб подолати наступну шереду соціально на-сущних життєвих справ і які чекають наукового дослідження. Ця низка складно розв'язуваних, комплексних питань пов'язана з досить розгалуженою системою розумових операцій, в яких використовуються всі наявні знання в галузі теорії пізнання. Першочергове і найвпливовіше значення в сукупності цих знань належить відомостям про методи які найкоротшим і ефективним шляхом спрямовують дослідника до відповіді на сформульоване питання. В цій динаміці своєрідно маніфестують себе методи пізнання, здійснюючи подвійний перехід від часткового, одиничного до загального і від загального до одиничного в процесі дослідження складних соціальних явищ. Тому коректна постановка науково-дослідного питання має домінуюче значення для вибору відповідних методів дослідження. Слід зазначити, що в цьому пошуку відповіді на поставлене питання предмет пізнання також впливає на вибір системи методів дослідження. Проте, як би не впливав предмет пізнання на методологію пізнання, все ж домінуючим чинником при цьому визначені є суб'єкт пізнання. Оскільки, в кінцевому рахунку, саме від суб'єкта пізнання залежить використання того чи того метода дослідженні певного соціального явища[2, с.490-534].

Таким чином, різноманітні за своїм змістом і формою науки накопичують, класифікують, структурують, систематизують і представляють на суд суспільній свідомості досягнуті знання про свій предмет дослідження.

Методи соціального пізнання і соціальна позиція дослідника. Отже ми послідовно приходимо висновку про те, що на основі свого неповторного світогляду кожен дослідник добирає відповідні методи пізнання. Більше того, кожна науково-пошукова проблема потребує конструювання самостійного, консеквентного, згідно авторської архітектоніки, логічного апарату дослідження, який включає широкий спектр методів і прийомів. Що ж стосується науки як такої, то вона безпристрасна до процесу підбору відповідних методів дослідження, оскільки її функції полягають у збереженні знання, в той час як методологія не тільки зберігає а й примножує поступи в розвитку системи методів пізнання.

Тож, пальма першості у процесі вибору конкретних методів для дослідження соціальних проблем припадає на долю науковця. У цьому відношенні він і постановник проблеми, і своєрідний режисер й актор досліджуваного соціального питання. Він і тільки він це той, хто, засвоївши філософську методологію, буде застосовувати її основні принципи чи навпаки, ігноруватиме їх. Той же, хто буде нехтувати нею згодом, переконавшись в їх дієвості, повер-

неться до первісної позиції, але час буде змарновано на своєрідні Одисеї в просторі стихійного дослідження злободенної соціальної проблематики.

В зв'язку з цим постає питання про роль соціальної позиції суб'єкта при дослідженні соціальної дійсності. Відповідь на це питання має суттєве значення для з'ясування своєрідності технології розвитку соціального пізнання. Відомо, що під терміном «позиція» (*від латинського *positio* — положення; точка зору, відношення до якої-небудь справи, питання* [3]) розуміють не точку зору на розглядання сформульованого питання і визначенні оцінки фактів, а позицію, яку займає вчений. Тож визначимось з вживанням терміну «позиція» в контексті заявленої теми в однозначному розумінні, а саме, як соціальна позиція.

Кожна людина, а науковець понад усе, займає, по мимо своєї волі, соціальну позицію, тобто положення у визначеному типі суспільних стосунків соціальної системи. Звідси легко простежується роль соціальної позиції дослідника в процесі відображення об'єктивної дійсності в людській свідомості. Якщо це так, то соціальна позиція суб'єкта соціального пізнання визначає його нахил або готовність до досліджування даного явища саме в руслі його приналежності до конкретного структурного елементу соціальної системи. Звідси, сама соціальна позиція суб'єкта є потужним чинником у формуванні його соціально-психічної мотивованої установки, спрямованої на розкриття сутнісної визначеності нагальної соціальної проблематики. Тут варто відзначити, що дослідника цікавить не все в предметі соціального пізнання, а лише те, що імпонує йому і бачиться через власну призму соціальної позиції і його світогляду.

Безперечно, пізнавальний інтерес при визначенні предмету соціального пізнання завжди кінець кінцем обумовлюється безпосередньою прагматичною зацікавленістю дослідника. Тобто, з інтересом, пов'язаним з трансформацією об'єктивної дійсності з врахуванням виразної соціальної позиції, яка згуртовує в єдність всі можливі суб'єктивні чинники дослідника і спрямовує їх на процес пізнання. При цьому важливо звернути увагу на те, що природа як предмет дослідження відносно не змінюються на протязі великих проміжків простору-часу, в той час як соціум постійно перебуває в динаміці. Та й сама динаміка соціальних відносин визначається виключно суб'єктивними інтересами людей, через які необхідно відстежити об'єктивні тенденції розвитку суспільства і людства в цілому. Саме в цьому полягають неймовірні труднощі й особливості соціального пізнання дійсності.

Адже дослідник не існує в ізолюваному просторі-часі, він є одночасно суб'єктно-об'єктним елементом соціальної дійсності й водночас суб'єктом пізнання цієї ж дійсності. Перебуваючи в досить проблематичній ситуації соціальних стосунків, він мимовіль своїх бажань і устремлінь пов'язаний з соціумом. Останній, будучи доволі складним комплексно унікальним явищем, обу-

мовлює соціальну позицію дослідника. Саме із лона цієї позиції вчений виходить при визначенні предмету своїх наукових мотивованих інтересів.

Варто застерегти, що не обов'язково повинні співпадати соціальне походження вченого з його соціальною позицією. Так, за походженням він може належати до сім'ї військовослужбовця, але його сьогоденна власна соціальна позиція збігається з інтересами інших соціальних верств населення. Проте, така складна ситуація у стосунках, не змінює функціональної ролі соціальної позиції, адже вона перетворюється на індивідуальну завдяки випереджаючому осмисленню суперечливих відносин в суспільстві, в яких відбувається життєдіяльність вченого. Зіставляючи свої власні і суспільні інтереси, використовуючи знання, накопичені попередниками і особистий досвід, дослідник здійснює виборчу функцію відносно існуючих соціальних позицій, перетворюючи одну з них на власну.

Таким чином, соціальна позиція суб'єкта соціального пізнання має безпосередній впливає на формулювання і вирішення нагальних проблем з використанням сучасної філософської методології, конкретних методів і методик, конче необхідних в процесі пізнання соціальної дійсності.

Хрестоматійним прикладом, ілюструючим різне ставлення в дослідженні одного й того ж явища залежно від соціальної позиції, може слугувати творчість двох учених В. І. Вернадського і П'єр Тейяр де Шардена в їхній інтерпретації ноосфери. Не заглиблюючись в деталі, відзначимо сутнісну різницю їх поглядів. Так, згідно точки зору В. І. Вернадського, виникнення ноосфери пов'язано з галуззю виробничої діяльності людей, з розумовою організацією дії суспільства на природу[4], згідно ж П'єр Тейяр де Шардена ноосфера є не що інше, як сфера сугубо психічного[5].

Отже, та чи та соціальна позиція дослідника визначає і тлумачить основні поняття, якими він користується в процесі соціального пізнання. Правда інколи буває й навпаки. Так зі зміною суб'єкта інтерпретації базових понять соціального пізнання змінюється і його соціальна позиція [6, с. 68–73].

Часто на основі одних і тих же фактів соціальної дійсності в Україні можуть бути виконані різні висновки та заангажовані узагальнення. Більше того, може бути розроблена така методика, яка корисна дослідникові при мотивуванні тієї або іншої концепції, що вигідна для конкретних бізнесових кіл і яка зовсім не пов'язана з інтересами народу. З цього приводу, досить лише дилетантського погляду на соціально замовлені соціологічні дослідження громадської думки в період виборчих компаній, щоб побачити цілеспрямовану маніпуляцію свідомістю людей. Або побіжно проаналізувати викладені в Інтернеті замовлені «нейтральні наукові» статті, щоб зрозуміти їх соціально-політичну спрямованість. Тож на основі підбору і аналізу дійсно реальних фактів робляться висновки, які вигідні для українських можновладців і водночас презентують автоматично спотворене соціальне пізнання. Тому соціальна по-

зиція заангажованого суб'єкта пізнання відверто деформована і вступає в суперечність з історичними тенденціями розвитку українського суспільства.

В аналізі соціального пізнання і саме в даному контексті, буде доречним нагадати питання про талант вченого. Талановитість ми розуміємо як хист до наукової творчості, тобто як здібність до створення і відповідальності за сучасні матеріальні і духовні цінності суспільства. Без іманентної творчої потенції суб'єкта, досліджувати соціальну дійсність це теж саме, що виконувати наругу над живим тілом людини. А суспільство набагато складніший соціально-просторовий організм ніж людський. І якщо тіло людини приналежить певній особі, то суспільний організм це духовно-енергетичне тіло, всіх без винятку, людей планети. Звідси й відповідні моральнісні висновки щодо відповідальності вчених в галузі соціального пізнання.

Таким чином, проаналізувавши деякі особливості соціального пізнання **приходимо висновку:** *по-перше*, для творчого здійснення ефективного соціального пізнання необхідна не лише акумуляція знання, але й уміння і навички творчого коректного мислення, новітні технології узагальнення соціальних фактів і подій; *по-друге*, тільки креативний і моральнісно відповідальний підхід дослідника і наукових установ гуманітарного спрямування, можуть надати змогу максимально адекватно характеризувати сьогоденну українську дійсність, спрямовуючи її в систему найрозвинутіших країн світу.

Література. 1. С.М.Пазиніч, О.С.Пономарьов, Л.Л.Товажнянський. Логіка інженерної діяльності: підручник – Харків: НТУ «ХПІ», 2012.- 480 с. 2. Логіка: підручник для студ. вищ. навч. закл. / В. Г. Кремень, С. М. Пазиніч, П. П. Резніков Нац. техн. ун-т «Харк. політехн. ін-т». — Х. : НТУ «ХПІ», 2004. — 636 с. 3. Словарь иностранных слов. – Москва. «Русский язык» 1989. – 622 с. 4. Фесенкова Л. В. Ноосферное мышление и современная экологическая ситуация // [Высшее образование в России, 2008, №1](#). 5. В.С. Чесноков, Е. Е. Прокопенко [Пьер Тейяр де Шарден о человеке, ноосфере и космосе](#) / Журнал «Культура и время», № 3, 2005 г. 6. Пазынич С.Н. Отчий край — субоснова развития национальной философии / [Станислав Пазынич](#) // Новий колегіум. — 2005. — № 3.

Bibliography (transliterated): 1. S.M.Pazinich, O.S.Ponomar'ov, L.L.Tovazhnjans'kij. Logika inzhenernoї dijal'nosti: pidruchnik – Harkiv: NTU «HPI», 2012.- 480 s. 2. Logika: pidruchnik dlja stud. viw. navch. zakl. / V. G. Kremen', S. M. Pazinich, P. P. Reznikov Nac. tehn. un-t «Hark. politehn. in-t». — H. : NTU «HPI», 2004. — 636 s. 3. Slovar' inostrannyh slov. – Moskva. «Russkij jazyk» 1989. – 622 s. 4. Fesenkova L. V. Noosfernoe myshlenie i sovremennaja jekologicheskaja situacija // [Vysshee obrazovanie v Rossii, 2008, №1](#). 5. V.S. Chesnokov, E. E. Prokopenko P'er Tejjar de Sharden o cheloveke, noosfere i kosmose / Zhurnal «Kul'tura i vremja», № 3, 2005 g. 6. Pazynich S.N. Otchij kraj —

subosnova razvitija nacional'noj filosofii / Stanislav Pazynich // Novij kolegium. — 2005. — № 3.

С.М.Пазиніч

ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛЬНОГО ПІЗНАННЯ

В статті розкривається виключно важлива роль філософських методів в соціальному пізнанні. Вагоме місце приділене значенню функцій світогляду, соціальної позиції дослідника та його методологічній культурі в процесі соціального пізнання.

С.Н.Пазынич

ФИЛОСОФСКИЙ АСПЕКТ СОЦИАЛЬНОГО ПОЗНАНИЯ

В статье раскрывается исключительно важная роль философских методов в социальном познании. Весомое место уделено значению функций мировоззрения, социальной позиции исследователя и его методологической культуре в процессе социального познания.

S.N.Pazynich

PHILOSOPHICAL ASPECT OF SOCIAL COGNITION

In the article the exceptionally important role of philosophical methods opens up in social cognition. A ponderable place is spared the value of functions of world view, social position of researcher and his methodological culture in the process of social cognition.

(частина друга буде надрукована в наступному номері)

Стаття надійшло до редакції 24.10.2012

УДК 378

*Генькіна М.А., Братута Е.Г.
М. Харків, Україна*

САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ЯК ГАРМОНІЙНА СКЛАДОВА СИНТЕЗУ ОСОБИСТОГО УСПІХУ З СОЦІАЛЬНИМ

Тема самостійного вдосконалення є настільки актуальною й так багато обговорюється, що вже нікого не дивує, але питання визначення шляхів “прищеплення” особистості такої здатності перебуває в процесі вирішення.

Стаття спрямована в першу чергу на аудиторію майбутніх викладачів, але зацікавити може і більш широку аудиторію.

Вище слово “прищеплення” стоїть у лапках через те, що примусово, або синтетично нав'язане воно просто неможливе. Наявність наочного прикладу самовдосконалення - гарний варіант рішення питання, але за відсутністю однієї дуже важливої деталі, завдання щодо цього самого “прищеплення” не буде вирішеним. Деталь ця - мотивація.

Мотивацією успіху можуть бути: марнославство, матеріальна вигода, суспільне визнання у відповідній галузі, небезпека в конкурентній боротьбі, самотвердження в новій якості, не досягнутій батьками.

В словнику С.І.Ожегова поняття «успіх» має такі пояснення: 1. удача в досягненні чогось; 2. Суспільне визнання (результатів праці, книги, суспільної діяльності і т.д.); 3. виробничі успіхи [6].

На думку авторів, успіх – це суспільне визнання заслуг у будь-якій сфері діяльності.

Успіх залежить від багатьох факторів. Таких, як: професійна підготовка, природні якості, що відповідають характеру діяльності, воля до досягнення мети (терпіння, праця, самовідданість, сміливість у прийнятті рішень та ін.), удача, як необхідний компонент, що дозволяє уникнути або вигідно використовувати ситуації, контакти, інформаційні фактори та інше, що виникають статистично або спонтанно, масштабність та системність мислення.

Удача взагалі-то рідко перелічується серед факторів успіху і саме її згадування при обговоренні успіху деким визначається суперечливим, але удачею можна визначити і збіг обставин та спів падіння. Як написав колись один з авторів статті [3]:

Короткое слово – Успех,
Вобравшее случай и волю,
Венчает и подвиг, и грех,
Венчает мгновение и долю.
Ошеломляющий взлёт
Красоты и величия духа,
Счастья торжественный ход,
Тисяч завистников мука!
Награда Превратной Судьбы,
Удача только для тех,
Кто не боится борьбы!...

Саморозвиток - одна із заповорок успіху, або підготовка себе у напрямках, що зумовлені факторами, що забезпечують успіх. Ця формула зрозуміла. А що являє собою успіх? Як ми його собі уявляємо? Кінцева мета, результат? Чи не так часто ми успіхом вважаємо сам результат яких-небудь зусиль, дій? Або все-таки успіх для нас – це позитивна реакція й думка інших щодо наших результатів?

При невірному використанні власних дій та при невірному розумінні ситуації (будь-які крайнощі) виникає основа для появи можливих негативних соціальних результатів у погоні за успіхом. Це може бути кар'єризм, індивідуалізм, навмисна необ'єктивність в оцінці досягнень підлеглих та інших суперників, діяльність, що граничить із протизаконною.

Тому автори підкреслюють, що в цій статті йдеться про успіх, коли особисте досягнення людини виявляється корисним у загальносоціально-гуманітарному процесі творчого характеру та обов'язково його моральної направленості.

Саморозвиток як самоціль цінності не має, тому що користі від самого гносеологічного процесу немає. Для того, щоб у цьому переконатися, варто глибше розібратися в розумінні поняття «успіх».

В одному інтерв'ю для православного журналу «Отрок» з дуже успішною людиною було підняте саме це питання. «Готовність повернутися у вихідне положення... і вдячним бути всесвіту, що й так можна жити». Це висловлення перевіряє людину на гординю. Успіх і гординя часто існують разом і не відпускають один одного, поки людина сама того не зробить.

Прагнути до мети слід завзято, може й наполегливо, але без нервової гордості (гордовитості), що не допускає ні за яких умов втрату статусу й накопичених успіхів. Із цього слідує також особливий характер прийдешніх успіхів і сам хід до них. Справжній успіх - той успіх, що буде являти собою справа, вчинок або ціла діяльність, які навіть при втраті автором свого статусу й благ на подяку за них, повинні будуть і слід залишити й значення. Навіть якщо справи або слова людини залишають відгомін і зміст для співрозмовника, можливо, існування першого вже можна якось виправдати. Чи не говорить це про те, що не тільки кінцевий результат повинен турбувати особистість прагнучу, але й сам шлях до мети повинен бути корисним і добродійним (або родючим, якщо під плодами розуміються не тільки користь для самого автора діяльності, але й тих, на кого ця діяльність звернена, особливо зважаючи на те, що мова йде про педагогічну діяльність, що спрямована на тих, що навчаються).

Успіх - це реалізація. Але «реалізація себе» - це реалізація в собі чого? «Адже кожна мить безліч бажань і прагнень борються в людині за право доступу до її волі, тому що це буде означати для них «путівку в життя» - перетворення у вчинки, матеріалізацію в реальності... Здійснення якого мого бажання можна вважати самореалізацією? Того, що сильніше за всіх, або того, котре щонайкраще суміщується з думкою навколишніх?

Щоб розібратися в цьому, щоб вибрати з безлічі прагнень.....потрібно самопізнання». Той же автор про самопізнання говорить: «Самопізнання, як свого роду істина, може зробити людину вільною, тому що показує їй причини її власних дій....Знаючи, «звідки що береться, людина може перестати бути іграшкою в руках якихось «невідомих» й «таємничих» сил, що керують її діями із глибини її ж власної свідомості. Відповідь на питання «чому я це роблю» може привести до відповіді на питання «чого ж я хочу?» Але ж відповіді на такого роду питання - і є той камінь, на якому, на відміну від піску стереотипів і нав'язаних думок, бажано будувати свою «реалізацію»» [4]. Знайдення впев-

неної відповіді на питання «хто я?» є самовизначення. Це відповідальність перед самим собою.

Отже, для самовдосконалення, виявляється, необхідні й самовизначення, і самореалізація. Саме ці явища визначають свідомість і значимість самого розвитку, намічають плоди результатів.

Як контраргумент може пролунати питання: «А якщо особистість у собі не розібралася? І якщо ціль є неясною? Що ж - не розвиватися?». «Природа не терпить порожнечі». «Нічого не роблячи, ми вчимося робити погане». Відповіді ми й самі знаємо, тільки людина часто, не бажаючи думати самотійно й, таким чином, відповідати за своє життя, замість звертання до себе, звертається до навколишнього, які не можуть прийняти за тих, що запитують рішень, а поради, крім своєї власної ідеї й шляху, які, можливо, людині не підходять, не можуть.

Саморозвиток - шлях, що вимагає сили духу. Сила духу - це й уміння організувати себе, і дисципліна, і віра в себе. Протоірей Андрій Ткачев так пише, про те, чого в шляху робити не можна: «Людина - це канатоходець. Праворуч і ліворуч - однаково небезпечні прірви. Між почуттям власної значимості й схованої величі з однієї сторони й почуттям повної незначності з інший, балансує, повільно йде людина. Небо над головою й пропасти під ногами потрібно почувати, але ні туди, ні туди вдивлятися не можна. Звалишся. Будь-який порив вітру небезпечний.... Іти можна тільки вперед» [4].

Слід пам'ятати також, що "Всяке виховання є в остаточному підсумку самовиховання" [1].

Самоосвіта особистості - це самоорганізація свідомості, спрямована на розвиток людини. Під саморозвитком особистості в психології розуміється діяльність людини щодо самотійної зміни свідомості для досягнення цілей, що ставляться. Саморозвиток тісно є пов'язаним із самовизначенням особистості, оскільки, не усвідомивши себе, неможливо намітити мету для самовдосконалення.

Самовдосконалення – це далеко не тільки гносеологічна діяльність, це робота над своїм моральним обліком, а в комплексі ці діяльності дають таку діяльність, як працю щодо формування свого духу. Розвиток духу й духовності в людині, що є невід'ємною частиною самовдосконалення, є окремою глибокою темою.

Відомий всім Генрі Форд відзначав, що міг би згубити всіх своїх конкурентів, якби зумів впровадити в їхній корпорації якнайбільше вузьких фахівців. Відомий бізнесмен відмінно розумів важливу річ: навіть відмінний професіонал, що постійно не розширює свій світогляд, нездатний думати творчо й відповідати вимогам часу. У зв'язку з цим, що особистість не займається самоосвітою, вона не в змозі долати неминуче виникаючі тупіки думки.

Особливо гостро це проявляється у нашу інформаційну епоху, коли життєвий успіх напряду залежить від динамічності мислення й гнучкості сприйняття реальності. У сучасному світі людина може бути по-справжньому незалежною, тільки сповідаючи психологію самовизначення, що базується на постійному саморозвитку. Крім того, в усьому світі зараз спостерігається криза освітньої системи й тільки за допомогою самоосвіти можна стати насправді освіченою людиною й майстром своєї справи.

Процес самовдосконалення необхідно підтримувати таким чином, щоб найбільш яскраві риси людина могла використовувати більш суттєво. В цьому сенсі досить цікава «рецептура» надається у роботі одного з авторів статті, Е.Г. Братути, «Разбудите талант» [2]:

Нам Бог даёт задатки,
Как некие загадки –
Попробуй для себя их отгадать!
Один смекает сразу,

Не поддаваясь сглазу,
Другому – уже надо поискать.
Но вот его Планида
Пришла, свершилось диво:

Что Бог посеял, можно ему жать.
А третий и не ищет,
Он наделён, но нищий:
Себя не удалось ему понять!

Кто ищет – тот обрящет,
Пассивный, как болящий:
Что шлёт Господь,
Не все умеют взять!

И продовжує автор рядки, порадою педагогам, нагадуючи про їх власну відповідальність перед тими, що вступили до Храму науки:

Дремлют мысли и Дух,
Дремлют втуне у юных Таланты,
Как открыть их счастливо
Для них и для всех?

Мы на трудных дорогах
По Жизни – всегда дебютанты,
Для которых так дорог
Заветный успех,

Расскажите, как сами Вы
В чем-то добились Успеха,
Как пришло
Это Время Свершения Дел,

И в Науке возник Результат
Как благая утеха,
Как был труд Ваш
Упорен, опасен и смел.

Самовизначення особистості базується не тільки й не стільки на кількісному нагромадженні знань, скільки на розвитку інтелекту й особистості в цілому. Сучасне життя настільки динамічне, що неможливо припустити, якою діяльністю прийдеться займатися за рік, п'ять або десять років. Інтелект, що постійно тренується самоосвітою, є запорукою того, що, якщо виникне на те потреба, людина буде здатною опанувати необхідними знаннями. Взагалі саморозвиток і самовдосконалення вчать бути готовим до будь-якої діяльності, ситуації і одразу шукати рішення.

Саморозвиток особистості пов'язана з неформальним і незалежним сприйняттям культури. Тільки постійно розвиваючись, сучасна людина здатна бути ефективно інтегрованою у культурне й соціальне середовище й усвідомлювати своє місце у світі.

Окрім самовизначення, необхідною є (і це є наступним етапом) самоорганізація. Самостійна організація свого життя, свого особистого простору, розподілення життєвої енергії та (головешці!) свого часу. Чим би людина не займалась, вона витрачає свій особистий час. Хтось міг би засуперечити: "А робочий час? Отримуючи заробітну платню, ми повинні віддавати саме цей свій особистий час на працю, тобто на виконання якихось обов'язків та завдань, навіть, якщо і ця робота, і ці обов'язки не завжди подобаються." Ні. Саме людина й вирішує, чим вона буде в житті займатися. Тому організація собі й свого часу, а саме детальне планування заздалегідь - є запорукою того, що особистість зробить свій вибір вірно.

Таймменеджмент - це управління часом. Ця галузь набуває популярності. У процесі, коли вже зрозуміло, щодо саморозвиток - є невід'ємною частиною й снування сучасної особистості, стає питання, де і як знайти вільний час у своїх 24 чотирьох годинах. По-перше, можна згадати та уявити, що всі без виключення у своєму розпорядженні мають лише 24 години! Якщо комусь вдається знайти, і для того, хто крокує наступним, немає нічого неможливого.

Вільний час – це та частина неробочого часу, що використовується людиною за своїм розсудом, вільно. Це означає, що добовий бюджет людини, що

навчається, включає час необхідної праці, позаробочий час, що, у свою чергу, підрозділяється на час пасивного відпочинку (сон, лежання на дивані й т.п.), час задоволення природних потреб і вільний час.

До речі, використання вільного часу об'єктивно показує, що означає свобода особистості: або використовується воно без сенсу та користі, або ж воно використовується для занять спортом, читання літератури, відвідування музеїв, туристичних походів і т.п. У першому випадку, це буде час безнадійно загублений для людини, час деградації особистості, у другому випадку це буде час інтелектуального, фізичного й духовного розвитку, тобто час справді вільний.

Підвищення культури проведення вільного часу, ріст прогресивних видів діяльності у вільний час, зникнення багатьох способів проведення дозвілля, що ведуть до деградації особистості -- показник росту рівня самоорганізації особистості, а виходить, його розвиток.

Особливе місце у самоорганізації й саморозвитку займає фізичний розвиток особистості, без якого розвинену і гармонічну людину, навіть найосвітнішу і начитану, важко назвати. Комплексний підхід у всьому - це запорука того, що особистість прямує вірним шляхом.

Здоровий спосіб життя - це комплекс оздоровчих заходів, що забезпечують гармонійний розвиток і зміцнення здоров'я, підвищення працездатності людей, продовження їхнього творчого довголіття. Він містить у собі плідну трудову діяльність, відмову від шкідливих звичок, оптимальний руховий режим у вигляді регулярних занять фізкультурою й спортом.

Здоровий спосіб життя - запорука формування й задоволення розумних потреб. Відхилення від здорового способу життя - захоплення алкоголем, участь у сумнівних антигромадських угрупованнях - витісняє зі способу життя накопичений потенціал гуманного розвитку, зміцнює в ньому пріоритет нерозумних потреб, веде, в остаточному підсумку, до деградації особистості.

Крім того, пряму залежність інтелекту людини від його фізичної підготовки переконливо довели експерти Дартмутського коледжу. Регулярне фізичне навантаження сприяє активізації білка головного мозку, посиленню концентрації уваги й розвитку розумових здатностей у цілому [7].

Будь-який рух, навіть проста ходьба пішки сприяє активізації особливий синтез білка. Цей білок відповідає за розвиток, дозрівання й виживання нейронів мозку, захищає нейрони від загибелі й ішемічних атак. Активний він й у тій частині системи головного мозку, що пов'язана з навченістю людини й з консолідацією його пам'яті.

Учені встановили, що в день фізичних тренувань у людини рівень цього спеціального білка піднімається й навіть найпростіші вправи провають активізацію синтезу зазначеного білка, а значить впливають на розумові здатності що тренуються.

Сильним аргументом на користь необхідності самоосвіти й саморозвитку, а виходить, сильною мотивацією до самовдосконалення може стати висловлення одного з філософів: «Занепокоєння зникає у світлі знання». Людина, що не має запасу знань, з відсутністю широкого світогляду, що виникає, внаслідок байдужості до нового, до всякого пошуку, до пізнання, перебуває в небезпеці. Він ризикує. Ризикує виявитися за бортом попиту, як співробітник та як співрозмовник, у тому числі. Потреба в суспільстві собі подібних, у належності до групи, у спілкуванні присутні в людини, як у явища соціального.

Потреби в самореалізації служать одним з мотивів до самовдосконалення. Усвідомлення своїх здатностей до якої-небудь діяльності викликає потреби реалізувати свій особистісний потенціал (запас життєвої енергії), відчутти себе творцем, хазяїном свого життя, її обставин. У процесі такої реалізації себе відбувається виявлення нових здатностей, випробування себе на межі можливостей.

Приватним проявом деяких потреб виступає потреба активної діяльності, самоактуалізації як повного переживання життя, постійного вибору й все більшої реалізації своїх можливостей.

Американський психолог А.Маслоу трактує потребу в самоактуалізації як бажання людини самоздійснитися, стати тим, ким він може бути, займатися тим, для чого він призначений. У випадку незадоволення цієї потреби його супроводжують незадоволеність і занепокоєння [5].

Механізм самоактуалізації потреб - пізнання; випробування й реалізація в життєдіяльності своїх особистісних можливостей відіграє роль головного мотиваційного фактора безперервного самовдосконалення, творчої діяльності людини. Для здійснення самоактуалізації необхідне надання особистості відповідних умов: волі, волепрояву, простору для творчої діяльності, соціального комфорту.

Частина загальної структури особистості, значною мірою визначальний її саморозвиток, становить Я-концепція, що служить важливим регулятором процесів самовиховання, джерелом очікування щодо власного поведіння й самого себе, визначає характер придбання нового досвіду й особливості його інтерпретації, здійснює регуляцію соціального поведіння особистості, сприяє досягненню внутрішньої погодженості особистості [5].

Основні напрямки, у яких особистості необхідно займатися самоосвітою: професійне, психологічне (імідж, спілкування, мистецтво впливу, лідерські якості й ін.), правове, естетичне (гуманітарне), історичне, іноземні мови, політичне, інформаційно-комунікативні технології, охорона здоров'я, інтереси й хоббі.

У чому полягає суть процесу самоосвіти? Людина самостійно добуває знання з різних джерел, використовує ці знання в розвитку особистості й професійної діяльності.

Важливим є систематично цікавитися подіями сучасного економічного, політичного й культурного життя, а також підвищувати рівень своєї ерудиції, правової й загальної культури.

Все це може реалізуватися через наступні види діяльності, які й становлять процес самоосвіти: читання предметної літератури; систематичний перегляд певних телепередач; огляд в Інтернеті інформації з необхідного предмету; рішення завдань, вправ, тестів, кросвордів й інших завдань підвищеної складності або нестандартної форми; відвідування семінарів, тренінгів, конференцій, дискусій, нарад; систематичне проходження курсів підвищення кваліфікації; вивчення інформаційно-комп'ютерних технологій; відвідування предметних виставок і тематичних екскурсій; ведення здорового способу життя, заняття спортом, фізичними вправами; спілкування з людьми, що досягли успіху, осмислення їх досвіду та практика впровадження виявлених методів та прийомів.

В особистому плані самоосвіти кожної особистості обов'язково повинен бути список результатів, які повинні бути досягнуті за певний строк.

Результати самоосвіти відслідковуються на певних етапах (самоосвіта є безупинною, але планувати її потрібно поетапно).

Що стосовно поетапності та запланованості, система виховання та освіти особистості від дитячого садка до аспірантури та докторантури повинна методологічно бути орієнтованою на досягнення людиною успіху, на його максимальну особистісно-соціальну реалізацію.

Таким чином, підхід в організації особистого самовдосконалення, що поєднує в собі такі процеси, як визначення з мотивацією, самовизначення, самоорганізація, є необхідними для сьогодення та є однією з заповунок успішних результатів, що є корисними і для суспільства, і для особистості, що діє.

Список літератури: 1. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6 т. Т. 3. — М.: Педагогика, 1983. - С. 68., 2. Братута Э.Г. Разбудите талант: поэма / Э.Г.Братута. — Харьков: НТУ «ХПИ», 2009. — 16 с., 3. Братута Э. Г. Я внемлю чуду бытия / Э. Г. Братута. - Х.: НТУ «ХПИ», 2012.-302 с., 4. Кирицев С. ОТРОК.ua / С. Кирицев // ОТРОК.ua: [православний журнал для молодіжи]. — К.: АДЕФ Україна, с. 64, 5. Маслоу А.Х. Мотивация и личность. / А.Х. Маслоу. - СПб.: Питер, 2008.- с. 720, 6. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов.— М.: «Русский язык», 1986.- с. 797.; 7. www.science.yoread.ru;

Bibliography (transliterated): 1. Vygotskij L. S. Sobranie sochinenij: V 6 t. T. 3. — М.: Pedagogika, 1983. - S. 68., 2. Bratuta Je.G. Razbudite talant: pojema / Je.G.Bratuta. — Har'kov: NTU «HPI», 2009. — 16 s., 3. Bratuta Je. G. Ja vnemlju chudu bytija / Je. G. Bratuta. - H.: NTU «HPI», 2012.-302 s., 4. Kiricev S. OTROK.ua / S. Kiricev // OTROK.ua: [pravoslavnij zhurnal dlja molodjozhi]. — К.: ADEF Ukraina, s. 64, 5. Maslou A.H. Motivacija i lichnost'. / A.H. Maslou. - SPb.:

Piter, 2008.- s. 720, 6. Ozhegov S. I. Slovar' russkogo jazika / S. I. Ozhegov.– M.: «Russkij jazyk», 1986.- s. 797.; 7. www.science.yoread.ru;

Генькіна М.А., Братута Е.Г.

САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ЯК ГАРМОНІЙНА СКЛАДОВА СИНТЕЗУ ОСОБИСТОГО УСПІХУ З СОЦІАЛЬНИМ.

Статтю присвячено проблемі самовдосконалення педагога та студента у спрямуванні особистості до успіху. Особлива увага приділяється розгляданню поняття «успіх», факторам, що впливають на нього, його мотивації. Приводяться можливі шляхи самовдосконалення.

Генькіна М.А., Братута Э.Г.

САМОСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КАК ГАРМОНИЧНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ СИНТЕЗА ЛИЧНОСТНОГО УСПЕХА С СОЦИАЛЬНИМ

Статья посвящена проблеме самосовершенствования педагога и студента у стремлении личности к успеху. Особенное внимание уделяется рассмотрению понятия «успех», факторам, что влияют на него, его мотивации. Приводятся возможные пути самосовершенствования.

Genkina M.A., Bratuta E.G.

SELF-PERFECTION AS HARMONIOUS CONSTITUENT OF SYNTHESIS OF PERSONAL AND SOCIAL SUCCESS

The article is dedicated to the problem of teacher's and student's self-perfection at the person's seeking the success. A special attention is payed to review the concept «success», to the factors, that affect it, its motivation. The possible ways of self-perfection are given.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2012

УДК 378

*Ю. П. Дерев'янюк
м. Харків, Україна*

**НАЦІОНАЛЬНА КУЛЬТУРА В
ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДІ**

Постановка проблеми. Формування культури підростаючих поколінь, коли вона ґрунтується на системі довершеної освіти і виховання, забезпечує молоді можливості потужного подолання іманентних суперечностей. Такий

підхід дозволяє кожному подолати зовнішні негативні обставини і свою власну обмеженість, вузькість прагнень та інтересів. Ось чому високий рівень культури, в тому числі національної, завжди орієнтує людину в напрямку людяності у всіх сферах і векторах її життєдіяльності. Він виступає міцною духовною опорою молодій людині, надаючи їй коректні, логічно і морально обґрунтовані напрями дій, забезпечуючи духовний підйом, потужну концентрацію душевної енергії.

Тому важливо мати чітку систему цілей і засобів освіти, виховання і соціалізації нашої молоді, формування її духовної культури на засадах гуманізму, багатому потенціалі культурної спадщини.

Розбудова і розвиток держави Україна ставить завдання залучати до світової культурної спадщини українські національні надбання. Вбачаючи в цьому актуальність обраної теми, до публікації залучено реальні приклади, а саме використання у естетичному вихованні студентів колекцій старовинних вишитих рушників, та унікальних українських прикрас – дукачів.

Щодо публікацій з обраної тематики, то їхній обсяг значний. Автор спирався на останні, тобто нові у цій галузі, зокрема роботи В. О. Лозового, С. М. Пазиніча, О. С. Пономарьова, А. Ю. Корнева.

Отже **метою даної статті** є виявлення елементів національної культури та практичного їх використання, яке б сьогодні допомагало у питаннях естетичного виховання нашої молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. У формуванні й подальшому розвитку особистості сучасної молоді сучасної молоді людини (учня, студента) істотну роль відіграє естетичне виховання. Воно виходить з тих традицій виховання любові до прекрасного, які свого часу закладали К. Д. Ушинський, М. І. Пирогов, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський та інших видатних класиків української педагогіки. У своїх працях вони детально розробляли шляхи і засоби формування у молоді естетичних смаків та ідеалів, поглядів на розвиток культури та мистецтва.

Під естетичним вихованням мається на увазі процес формування та вдосконалення естетичних уявлень і якостей людини. Його кінцевою метою виступає „максимальне розкриття особистісного емоційно-почуттєвого потенціалу індивіда, його гармонійна самореалізація, гармонізація стосунків людини з соціумом та світом” [1, с. 85].

Естетичне виховання в контексті духовного розвитку людини набуває сьогодні великого значення ще й через істотне поширення технократичного типу мислення, одним з наслідків якого стає гіпертрофована оцінка здобутків машинної цивілізації та технологій. Подібне мислення закриває очі на катастрофічні для цивілізації й самого існування людства: процеси зміни клімату, численні природні катаклізми, техногенні аварії, що стають дедалі частішими та масштабними, викликаючи людські жертви та різноманітні збитки.

Людство сьогодні переживає саме таку кризу, в умовах України вона ускладнюється відсутністю будь-якої стратегії реформ. Ті негаразди, які супроводжують вказані процеси в нашій країні, зумовлюють глибоку духовну кризу і загальне падіння загального рівня культури населення. Однак відновлення належної духовно-культурної ситуації неможливо тільки за рахунок соціально-економічних реформ, для цього вкрай потрібна наполеглива виховна робота.

Не має сумніву в тому, що мистецтво, за словами С. Пазиніча, „може і повинно допомагати формуванню і розвитку гуманістичних, патріотичних поглядів і світоглядних переконань і, одночасно, протидіяти різноманітним способам маніпулювання свідомістю людини” [2, с. 44].

Враховуючи професійно орієнтовані, в тому числі педагогічні навички автора даної публікації, реставратора за фахом, основну увагу хотілося б звернути на твори національного декоративно-ужиткового мистецтва, як вираження естетичних ідеалів культурної спадщини народу. Слід зазначити, що культура українського побуту завжди була максимально естетизована. Це переконливо свідчить, як про творчу обдарованість нашого народу, так і про значення цих важливих джерел моралі та духовності.

Дійсно сфера побуту відігравала важливу роль у становленні особистості дитини, формуванні її духовного світу. При цьому її вплив, сильний, хоча і не завжди помітний, діяв практично цілодобово і відбивався на її світосприйнятті, світовідчутті та світогляді. Під цим впливом формувалося сприймання дитиною самої себе як особистості, своїх рідних та інших людей, формувалося її мислення, психологічні установки, ціннісні орієнтації.

Сфера побуту визначала в тому числі характер людських взаємин і спілкування, безпосередньо впливав на діяльність дитини та її ставлення до праці, як своєї, так і інших, на її самопочуття, настрої, емоційний тонус, на формування смаків та уподобань. Побут являв собою універсальну сферу прояву естетичної культури особистості і соціуму. Формуючи середовище, як матеріальне, так і духовне, людина втілювала свої здібності, потреби, творчість [3].

Слід згадати, що виховання дітей у традиційних українських родинах відбувалося на простих і добре зрозумілих принципах народної педагогіки, в основі якої була чесна праця, мораль, і відчуття краси навколишнього світу. Специфіка формування естетичної культури засобами української народної педагогіки в процесі духовного розвитку молоді визначається тим, що саме ця педагогіка увібрала в себе всю сукупність чинників, які втілюють народну мудрість, накопичену протягом століть. Це дозволило зберігати нерозривним зв'язок поколінь, пам'ять про минуле, і тому ставало важливим засобом формування трудової культури людини, її духовно-культурного світу і естетичних смаків та ідеалів.

Життєвість і сила народних традицій стали запорукою їх збереження, ось чому вони поки не втрачені і зберігаються в національному менталітеті, хоча культура промислової доби суттєво зменшила ті ж самі народні ремесла, а разом з ними і сферу реального застосування декоративно-ужиткового мистецтва. Кращі педагоги, майстри, митці, нарешті, небайдужі люди прагнуть зберегти їх, забезпечити наступність і стабільність вцілілих традицій. Завдяки цьому вдається прищеплювати молоді почуття національної гідності й гордості як за наше славне минуле, так і про існування цих традицій у сьогоденні. Тому важливо сформувати у нашої молоді не тільки стійкі естетичні смаки, культурні цінності й культуру поведінки, прищепити їй прагнення зберегти їх як одну з найцінніших надбань нашої історичної спадщини.

Як приклад використання предметів побуту у педагогічній та виховній роботі з студентами творчих професій, звернемося до власного досвіду автору цієї статті, який багато років збирав окремі предмети української старовини, часто рятуючи їх від остаточної загибелі. Перш за все, це рушники та дукачі.

Рушники виступали і виступають одним з відбитків культурної пам'яті нашого народу. Сюжети вишивок та візерунків зберігають прадавні магічні знаки, символічні образи „дерева життя”, „берегині”, які сьогодні знайшли подальше своєрідне переосмислення і оновлення. Таку ж важливу роль відіграє і символіка кольорів, зокрема червоного і чорного. Українці, як селяни, так і мешканці міст завжди надавали рушникам важливого образно-символічного значення. Дійсно, вони були неодмінним атрибутом будь-якої обрядовості – від народження дитини, весілля до поховального обряду. Однак рушники були й одним з найпоширеніших предметів народного побуту, вони виступали обов'язковим елементом інтер'єру і слугували окрасою селянського житла, свідченням майстерності хазяйки, дівчат і жінок, що походили з цієї родини.

Цілком природно, що в кожному регіоні і навіть у кожному селі формувалися і склалися свої локальні особливості і традиції, своє бачення краси і своє уявлення про досконалість. Можна стверджувати, що сюди вкладалися власні смаки і естетичні ідеали, що виявлялося у композиції, зображенні, кольоровій гамі і способах виконання шитва. Серед рушників зустрічаються високохудожні твори, які можна експонувати у будь-яких виставкових залах України і за її межами. Унікальність і неповторність цих народних шедеврів вимагає їх збереження і ретельного вивчення. Адже сучасні майстри, на їх основі не просто продовжують традиції, а й наповнюють орнаменталізацію рушників новим змістом і образами, посилюють їх художнє і монументально-декоративне вирішення, розширюють діапазон застосування в громадському інтер'єрі.

Вишиті рушники з давніх пір набули значного поширення в Україні. Вони були неодмінним атрибутом не тільки народного побуту, а й весільної та іншої святкової обрядовості. Рушники використовували і як традиційний еле-

мент інтер'єру селянського житла. Всі важливі події нашого народу не обходились без рушників, які, крім декоративного навантаження, мали великий образно-семантичний зміст. З усіх численних творів народного декоративно-прикладного мистецтва складно знайти інший предмет побуту, який би носив у собі таку концентровану множину чітко визначених і завжди різноманітних символічних значень.

Так рушник все життя супроводжував селянина і в радості, і в нещасті. Також рушник завжди був і залишається українським символом гостинності. Саме на ньому підносили і підносять хліб-сіль дорогим гостям. При будівництві хати зазвичай на рушниках підіймали сволоки, які слугували опорою хаті, водночас слугуючи символом міцності родини. Інколи ці рушники потім дарували майстрам-будівельникам. На рушниках також приймали народжених немовлят, а згодом хрестили їх. З рушниками проводжали людину і в останню путь. Отже можна стверджувати про визначальну роль рушника та про його різноманітні функції на життєвому шляху людини.

Поліфункціональність рушника зумовила не тільки різноманітність стилів та способів його вироблення та використання, рисунків, візерунків, орнаменту, але й специфіку призначення в різних сферах. Найбільшого поширення набули звичайні рушники для побутового вжитку. Характерно, що вони, не зважаючи на своє суто утилітарне призначення, все ж вироблялися з любов'ю і прагненням передати прихильність до краси. Істотне значення мали також декоративні рушники, які спеціально виготовлялися для прикрашання житла. Водночас вони вважалися одним з оберегів у яких максимально зосереджувалася захисна сила, тому їх розміщали разом з образами у святому, так званому „красному куті” хати.

Істотну роль рушник відігравав і в народних весільних обрядах, як один з атрибутів цієї важливої події. По-перше, рушник дарували старостам, перев'язували їх через плече навхрест, якщо на заручинах доходили згоди. Відповідно такі рушники називали плечовими. По-друге, рушники пов'язували дружкам молодих, що символізувало їх відповідальність за міцність шлюбу. Нарешті рушниками зв'язували руки молодим, бажаючи їм щасливого й довгого подружнього життя. Усі ці рушники готували завчасно, тому в численних народних піснях, легендах, переказах в поетичній формі детально були описано приготування дівчиною рушників до весілля. У вишивці вона відтворювала свої думки і почуття, надії й сподівання на щасливу долю.

На превеликий жаль так званий технічний прогрес і прагнення селян перейти на „міську моду” поступово привели до забуття традицій вироблення та вишивок власних рушників, та багатьох традицій з ними пов'язаних. Тепер їх не побачиш навіть у сільській хаті, вже не говорячи про місто. А навіть там, де вони зберігаються, у багатьох випадках рушники частіше за все не є саморобними і не несуть відбитку індивідуальності майстрині. Сучасні рушники

виробляють індустріальним способом із стандартними візерунками, які не відображають місцеві відмінності.

Ті ж, хто спромігся зберегти у своїх родинах старовинні рушники, як до речі, будь які артефакти з побуту своїх предків, хто здатний розуміти й цінувати ці предмети матеріальної культури, мають реальну можливість збагнути їх глибокий духовний сенс. Говорячи про таких людей, харківський культуролог А. Корнев справедливо стверджує, що вони є „хранителями родинних традицій” і зберігають „документальні свідчення свого роду, хоча і писане вишиваними „рунами”, мова яких, на жаль, часто залишається нерозгаданою і втаємниченою” [4, с. 9].

Однак і сьогодні, в умовах масового виробництва стандартизованих виробів, старовинні рушники ручного виготовлення надзвичайно цінуються і як пам’ять предків, і як сімейні реліквії, справжні зразки високого народного смаку та ідеалу.

Ще одним видом народного мистецтва, сьогодні фактично призабутим, є виробництво дукачів. Термінологічно „дукач” походить від дуката, тобто старовинної монети, спочатку італійської, а згодом будь-якої європейської. Як прикрасу дукат-„дукач” жінки носили на шиї серед намиста або просто на стрічці, для цього приварюючи до монети спеціальне „вушко”. Починаючи з 17 ст. дукачі стали надзвичайно популярними серед селянського та міщанського населення України. Вони стали розрізнятися за формою залежно від території поширення, залежачи від місцевих традицій, звичаїв і повсякденних обрядів в житті української жінки.

Відштовхуючись від форми та символіки монет та різноманітних пам’ятних медалей, руки талановитих майстрів оформлювали дукачі, перетворюючи їх у дивовижні жіночі прикраси.

Масове виготовлення дукачів (як і родинні вишиті рушники) починає зникати біля 20-х років ХХ століття. Порівнюючи між собою комплекси прикрас, переконаємось у розмаїтті художніх рішень, творчого різнобарв’я нашого народу. Це повною мірою стосується і дукачів. Слід зазначити, що вони передавалися від покоління до покоління і у такій спосіб зберігали пам’ять про свою родину та отчий край.

Єдине наукове дослідження дукачів спирається на багатий речовий матеріал, зібраний відомим вченим-нумізматом І. Г. Спаським. На жаль у вогні Другої світової загинула колекція, яку багато років збирав Спаський, загинули і записи вченого, дещо він встиг відновити, але далеко не все [5]. Отже контактування з дукачем – це не тільки споглядання та милування його оригінальними формами, дизайном, оздобленням, а й спілкування через нього з родом і рідним краєм.

Про те, що важливо зберігати родинне, справжнє, розмірковує і харківський мистецтвознавець С. Б. Рибалко: „Чи треба поспішати позбавлятися

справжнього, зробленого руками. Може краще, якщо ваші діти виростуть у домі не к кольоровим календарем на стінці, а справжньою картиною. Не позбавляйте їх радості спілкування з мистецтвом” [6].

Висновки. Отже, маючи дві власні колекції (українські рушники і вишиті сорочки, а також зібрання дукачів) автор цієї публікації використовував їх у педагогічному досвіді, працюючи із студентами різних спеціальностей, а саме – дизайнерами одягу, реставраторами, мистецтвознавцями. Кожна з цих груп відрізнялася фаховими підходами. Так мистецтвознавців більше цікавила власна історія речей (походження, придбання, символіка); дизайнери одягу проводили ретельні виміри, розглядали структуру тканини, способи крою; реставратори звертали увагу на справжність речей, технології виготовлення, збереження.

Однак при цьому у всіх групах першою реакцією було саме естетичне сприйняття, милування предметами, відшукування „своїх” речей, тих, які лягли ближче „до серця”. Звідси, на наш погляд, виникає і фаховий, науковий інтерес. Тільки тоді студент виростає у справжнього професіонала своєї справи.

Література 1. Лозовой В. О. та ін. Філософія. Логіка. Етика. Естетика: підручник для студентів вищих навчальних закладів / В. О. Лозовой, С. М. Пазиніч, О. С. Пономар'єв. – Харків: Право, 2009. – 578 с. 2. Пазиніч С. М. Філософія мистецтва як чинник комунікативної культури в системі формування національної еліти // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – Харків: НТУ „ХПІ”, 2007. – Вип. 13-14. – С. 37-46. 3. Руденко Л. Естетичне виховання учнів засобами слова // Початкова школа. – 1996. – № 3. – С. 25-27. 4. Рушникові руни: Матеріали з колекції Юрія Дерев'янка / А. Корнеєв [Текст]. – Харків: Раритети України, 2011. – 20 с: іл. 5. Спасский И. Г. Русская монетная система / И. Г. Спасский. – Л.: Наука, 1962. – 364 с. 6. Рыбалко С. Мир, который мы теряем // Технополис. – 26 ноября 1998. – С. 10.

Bibliography (transliterated): 1. Lozovoj V. O. ta in. Filosofija. Logika. Etika. Estetika: pidruchnik dlja studentiv vivih navchal'nih zakladiv / V. O. Lozovoj, S. M. Pazinich, O. S. Ponomar'ov. – Harkiv: Pravo, 2009. – 578 s. 2. Pazinich S. M. Filosofija mistectva jak chinnik komunikativnoї kul'turi v sistemі formuvannja nacional'noї eliti // Problemi ta perspektivi formuvannja nacional'noї gumanitarno-techničnoї eliti. – Harkiv: NTU „HPI”, 2007. – Vip. 13-14. – S. 37-46. 3. Rudenko L. Estetichne vihovannja uchniv zasobami slova // Pochatkova shkola. – 1996. – № 3. – S. 25-27. 4. Rushnikovі runi: Materiali z kolekcii Jurija Derev'janka / A. Kornev [Tekst]. – Harkiv: Rariteti Ukraїni, 2011. – 20 s: il. 5. Spasskij I. G. Russkaja monetnaja sistema / I. G. Spasskij. – L.: Nauka, 1962. – 364 s. 6. Rybalko S. Mir, kotoryj my terjaem // Tehnopolis. – 26 nojabrja 1998. – S. 10.

Ю. П. Дерев'янка

**НАЦІОНАЛЬНА КУЛЬТУРА В
ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДІ**

У статті розглядається роль національної культури у вихованні молоді на прикладі використання творів декоративно-ужиткового мистецтва у навчальному процесі з студентами творчих спеціальностей.

Ю. П. Дерев'янюк

**НАЦИОНАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА
В ЭСТЕТИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ МОЛОДЕЖИ**

В статье рассматривается роль национальной культуры в эстетическом воспитании молодежи на примере использования произведений декоративно-прикладного искусства в учебном процессе со студентами творческих специальностей.

Derevianko Y. P.

**NATIONAL CULTURE IN THE
AESTHETIC EDUCATION OF YOUNG PEOPLE**

The article examines the role of national culture in the aesthetic education of young people using the example of decorative arts in teaching students creative specialties.

Стаття надійшла до редакції 19.09.2012

УДК 101

*Мищенко В.И.,
г. Харьков, Украина*

**ДУХОВНОСТЬ ЭЛИТЫ КАК УСЛОВИЕ СОЦИАЛЬНОГО ПРО-
ГРЕССА**

Постановка проблемы. На рубеже III тысячелетия человечество вступило в «интеллектуальную эпоху» развития, связанную с формированием техно-электронного или информационного общества. Однако в мире не исчезли войны, продолжается милитаризация массового сознания, культивирование насилия современными СМИ. Отличительной чертой XXI столетия стал международный терроризм. Условием социального развития общества стало развитие нового «ноосферного» сознания человечества, что невозможно вне решения проблемы формирования духовности элиты.

Исследование проблемы в трудах зарубежных и отечественных учёных. Содержание и принципы духовной деятельности как важного компонен-

та соціальної регуляції становились предметом изучения таких авторів, як П.С. Гуревич, Б.С. Ерасов, Л.Г. Ионин, Ю.М. Лотман, Ю.А. Муравьев, А.К. Уледов [17]. В більшості досліджень духовність розглядається як якісна характеристика свідомості і як продукт діяльності людини в суспільстві. С точки зору Л. Буевой, духовність – «...це проблема отримання значення. Духовність є показник існування певної ієрархії цінностей, цілей і значень, в ній концентруються проблеми, стосуються к вищому рівню духовного освоєння світу людиною» [1]. За думкою П. Симонова, П. Ершова і Ю. Вяземського, з матеріалістичної точки зору поняття "душа" і "духовність" людини означають індивідуальну вираженість в структурі особистості двох фундаментальних потреб: знання і співчуття» [13].

Значительний внесок в розкриття значень духовності еліти внесли вітчизняні вчені – С.Б. Крымский, И.А. Зязюн, А.Г. Романовский, О.В. Ищенко. За думкою відомого українського філософа С.Б. Крымського (род. 1930), духовність – це принцип самостворення людини, це «вихід к вищим ціннісним орієнтаціям конституювання особистості і її менталітету. здатність створювати той внутрішній світ... свободи від жорсткої залежності перед постійно змінюючимися ситуаціями» [7]. А.Г. Романовский, аналізуючи духовність, говорить про «самодостаточну індивідуальну форму, яка направляє всі прояви життя і поведінку людей» [12]. И.А. Зязюн вказує на особливе місце в структурі духовності таких якостей особистості як інтелектуальність і громадянськість [4].

Акцент на прагматичних аспектах розкриття духовності робили православні філософи А.И. Ильин, митрополит Ієрофей Влахос, митрополит Кирилл. А.И. Ильин бачив зміст духовності в «вибірці Пути, заснованого на «сердечному созерцании» [2]. Митрополит Кирилл, говорячи про сили ворожих християнству, підкреслював, що причиною їх дій і поступків є те, що в самій першій проповіді Христа містився виклик зовнішньому, бездуховному, «обрядовому» складу Господу. «Це був, – підкреслює митрополит Кирилл, – виклик їх світоглядом, їх образу життя, зрозумітому ними релігійному початку; це був виклик незвичайної сили» [15]. За думкою протоієрея Сергія Скубченко, «іменно духовність стимулює рівновагу і порядок, оскільки вона є цілісністю і гармонічністю людини з Богом і людьми, а значить і, глибоке усвідомлення свого призначення і відповідальності» [14].

Інтегруючи вищеперелічені підходи отримання значення, особистісно-атрибутивний, прагматичний, життєтворчий И. Ильичёва розкриває зміст духовності як єдність думки, знання і почуття, в якому сама духовність виступає як певна якість людського буття. «Духовність – за визначенням И. Ильичёвой, – вищий рівень освоєння че-

ловеком своего мира и отношения к природе, обществу и самому себе, это выход человека за рамки узкоэмпирического бытия, преодоление себя вчерашнего в процессе обновления и совершенствования, "восхождения личности к своим идеалам, ценностям, и реализация их в своем жизненном пути. ...Это проблема жизнотворчества"[6].

Таким образом, перед нами раскрывается всё богатство, многомерность категории духовность. Человечество вплотную подошло к пониманию богатства и многофункциональности этой категории, но её сущность поразительным образом всякий раз ускользает от исследователя, когда, как, казалось бы, мы получили окончательное решение. Показательно в этом отношении исследование Д.А. Леонтьева, осуществлённое в его работе «Духовность, саморегуляция и ценности» (2005) [8].

Справедливо отметил, что «важно не отождествлять духовность ни с бескорыстием (может быть следствием разных психологических основ и механизмов, как зрелых, так и весьма упрощенных), ни с творчеством (поскольку творчество, в том числе в высших общепризнанных своих проявлениях, может вполне уживаться с гедонистическим, эгоистическим стилем поведения), ни с нравственностью (нравственность может принимать и ригидно-фанатичные, твердолобые, лишённые духовности формы), ни с религиозностью (может с равным успехом и способствовать развитию личности, и, наоборот, консервировать и тормозить развитие личности, поддерживать выбор стагнации и приспособленчества)», он делает вывод о том, что следует «рассматривать духовность как высший уровень человеческой саморегуляции, присущий зрелой личности» [8]. Остаётся в этом случае невыясненным вопрос, каков вектор, направленность этой «саморегуляции», совпадает ли он с понятием духовности.

Анализ проблемы. Решая данную проблему, начнём исследование категории «духовность» с этимологических оснований. рассматривая «дух» как жизнотворческий, креативный, самосозидающий акт, мы переносим на категорию духовности функцию сохранения и поддержания разумной жизни, осмысленности бытия человека во Вселенной, развёртыванию жизненных сил, совершенствованию её форм и утверждению красоты (гармонии и совершенства).

Следующим шагом нашего исследования будет констатация того факта, что она может быть представлена как в личностном (духовность определённой личности), так и социальном уровне (духовность общества). По мнению автора, для того чтобы понять направленность «саморегуляции», (самостроительства, жизнотворчества), необходимо увидеть его взаимосвязь с общей динамикой, направленностью социального развития. А.П. Назаретян в статье «Мораль бронзы» и «мораль стали». Загадка осевой революции» [10] рассматривает динамику социального развития с так называемого «осевого времени», – середи-

ной первого тысячелетия до н.э., – на особый характер которого указал К. Ясперс. Содержание данной статьи раскрывают следующие положения:

1. Древние цивилизации были основаны на исключении чужака и презрении к неполноправному, «все человечество находилось в состоянии непрерывного, чаще всего вооруженного противостояния между социумами», мир внутри социума сочетался с отчетливой внешней **враждебностью**, что фиксируется и в лексическом строе языка. «Еще в Вавилонии начала II тысячелетия до н.э., — пишет историк И.М. Дьяконов, — не было выражения «чужая страна», «заграница», а было выражение "вражеская страна".

2. «Осевое время» – переломная эпоха к производству стали. Стальное оружие значительно дешевле, прочнее и легче бронзового, что позволило вооружить все мужское население; место профессиональных армий заняли своего рода «народные ополчения». Сочетание же новой технологии с прежними военно-политическими ценностями сделало вооруженные конфликты раннего железного века необычайно кровопролитными. Культурные и психологические средства ограничения агрессии оставались ориентированными на бронзовое оружие и маленькие профессиональные армии, а к смертоносной стали и массовой бойне были неприспособлены. Сталь, грозившая катастрофической убылью мужского населения, настоятельно **требовала иной морали**.

3. Древность завершилась массовым **духовным брожением**, изменившим облик мировой культуры. «Покой полярностей сменяется беспокойством противоречий и антиномий», возникли самые первые в человеческой истории концепции имморализма. В Древней Греции это учения Калликла (мораль, справедливость — это заговор слабых против сильных) и Фрасимаха, Антифонта (мораль – заговор сильных против слабых). В древнем Китае конфуцианству противостояли философские школы Мо-цзы и Шан Ян, проповедовавшие культ силы, прославление войны, приоритет кнута в социальном управлении.

4. «Осевое время» — эпоха первых систематических философских учений, божественных откровений, духовного переворота в сознании, давшего людям **понятия о добре и зле, общечеловеческих ценностях**. Великие пророки, мудрецы, политики и полководцы жили на расстоянии в тысячи километров друг от друга, говорили на разных языках и часто не подозревали о существовании друг друга. Но результатом их загадочным образом согласованной духовной работы стало появление «человека такого типа, который сохранился и по сей день» (К. Ясперс). Человек эпохи Трои не знал того внутреннего диалога, который мы называем «совесть». Переворот осевого времени «вывел человека из "утробного", доличностного состояния». Его лейтмотивом стало образование человеческой индивидуальности и духовности.

5. Переворот осевого времени, глубинный сдвиг в сознании **политической и военной элиты** того времени, изменил психологическое содержание

политических действий. Решительным переворотом в ценностных ориентациях вместо физического уничтожения мерилом успеха стало психологическое подчинение противника... Характерным для того времени является возникновение учения китайского военного теоретика Сунь-цзы, суть которого передаёт его изречение: «Сто раз сразиться и сто раз победить — это не лучшее из лучшего; лучшее из лучшего — покорить чужую армию, не сражаясь» [16].

6. Переворот осевого времени ознаменовался формированием *первых форм духовности*, зафиксированных в таких понятиях, как греческий «Даймон» и китайский «Жень», одновременно образованные на противоположных полюсах цивилизационной ойкумены, а также явившуюся позже в арабском мире категорию «инсанийя» (человечность) – внутреннюю силу, особое свойство высокоразвитого ума, побуждающую человека, не верящего в божьи кары и награды, творить добро и избегать зла.

7. Вся история человечества – это переход от агрессии и насилия к гуманизму, сотрудничеству и добрососедству. Племенное размежевание уступило место конфессиональному, жестко делящему людей на своих и чужих, войны, которые велись нациями и народами, стали вестись военно-политическими блоками, союзами. В эпоху глобализации существует опасность, что границами противостояния будут проходить по «социо-культурным изломам», как об этом написал Самюэль Хантингтон в статье "Столкновение цивилизаций", опубликованной в 1993 году в американском политологическом журнале «Международные отношения» (Foreign Affairs).

Таким образом, **духовность личности не может быть не связанной с всемирной эволюцией общества**. Вся история цивилизации – это переход от насилия к гуманизму, от жестокости и агрессии (своеобразным антиподам духовности) – к формам духовного бытия. Содержание этого простого вывода люди должны постигать ещё на ранних этапах социализации личности, но особое значение это знание необходимо для военно-государственной элиты, имеющей возможность применять массовое насилие как внутри страны, так и вовне. Военно-политическое сознание элиты находится в противоречии двух философских концепций управления: Никколо Макиавелли, отрицающую принцип моральности политики, и Имануила Канта, заявившего о необходимости формирования нового миропорядка, построения единого прочного мира, в котором политика будет отвечать требованиям морали, сохранит духовность цивилизации. Вполне понятно, что на данном этапе человеческой истории, когда процессы глобализации только набирают силу, макиавеллизм будет господствующей мировоззренческой установкой, но время объективно работает на новое мировоззрение – мировоззрение духовной элиты.

Под воздействием новых испытаний глобальных проблем, опасностей столкновения цивилизаций (причиной такого столкновения может быть борьба за ресурсы или противодействие одному из центров сил) и угроз международ-

ного терроризма человечество должно воспользоваться историческим шансом, который открывает объективный ход цивилизационных процессов. Экономическая, техническая, информатизационная глобализация должна базироваться на прочном фундаменте духовности, которая применима к той форме бытия человеческих существ, где разумность, справедливость, жизненная энергия позитивной самореализации и гуманизм пронзают все сферы сознания, отношений и деятельности.

Современное образование нацелено на формирование не только человека-специалиста, способного адекватно отвечать условиям производственной деятельности, но и формировать управленческую, гуманитарно-техническую элиту будущего, отличительной чертой которой будет высокая духовность. Духовность элиты не исключает патриотизм, а основывается на этом чувстве, но она, же предполагает принятие альтруизма высшего порядка – осознание себя гражданином мира, планетарное мировидение, ноосферное мировоззрение.

Очевидно, необходима Программа формирования духовности [9], содержание которой необходимо будет обсудить чуть позже. В настоящее время хотелось бы правильно расставить акценты нового мировидения. Прежде всего необходимо увидеть «идолы рода человеческого» (Френсис Бэкон) в содержании эпохи, ограниченного началом нашего века. Это рудиметы насилия в детских играх, СМИ, массовой культуре (ставший популярным среди наших школьников «Робот-полицейский» в своем первом варианте убивает по ходу фильма 32 человека. «Робот-полицейский — 2» — уже 81 человека. «Рэмбо: первая кровь»- 61 труп, «Рэмбо-3» — более 106 убитых) [11], а также в теоретическом сознании. Мы до сих пор в определении войны пользуемся формулировкой Карла Клаузевица, данной в начале прошлого века, где война рассматривается как форма насилия. Если человечество не осуществит разграничение между формулировкой «убить человека» и «уничтожить агрессора» (в первом случае целью является лишить человека жизни), а во втором – не допустить жертвы мирного населения), формированию мировоззрения военно-политической элиты не поможет никакая система Международного гуманитарного права, недопускающего некоторые наиболее жестокие виды боевых действий. Военный человек может вести вооруженное сопротивление ради защиты мирного населения, а не быть насильником.

«Схроны сознания», где обитают рецидивы насилия, не столь специфичны, как военная деятельность. Наиболее распространённой формой является... культура! Человечеству необходимо определиться, либо культура – мера человеческого в человеке, «движение к свету», либо «склад», где хранятся монстры прошлого. «Антикультура» – это форма культуры?! Следуя такой логике известный учёный Флиер к таким формам культуры отнёс такие «проявления культуры» А.Я. Флиер, мотивируя свою логику довольно широким распро-

странением насилия в мире: «Поскольку насилие является весьма распространенной формой целеориентированной и осмысленной человеческой деятельности, оно, безусловно, относится к перечню форм человеческой культуры» Утверждая насилие в качестве вида культуры, он предлагает широкий спектр «потенциальных» культур в формах различных злодеяний и убийств. [18].

Необходимо изменить сознание. Вместо борьбы, агрессии в сознание должно войти слово «созидание». Борьба возможна, когда она действительно необходима, но она не должна быть образом жизни. Учебники истории больше рассказывают о тех лидерах прошлого, которые воевали, а не о тех, кто созидал и строил. Сознание элиты в нашей стране формируется не на идеях Г.С. Сковороды, выдвинувшего идеи «кордоцентризма» – любящего сердца, «труда, родственного душе человека», идеи творчества, идеи наивысшей ценности духовного мира – мира Библии, а на идеях лидеров минувшей эпохи, призывающих к бунту, ищущего врага не в своей душе, а на стороне. Следует понять, наконец, что даже творчество несёт агрессию, если это творчество не гармонически вписывается в реальный мир, не сохраняет ростки лучшего, позитивного. Такой новой формой творчества может быть экософия, где креативность человека дополняется осознанием им своей божественной природы – то, что он сотворён по образу и подобию Господа, и в творчестве своём должен соблюдать гармонию, стремиться к совершенству, действовать по принципу «не навреди...».

Духовность, в конце концов, и есть – не наши мысли или деяния, а образ наших дел и намерений. Человек духовен тогда, когда несёт благо миру, каждому отдельному человеку, когда его деяние продиктовано благородными мыслями. Конечно, утверждение нового мировосприятия требует времени и... определённой борьбы с рудиментами старого мира. Важно, чтобы в этой борьбе, сама борьба не стала смыслом бытия человека. Некоторые вызовы, обращаемые к Церкви, – подчёркивает митрополит Кирилл, – требуют ответа...; и каждый христианин в меру своих сил обязан отвечать. Но не нужно сердце свое отдавать этой борьбе, нужно хранить себя во внутренней чистоте и духовном спокойствии» [15].

Вывод. III тысячелетие несёт вызовы и испытания человеческой цивилизации. Основой устойчивого развития, социального прогресса является формирование духовности управленческой, гуманитарно-технической элиты. Решать эту задачу необходимо уже сегодня.

Список литературы: 1. Бueva Л.П. Духовность и проблемы нравственной культуры // Вопросы философии, 1996. – № 12. – С. 3 – 9. 2. Голубева А.Р. Философия русской культуры в творческом наследии И.А. Ильина. Диссертация на соискание учёного звания кандидата философских наук по специальности 24.00.01 «Теория и история культуры». Барнаул, – 2003. – 156 с. 3. Дьяконов И.М. Пути истории. От древнейшего человека до наших дней. М., 1994. С. 23, 29 4. Зязюн І.А. Духовна еліта у суспільстві: інтелігентність і громадянність. //

проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – Вип. 1 (5), – Харків: НТУ «ХП», 2003. – 636 с. 5. Ильичёва И.М. Духовность в зеркале философско-психологических учений (от древности до наших дней) -- М.: Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: Изд-во НПО "МОДЭК", 2003. -- 208 с. 6. Ильин И. А. Путь к очевидности. -- М.: "Республика", 1993. -- 430 с. 7. Крымский С.Б., Кузнецов В.И. Мировоззренческие категории в современном естествознании. -- К.: Наукова думка, 1983. -- 223 с. 8. Леонтьев Д.А. Духовность, саморегуляция и ценности // Гуманитарные проблемы современной психологии (Известия Таганрогского государственного радиотехнического университета, 2005, № 7). – С. 16-21, // Электронный носитель: <http://institut.smysl.ru/article/spirit.php> 9. Лившиц, Рудольф. Формирование духовности как практическая задача Электронный носитель: lawinrussia.ru/node/181351 10 Назаретян А.П. «Мораль бронзы» и «мораль стали». Загадка осевой революции. Философские науки 2007, № 12, С. 5-26. 11. Останков В.И., Лутовинов В.И. Место и роль СМИ в формировании духовности и патриотизма в российском обществе Электронный носитель: flot.com/publications/books/shelf/s. 12. Романовский А.Г. Духовная составляющая, как основной фактор формирования национальной, гуманитарно-технической элиты // Теорія і практика управління соціальними системами. 2009 г. – № 2. – 134 с. . 13. Симонов П.В., Ершов П.М., Вяземский Ю.П. Происхождение духовности. -- М.: Наука, 1989. -- 352 с. 14 Протоирей Сергей Скубченко. Значение православной духовности в процессе формирования гуманитарно-технической элиты. // Теория и практика управления социальными системами. 2011 г. – № 1. – С. 71 – 74. 14. «Слово пастыря». Выпуск от 1 декабря 2012 года Электронный носитель: patriarchkiril.blogspot.com/p/blog-p.. 15. *Сунь-цзы*. Трактат о военном искусстве // *Конрад Н.И.* Избр. труды. Синология. М., 1977. С. 28 - 29. 17. Уледов А. К. Духовная жизнь общества: Методологические проблемы исследования. - М.: Мысль. 1980.; 18. Флиер. А.Я. Культура насилия //Новая цивилизация. Междисциплинарный научно-практический сборник. Самара: Издат-во Самарского науч. центра РАН, 2007. 352 с. 19. Чернов Г.Ю. Сущность культурцентристского (ортегианского) подхода к массовым явлениям. Электронный носитель: <http://psyfactor.org>

Bibliography (transliterated): 1. Bueva L.P. Duhovnost' i problemy нравstvennoj kul'tury // Voprosy filosofii, 1996. – № 12. – S. 3 – 9. 2. Golubeva A.R. Filosofija russkoj kul'tury v tvorcheskom nasledii I.A. Il'ina. Dissertacija na soiskanie uchjonogo zvanija kandidata filosofskih nauk po special'nosti 24.00.01 «Teorija i istorija kul'tury». Barnaul, – 2003. – 156 s. 3. D'jakonov I.M. Puti istorii. Ot drevnejshego cheloveka do nashih dnei. M., 1994. S. 23, 29 4. Zjazjun I.A. Duhovna elita u suspil'stvi: inteligentnist' i gromadjankist'. // problemi ta perspektivi formuvannja nacional'noi gumanitarno-tehnicnoi eliti. – Vip. 1 (5), – Harkiv: NTU «HPI», 2003. – 636 s. 5. Il'ichjova I.M. Duhovnost' v zerkale filosofsko-psihologicheskikh uchenij (ot drevnosti do nashih dnei) -- M.: Izd-vo Moskovskogo psihologo-social'nogo instituta; Voronezh: Izd-vo NPO "MODJeK", 2003. -- 208 s. 6. Il'in I. A. Put' k ochevidnosti. -- M.: "Respublika", 1993. -- 430 s. 7. Krymskij S.B., Kuznecov V.I. Mi-rovozzrencheskie kategorii v sovremennom estestvoznanii. -- K.: Naukova dum-ka, 1983. -- 223 s. 8. Leont'ev D.A. Duhovnost', samoreguljaci-

ja i cennosti // Gumanitarnye problemy sovremennoj psihologii (Izvestija Taganrogskogo gosudarstvennogo radiotekhnicheskogo universiteta, 2005, № 7). – S. 16-21, // Jelektronnyj nositel': <http://institut.smysl.ru/article/spirit.php> 9. Livshic, Rudolf'. Formirovanie duhovnosti kak prakticheskaja zadacha Jelektronnyj nositel': lawinrussia.ru/node/181351 10 Nazaretjan A.P. «Moral' bronzy» i «mo-ral' stali». Zagadka osevoj revoljucii. Filosofskie nauki 2007, № 12, S. 5-26. 11. Ostankov V.I., Lutovinov V.I. Mesto i rol' SMI v formirovanii duhovnosti i patriotizma v rossijskom obwestve Jelektronnyj nositel': flot.com/publications/books/shelf/s. 12. Romanovskij A.G. Duhovnaja sostavljaju-waja, kak osnovnoj faktor formirovanija nacional'noj, gumanitarno-tehnicheskoy jelity // Teorija i praktika upravlinnja social'nymi sistemami. 2009 g. – № 2. – 134 s. . 13. Simonov P.V., Ershov P.M., Vjazemskij Ju.P. Pro-ishozhdenie duhovnosti. -- M.: Nauka, 1989. -- 352 s. 14 Protoirej Sergij Skubchenko. Znachenie pravoslavnoj duhovnosti v processe formirovanija gu-manitarno-tehnicheskoy jelity. // Teorija i praktika upravlenija social'nymi sistemami. 2011 g. – № 1. – S. 71 – 74. 14. «Slovo pastyrja». Vypusk ot 1 deka-brja 2012 goda Jelektronnyj nositel': patriarhkiril.blogspot.com/p/blog-p.. 15. Sun'-czy. Traktat o voennom iskusstve // Konrad N.I. Izbr. trudy. Sinolo-gija. M., 1977. S. 28 - 29. 17. Uledov A. K. Duhovnaja zhizn' obwestva: Metodo-logicheskie problemy issledovanija. - M.: Mysl'. 1980.; 18. Flier. A.Ja. Kul'-tura nasilija //Novaja civilizacija. Mezhdisciplinarnyj nauchno-prakticheskij sbornik. Samara: Izdat-vo Samarskogo nauch. centra RAN, 2007. 352 s. 19. Chernov G.Ju. Suwnost' kul'turcentristskogo (ortegianskogo) pod-hoda k massovym javlenijam. Jelektronnyj nositel': <http://psyfactor.org>

Мищенко В.И.

ДУХОВНОСТЬ ЭЛИТЫ КАК УСЛОВИЕ СОЦИАЛЬНОГО ПРОГРЕССА

Исследовано понятие духовной культуры элиты. Сделан вывод о том, что сущность духовной культуры личности детерминирована вектором исторического развития цивилизации. Проанализированы основные условия формирования нового мировидения и духовной культуры

Мищенко В.И.

ДУХОВНІСТЬ ЕЛІТИ ЯК УМОВА СОЦІАЛЬНОГО ПРОГРЕСУ

Досліджено поняття духовної культури еліти. Зроблено висновок про те, що сутність духовної культури особистості детермінована вектором історичного розвитку цивілізації. Проаналізовано основні умови формування нового світобачення і духовної культури еліти.

Mischenko V.I.

MORALITY OF ELITE AS CONDITION OF SOCIAL PROGRESS

The category spiritual culture of elite has been researched. The conclusion is that the essence of the spiritual culture of the individual is determined with a vector of the historical development of civilization. The basic conditions of the formation of a new world view and spiritual culture of the elite have been analyzed.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2012

**V РОЗДІЛ
ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ**

УДК 378

*Волік К. С.
м. Харків, Україна*

**НАОЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТРАДИЦІЙНОЇ СИМВОЛІКИ У НАВЧА-
ЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ РЕСТАВРАТОРІВ:
НА ПРИКЛАДІ ДУКАЧІВ**

Постановка проблеми. Значний інтерес до предметів старовини, який завжди існує в суспільстві, в останні роки ще більше зростає на теренах України. З'являються нові експозиції в державних музеях, формуються приватні колекції, збільшується кількість приватних музеїв та галерей. Ці процеси свідчать про необхідність у найближчий час підготувати до вирішення різноманітних складних проблем нову генерацію вітчизняних реставраторів. Саме ці процеси обумовлюють актуальність обраної теми.

Сьогодні навчальний процес з підготовки майбутніх реставраторів зосереджується у вузах мистецького спрямування, що є цілком логічним, оскільки дає можливість поєднувати фундаментальну підготовку з постійною практикою. У той же час поки що відчувається брак професійних видань практично по всіх видах реставрації: реставрація виробів з металу та дерева, тканини, реставрація олійного живопису, реставрація ікон. Так стосовно теми, що розглядається, фундаментальними є тільки два дослідження. Це монографія І. Г. Спаського „Дукати і дукачі України” [1], до якої ми ще будемо звертатися, а також навчальний посібник відомого українського фахівця в галузі реставрації О. І. Мінжуліна „Реставрація творів з металу” [2]. Обидва видання фактично є рідкісними. Ось чому постає нагальна потреба у розробці навчальних та наочних посібників та інших видань для майбутніх реставраторів.

Перш ніж звертатися до практичної частини нашого дослідження, звернемо увагу і на важливі теоретичні засади. Під традиційною символікою найчастіше розуміють деякий устояний набір загальновідомих символів. У той же час, українська символіка надзвичайно багата та різноманітна саме завдяки складним історико-культурним перетинам. На зміну язичництву прийшло християнство, періоди незалежного існування переривалися перебуванням українських земель під владою різноманітних монархій. Отже і християнська, і навіть імперська символіка, на наш погляд, мала в Україні свою традицію. І студенти вузів повинні мати уявлення про це розмаїття традицій. Ситуація з дукачами, у цьому плані видається дуже показовою.

Отже метою данної статті є розгляд можливого варіанту наочного використання традиційної символіки у навчальному процесі майбутніх реставраторів на прикладі дукачів – рідкісних творів українського декоративно-ужиткового мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дукач – народна українська прикраса у вигляді монети, декоративно оздобленої, що входила до ансамблю традиційного вбрання. Слід зазначити, що звичай нанизувати монети та використовувати ці низки в костюмі, відомий багатьом народам. Однак, здебільшого в центральних регіонах та на сході України виникла традиція у нагрудних прикрасах використовувати окрему монету, якій надавалося декоративне оформлення, у вигляді завитків, бантиків з використанням металу, напівдорогоцінного каміння. Зазвичай, дукач доповнював коралове намисто, нерідко використовували три дукачі водночас.

Порівнюючи з комплексами прикрас інших регіонів України, перекоонуємось у розмаїтті художніх рішень, творчого різнобарв'я нашого народу.

Оскільки у якості дукачів використовували монети та медалі, вони відбивають й історичне минуле України. Наприклад зображення імперських правителів, чи різноманітні державні свята та заходи. Перед нами проходять епохи, таким чином встановлюється зв'язок із всією історією народу.

Не менш важливо й те, з якими прикрасами разом використовувався дукач. Зазвичай, у святковому вбранні нагрудні прикраси склалися з одного-двох десятків разків різного намиста, дукача, хрестика. Отже поряд з дукачем використовувались коралове намисто, різноманітне щодо форми і кольору скляне, хрестики на ланцюжках, намисто з бісеру (найчастіше синього кольору). Відтак дукачі дозволяють побачити розвиток ремісництва та естетичні уподобання наших предків.

Врешті-решт, дукачі становили доміную вбрання, тож зрозуміле стає народне прислів'я: „Хай і хата згорить, аби дукачі залишились”.

Повертаючись до походження «дукача», звернемо увагу, що саме слово є українською видозміною добре знайомої в Україні назви західноєвропейських золотих монет – «дукатів», що на Україні у XVII ст. поширилася і на золоті медалі. Цю назву спочатку було присвоєно венеціанським монетам вагою близько 3,5 гр., випущеним в обіг у 1284 р. Вважається, що вона породжена словом, яке входило в монетну легенду: *Sit tibi Syriste datus quem tu regisiste ducatus*. В Україні, грошовий обіг якої в XVI – XVII ст. (до возз'єднання з Росією) становив частину польського грошового обігу, назва «дукат» не була вже, звичайно, зв'язана саме з венеціанськими монетами, оскільки після виходу дуката на світовий ринок в самій Західній Європі ним називали будь-які золоті монети вказаної ваги, що карбувалися у багатьох державах: в Угорщині з 1325 р., у Німеччині після більш легких гольдгульденів – з 1559 р., у Голландії – з 1586 р. та ін. В Україні, як і в Польщі, найбільш поширеною назвою для дука-

тів-монет став вираз «червоні золоті». Населення України користувалося польською і взагалі західноєвропейською монетою; останнє особливо стосується золотої монети і великої срібної монети – талерів і левків (левендалерів) [1, с. 27].

Окрім монет дукачами служили справжні медалі, а також їх копії. Спочатку за медальйони правили справжні західноєвропейські медалі XVII – XVIII ст. і російські медалі XVIII ст. Для великої кількості типів медальйонів української роботи устанавлюються цілком певні оригінали серед західноєвропейських медалей XVII – XVIII ст. і російських медалей XVIII ст. У частини дукачів відчутний прямий вплив на їх іконографію російсько-українського художнього мідного литва [1, с. 16].

У двотомнику «Традиційне вбрання українців» дослідниця О. Косміна, розглядаючи дуже детально вбрання українців по регіонах, проте не висвітлювала регіональної відмінності дукачів в Україні, а тільки зазначала що їх носили, як декоративний елемент: «Важливим декоративним елементом вбрання є шийні прикраси.

Фотографії поч. XX ст. вражають сучасного глядача їх кількістю. Низки коралів, бурштину, перлів, дукачів, хрестів, венеційського намиста та намиста з дутого скла, герданів створювали складну композицію, яка органічно доповнювала святкове вбрання українців. Починаючи від шиї і звисаючи майже до пояса, прикраси створювали своєрідний захисний бар'єр між зовнішнім світом і тілом людини» [3, с. 12]. «Прикрасами шиї та грудей служило коралове намисто з дукачами та медаликами (медальйони з зображенням Христа або святого)» [3, с. 70]. Дослідниця також зазначила відмінність у носінні банта при дукачі: «До разків намиста підвішували дукати та образки. ... Над намистом під самою шиєю висів на широкій стрічці «дукач з бантом» – велика срібна монета, підвішена на трьох ланцюжках до мистецько зробленої великої брошки. «Бант» мав різноманітні форми (плетений, рогатий, вереміївський та ін.) і прикрашався різнокольоровими скельцями, серед яких переважали червоні. Зі зворотного боку він мав скобу в яку протягували стрічку [3, с. 89].

Узагалі перші українські банти до дукачів могли з'явитися навіть під впливом оформлення російських високих державних нагород першої половини XVIII ст. на зразок «государевых клейнодів» Шидловського – медалей, що підвішувалися до багато прикрашених коштовним камінням ажурних брошок [1, с. 42].

«Дукачі з бантом» були більш характерні для Лівобережжя, тоді як на Правобережжі дукачем називали срібні чи золоті царські монети, які за спеціально припаяне вушко нанизували на кольоровий вовняний шнурок» [3, с. 89]. «Срібні або золоті монети (дукачі, або личмани) одягали разом з намистом. Дукачі дарували молодій на весіллі» [3, с. 103].

До поняття «дукач» додається «личман». «Дукат – прикраса у вигляді срібної або золотої монети. Дукач з бантом – жіноча прикраса у вигляді срібної монети, підвішеної до великої брошки» [3, с. 133]. «Личмани – те саме, що й дукачі» [3, с. 135]. «Личмани – невеликі круглі металеві образки, оправлені мідним ободком. Менталики – металеві круглі бляшки або монети» [3, с. 15]. «Жіноча шийна прикраса у вигляді двох ікон (Благовіщення і Воскресіння) у спільній срібній оправі прикріпленої двома ланцюжками до срібного або позолоченого банта прикрашеного червоною скляною вставкою, називалась личманом» [3, с. 46].

У книзі «Музей українського народного мистецтва» в розділі народні прикраси А. В. Гассанова зазначила: «На теренах Наддніпрянщини найбільшого поширення набули дукачі. Свого часу (XVII – перш. пол. XVIII) дукачі мали в Україні статус коштовностей і відповідали смакам панівного класу. Згодом панські оздобы перейшли в селянський побут і проіснували як народні прикраси до поч. XX ст. Виготовляли їх українські золотарі, які працювали у великих містах і містечках, продаючи свій товар на ярмарках, базарах або в місцевих крамницях» [4, с. 127].

Уособленням заможності слугували під ту пору срібні серги з перлинами, золоті серги, є згадка і про дукачі. Ось слова однієї жартівливої пісні початку XX століття [3, с. 226]:

*Хоч я руда та погана,
Так у мене батько багач,
Сірі воли на оборі,
А на шії в мене дукач.*

Значення жіночих прикрас, як матеріальних цінностей простежується в давньому звичаї дарувати намисто з коралу, перлів та золотих монет, дукачі та ін. до церков як підвіски до ікон [3, с. 25]. Про це свідчить також приклад, наведений Спаським: «на Україні, на так званому «местному» образі матері божої висів хоча б один дукач, стрічка якого замість шії охоплювала вінець ікони» [1, с. 32].

Сьогодні можна констатувати, що велика кількість дукачів потрапила в музейні колекції безпосередньо з селянського побуту, і в цьому відношенні переважне «право» етнографії на дукачі не заперечне. Етнографам ми зобов'язані найповнішими колекціями і найретельніше паспортизованим матеріалом. Однак в етнографічному матеріалі по дукачам властива хронологічна невизначеність [1, с. 12].

Так революція 1917 р. поставила дукачі і їх носіння під сумнів, оскільки на багатьох дукачах були зображені імператорські корони, герби та короновані особи – монархічні емблеми, що нагадували старий режим [1, с. 12].

Дукачам приписували охоронні властивості. Наприклад дукачі з зображенням Параскеви П'ятниці. Зазвичай Параскеву зображували в червоному

мафорії і з хрестом у руці – символом мучеництва і одночасно Розп'яття Христового. Іноді в іншій руці зображували «сосунець», за переказами, подарований їй Христом [6].

У широкому вжитку було намисто з круглих намистин чорного кольору, молочно білі, голубі і рожеві зі скла. На Харківщині до такого намиста підвішували один – два дукачі [3, с. 59].

На Полтавщині і Харківщині також виготовляли решітки овальної форми, що мали вигляд корзинки з квітами і листям. По периметру були розміщені дрібні квіточки-розетки. Утім решітки-корзинки з Полтавщини відрізнялись від решіток, які виготовляли золотарі в Лебедині на Харківщині. Вироби полтавських майстрів менш ажурні, вправо і вліво від корзинок відходять масивні листки та кілька квіток, між листям посередині розміщено зображення голови з променями. Лебединські корзинки ажурніші, легші, гілочки з листям і квітками гнучко і невимушено розходяться в сторони і догори, в центрі між листям – розетка з великим скельцем [3, с. 106].

На Лівобережжі України теж виготовляли намисто з монет, зокрема на Полтавщині, а ще частіше на Харківщині. Тут його робили зі срібних монет різного діаметра, з'єднували ланцюжками та прикрашали скляними та кораловими підвісками. Намисту з монет притаманна площинно-рельєфна орнаментальна фактурна графічність та ажурність [3, с. 123].

У наборі листівок «Українська народна жіноча прикраса XIX – XX століття. Дукачі», С. В. Козлов публікує 36 зображень дукачів та подає атрибуцію кожного дукача, а також стверджує «що нагрудні прикраси ... є автентичними дукачами восьми регіонів України XIX – XX ст.». У передмові до листівок автор подає поняття дукач та коротко описує особливість носіння прикраси «Дукач на шії дівчини був своєрідним знаком про перехід від дитинства до дівочої зрілості. Заміжня молода жінка продовжувала носити дукач доти, доки у неї не підростала донька, до якої і переходила сімейна жіноча прикраса» [7].

У наступному наборі листівок «Українська народна жіноча прикраса XIX – XX століття. Намисто», С. В. Козлов публікує зображення дукачів у разках намиста та загострює увагу читача, що «особливо виділялися нагрудні прикраси, що склалися з декількох компонентів ... намисто, монети–дукачі, хрестик, образки» [8].

Отже значення національного строю як уособлення єдності із своїм народом усвідомлюється всіма культурами. Тож використання певних елементів національного вбрання, їх осучаснення завжди буде актуальним. Використання прикрас, а саме дукачів можливе у поєднанні із цілком сучасними матеріалами та елементами одягу. Так саме, як і за минулих часів, дукач може виконувати функцію доміантної прикраси.

Вивчення дукачів сприяє вивченню рідної історії, усвідомленню зв'язку поколінь, причетності до української спільноти. Використання дукачів

у сучасному дизайні одягу дозволяє виявити смак, популяризувати українську культуру та відчути себе українцем.

Висновки. Отже перейдемо до певних висновків. Процес підготовки фахівців-реставраторів є складним та багатомірним, оскільки специфіка їх професії вимагає накопичення знань та навичок у різних галузях: мистецтві (практичні навички художника), мистецтвознавстві (історія мистецтва, стилі), матеріалознавстві. Звідси потреба у великій кількості наочних посібників, які б відбивали усі наведені напрямки діяльності реставратора і мали б „синтетичний” характер.

Огляд історії дукачів, і відповідної, притаманної їм символіки дозволяють зробити наступні спостереження. З одного боку, історія походження та відомин дукачів особливо корисна саме для майбутніх реставраторів. До цього спонукає саме матеріальна сторона проблеми, використання у якості дукачів справжніх монет та медалей, вироблених з різноманітних металів, а також більш пізніх імітацій. Отже майбутній фахівець проходить добрий вишкіл з матеріалознавства.

Різноманітною є і символіка: християнські символи (зображення святих, православних свят і т. ін.), портрети політичних лідерів (імперської Росії та різних країн Європи), шрифтові написи. У цьому випадку маємо вже мистецтвознавчий підхід.

Наочними матеріалами щодо дукачів гадаємо виступатимуть фото початку ХХ ст. та набори листівок, які наводяться у цій публікації. Однак для майбутніх реставраторів важливо якомога більше знайомитися з оригіналами, і така можливість також є, оскільки сьогодні існують колекції дукачів, як у державних музеях, так і у приватному використанні.

Література: 1. Спаський І. Г. Дукати і дукачі України / І. Г.Спаський. –К. : Наукова думка, 1970. – 168 с. 2. Мінжулін О. Реставрація творів з металу: [Підручник для студентів вищих художніх навчальних закладів] / О. Мінжулін. – К. : Спалах, 1998. – 232 с. 3. Косміна О. Ю. Традиційне вбрання українців / О. Ю. Косміна. – К. : Балтія-Друк, 2008. – Т. 1: Лісостеп. – 160 с. : іл. 4. Вялець А. Ф. Музей українського народного декоративного мистецтва / А. Ф. Вялець, Л. С. Білоус.– К.: Мистецтво, 2010. – 352 с. 5. Маслійчук В. Л. Провінція на перехресті культур: Дослідження з історії слобідської України XVII – XIX ст. / В. Л. Маслійчук. – Харків: Харківський приватний музей міської садиби, 2007. – 400 с. 6. Абрамович С. Канон візантійської ікони: [Навч. посібник] / С. Абрамович. – Чернівці: Рута, 2002. – 79 с. 7. Українська народна жіноча прикраса XIX – XX століття. Дукачі: [Набір листівок]/ С. В. Козлов [Текст]. – Полтава:видавець ФОП Полтава, 2010. 8.Українська народна жіноча прикраса XIX – XX століття. Намисто: [Набір листівок]/ С. В. Козлов [Текст].– Полтава:видавець ФОП Полтава, 2010.

Bibliography (transliterated): 1. Spas'kij I. G. Dukati i dukachi Ukraïni / I. G. Spas'kij. – K. : Naukova dumka, 1970. – 168 s. 2. Minzhulin O. Restavracija tvoriv z metalu: [Pidručnik dlja studentiv viwih hudozhnih navchal'nih zakladiv] / O. Minzhulin. – K. : Spalah, 1998. – 232 s. 3. Kosmina O. Ju. Tradicijne vbrannja ukraïnciv / O. Ju. Kosmina. – K. : Baltija-Druk, 2008. – T. 1: Lisostep. – 160 s. : il. 4. Vjalec' A. F. Muzej ukraïns'kogo narodnogo dekorativnogo mistectva / A. F. Vjalec', L. S. Bilous. – K.: Mistectvo, 2010. – 352 s. 5. Maslijchuk V. L. Provincija na perehresti kul'tur: Doslidzhennja z istoriï slobids'koï Ukraïni XVII – XIX st. / V. L. Maslijchuk. – Harkiv: Harkivs'kij privatnij muzej mis'koï sadibi, 2007. – 400 s. 6. Abramovich S. Kanon vizantijs'koï ikoni: [Navch. posibnik] / S. Abramovich. – Chernivci: Ruta, 2002. – 79 s. 7. Ukraïns'ka narodna zhinocha prikrasa HИH – HИH stolittja. Dukachi: [Nabir listivok]/ S. V. Kozlov [Tekst]. – Poltava: vidavec' FOP Poltava, 2010. 8. Ukraïns'ka narodna zhinocha prikrasa HИH – HИH stolittja. Namisto: [Nabir listivok]/ S. V. Kozlov [Tekst]. – Poltava: vidavec' FOP Poltava, 2010.

Волик К. С.

**НАОЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТРАДИЦІЙНОЇ СИМВОЛІКИ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ РЕСТАВРАТОРІВ:
НА ПРИКЛАДІ ДУКАЧІВ**

У статті подається варіант наочного використання традиційної символіки у навчальному процесі майбутніх реставраторів на прикладі дукачів – рідкісних творів українського декоративно-ужиткового мистецтва.

Волик Е. С.

**НАГЛЯДНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТРАДИЦИОННОЙ СИМВОЛИКИ В
УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ РЕСТАВРАТОРОВ:
НА ПРИМЕРЕ ДУКАЧЕЙ**

В статье рассматривается вариант наглядного использования традиционной символики кив учебном процессе будущих реставраторов на примере дукачем – редких произведений декоративно-прикладного искусства.

Volik K. S.

**INTUITIVE USE OF TRADITIONAL SYMBOLS IN TEACHING
RESTORERS: THE CASE DUKACHEY**

The article discusses the use of a visual version of the traditional symbols Kiv learning process as an example of future restorers dukachem - rare works of decorative art.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2012

УДК [378. 017 : 004]-047.22

*Дідух Л. І.,
м. Львів, Україна*

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА

Постановка проблеми. Перехід до інформаційного суспільства, інтеграція української освіти до загальноєвропейської та світової системи освіти, розширення масштабів взаємодії між людьми, пізнання світу, одержання інформації зумовили необхідність підготовки кваліфікованого і компетентного викладача.

Вчені визначають латинське походження поняття «компетентність» (від «competentes», «competentis», що означає «відповідний», «здатний»).

Компетентний – той, хто має знання в тій чи іншій галузі.

Компетентність – володіння відповідною компетенцією, сукупність особистісних якостей викладача, зумовлених досвідом його діяльності в певній соціальній і особистісно-значимій сфері [4, с. 115].

Нині вельми актуальним є питання формування інформаційно-комунікативної компетентності викладача, як складової професійної компетентності.

Аналіз попередніх досліджень свідчить, що проблемі формування комунікативної компетентності присвячені дослідження вчених: І. Зязюна, І. Ісаєва, О. Ломакіна, В. Нестерова, І. Підласого, В. Сластьоніна, В. Ягупова та ін.

Формування інформаційної компетентності, визначення цього поняття вченими на сучасному етапі розвитку педагогіки дається неоднозначно (В. Акуленко, В. Биков, М. Дзугоева, О. Зайцева, А. Семенов, О. Спірін, Н. Таїрова, О. Толстих та ін.).

Особливого значення набуває нині формування саме професійної компетентності викладачів та її складової «інформаційно-комунікативної» компетентності у зв'язку з реалізацією Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», відповідно до якого здійснюється модернізація професійної підготовки фахівців різних спеціальностей, підготовка яких здійснюється на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій і засобів навчання.

Мета статті полягає в характеристиці та розгляді підходів до формування інформаційно-комунікативної компетентності викладача.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка діяльність викладача пов'язана з передачею і обміном інформацією, носить інформаційний характер. Сама інформація передається за допомогою засобів комунікації. Отже, говорячи про педагогічний процес як функціонуючу систему, необхідно виділити інформаційно-комунікативну компетентність (ІКК), що поєднує в собі всі ключові компетентності. Інформаційно-комунікативна компетентність особистості виступає як здатність встановлювати контакти з людьми, передавати, приймати, зберігати і обробляти інформацію.

Інформаційно-комунікативна компетентність особистості характеризується її адаптивністю, вільним володінням вербальними і невербальними засобами спілкування, відношенням до пізнавальної діяльності, природного і соціального світу, до самого себе. Таким чином, оновлення змісту професійної освіти пов'язане з педагогічною проблемою – формуванням інформаційно-комунікативної компетентності.

Для розкриття змісту поняття «Інформаційно-комунікативна компетентність» необхідно розглянути її складові. Компетентність трактується як рівень навченості, достатньої для самоосвіти і самостійного розв'язання тих проблем, що виникають під час пізнавальних проблем і визначення своєї позиції, володіння сумою знань, умінь і навичок, що визначають сформованість будь-якої діяльності. Компетентність важлива не лише з точки зору ґрунтовності знань, а й уміння оптимально, ефективно і самостійно реагувати на нестандартні ситуації, що виникають в процесі діяльності.

Безперечний інтерес становить визначення змісту понять «інформація» і «комунікація» як педагогічних категорій. Інформація походить від латинського слова і означає «роз'яснення», «виклад». У сучасному розумінні інформацію слід трактувати як повідомлення змісту, збереження, переробку і передачу відомостей.

С. Гончаренко наводить наступне визначення:

Інформація (від лат. *information* – пояснення, викладання) – одне з загальних понять науки; в широкому розумінні – нові відомості про навколишній світ, одержувані в результаті взаємодії з ним [3, с. 150].

Сама передача інформації пов'язана з комунікацією. Інформаційна комунікація включає обмін повідомленнями, почуттями, установками та під час спільної діяльності.

У педагогіці та психології інформація – це засіб будь-якого повідомлення, дані про щось, які розглядаються в аспекті передачі їх у часі й просторі. Наведемо відповідно визначення інформаційної компетентності. На думку С. Трішиної, інформаційна компетентність – це інтеграційна якість особистості, що є результатом віддзеркалення процесів відбору, засвоєння, переробки, тра-

інформації і генерування інформації в особливий тип предметно-специфічних знань, дозволяє виробляти, приймати, прогнозувати і реалізувати оптимальні рішення в різних сферах діяльності [5].

З філософських позицій інформаційно-комунікативна компетентність має розглядатися як володіння науковим знанням про закономірності процесу обробки і перетворення інформації, її передачі і розподілу. Потреба інформації в педагогічній системі виступає як показник активності процесу навчання. Регулярність потоку інформації, її системний аналіз створюють умови для більш ефективного процесу управління педагогічним процесом [2].

Інформаційний зв'язок, інформаційна взаємодія, комунікація пов'язані з обміном інформацією, що дозволяє учасникам педагогічного процесу успішно виконувати свої функції, управляти процесами, що виникають.

Саме інформаційне поле характеризується інтенсивністю циркулюючої інформації, системним характером, спрямованістю інформації, способом її виробництва і метою інформації, що створюється.

Отже, інформація – змістовна сторона педагогічного процесу. У той самий час педагогічний процес носить комунікативний характер. Комунікація, як правило, розглядається в декількох значеннях: обмін інформацією в людському спілкуванні; реалізація інтелектуально-пізнавальних здібностей суб'єкта (умінь описувати і пояснювати об'єкти дійсності і емпіричний базис науки, причинно-наслідкові зв'язки між ними) [1].

Ключовою проблемою комунікації є механізм, що переводить індивідуальний процес передавання і сприйняття інформації в соціально значущий процес персональної і масової дії. Цей механізм закладений у мовленнєвій діяльності людей – саме в ній реалізуються соціально обумовлені норми і правила

спілкування.

Яким би не було за своїм конкретним змістом мовне повідомлення, воно має одну з трьох логічних форм: термін, висловлювання, секвенцію. Різні за своєю структурою мовні повідомлення виконують різні пізнавальні функції. Наприклад, опис у пізнавальному процесі пов'язаний із здатністю впізнавати, запам'ятовувати, зіставляти, ідентифікувати, порівнювати окремі об'єкти і факти як знання про них.

Висловлювання є основною формою вираження концептуального знання і використовуються в реалізації пояснювальної і передбачуваної пізнавальної функції. В реальному пізнавальному процесі пояснення пов'язане з процедурами обґрунтування, аргументації, доведення і зводиться до виявлення причин, умов, припущень, суб'єктивних або об'єктивних передумов. Пояснювальна функція пов'язана з умінням міркувати, розглядати і обговорювати описані факти, критично оцінювати різні ситуації.

Пророцтво і прогноз пов'язані з процедурами одержання нових знань, утворенням пропозицій про майбутні події на основі заздалегідь відомих знань. Прогностична функція в пізнавальному процесі відповідальна за вміння робити самостійні висновки, передбачати і виступати вищим ступенем у розвитку наукового знання. Отже, в основі суті поняття «інформаційно-комунікативна компетентність» в педагогічній діяльності лежить взаємозв'язок інформаційного простору і комунікативної сфери.

Отже, інформаційно-комунікативна компетентність включає:

— цілісне світобачення і науковий світогляд, що засновані на розумінні поєднання основних інформаційних законів у природи і суспільстві, можливості їх формального, математичного опису;

– сукупність загальноосвітніх і професійних знань і вмінь, соціальних і етичних норм поведінки людей в інформаційному оточенні;

– уявлення про інформаційні об'єкти та їх перетворення в людській діяльності, в тому числі за допомогою засобів інформаційних технологій, технічних і програмних засобів, що реалізують ці технології.

Компонентами інформаційно-комунікативної компетентності особистості є:

а) оптимальність інформаційно-комунікативною діяльності;

б) володіння методами інформаційно-комунікативної діяльності;

в) наявність критичного мислення.

У компоненті «оптимальність інформаційно-комунікативної діяльності» мають місце переважно вміння і навички визначення зусиль, засобів і часу для досягнення поставлених цілей тими, хто навчається, володіє оптимальною діяльністю, повинен мати добре сформовані знання та вміння про основні інформаційні процеси, вміти виділяти головне і розуміти суть матеріалу, що вивчається, використовувати природні і штучні мови для представлення інформації, володіти прийомами пошуку інформації, застосовувати типові засоби опису об'єктів і процесів для побудови інформаційних моделей з природничих і гуманітарних дисциплін, вибирати найбільш раціональний в цих умовах метод вирішення завдань.

Володіння методами інформаційно-комунікативної діяльності припускає сформованість умінь застосовувати вивчений матеріал на практиці, виконувати операції з побудови алгоритмів діяльності, аналізувати послідовність, паралельні, недетерміновані та ймовірні математичні процеси. Уміти реалізувати багаторівневий підхід, користуватися методами розбиття завдань на

підзавдання і складання загального результату, проектування, організувати індивідуальну і колективну діяльність.

Наявність критичного мислення дозволяє відповідно до власних потреб або поставленого завдання безпосередньо сприймати, оцінювати рівень інформативності, цінності, правдоподібності інформаційного об'єкту, висувати і перевіряти гіпотези, здійснювати і коригувати плани.

Розглянемо значення характеристик освітнього середовища, що складає основу формування інформаційно-комунікативної компетентності особистості. Цю проблему ми розглядаємо з позицій ціннісно-діяльнісного підходу, оскільки саме він дозволяє виявити умови формування інформаційно-комунікативної компетентності особистості, сукупність можливостей для навчання тих, хто навчається, для прояву і розвитку їхніх здібностей [6]. У педагогіці відомо, що передавання та сприйняття інформації здійснюються на основі установки, орієнтації в пізнавальних цінностях, значущих мотивів і ролей, що виконуються в навчальному процесі. Звідси й необхідність з'ясування специфіки ціннісного компоненту.

Цінність інформації, що вводиться в навчальний процес, визначається декількома показниками:

1) статусно-рольовим відношенням відправника і одержувача інформації (особа, група, соціум, суспільство);

2) спрямованістю інформації (цільової установки);

3) способами і каналами передавання та сприйняття інформації;

4) значущістю інформації для розвитку творчого потенціалу, доступністю її осмислення, виходячи з підготовленості тих, хто навчається.

На підставі цього ціннісний підхід до інформації встановлює залежність між інформацією, наступником інформації, метою і засобами передачі інформації (комунікації). Освітня цінність комунікації полягає у виконуваний інформаційній функції. За допомогою інформації відбувається орієнтація особистості в соціокультурному середовищі. На основі її сприйняття і осмислення приймаються рішення. Ефективність рішень, що приймаються, залежить від діалогу суб'єктів і їхньої взаємодії. Тому можна стверджувати, що комунікація виступає як інструментальна цінність в педагогічному процесі.

Для педагогіки важливу роль має міжособистісна комунікація, що є основою особистісно орієнтованого навчання. Міжособистісна комунікація включає мовну взаємодію, на базі якої здійснюється набуття особистістю соціального досвіду. Ефективність міжособистісних комунікацій залежить від цінності комунікативної установки, актуальності взаємодії, адекватності сприйняття смислової й оцінної інформації, наявності інформаційно-комунікативних потреб, розуміння іншою людиною, емпатії до суб'єкта в процесі спілкування. Отже, комунікативність - умова розвитку особистості, пізнання навколишнього світу.

Висновок. З метою реалізації інформаційно-комунікативної компетентності викладача необхідно сприяти:

- збагаченню знаннями, вміннями з галузі ІКТ та інформатики;
- розвитку комунікативних, інтелектуальних здібностей;
- здійсненню інтерактивного діалогу в єдиному інформаційному просторі.

З цією метою необхідно формувати інформаційно-комунікативну компетентність як складову професійної компетентності викладача в умовах єдиного інформаційного освітнього простору.

Список літератури: 1. Бурова И. В. Педагогические условия формирования информационно-образовательных потребностей студентов вуза / И. В. Бурова // Вестн. Томского гос. пед. ун-та. – 2009. – № 7. – С. 98-101. 2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с. 3. Дуранов М. Е. Информационно-коммуникационный поход в обучении и организации педагогического процесса / М. Е. Дуранов, В. И. Жорно. – Магнитогорск : Из-во Магови, 2001. – С. 25-37. 4. Тришина С. В. Информационная компетентность специалиста в системе дополнительного профессионального образования [Электронный ресурс] / С. В. Тришина // Интернет-журнал «Эйдос». – 2004. – Режим доступа : <http://www.eidos.ru/journal/2004/0622-09.htm>. 5. Федоров Б. И. Дидактические проблемы в контексте методологического обоснования / Федоров Б. И., Перминова Л. М. // Педагогика. – 2002. – № 5. – С. 14-20. 6. Хуторской А. В. Современная дидактика : учеб. пособие / А. В. Хуторской. – 2-е изд., перераб. – М. : Высш. шк., 2007. – 639 с.

Bibliography (transliterated): 1. Burova I. V. Pedagogicheskie uslovija formirovanija informacionno-obrazovatel'nyh potrebnostej studentov vuza / I. V. Burova // Vestn. Tomского gos. ped. un-ta. – 2009. – № 7. – S. 98-101. 2. Goncharenko S. U. Ukraїns'kij pedagogichnij slovník / S. U. Goncharenko. – Kіiv : Libid', 1997. – 376 s. 3. Duranov M. E. Informacionno-kommunikacionnyj pohod v obuchenii i organizacii pedagogicheskogo processa / M. E. Duranov, V. I. Zhorno. – Magnitogorsk : Iz-vo Magovi, 2001. – S. 25-37. 4. Trishina S. V. Informacionnaja kompetentnost' specialista v sisteme dopolnitel'nogo professional'nogo obrazovanija [Elektronnyj resurs] / S. V. Trishina // Internet-zhurnal «Jejdos». – 2004. – Rezhim dostupa : <http://www.eidos.ru/journal/2004/0622-09.htm>. 5. Fedorov B. I. Didakticheskie problemy v kontekste metodologicheskogo obosnovanija / Fedorov B. I., Perminova L. M. // Pedagogika. – 2002. – № 5. – S. 14-20. 6. Hutorskoj A. V. Sovremennaja didaktika : ucheb. posobie / A. V. Hutorskoj. – 2-e izd., pererab. – M. : Vyssh. shk., 2007. – 639 s.

Л. І. Дідух

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИ- КЛАДАЧА

У статті розглянута характеристика змісту інформаційно-комунікативної компетентності викладача як складової його професійної компетентності, а також складові компоненти інформаційно-комунікативної компетентності.

Л. И. Дидух

**ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАТИВНАЯ
КОМПЕТЕНТНОСТЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ**

В статье рассмотрена характеристика содержания информационно-коммуникационной компетентности преподавателя как составляющей его профессиональной компетентности, а также составляющие компоненты информационно-коммуникативной компетентности.

L. I. Dyduh

**INFORMATION AND COMMUNICATIVE COMPETENCE OF THE
TEACHER**

The characteristic of contents of informative-communicative competence of a teacher as a constituent part of his professional competence and also communicative competence have been considered in the article.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2012

УДК 502/504+[378.094.016: 502/504](477)

*Лутковська С.М.,
м. Вінниця, Україна*

**ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ОСВІТІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПЕРЕРОБНОЇ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ
В АГРАРНОМУ КОЛЕДЖІ**

Постановка проблеми. Розвиток аграрної вищої школи в сучасному суспільстві передбачає впровадження в педагогічний процес нових концепцій, технологій навчання та виховання, використання результатів науково-педагогічних досліджень. Наявні засоби управління навчальною діяльністю студентів показують, що вони здебільшого відображають дію об'єктивного та суб'єктивного чинників і спрямовані на зниження дії відповідних суперечностей. Слід відзначити, що нині в навчально-виховному процесі аграрних коледжів недостатньо враховується дія особистісного та людського чинників, а також процесів інтеграції, диференціації та глобалізації. Майже не створюються умови рефлексії результатів власної діяльності студентів – майбутніх молодших спеціалістів переробної харчової промисловості, а також прийняття рішень у процесі розв'язання еколого орієнтованих навчальних ситуацій.

Інноваційні технології – це цілеспрямований системний набір прийомів, засобів організації навчальної діяльності, що охоплює весь процес навчання від визначення мети до одержання результатів. Система ґрунтується на внутрішніх умовах навчання. Тому «педагогічні технології» пов'язані з ідеями та досвідом психології, соціології, системного аналізу тощо.

Педагогічна технологія – це цілеспрямована система. Ми звикли до визначення мети навчання, виходячи з комплексного підходу поєднання освітньої та виховної мети [3, с. 14]. Нині особлива увага приділяється розвитку творчих здібностей студентів. Найбільш поширеним є когнітивний та гуманістичний підходи.

Аналіз останніх досліджень. Уведення в освітнє середовище інноваційних технологій, в основу яких покладено цілісні моделі навчально-виховного процесу та які засновано на діалектичній єдності методів і засобів, пов'язане, насамперед, із модернізацією системи освіти.

Філософські концепції інноваційного розвитку освіти у сучасному гуманістичному вимірі досліджували такі науковці, як: В. Андрущенко, Г. Васянович, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лутай, Н. Ничкало, М. Романенко, П. Саух. В їхніх дослідженнях обґрунтовано сутність освітніх інновацій як важливого чинника зміцнення демократичних засад в освіті, її особистісної орієнтації, утвердження духовних цінностей національної освіти. Виступаючи концептуальною основою нової освітньої парадигми, гуманізація стала важливою умовою ефективності управління інноваційними процесами, а гуманістичний підхід – складовою всіх управлінських технологій.

Вивчення сутності інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) навчання та особливостей використання їх у навчальному процесі розглядали такі науковці, як М. Анісімова, В. Біков, І. Булах, В. Глушков, Р. Гуревич, В. Заболотний, А. Єршов, М. Жалдак, М. Кадемія, Є. Клементьєва, В. Клочко, В. Лавринєць, Ю. Машбиць, В. Монахов, Н. Морзе, О. Пехота, І. Підласий, Є. Полат, І. Синельник, С. Смирнов, О. Співаковський, В. Сумський, О. Шестопалюк та ін. Нині застосування ІКТ на заняттях у вищих навчальних закладах є дуже актуальним.

У нинішніх умовах значно розширилися можливості зацікавленої, професійно орієнтованої взаємодії викладача та студента завдяки новим формам організації навчальної діяльності – індивідуальній і самостійній роботі та використанню методів активного навчання (МАН), таких, як ділові ігри, тренінги, проекти, історії з життя, дискусії тощо. В будь-якому варіанті кожний учасник акту взаємодії має безліч можливостей більшою чи меншою мірою реалізувати свою суб'єктну активність, продемонструвати позицію, виявити ставлення.

Мета статті полягає в тому, щоб розкрити відповідність поняття інноваційних педагогічних технологій, основні методологічні вимоги, яким має відповідати будь-яка інноваційна технологія навчання.

Виклад основного матеріалу. Застосовуючи МАН у проведенні занять зі студентами, викладачеві слід брати до уваги деякі психологічні особливості студентського віку. Часто у студентів виникає страх, що в процесі використання інтерактивних методів виявиться їхня неграмотність порівняно з іншими студентами, що на тлі однокласників вони будуть виглядати гіршими. Водночас студентів турбують сумніви щодо своїх здібностей, що гальмує проведення занять із застосуванням інтерактивних методів навчання, котрі передбачають активність учасників, вільний виклад власних думок та відстоювання позицій. Як бачимо, під час такої організації навчання на перший план виходить майстерність викладача, здатність його мотивувати до активної роботи в аудиторії, що є тим ключем, який допоможе у подоланні бар'єру страху та невпевненості [1, с. 178].

Використання методів активізації в процесі навчання дає змогу реалізувати такі принципи сучасних концепцій викладання: проблемності, вихідним пунктом процесу навчання має бути постановка проблеми з реального життя, яка пов'язана з інтересами й потребами тих, хто навчається; погодженості та системності цілей навчання: вчення, що має за мету зміну поведінки, охоплює всі аспекти ділової компетентності (зміна поведінки студента можлива лише за його ініціативи); орієнтованості на наявний досвід: ефективне навчання мож-

ливе лише за опори на наявний досвід, що вимагає гнучкості концепції навчання та дає змогу врахувати досвід студентів; націленості на самонавчання: за результати навчання, в першу чергу, відповідальність несуть студенти, а викладач лише допомагає; професійної орієнтованості: орієнтація на практичне використання одержаних умінь є ключовим елементом концепції навчання; зворотного зв'язку: студенти постійно одержують оцінку успішності своїх дій [8].

Методи активного навчання: проблемне викладення матеріалу, евристична бесіда, творча пошукова робота, кейсовий метод, ситуаційна методика кейс-стаді, мультимедійні лекції, сучасні мережеві технології, використання інтерактивних технологій, створення відеокурсів, електронних бібліотек, розміщених на відповідних серверах, за рахунок яких можуть бути частково компенсовані потреби в науково-методичній літературі, електронні підручники [2].

Сучасний етап розвитку суспільства розглядається як перехід від індустріального до інформаційного суспільства XXI століття.

«Виклики» інформаційного суспільства різноманітні та висувають певні вимоги до системи освіти. Остання має орієнтуватися на нові умови сучасної соціокультурної ситуації, коли все більший вплив і поширення набуває інформація, котра в різних видах і формах надає майбутнім фахівцям переробної харчової промисловості в аграрному коледжі можливість працювати в інтерактивному режимі, реалізовувати свої творчі ідеї у віртуальному і реальному просторі. Це значною мірою зумовлено різким розвитком ІКТ, зміною якісних характеристик інформаційного середовища: доступності, способів поширення і розподілення, відкритості, структури подання інформації. Система освіти в цьому контексті має враховувати істотно зростаючу міру зацікавленості інформаційного суспільства в тому, щоб його громадяни були здатні оцінювати, структурувати й інтерпретувати одержану інформацію, самостійно активно діяти та приймати рішення на її основі.

Для багатьох означень поняття методів навчання характерним є їх визначення як засобів взаємопов'язаної діяльності викладача і студентів, спрямованої на оволодіння студентами знаннями, вміннями та навичками, їхнє виховання і розвиток у процесі навчання. Різноманітність методів породжує в студентів зацікавленість до навчально-пізнавальної діяльності та мотивованого ставлення до неї [7].

Поняття «інноваційна освіта» в літературі розглядається як двохолюсна конструкція: низка авторів розглядає інновації з точки зору філософсько-теоретичної, інші – описують раціоналізацію навчального процесу за рахунок використання будь-якого чинника, наприклад, МАН або технічних засобів навчання. А тим часом сенс освітніх інновацій полягає в їх прикладному характері: вони покликані формувати інноваційну здатність мислення випускника ВНЗ. Умови життя, що стрімко змінюються, спонукають суспільство й освіту як його частину по-новому поглянути на те, що називають «людським капіталом». Саме професійна школа покликана розробити механізми і технології формування інноваційного мислення. Технології служать ланкою між теорією і практикою, вищою освітою й життям, їх можна вважати тим каналом, яким професійні знання транслюються в систему навчання. Отже, під інноваційною вищою освітою ми розуміємо освіту, яка заснована на нових знаннях й інноваційній динаміці. Російський науковець О. Савельєв під інноваційною динамікою розуміє логічну послідовність технологій перетворення нових знань у технічну або

соціально реальність, перетворення наукових знань на товар або послугу. Характерні властивості інноваційної освіти – *антропоцентризм, самоврядування, професіоналізм* [9].

У сучасному розумінні педагогічної технології науковці виділяють кілька сутнісних ознак цього поняття: постановка цілі та її максимальне уточнення; визначення змісту навчання відповідно до цілі, завдань; визначення методів і форм навчальної діяльності студентів; визначення методів і форм роботи викладача; орієнтація цілі, змісту, методів, форм навчання на гарантоване досягнення результатів; оцінка поточних результатів, корекція навчання, спрямована на досягнення мети; підсумкова оцінка результатів.

Як зазначала Н. Мойсеюк, основна функція педагогічної технології полягає в тому, щоб сконструювати і реалізувати такий навчальний процес, який гарантує досягнення поставленої мети [6, с. 290-292].

Друга половина ХХ століття ознаменувалася тим, що в більшості країн світу виникла потреба розв'язання проблеми інформаційної кризи. Ця криза, що виникла в розвинених країнах у 50-тих роках ХХ століття, проявилася, наприклад, у неухильному експоненціальному зростанні документальної інформації. Так загальна сума інформації, що створена людством, щорічно подвоюється. Орієнтуватися в такому нестримно зростаючому потоці інформації – надзвичайно важко. З іншого боку, збільшення інформації це не біда, а велике благо. Знання – найцінніший продукт, який має в своєму розпорядженні людство, найнадійніше джерело науково-технічного і соціального прогресу. Проте загальний обсяг інформації не тотожний обсягу нових знань. Якщо графічно порівняти зростання дійсних наукових і технічних результатів та документальної інформації, то одержимо дві криві: першу – досить полого, а іншу – що значно швидше піднімається вгору. Отже, людині ХХІ століття необхідно вміти орієнтуватися в інформаційному потоці, що обрушується на неї, знаходити потрібну для неї інформацію, використовувати її для одержання нових знань.

Заходи щодо подолання інформаційної кризи прийнято називати процесом інформатизації суспільства. Результатом цього процесу є суспільство нового типу, так зване, інформаційне суспільство [4]. Якщо в індустріальному суспільстві значна частина людей занята в індустріальній (промисловій) сфері, то в інформаційному суспільстві понад 80 % працездатного населення буде заняте в інформаційному сервісі та в інформаційній індустрії, беручи участь в процесах збирання, накопичення, зберігання, оброблення та реалізації інформації. Очевидно, що таке радикальне перетворення суспільства породжує цілий комплекс проблем перехідного періоду. Серед них можна виділити філософські, політичні, економічні, екологічні, юридичні, соціальні, культурні, психологічні, педагогічні тощо. Всі ці проблеми тісно взаємозв'язані між собою. Наприклад, психологічна адаптація особистості в умовах інформаційного суспільства неможлива без належного її соціального, юридичного, політичного захисту [5]. Однією з ключових проблем цього комплексу є створення такої системи освіти і виховання особистості, котра належним чином готувала б її до життя в інформаційному суспільстві.

Найважливішим засобом інформатизації суспільства є інноваційні технології. Проте необхідно відзначити, що в інформаційному суспільстві значна частина людей буде занята не стільки в процесах, що використовують будь-які технології, скільки в процесах створення та реалізації нових технологій. Саме поняття «технології», походить від двох грецьких слів *techne* і *logos*, що дослівно означає деяке поняття (вчення) про процес. Звідси ясно, що поняття технології тісно пов'язане з поняттям процесу. Під процесом розумітимемо послідовну зміну тісно зв'язаних і, що закономірно слідує один за іншим станів (етапів, стадій), що є безперервним рухом відповідно до обраної людиною стратегії, спрямованої на досягнення поставленої мети, і що реалізується у вигляді певної сукупності дій, які використовують сукупності різних способів, засобів, методів і прийомів. У свою чергу, під технологією розумітимемо сукупність знань про проведення тих або інших процесів. Розвиток технологій може проходити як еволюційно, так і новаторським чином. Й очевидно, що саме інноваційні технології (*innovatio* (лат.) – відновлення, зміна, нововведення), тобто технології, котрі не є простим еволюційним розвитком старих технологій, а є новаторськими, в тому сенсі, що істотно змінюють зміст різних видів діяльності в навчально-виховному, соціально-культурному, економічному і т.д. процесі, є засобом інформатизації суспільства, а також предметом і засобом процесів навчання і виховання в інформаційному суспільстві.

У вітчизняній літературі значний час проблеми інновацій розглядалися в площині економічних досліджень. Проте дати якісну характеристику інноваційним процесам в суспільстві неможливо лише в рамках економічної теорії, що дозволяє використати в дослідженні цих процесів сучасні досягнення у сфері науки.

Висновки. Інноваційні технології в екологічній освіті розглядаються нами як засіб, за допомогою якого може бути реалізована система екологічної освіти.

У результаті використання в освітньому процесі інноваційних технологій можна досягти таких результатів: викликати в студентів – майбутніх молодших спеціалістів переробної харчової промисловості стійку мотивацію до навчальної діяльності, здатність до рефлексії й самооцінювання свого прогресу (почуття професійно-екологічної компетентності), прояв вихованцями ініціативи та повноцінну їхню самореалізацію.

Серед усього різноманіття сучасних освітніх технологій, було виокремлено такі технології, регулярне і системне застосування, яких дозволяє повноцінно реалізувати екологічну освіту.

Необхідність використання ІКТ в екологічній освіті очевидна і незаперечна. Людина, котра уміло й ефективно володіє технологіями й інформацією, має інший, новий стиль мислення, принципово інакше підходить до оцінювання професійно-екологічної проблеми, що виникла, та способів її подолання, до організації своєї діяльності. ІКТ в рамках екологічної освіти допускають використання комплексу техні-

чного, навчально-методичного, програмного й організаційного забезпечення на комп'ютерній основі та цифрових освітніх ресурсів, до яких відносяться комп'ютери, інтерактивні дошки, принтери, проекційні пристрої, пристрої для введення графічної інформації, цифрові підручники.

Список літератури: 1. *Артемчук Віолета. Використання андрагогічних принципів навчання під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін в економічному вищому навчальному закладі / Віолета Артемчук // Вісник львів. ун-ту. – Серія педагог. – 2009. – Вип. 25. – Ч. 3. – С. 176-182.* 2. *Бондарчук Н. В. Інноваційні технології в освіті / Н. В. Бондарчук, О. І. Булейко // Педагогічний альманах. – Вип. 9. [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу : http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/pedalm/texts/2011_9/037.pdf.* 3. *Ващенко Л. М. Регіональне управління інноваційними процесами загальної середньої освіти : [навч. пос.] / Леонід Ващенко. – К. : Вид-во поліграф. центр «Тираж», 2005. – 30 с.* 4. *Всероссийская конференция «Будущее России – создание информационного общества XXI века» [Электронный ресурс]. – Доступ к ресурсу : <http://www.iis.ru/events/20010320/index.html>.* 5. *Кузнецов В. В. Проблема психологической адаптации личности в информационном обществе / В. В. Кузнецов // Вестник Тамбовского университета. – Серия : Естественные и технические науки. – 2002. – Т. 7. – Вып. 1. – С. 64-65.* 6. *Мойсеюк Н. Є. Педагогіка [навч. посіб.] / Мойсеюк Н. Є. – К. : ВАТ «БКФ», 2007. – 656 с.* 7. *Петрук В. А. Ретроспективний аналіз інноваційних методів навчання / В. А. Петрук, Н. О. Андрущенко, О. П. Прозор // IX Міжнар. наук.-практ. конф. „Гуманізм та освіта”. – 2008. – Вид-во ВНТУ „Універсум-Вінниця”. – 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Petruk.php>.* 8. *Рибак Н. І. Методи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів / Н. І. Рибак. – [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/13690/9.* 9. *Савельев А. Я. Инновационное образование и научные школы / А. Я. Савельев // Вестник высшей школы. – 2000. – № 3. – С. 15-18.*

Bibliography (transliterated): 1. *Artemchuk Violeta. Viktoristannja andragogichnih principiv navchannja pid chas vivchennja psihologo-pedagogichnih disciplin v ekonomichnomu viwomu navchal'nomu zakladi / Violeta Artemchuk // Visnik l'viv. un-tu. – Serija pedagog. – 2009. – Vip. 25. – Ch. 3. – S. 176-182.* 2. *Bondarchuk N. V. Innovacijni tehnologii v osviti / N. V. Bondarchuk, O. I. Bulejko // Pedagogichnij al'manah. – Vip. 9. [Elektronnij resurs]. – Dostup do resursu : http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/pedalm/texts/2011_9/037.pdf.* 3. *Vawenko L. M. Regional'ne upravlinnja innovacijnimi procesami zagal'noї seredn'oї osviti : [navch. pos.] / Leonid Vawenko. – K. : Vid-vo poligraf. centr «Tirazh», 2005. – 30 s.* 4. *Vserossijskaja konferencija «Buduwee Rossii – sozdanie informacionnogo obwestva XXI veka» [Jelektronnyj resurs]. – Dostup k resursu : <http://www.iis.ru/events/20010320/index.html>.* 5. *Kuznecov V. V. Problema psihologicheskoy adaptacii lichnosti v informacionnom obwestve / V. V. Kuznecov // Vestnik Tambovskogo universiteta. – Serija : Estestvennye i tehniczeskie nauki. – 2002. – T. 7. – Vyp. 1. – S. 64-65.* 6. *Mojsejuk N. Є. Pedagogika [navch. posib.] / Mojsejuk N. Є. – K. : VAT «BKФ», 2007. – 656 s.* 7. *Petruk V. A. Retrospektivnij analiz innovacijnih metodiv navchannja / V. A. Petruk, N. O. Andruwenko, O. P. Prozor // IX Mizhnar. nauk.-prakt. konf. „Gumanizm ta osvita”. – 2008. – Vid-vo VNTU „Universum-Vinnicja”. – 2008 r. [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu do statti : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Petruk.php>.* 8. *Ribak N. I. Metodi aktivizacii navchal'no-piznaval'noї dij'al'nosti studentiv / N. I. Ribak. – [Elektronnij resurs]. – Dostup do resursu: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/13690/9.* 9. *Savel'ev A. Ja. Innovacionnoe*

obrazovanie i nauchnye shkoly / A. Ja. Savel'ev // Vestnik vysshej shkoly. – 2000. – № 3. – S. 15-18.

С.М. Лутковська

**ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ОСВІТІ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ ПЕРЕРОБНОЇ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В АГРАРНОМУ
КОЛЕДЖІ**

У статті розкрито відповідність поняття інноваційних педагогічних технологій, основні методологічні вимоги, яким має відповідати будь-яка інноваційна технологія навчання.

С.М. Лутковская

**ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ЭКОЛОГИЧЕСКОМ ОБРА-
ЗОВАНИИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПЕРЕРАБАТЫВАЮЩЕЙ ПИ-
ЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В АГРАРНОМ КОЛЛЕДЖЕ**

В статье раскрыто соответствие понятия инновационных педагогических технологий, основные методологические требования, которым должна отвечать любая инновационная технология образования.

S.M. Lutkovska

**INNOVATIVE TECHNOLOGIES ARE IN ECOLOGICAL EDUCA-
TION OF FUTURE SPECIALISTS OF PROCESSING FOOD INDUSTRY IN
AGRARIAN COLLEGE**

Accordance of concept of innovative pedagogical technologies, the basic methodological requirements that any innovative technology of studies must answer, is exposed in the article.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2012

УДК 378.147.111.041:004.9

Сомова О.Н.

г. Харьков, Украина

**ОБУЧАЮЩИЕ КОМПЬЮТЕРНЫЕ ПРОГРАММЫ ПО УКРАИНСКОЙ
ЛИТЕРАТУРЫ ДЛЯ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ**

Постановка проблемы и актуальность исследования. Мировой процесс перехода от индустриального к информационному обществу, а также социально-экономические изменения, которые происходят в Украине, требуют существенных изменений во многих сферах деятельности государства. В первую очередь это касается реформирования образования. Стремительное развитие новых компьютерно-информационных технологий и внедрение их в Украине за последние годы наложили существенный отпечаток на развитие личности студентов, на весь процесс обучения и воспитания в высшей школе. Использование в обучающем процессе компьютерной техники выводит на качественно новый уровень процесс подготовки конкурентоспособных специалистов. Но при этом нужен и новый подход к процессу обучения. Поэтому вопрос о формировании медиакомпетентности всех участников обучения особенно актуально.

В настоящее время проходит активная компьютеризация учебных заведений и учебного процесса. В связи с этим становится ощутимой нехватка

компьютерных методических пособий. Следует отметить, что сейчас наблюдается так же нехватка современных учебников в высших учебных заведениях, или полное их отсутствие. Поэтому актуальным становится вопрос разработки и внедрения обучающих компьютерных программ, которые бы позволяли решить проблему нехватки учебников, позволяли бы осуществлять продуктивный учебный процесс и контроль знаний. Так же в связи с переходом высшего образования на Болонскую систему, студентам отводится большое количество часов на самостоятельную работу, а бумажные учебники менее ориентированы на помощь в самостоятельной работе, чем интерактивные пособия. Их преимущества: электронный учебник адаптирован к конкретной теме; сразу указывает на ошибки, которые совершил именно этот конкретный студент; может не позволить перейти к следующей теме, пока предыдущая не усвоена на должном уровне. Электронные пособия имеют обратную связь, реагируют на уровень знаний учащегося («умный учебник»).

Цель статьи – рассмотреть сущность и назначение обучающих программ, раскрыть и проанализировать принципы их создания в Microsoft Excel, возможности, перспективы использования в научном процессе.

Назначение обучающих программ состоит в том, чтобы научить студента самостоятельно изучать незнакомый предмет, а так же научить схватывать суть полученной информации, уметь пользоваться ею.

Следует отметить, что сама программа Microsoft Excel проста в обращении; в наличии на большинстве компьютеров; ее изучают на уроках информатики в школе и в высших учебных заведениях.

Задачи исследования: изучить преимущества внедрения информационных технологий в высшей школе; описать возможности использования обучающих компьютерных программ как при самостоятельной работе студентов, так и на аудиторных занятиях; обосновать выбор операционной среды для составления компьютерных программ; спрогнозировать результаты ее применения.

Основное содержание работы

Обучающая компьютерная программа — это программное средство, предназначенное для решения определенных педагогических задач, имеющее предметное содержание и ориентированное на взаимодействие с обучаемым.

Бурное развитие новейших информационных технологий и внедрение их в Украине за последние годы значительно отразилось как на развитии личности студента, так и на всем учебном процессе в высшей школе. Поэтому вопрос внедрения в учебный процесс обучающих компьютерных программ стоит особенно актуально (В.Г. Кремень [1, 2], В.Ю. Быков [3, 4], Р.С.Гуревич [5-7], В.О. Кудин [8] и др.). Именно благодаря этому сейчас ставится вопрос о формировании информационной культуры и медиакомпетентности современного поколения студентов. Компьютер естественно вписывается в повседневную жизнь высшей школы и является ещё одним эффективным техническим методом, при

помощи которого можно значительно разнообразить учебный процесс, сделав его более продуктивным. Внедрение новейших информационных технологий в высшей школе имеет преимущество перед традиционной системой обучения, а именно: мотивируется учебная деятельность, повышается интерес к учебе; осуществляется индивидуальный подход; каждый студент становится субъектом обучения; за один и тот же промежуток времени объём выполненной работы становится намного больше; облегчается процесс контроля и оценки знаний; развиваются навыки учебной деятельности (планирование, рефлексия, само – и взаимоконтроль) [9].

Традиционный урок (пара) являются адекватной формой и в условиях смены целей и ценностей обучения и в условиях технологической революции в области способов и средств обучения, когда наряду с бумажными учебными пособиями и учебниками стали конкурировать электронные дидактические средства обучения (мультимедийные учебники, интерактивные обучающие тренажеры, электронные энциклопедии – в частности Википедия). Современный мультимедийный урок строится по той же схеме, что и традиционный: актуализация знаний, объяснение нового материала, закрепление и контроль. Кроме того, используются те же методы: пояснительно-иллюстративный, репродуктивный, частично-поисковый и др.

В настоящее время развиваются следующие направления информационных технологий: универсальные информационные технологии (текстовые редакторы, графические пакеты, системы управления базами данных, процессоры электронных таблиц, системы моделирования, экспертные системы и т.п.); компьютерные обучающие и контролирующие программы, компьютерные учебники; мультимедийные программные продукты; компьютерные средства коммуникаций.

Последовательная и методически грамотная работа по созданию условий для внедрения в учебные заведения информационно-коммуникационных технологий приведет к тому, что в высшей школе будет создано информационно-коммуникационное обеспечение учебного процесса, что, в свою очередь, позволяет ожидать: создание позитивной внутренней и внешней мотивации всех участников учебного процесса; повышения педагогического уровня преподавателя; повышения культуры учебного и педагогического труда; повышения информационной плотности и эмоциональности проводимых занятий, интенсификация учебного процесса; эффективность обработки информации на занятиях; воспитания, развития и социализации личности студентов.

Кроме того, следует учитывать, что болонская система требует большую часть времени отводить на самостоятельную работу студентов. И если теоретический курс любого предмета является более доступным для самостоятельного изучения, то самостоятельное изучение практических вопросов может вызвать некоторые трудности. Это, в первую очередь, связано с тем, что «под рукой» нет опытного специалиста, который посоветовал бы, какой следует вы-

брать путь для скорейшего решения той или иной проблемы, возникающей при решении конкретной задачи, а студент зачастую не всегда может адекватно оценивать возможности выбранного метода. Поэтому разработка обучающих программ, особенно для студентов заочной формы обучения, является весьма актуальной.

При этом весьма остро встал вопрос выбора операционной среды для составления компьютерных программ. Выбор остановился на электронных таблицах Microsoft Excel и этот выбор объясняется следующими факторами:

1) Электронные таблицы Microsoft Excel входят в пакет прикладных программ Microsoft Office и установлены практически на всех компьютерах.

2) Изучение основ работы с электронными таблицами Microsoft Excel настоящее время проходят во всех учебных заведениях – начиная со школы и заканчивая средними и высшими учебными заведениями, поэтому можно надеяться на более-менее тесное знакомство большинства пользователей с разрабатываемыми программами.

3) Электронные таблицы Microsoft Excel достаточно просты в использовании и при достаточно профессионально написанной программе, не должны вызывать трудностей в работе для пользователей с невысоким уровнем подготовки.

4) Электронные таблицы Microsoft Excel достаточно легко и просто подключать для совместной работы, что значительно расширяет диапазон их применения.

При этом следует помнить, что особенности электронных таблиц Microsoft Excel таковы, что компьютерные программы, написанные при их помощи, могут быть несколько более громоздкими, чем такие же программы, написанные на компьютерных языках высокого уровня. Кроме того, отсутствие операторов цикла в электронных таблицах несколько затрудняют создание динамических (движущихся) картинок при выводе графического материала, хотя, в принципе, и это возможно. Однако это лишь незначительно (практически, незаметно «на глаз») скажется на быстродействии программы, а вышеперечисленные достоинства с лихвой перекрывают указанные недостатки [10].

Компьютерная программа для ознакомления студентов с направлениями и течениями украинской литературы состоит из двух частей: во-первых, теоретическая (рисунок 1); во-вторых, контрольно-зачетное занятие (рисунок 2).

Теоретическая часть представляет собой изложение информации, которая дополнена иллюстративным материалом, что способствует лучшему запоминанию.

После того, как студент изучит теоретическую часть, компьютер задаст вопрос: «Готовы ли Вы пройти контрольно-зачетное занятие?» (рисунок 2).

<u>Бароко</u>	
<p>Напрямок у мистецтві та літературі XVII—XVIII ст., який прийшов на зміну Відродженню, але не був його запереченням. Бароко синтезувало мистецтво готики й ренесансу.</p>	
<p>Визначальні риси Бароко:</p>	
<ul style="list-style-type: none">- посилення ролі церкви і держави, поєднання релігійних і світських мотивів, образів;- мінливість, поліфонічність, ускладнена форма;- тяжіння до різких контрастів, складної метафоричності, алегоризму;- прагнення вразити читача пишним, барвистим стилем, риторичним оздобленням твору;- трагічна напруженість і трагічне світосприймання;- настрої песимізму, скепсису, розчарування.	
<p>Українське бароко виникло у першій чверті XVII ст. і розвивалося протягом двох віків в усіх жанрах тодішньої літератури, зокрема в проповідях І. Галятовського, А. Радивиловського, в поезії Л. Барановича, І. Величковського, Г. Сковороди та інших. Найвідомішим жанром барокової поезії була духовна пісня, але й світська поезія також мала різнома-</p>	

Рисунок 1 – Теоретическая часть программы

Українське бароко виникло у першій чверті XVII ст. і розвивалося протягом двох віків в усіх жанрах тодішньої літератури, зокрема в проповідях І. Галятовського, А. Радивиловського, в поезії Л. Барановича, І. Величковського, Г. Сковороди та інших. Найвідомішим жанром барокової поезії була духовна пісня, але й світська поезія також мала різноманітні жанрові форми: філософська й еротична лірика, панегірик та епіграма, пейзажні та емблематичні вірші тощо. Серед найоригінальніших творів українського бароко виділяють «віршові іграшки»: акrostих (коли початкові літери кожного рядка утворювали ім'я автора) і мізостих (коли потрібні слова склалися з літер, що знаходилися посередині вірша), кабалістичні вірші (числове значення слів'янської абетки давало можливість підрахувати рік написання твору), фігурні вірші (друкувались у формі серця, хреста, яйця тощо), «раки літеральні» І. Величковського — вірші, рядки яких можна читати однаково як справа наліво, так і зліва направо тощо.

Увага! Якщо Ви готові до виконання контрольних завдань, введіть у клітинку, виділену блакитним кольором, цифру "1". Якщо Ви не готові - поверніться на почаюок розділу.

Рисунок 2 – Запрос о готовности проводить тест

Контрольно-зачетное занятие	
Студент: Иванов П.С.	
Вопрос № 1	
Бароко – це напрям у мистецтві та літературі, який прийшов н на зміну...	
...Класицизму	☒
...Неоромантизму	☐
...Реалізму	☐
...Ренесансу	☐
Вопрос № 2	
Риси, які характерні для Бароко, перераховані у рядку:	
Простота викладу; передання меланхолічних настроїв ліричних героїв; прагнення вразити читача барвистим	☐

Увага! Оберіть правильну відповідь, поставивши цифру "1" біля обранного варіанта

Рисунок 3 – Контрольно-зачётное занятие

Если изъявлена готовность, необходимо ввести в ячейку, выделенную голубым цветом, ввести код доступа – цифру 1. При положительном ответе на

экран выводится первый вопрос теста. При этом вся теоретическая часть, изложенная на предыдущей странице, исчезает. В случае, если учащийся захочет посмотреть правильный ответ, который находится в теоретической части, то он не сможет этого сделать, так как текст исчез. Попытка вернуться к тексту теоретической части путем введения в выделенную ячейку нулевого значения, вернет теоретическую часть на экран, но, при этом, закроется доступ к вопросу контрольного занятия. После того, как будет найден правильный ответ в информационной части, и в специальную ячейку введется цифра 1, вновь появится вопрос, но уже другой. Таким образом, попытки списывания будут бесполезны. При этом, косвенным образом все равно достигается требуемый педагогический эффект: в любом случае, студент изучит необходимый материал. Если испытуемый, в отведенное преподавателем время, не успевает получить положительную оценку (хотя бы 3 балла), тестирование прерывается, и студент направляется в соответствующий теоретический раздел.

При потребности, можно ввести в программу контрольно-зачетного занятия таймер, и тогда можно будет оценивать прочность полученных знаний не только по количеству сделанных попыток и правильных ответов, но и по времени.

Выводы и перспектива исследования. В ходе выполнения работы, были изучены преимущества внедрения информационно-коммуникационных технологий в высшей школе. Были изучены возможности использования обучающих компьютерных программ как при самостоятельной, так и аудиторной работе студентов; обоснован выбор операционной среды для создания компьютерных программ.

В настоящее время идет глобальная компьютеризация и информатизация образования в целом, и, в частности, высшей школы. В связи с этим, широкое распространение получили обучающие компьютерные программы. К сожалению, обучающие компьютерные программы, направленные на изучение гуманитарных дисциплин, практически отсутствуют. Разработана компьютерная программа, обучающая студентов одному из разделов украинской литературы, касающегося изучения течений в ней. Организационно программа состоит из двух частей: теоретической и контрольно-зачетного занятия.

В разработанной программе, предусмотрены мероприятия, препятствующие списыванию, подглядыванию и угадыванию правильных ответов. Независимо от того, как студент попробует ответить на поставленные вопросы (честно, уча теорию или получив вопрос, возвращается в теоретическую часть, а оттуда – опять в контрольно-зачетной работе) он все равно, получит и усвоит определенные знания.

Список литературы: 1. *Кремень В. Г.* Вища освіта в соціокультурних змінах сучасності / В. Г. Кремень // Вища освіта України. – 2007. – №3. – С. 9–13.
2. *Кремень В. Г.* Модернізація системи освіти як важливий чинник

інноваційного розвитку держави / В. Г. Кремень // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр. / за ред. Л. Л. Товажнянського та О. Г. Романовського; Мін-во освіти та науки України, нац. техн. Ун-т «Харків. політех. Ін.-т». – 2003. – Вип. 1 (5). – С. 3–9. 3. Биков В. Ю. Теоретико-методологічні засади моделювання навчального середовища сучасних педагогічних систем / В. Ю. Биков, Ю. О. Жук // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр. / за ред. Л. Л. Товажнянського та О. Г. Романовського; Мін-во освіти та науки України, нац. техн. Ун-т «Харків. політех. Ін.-т». – 2003. – Вип. 1 (5). – С. 64–77. 4. Биков В. Ю. Відкритаосвітатавідкритенавчальне середовище / В. Ю. Биков // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008. – №2. – С. 59–79. 5. Гуревич Р. С. Нові інформаційні технології в підготовці сучасного фахівця / Р. С. Гуревич, А. М. Коломієць, Д. І. Коломієць // Кримські педагогічні читання: матеріали міжнародної наук. конф. (Харків, 12 – 17 вересня 2001 року) / М-во освіти та науки України, НАН України, Харк. держ. Техн. ун-т / за ред. С. О. Сисоєвої і О. Г. Романовського. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2001. – С. 149–152. 6. Гуревич Р. С. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі і науковій діяльності: навч. посіб. [для студ. пед. ВНЗ і слухачів ін-тів післядиплом. освіти] / Р. С. Гуревич. – К. : Освіта України, 2006. – 396 с. 7. Гуревич Р. С. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх вчителів у галузі інформаційно-комунікаційних технологій / Р. С. Гуревич // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008. – №2. – С. 92–98. 8. Кудін В. О. Засоби масової інформації та професійна освіта: філософсько-педагогічний аспект дослідження / В. О. Кудін. – Харків: НТУ «ХПІ», 2002. – 207 с. 9. Кузьмина М. В. Медиакомпетентность педагога как фактор формирования медиакультуры учащегося – Режим доступа к статье: <http://ito.edu.ru/2008/MariyEl/V/V-0-15.html>. – «ИТО-Марий Эл–2008» - Кузьмина М. В. Медиакомпетентность педагога как фактор формирования медиакультуры учащегося. 10. Васильева Л. И. Использование компьютерных технологий в самостоятельной работе студентов / Л. И. Васильева, А. А. Журавский // Проблемы инженерно-педагогического образования. Сборник научных трудов – УИПА, Харьков – 2012. Выпуск №34–35. – С. 111–119.

Bibliography (transliterated): 1. Kremen' V. G. Viwa osvita v sociokul'turnih zminah suchasnosti / V. G. Kremen' // Viwa osvita Ukraïni. – 2007. – №3. – С. 9–13. 2. Kremen' V. G. Modernizacija sistemi osviti jak vazhlivij chinnik innovacijnogo rozvitku derzhavi / V. G. Kremen' // Problemi ta perspektivi formuvannja nacional'noi gumanitarno-tehnicnoi eliti: zb. nauk. pr. / za red. L. L. Tovazhnjans'kogo ta O. G. Romanovs'kogo; Min-vo osviti ta nauki Ukraïni, nac. tehn. Un-t «Harkiv. politeh. In.-t». – 2003. – Vip. 1 (5). – S. 3–9. 3. Bikov V. Ju. Teoretiko-metodologichni zasadi modeljuvannja navchal'nogo seredoviwa suchasnih pedagogichnih sistem / V. Ju. Bikov, Ju. O. Zhuk // Problemi ta perspektivi formuvannja nacional'noi gumanitarno-

tehnichnoi eliti: zb. nauk. pr. / za red.. L. L. Tovazhnjans'kogo ta O. G. Romanovs'kogo; Min-vo osviti ta nauki Ukraïni, nac. tehn. Un-t «Harkiv. politeh. In.-t». – 2003. – Vip. 1 (5). – S. 64–77. 4. Bikov V. Ju. Vidkritaosvitavidkriterenavchal'ne seredoviwe / V. Ju. Bikov // Teorija i praktika upravlinnja social'nimi sistemami. – 2008. – №2. – S. 59–79. 5. Gurevich R. S. Novi informacijni tehnologii v pidgotovci suchasnogofahivecja / R. S. Gurevich, A. M. Kolomic', D. I. Kolomic' // Krims'ki pedagogichni chitan-nja: materiali mizhnarodnoi nauk. konf. (Harkiv, 12 – 17 veresnja 2001 roku) / M-vo osviti ta nauki Ukraïni, NAN Ukraïni, Hark. derzh. Tehn. un-t / za red. S. O. Sisoivoi i O. G. Romanovs'kogo. – Harkiv: NTU «HPI». – 2001. – S. 149–152. 6. Gurevich R. S. Informacijno-komunikacijni tehnologii v navchal'nomu procesi i naukovij dijal'nosti: navch. posib. [dlja stud. ped. VNZ i sluhachiv in-tiv pisljadiplom. osviti] / R. S. Gurevich. – K. : Osvita Ukraïni, 2006. – 396 s. 7. Gurevich R. S. Formuvannja gotovnosti do profesijnoi dijal'nosti majbutnih vchiteliv u galuzi informacijno-komunikacijnih tehnologij / R. S. Gurevich // Teorija i praktika upravlinnja social'nimi sistemami. – 2008. – №2. – S. 92–98. 8. Kudin V. O. Zasobi masovoï informacii ta profesijna osvita: filosofs'ko-pedagogichnij aspekt doslidzhennja / V. O. Kudin. – Harkiv: NTU «HPI», 2002. – 207 s. 9. Kuz'mina M. V. Mediakompetentnost' pedagoga kak faktor formirovanija mediakul'tury uchawegosja – Rezhim dostupa k stat'e: <http://ito.edu.ru/2008/MariyEl/V/V-0-15.html>. – «ITO-Marij Jel–2008» - Kuz'mina M. V. Mediakompetentnost' pedagoga kak faktor formirovanija mediakul'tury uchawegosja. 10. Vasil'eva L. I. Ispol'zovanie komp'juternyh tehnologij v samostojatel'noj rabote studentov / L. I. Vasil'eva, A. A. Zhuravskij // Problemy inzhenerno-pedagogicheskogo obrazovanija. Sbornik nauchnyh trudov – UIPA, Har'kov – 2012. Vypusk №34–35. – S. 111–119.

Сомова О.Н.

ОБУЧАЮЩИЕ КОМПЬЮТЕРНЫЕ ПРОГРАММЫ ПО УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ДЛЯ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ

Статья посвящена принципам разработки обучающих программ по украинской литературе. Автор рассматривает проблему недостачи методических пособий для самостоятельной работы, особенно тех, что работают в интерактивном режиме испособ ликвидации этого пробела – разработку в НТУ «ХПИ» обучающих компьютерных программ, целью которых является интерактивное обучение студентов не только техническим, но и гуманитарным дисциплинам.

Сомова О.М.

НАВЧАЛЬНІ КОМП'ЮТЕРНІ ПРОГРАМИ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУ- РИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ВНЗ

Стаття присвячена принципам розробки навчальних програм з української літератури. Автор розглядає питання браку методичних посібників для самостійної роботи, особливо тих, що працюють в інтерактивному режимі і спосіб ліквідації цієї прогалини – розробку в НТУ «ХПИ» навчальних

комп'ютерних програм, метою яких є інтерактивне навчання студентів не лише технічним, але й гуманітарним дисциплінам.

Somova O.N.

**COMPUTER TRAINING PROGRAMME FOR UKRAINIAN LITERATURE
FOR THE PREPARATION OF UNIVERSITY STUDENTS**

The article is devoted to the principles of the development of training programs for Ukrainian literature. The author considers the problem of shortage of teaching aids for the autonomy of work, especially those that work in an interactive mode and a way to fill it - development in NTU "HPI" educational computer programs, which aim to interactive teaching students not only on the technical, but also humanities.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2012

УДК 378

*М.Н.Дубовец, И.И.Литвиненко,
М.А.Подустов, А.А.Литвиненко
г. Харьков, Украина*

**РЕЗУЛЬТАТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДА ПРОЕКТОВ В
ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ «ТЕХНОЛОГИЧЕ-
СКИЕ ИЗМЕРЕНИЯ И ПРИБОРЫ»**

Постановка проблемы. В настоящее время дисциплина «Технологические измерения и приборы отрасли» читается в соответствии с традиционной методикой, когда лекционный материал в значительной мере повторяет содержание соответствующих тем классических учебников. Естественно, что указанный материал включает также новые разработки отечественных и зарубежных фирм и отдельных авторов, анализ достоинств и недостатков различных средств измерения с указанием возможных путей их устранения. Однако все указанные дополнения не исключают сути подхода к процессу обучения: студентам в процессе лекции сообщается учебный материал, они его активно конспектируют, усваивают, повторяют, запоминают и с различным успехом используют на практике, демонстрируя определенный уровень знаний и умений.

Сказанное подтверждается многочисленными экспериментальными исследованиями психологов и преподавателей, определяющих взаимосвязь правильности решения задач по различным техническим дисциплинам с возможностью студентов объяснить выполняемые действия – операции алгоритма решения задачи. Оказалось, что большинство студентов не могут обосновать

правильность правильно выполненных операций и тем более ответить на вопрос о возможности решения задачи другим способом. При этом студенты во многих случаях не могут объяснить, на основе каких рассуждений и обоснований они выполняли ту или иную операцию, ссылаясь часто на то, что подобные задачи решались на практических занятиях или их решения приведены в учебниках, то есть действовали «по образцу». Это лишний раз подтверждает, что при существующем подходе к обучению студентов «школа памяти» превалирует над «школой мышления».

При таком подходе студенты, во-первых, являются на лекции в лучшем случае активными слушателями и отображателями информации, во-вторых, непрерывное конспектирование, являясь механической работой, отвлекает их от мыслительной деятельности, так как она направлена не на осмысление получаемой информации, а на отображение ее в максимальном объеме в конспекте. Но, главное, студенты практически исключаются из мыслительного процесса, не могут в процессе лекции мыслить совместно с преподавателем, предвосхищать содержание его мышления.

Анализ исследований по данной тематике.

Анализ различных организационных форм обучения, их достоинств и недостатков показал, что мыслительная деятельность студентов эффективно включается в учебную деятельность при выполнении курсовых проектов и работ. Более того в процессе курсового проектирования студенты, повторяя ранее полученные теоретические и практические знания, вынуждены расширять и углублять их с целью решения вопросов и задач, заданных темой проекта. Практический опыт показывает, что по дисциплинам, при изучении которых выполняется курсовой проект или курсовая работа, более высокие экзаменационные оценки и более емкие и убедительные ответы студентов на дополнительные вопросы. Данное явление объясняется тем, что:

- студенты, решая вопросы и задачи курсовых проектов (работ), не только повторили и закрепили учебный материал, но и использовали его в практических целях;

- практическое использование теоретического материала обязательно приводит к его систематизации, формированию блоков знаний для выполнения конкретной деятельности;

- студент вынужден в основном самостоятельно анализировать возможные варианты проектных решений и осуществлять выбор наиболее рационального из них.

Таким образом, процесс курсового проектирования «вынуждает» студента формировать достаточную базу знаний, уметь использовать полученные знания для решения практических задач; принимать самостоятельно решения в границах задания курсового проекта (работы).

Целью статьи является изложение результатов внедрения инновационной методики преподавания дисциплины «Технологические измерения и приборы»

Изложение основного материала. На основе приведенной выше информации было предположено, что качество результатов лекционных занятий может быть существенно повышено, если в процессе лекции создать для студентов условия проектирования познаваемых объектов дисциплины, обеспечив при этом достаточную подготовленность студентов для решения задач лекционного занятия и обязательность их включения в познавательный процесс.

В учебной и специальной литературе достаточно часто приводится информация, что время, затрачиваемое на общее представление об изучаемом объекте, существенно улучшаются, если информация представляется укрупненными блоками, а излагаемый материал базируется на изученных ранее «обобщенных» знаниях, которые используются при изучении аналогичных объектов, или объектов имеющих некоторые аналогичные элементы, выполняющие аналогичные операции.

В связи с этим при разработке проективной методики возникли два вопроса:

- что общего у всех средств измерения, независимо от их назначения (измерение конкретной величины или параметра) и выполняемых функций с позиций конструктивной общности указанных средств;

- что общего у средств измерения с позиций теоретического осмысления их конструкции (теоретической базы их конструктивного решения).

Даже поверхностный анализ конструкций средств измерения позволяет установить, что все они (в большей или меньшей степени) содержат:

- 1) первичный преобразователь (датчик, чувствительный элемент);
- 2) преобразователь (если он необходим) выходного сигнала чувствительного элемента в требуемый (чаще всего нормированный) сигнал;
- 3) измерительный блок, обеспечивающий необходимое преобразование поступающего на его вход сигнала в результат измерения;
- 4) кинематические узлы, обеспечивающие возможность механической связи между отдельными элементами средства измерения;
- 5) коммутационные линии, обеспечивающие возможность электрической или пневматической связи между элементами
- 6) блоки сигнализации и регулирования и т.д.
- 7) выходные (выходной) преобразователи, обеспечивающие при необходимости передачу (без искажения) измерительной информации на заданное расстояние.

Вследствие этого можно на первом этапе изучения дисциплины представить студентами «максимально сложное» (по числу входящих в него эле-

ментов) средство измерения (измеряющего величину или параметр «X») и объяснить им назначение и функции каждого элемента в отдельности и средства измерения в целом. При этом следует обратить внимание студентов на факт полной или частичной конструктивной аналогии всех средств измерения этому «максимально сложному» средству.

Далее следует показать (доказать) студентами на простом (и понятном для всех), примере, что каждое средство измерения основано на конкретном методе- конкретном законе, который средство измерения конструктивно реализует. Более того, следует подчеркнуть, что реализуемый закон однозначно определяет конструктивное решение чувствительного элемента средства измерения.

Таким образом, на первом этапе изучения дисциплины «Технологические измерения и приборы» могут быть выделены и доказательно представлены студентами две общности всех средств измерения, первая из которых является конструктивной общностью, вторая общностью теоретической, определяющие (и конкретизирующие) в совокупности назначение и область использования любого средства измерения.

Особо следует выделить чувствительный элемент средства измерения и показать, что именно он является «основным» элементом средства измерения, так как данный элемент является источником информации о значении и изменении значения контролируемой физической величины (или технологического параметра). Кроме того, чувствительный элемент конструктивно реализует закон или закономерность, лежащую в основе метода измерения, и вырабатывает выходной сигнал, пропорциональный числовому значению измеряемой величины (или параметра). Другие же элементы средства измерения выполняют функции, задаваемые его разработчиками – эти элементы «встраиваемые» в корпус средства измерения с целью максимально расширить его функциональные возможности. Следует особо выделить, что практически все элементы средства измерения, кроме чувствительного элемента являются серийно выпускаемыми блоками, которые не разрабатывают, а используют, «подгоняя» иногда их размеры под габариты корпуса средства измерения или под заданные компоновочные размеры других элементов.

С учетом сказанного преподаватель может в процессе лекции использовать метод проектирования изучаемого средства измерения и формулировать ее цель как разработку данного средства. Первоначально вся информация, лекционного занятия представляется в виде вопросов и ответов и обязательно фиксируется студентами в конспекте (в данном случае преподаватель, задавая вопросы, может и отвечать на них, если студенты не дают правильного ответа).

Например, преподаватель формулирует цель лекционного занятия: разработать уровнемер жидких сред с функциями автоматического контроля и сигнализации.

Вопрос 1. Что является основой конструкции и первым элементом средства измерения?

Ответ могут дать студенты (если нет – преподаватель) – чувствительный элемент средства измерения.

Вопрос 2. Что является базой для выбора чувствительного элемента средства измерения (в данном случае уровнемера жидких сред)?

Ответ студентов (преподавателя) – закон, описывающий взаимосвязь уровня жидкости с другими величинами или параметрами, поддающимися измерению.

Вопрос 3. Какой физический закон может быть использован для разработки чувствительного элемента уровнемера жидких сред?

Ответ преподавателя (студентов) – закон Архимеда, формула которого имеет вид

$$P_A = V\rho g = HS\rho g, (1)$$

где P_A – выталкивающая сила, действующая на поплавок;

V – объем части поплавка, погруженной в контролируемую жидкую среду;

H – глубина погружения поплавка в контролируемую жидкую среду;

S – площадь поперечного сечения поплавка;

ρ – плотность контролируемой среды;

g – ускорение свободного падения.

Вопрос 4. Как доказать возможность использования закона Архимеда для разработки на его основе уровнемера жидких сред?

Ответ преподавателя (студентов). Формула (1) может быть преобразована к виду

$$H = P_A / S\rho g = const, (2)$$

Из формулы 2 следует, что при постоянном значении произведения $S\rho g$ выталкивающая сила, действующая на поплавок пропорциональна глубине погружения поплавка в контролируемую жидкую среду.

Вопрос 5. Что необходимо использовать для измерения выталкивающей силы действующей на поплавок при изменении уровня жидкой среды?

Ответ преподавателя (студентов) – для этого следует использовать преобразователь, который, измеряя силу воздействия среды на поплавки, вырабатывает унифицированный выходной сигнал, пропорциональный данному воздействию.

Вопрос 6. Каким образом унифицированный сигнал преобразователя, пропорциональный значению выталкивающей силы, действующей на поплавки, можно преобразовать в результат измерения?

Ответ преподавателя (студентов) – для этого необходимо, используя электрическую линию связи, соединить выход преобразователя с входом измерительного прибора, шкала которого проградуирована в единицах измерения уровня жидкой среды.

Вопрос 7. Как можно одновременно с измерением обеспечить сигнализацию предельного уровня жидкой среды в объекте?

Ответ преподавателя (студентов) – для этого необходимо встроить в корпус средства измерения блок сигнализации.

Практика показывает, что затраты времени на вышеприведенный вопросно-ответный диалог находятся в пределах 15-120 минут (с учетом ответов на вопросы студентов). Поэтому преподаватель может предложить студентам вторую задачу - разработать средство измерения другой физической величины, например давления на заданной глубине погружения в жидкую среду, но с расширенными функциональными возможностями. При решении второго задания обязательно должны (с целью повторения и закрепления изученной информации) задаваться все вопросы первой задачи, но добавлены новые вопросы, ответы на которые требуют использования в средстве измерения новых функциональных блоков.

Усвоив (и имея конспект решения первой задачи) студенты безошибочно отвечают на большинство вопросов второй задачи, основное затруднение имело место при выборе закона (закон Паскаля $P = H\rho g$), на основе которого должен разрабатываться чувствительный элемент средства измерения давления.

В соответствии с третьим заданием студенты должны были разработать средство измерения уровня жидкой среды с максимальным числом выполняемых функций, но основанное на законе, который использовался при разработке средства измерения давления (закон Паскаля). Студенты практически на все вопросы дали правильные ответы, доказали возможность использования закона Паскаля для измерения уровня жидких сред, выбрали и «установили» в соответствии с условиями задания необходимые функциональные блоки.

Следовательно, проективный подход, выделяя две общности, первая из которых представлена обобщенной структурой «максимально сложной» по элементному составу функциональных блоков, применяемых в разнообразном сочетании в различных средствах измерения, вторая – обязательное базирова-

ние конструкции чувствительного элемента средства измерения на одном из физических законов, дает возможность студенту осознанно спроектировать структурную схему любого средства измерения.

Кроме того, указанные общности позволяют сформировать в сознании студентов базовую основу для изучения средств измерения и максимально привлекать студентов в процессе лекции к педагогическому взаимодействию.

В данном случае процесс изучения конкретного средства измерения осуществляется в соответствии с дедуктивным методом (от общего к частному) и в соответствии с программой, состоящей из вопросов, ответов и дискуссий при решении конкретной задачи.

При этом цель лекционного занятия формулируется не как изучение конкретного средства измерения, а как проектирование (совместное проектирование) преподавателем и студентами средства измерения, а в лучшем случае студентами и преподавателем.

При указанном подходе уже после нескольких лекций студенты самостоятельно разрабатывают изучаемое средство измерения, сопоставляя разработанную самостоятельно схему с принципиальной схемой, приведенной в учебнике. Указанное сопоставление необходимо и должно осуществляться также с конструктивным оформлением серийно выпускаемых средств измерения, так как лекционные занятия не имеют возможности продемонстрировать их конструктивные особенности (механические узлы, клеммы, соединительные устройства, элементы монтажа отдельных блоков, линии связи).

Это необходимо также потому, что студенты, зная все элементы средства измерения, спроектированного ими на лекции с участием преподавателя (или даже самостоятельно), проявляют живой интерес к поиску указанных элементов в корпусе прибора, к их расположению, к механическим и коммутационным связям между отдельными элементами в натуральном исполнении.

В данном случае студенты, во-первых, убеждаются в правильности своих действий в процессе проектирования средства измерения и, во-вторых, знакомятся с элементным составом конкретного средства измерения в промышленном исполнении.

Выводы

1. При преподавании дисциплины «Технологические изменения и приборы» для повышения качества результата лекционного занятия, активизации мыслительной деятельности студентов и максимального вовлечения их в процесс познания изучаемого объекта рационально использовать проективный подход к изучаемому средству измерения.

2. Для успешного использования проективного подхода необходимо выделить в конструкциях средств измерения конструктивные и теоретические - методические общности, ознакомить студентов на первом этапе обучения с

указаними общностями и использовать их в процессе разработки всех изучаемых средств измерения.

3. Цель каждой лекции должна формулироваться не как изучение известной уже конструкции средства измерения, а как разработка средства измерения конкретного параметра, основанного на конструктивной и теоретической общности средств измерения, но с учетом требований задания на его разработку-проектирование.

4. Использование проективного подхода эффективно включает студентов в учебный процесс, существенно повышает восприятие и понимание учебной информации, позволяет до 25% времени, отведенного на его проведение, проводить в дискуссионном режиме и реализовывать предложения студентов по разработке средства измерения.

5. При освоении студентами сути проективного подхода появляется возможность решения в процессе разработки конкретного средства измерения творческих задач, с привлечением студентов и к формулированию идей, и к их реализации.

Список литературы: 1. Морозов А.В., Чернилевский Д.В. Креативная педагогика и психология. – М.: Академический проект, 2004. – 560 с. 2. Технология подготовки, организации, проведения оценки и повышения качества учебного процесса: учеб. пособ. / А.Н.Дубовец, Б.Г.Лях, И.И.Литвиненко, В.И.Квашин. – Харьков: ХГПИ, 1998. – 175 с. 3. Основы творческо-конструкторской деятельности: учебник для студентов ВУЗов. – М.: Издательский центр "Академия", 2004. – 256 с. 4. Кулаков М.В. Технологические измерения и приборы. – М.: Высшая школа, 1989. – 456 с.

Bibliography (transliterated): 1. Morozov A.V., Chernilevskij D.V. Kreativnaja pedagogika i psihologija. – M.: Akademicheskij proekt, 2004. – 560 s. 2. Tehnologija podgotovki, organizacii, provedenija ocenki i povyshenija kachestva uchebnogo processa: ucheb. po-sob. / A.N.Dubovec, B.G.Ljah, I.I.Litvinenko, V.I.Kvashin. – Har'kov: HGPI, 1998. – 175 s. 3. Osnovy tvorchesko-konstruktorskoj dejatel'nosti: uchebnik dlja studentov VUZov. – M.: Izdatel'skij centr "Akademija", 2004. – 256 s. 4. Kulakov M.V. Tehnologicheskie izmerenija i pribory. – M.: Vysshaja shkola, 1989. – 456 s.

О.М. Дубовець, І.І. Литвиненко,
М.О. Подустов, О.О. Литвиненко

РЕЗУЛЬТАТИ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ "ТЕХНОЛОГІЧНІ ВИМІ- РЮВАННЯ І ПРИЛАДИ"

Розглянуто та проаналізовано проективний підхід до вивчення засобів вимірювання. Мета лекції повинна формулюватися як розробка засобів вимірювання конкретного параметра, заснованого на конструктивній і теоретич-

ної спільності засобів вимірювання. Використання такого підходу ефективно включає студентів у навчальний процес.

А.Н. Дубовец, И.И. Литвиненко, М.А. Подустов, А.А. Литвиненко
**РЕЗУЛЬТАТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДА ПРОЕКТОВ В
ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ "ТЕХНОЛОГИЧЕ-
СКИЕ ИЗМЕРЕНИЯ И ПРИБОРЫ"**

Рассмотрен и проанализирован проективный подход к изучению средств измерения. Цель лекции должна формулироваться как разработка средств измерения конкретного параметра, основанного на конструктивной теоретической общности средств измерения. Использование такого подхода эффективно включает студентов в учебный процесс.

A.N. Dubovets, I.I. Lytvynenko, M.A. Podustov, A.A. Lytvynenko
**RESULTS OF PROJECTIVE TECHNIQUES
IN THE PROCESS OF TEACHING DISCIPLINES "PROCESS
MEASUREMENT AND THE DEVICE"**

Reviewed and analyzed the projective approach to the study of measurement. The purpose of the lecture should be formulated as the design of the measurement of a specific parameter, based on the structural and theoretical generality instrumentation. This approach effectively involves students in the learning process.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2012

УДК 378:004

*Шахіна І.Ю.,
м. Вінниця, Україна*

ДО ПИТАННЯ ПРО МУЛЬТИМЕДІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Постановка проблеми. У дидактичній і методичній літературі, присвяченій використанню інформаційних технологій навчання, до цих пір немає єдиних точок зору на розуміння і використання вживаних ключових термінологічних понять. Одні автори розуміють під інформаційними технологіями навчання всі технології, що використовують у процесі навчання спеціальні технічні інформаційні засоби (комп'ютер, відео, аудіо, кіно, телекомунікаційні мережі). Інші закликають використовувати термін «комп'ютерні технології навчання», треті віддають перевагу поняттю «інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) навчання». Наведемо типові приклади.

Автор відомого навчального посібника [7], присвяченого сучасним освітнім технологіям, Г.К. Селевко пише: «Коли комп'ютери почали широко використовуватися в освіті, з'явився термін «нова інформаційна технологія навчання». В загальному, будь-яка педагогічна технологія – це інформаційна технологія, оскільки основу технологічного процесу навчання складає інформація та її рух (перетворення). На наш погляд, найбільш вдалим терміном для технологій навчання, що використовують комп'ютер, є комп'ютерна технологія» [7, с. 114].

Іншої точки зору дотримується відомий науковець І.Г. Захарова, автор навчального посібника для вищих педагогічних навчальних закладів «Інформаційні технології в освіті», яка визначає інформаційну технологію і як «сукупність знань про способи і засоби роботи з інформаційними ресурсами», і як «спосіб і засоби збору, обробки і передачі інформації для отримання нових відомостей про об'єкт, що вивчається». Вона вважає: «У сучасному розумінні інформаційна технологія навчання (ІТН) – це педагогічна технологія, що використовує спеціальні способи, програмні і технічні засоби (кіно-, аудіо- і відео-засоби, комп'ютери, телекомунікаційні мережі) для роботи з інформацією.

Таким чином, ІТН слід розуміти як додаток інформаційних технологій для створення нових можливостей передачі знань (діяльності педагога), сприйняття знань (діяльності учня), оцінки якості навчання і, безумовно, все-стороннього розвитку особистості в ході навчально-виховного процесу.

Поняття комп'ютерна технологія навчання (КТН) з урахуванням широких можливостей сучасних обчислювальних засобів і комп'ютерних мереж часто використовується в тому ж розумінні, що й ІТН. Але застосування аббревіатури КТН замість ІТН досить суперечливе. Вони пов'язані з тим, що інформаційні технології можуть використовувати комп'ютер як один із можливих засобів, не виключаючи при цьому застосування аудіо- й відеоапаратури, проекторів й інших технічних засобів навчання. Крім того, розуміння ролі комп'ютера як обчислювальної машини ... стало анахронізмом. Тому сам термін «комп'ютерна (буквально – обчислювальна) технологія» виглядає невдалим» [3, с. 22-23].

Звичайно, можна відразу заперечити: навряд чи нині хтось розуміє комп'ютер як обчислювальну машину. Прогрес у розвитку комп'ютерної техніки полягає саме в розширенні функцій і сфер його застосування. Завдяки цьому прогресу теоретики і практики освіти все більше говорять про використання в навчанні комп'ютерних телекомунікацій як технологічної основи дистанційного навчання. Комп'ютерні мережі надають можливість оперативної передачі на будь-які відстані інформації будь-якого об'єму і будь-якого вигляду; організації зворотного зв'язку (в діаді учитель-учень); діалогу з будь-яким партнером і т.д. Недивно, що багато фахівців, які займаються

дистанційним навчанням, вбачають основну функцію нових технологій в їх комунікаційних можливостях і тому вважають за краще використовувати термін «інформаційно-комунікаційні технології навчання».

Ще більш звичним явищем стає використання в теорії і практиці навчання (зокрема, навчання математиці) таких понять, як «мультимедіа», «мультимедійні технології», «мультимедійне середовище». Комп'ютерні системи з інтерактивною підтримкою аудіо- і відеозаписів й інтерактивні засоби, що дозволяють працювати з текстом, статичними і динамічними зображеннями, відеофільмами, мовним і звуковим супроводом, привнесли в навчання нові комплексні способи представлення, структурування, зберігання, передачі й обробки навчальної інформації.

Тому, для більшості авторів, з погляду організації середовища навчання, ці перераховані мультимедійні поняття є синонімами. Деякі фахівці стверджують, що взагалі немає сенсу перекладати ці терміни нормальною мовою [8, с. 416]. Автор відомої монографії про мультимедіа І.Вернер також не дає визначення цього поняття, а лише відзначає важливість мультимедійних технологій для обробки інформації та інтерактивної взаємодії людини з комп'ютером в інформаційному суспільстві [1, с. 352]. Часто відбувається змішування понять «педагогічна технологія навчання з використанням мультимедіа» і «мультимедійна технологія». Тому постає питання: «Що ж таке мультимедіа, яка його сутність й особливості?»

Аналіз останніх досліджень. За останні роки значний внесок у застосуванні засобів мультимедіа у навчальний процес зробили такі науковці як: І. Вернер, Т.Б. Гребенюк, М.З. Грузман, Р.С. Гуревич, М.І. Жалдак, І.Г. Захарова, Г.І. Ібрагімов, Л.І. Литвинова, Н.В. Морзе, Г.К. Селевко, А.Г. Усач, О.В. Шликова. Слід відзначити роботи американських дослідників, що займаються вивченням ефективності використання мультимедіа-технологій у навчальному процесі (Т. Баджет, Т. Воген, Д. Джонассен, М. Кирмайер, У. Рош, К. Сандлер). Учені зазначають, що мультимедійні засоби традиційно використовуються як інформаційні системи і для створення конструкторських навчальних середовищ. На ті ж аспекти використання мультимедіа-технологій у навчанні звертають увагу вітчизняні вчені (Н.Д. Белявіна, А.Є. Борзенко, В.П. Дьяконов, О.В. Разумовська, М.І. Фролов, В.В. Штепа).

Метою нашої статті є аналіз поняття мультимедіа, його сутність й особливості; встановлення ролі і місця мультимедійних технологій в теорії і практиці навчання; висвітлення стратегії впровадження та напрями використання інформаційних та мультимедійних технологій навчання.

Виклад основного матеріалу. Термін «мультимедіа» походить від латинських слів «multum» (багато) і «media» (засіб), тобто «багато середовищ». Проте це поняття має масу відтінків залежно від галузі застосування: наука, техніка, мистецтво, культура, освіта, – оскільки призначення мультимедіа

тимедіа змінюється залежно від того, де і для кого передбачається використовувати цей засіб, в яких цілях (функціональний підхід).

В універсальній енциклопедії «Кирила і Мефодія» мультимедіа визначається як комп'ютерна технологія, «яка забезпечує поєднання декількох видів пов'язаної між собою інформації (текст, звук, фото, малюнок, анімація, відео й ін.) в єдиний блок, а також носій такої інформації».

Новий енциклопедичний словник трактує це поняття у вузькому і широкому значенні:

– «Мультимедіа (мультимедійні засоби) – програмні й апаратні засоби, що забезпечують відтворення на екрані дисплея відеоінформації (із звуковим супроводом), записаної на компакт-диску (CD, DVD-ROM), отриманої комп'ютерною мережею, електронною поштою, телевізійними каналами;

– мультимедіа в широкому значенні – спроба уподібнити спілкування з ЕОМ сприйняттю реального світу, відображеного в потоках різномірної інформації, – звукової, візуальної, тактильної й ін.»

Словник «Основні поняття і визначення прикладної інтернетрики» трактує іншу додаткову характеристику поняття мультимедіа: «Мультимедіа – multimedia – взаємодія візуальних і аудіо ефектів під управлінням інтерактивного програмного забезпечення. Зазвичай, означає поєднання тексту, звуку і графіки, а останнім часом все частіше – анімації і відео. Характерна особливість мультимедійних веб-вузлів і компакт-дисків – гіперпосилання» [5].

На думку Р.С. Гуревича, мультимедіа є новою інформаційною технологією, тобто сукупністю прийомів, методів, способів продукування, обробки, зберігання, передавання аудіовізуальної інформації, заснованої на використанні компакт-дисків. Це дає нам змогу поєднати в одному програмному продукті текст, графіку, аудіо- та відеоінформацію, анімацію.

Важливою властивістю мультимедіа є інтерактивність, що надає користувачеві можливість зворотного зв'язку. До цього слід додати, що в мультимедіа реалізується цифрове кодування інформації і, таким чином, значна кількість даних зберігається на компакт-дисках (CD). На одному диску, наприклад, зберігається така кількість інформації, яку вміщують 300000 друкованих сторінок, 500 дискет, 300 кольорових фотографій, 74 хв стерео — або 60 хв відеозапису [2, с.21-22].

Таким чином, мультимедіа це:

1) Комплекс апаратних і програмних засобів, що дозволяють створювати і відтворювати інформаційний продукт (ресурс), об'єднуючий у собі статичну візуальну (текст, графіку) і динамічну (мову, музику, відеофрагменти, анімацію) інформацію. Важливою складовою мультимедіа є організація інтерактивного інформаційного середовища з використанням гіпертексту.

2) Джерело і носій (наприклад, CD, DVD-ROM) цього інформаційного продукту (ресурсу).

Більше того, оскільки сучасні програмні і мультимедійні продукти, що реалізують бази знань, дозволяють не тільки здійснювати користувачу вільний вибір логіки роботи з інформацією, але і дають йому можливість комплексно поєднувати різну текстово-графічну інформацію із звуком, відео- і кінофрагментами, вони відносяться до класу гіпермедіа.

Щоб встановити роль і місце мультимедійних технологій (МТ) в теорії і практиці навчання, згадаємо визначення педагогічної технології. Відразу слід відмітити, що в розумінні цього поняття також немає одноманітності (див., наприклад [4]). Тому зупинимося на визначенні В.П. Беспалька. На його думку:

☞ «Педагогічна технологія – сукупність засобів і методів відтворення теоретично обґрунтованих процесів навчання і виховання, що дозволяють успішно реалізовувати поставлені освітні цілі. Педагогічна технологія передбачає відповідне наукове проектування, за якого дані цілі задаються достатньо однозначно і зберігається можливість об'єктивних поетапних вимірювань і підсумкової оцінки досягнутих результатів».

☞ Педагогічна технологія складається «з вказівок/інструкцій способів діяльності (дидактичні процеси), в яких ця діяльність повинна втілюватися (організаційні форми навчання), і засобів здійснення цієї діяльності (цілеспрямована підготовка вчителя-педагога до занять і наявність відповідних ТЗН). З дидактичної точки зору педагогічна технологія – це розробка прикладних методик, що описують реалізацію педагогічної системи за її окремими елементами» [6, с. 126].

Тому, можна зробити висновок, що мультимедійні технології, виступаючи засобом реалізації прикладних методик, дійсно можуть відіграти визначальну роль у зміні домінуючих педагогічних технологій. Вони несуть з собою не тільки нові способи представлення освітньої інформації, але і дозволяють перейти до більш ефективних способів навчальної діяльності учнів і форм її організації.

Що стосується стратегій упровадження ІТН, то як було відмічено інформаційна (комп'ютерна) технологія навчання, на думку Г.К.Селевко, може бути реалізована в трьох варіантах:

1) як «проникаюча» (використання комп'ютера і МТ під час вивчення окремих тем, розділів, для вирішення окремих дидактичних завдань);

2) як основна (найбільш значуща у використовуваній педагогічній технології);

3) як монотехнологія (коли все навчання й управління навчальним процесом, включаючи всі види діагностики, контролю і моніторингу, опираються на застосування комп'ютера) [7, с. 114].

Тобто, про інформаційні технології навчання можна говорити в другому варіанті (згідно даній класифікації) і з повною підставою – в третьому. Для першого варіанту адекватніша назва «Використання інформаційних (зокрема, мультимедійних) технологій у навчанні».

Нині, часто використовують монотехнології, тобто самостійну початкову роботу учнів в інтерактивному середовищі навчання. Тому основні зусилля розробників програмних і мультимедійних продуктів направлені перш за все на створення електронних навчальних курсів. Проте, існуючі електронні курси і навчальні програми орієнтовані на індивідуальну самостійну роботу учнів, тобто, найчастіше використовуються тільки як засіб організації додаткового позаурочного навчання.

У центрі теоретичних дискусій також опинилися стратегічні питання застосування ІТН. Нині, коли йдеться про перспективи їх використання, підкреслюється те, що в умовах інформаційного суспільства самостійне безперервне поповнення знань і їх застосування стає потребою людини впродовж всього його життя. Тому під час обговорення дидактичних і методичних аспектів використання комп'ютера і МТ основне зусилля робиться на організацію самостійної пізнавальної (індивідуальної і(або) групової) діяльності учня, розвиток критичного мислення, культури спілкування, вміння виконувати різні соціальні ролі. Різкій критиці піддаються традиційна класно-урочна система і практики навчання, побудовані на трансляції і репродукції готового системного предметного знання, не мотивованого власними потребами учня.

Багато прихильників модернізації традиційного навчання виходять з освоєння процесу надпредметної пошукової діяльності (заснованої, наприклад, на методі проектів), розвитку самостійної активності учнів з пошуку, обробки, осмислення і використання необхідної інформації. Зростання ж активності і самостійності учня в навчальній діяльності часто безпосередньо пов'язують з наявністю і вмілою підтримкою у нього безпосереднього інтересу до комп'ютера, що викликається привабливістю і функціональними можливостями даного об'єкту. Проте наявність цього інтересу далеко не завжди гарантує становлення в майбутньому опосередкованого інтересу до комп'ютера як засобу досягнення дійсних цілей навчальної, зокрема навчально-математичної, діяльності.

По-перше, спрацьовує принцип економії сил: знайдені в мережі Інтернет готові проекти, реферати, курсові роботи і т.д. стали нині і в школі, і у вузі вже звичним фактом. По-друге, певну небезпеку становить зовнішнє поверхневе використання інформаційних засобів і середовищ для виконання і презентацій малозначущих в загальноосвітньому плані групових й індивідуальних проектів. Нарешті, для когось комп'ютер може просто залишитися цікавою іграшкою, варто пригадати студентів, що «загралися», які, на

жаль, теж не рідкість. Комп'ютер та ІТ, таким чином, можуть стати не тільки могутнім засобом становлення і розвитку учня (як особистості; суб'єкта пізнання, практичної діяльності, спілкування, самосвідомості), але і, навпаки, сприяти формуванню шаблонного мислення, формального і безініціативного відношення до діяльності і т.п.

Тому в обговоренні перспектив впровадження ІТН не повинна зменшуватися, як іноді це робиться, ні роль предметного навчання, ні роль учителя, який гарно знає свій предмет і вміє керувати розвитком навчально-пізнавальної діяльності своїх учнів. Тільки зробивши вчителя своїм союзником, озброївши його конкретними мультимедійними продуктами, придатними для використання на звичайному занятті, і методиками їх застосування, можна сподіватися на успішний розвиток на новій технологічній базі пануючих нині педагогічних технологій.

Під час обговорення загальних питань і проблем інформатизації освіти використання в навчанні комп'ютера і МТ зазвичай розглядається в чотирьох напрямках:

- 1) комп'ютер й інформаційні технології як об'єкти вивчення;
- 2) комп'ютер і МТ як засоби представлення, зберігання і обробки навчальної інформації;
- 3) комп'ютер як засіб організації навчальної взаємодії учнів;
- 4) комп'ютер як засіб управління навчальною діяльністю учнів.

Саме ці напрями виділяє Ю.І. Машбиць у своїй статті. Він, пише: «Розрізняють два напрями інформатизації (комп'ютеризації) навчання: оволодіння всіма способами застосування комп'ютера як засобу навчальної діяльності; використання комп'ютера як об'єкту вивчення» [6, с. 460].

Природно, що другий напрям лежить за рамками нашого дослідження. Тому стисло зупинимось тільки на першому напрямі.

Мультимедіа як електронний носій інформації, що включає її різні види, розширює можливості організації навчальної діяльності. Мультимедійні засоби за рахунок збільшення частки інформації, представленої у візуальній формі, відкривають перед учителем нові можливості подання навчального матеріалу (кольорові динамічні ілюстрації, звуковий супровід, фрагменти «живих» уроків і ін.). Електронні способи отримання, зберігання і переробки інформації несуть із собою нові види навчальної діяльності (створення навчальних сайтів, складання словників, довідників і т.п.). У більшості шкіл і окремих учителів з'являється можливість створення електронних бібліотек з готовими мультимедійними ресурсами, автоматизованого складання найрізноманітніших дидактичних матеріалів і т.п.

На занятті вчитель дістає можливість гнучко змінювати форми навчальної взаємодії з учнями (зміна фронтальних, групових й індивідуальних форм; варіювання поля самостійності учнів, індивідуалізація навчання на ос-

нові пізнавального стилю дитини, надання учням можливості працювати в індивідуальному темпі і т.п.), а також застосовувати нові форми навчальної взаємодії учнів між собою. Невипадково, що в шкільній практиці все ширше застосовуються такі форми організації навчальної взаємодії, як групові проекти, під час створення яких використовуються можливості глобальних мереж, колективна участь в електронних конференціях, пошук інформації для рефератів і доповідей; створення презентацій і т.д. За бажанням, учитель може, наприклад, організувати сюжетно-ролеві ігри по колективному вирішенню завдань на основі спілкування, опосередкованого комп'ютером, між окремими учнями, групами учнів, суміжними класами. Використання ж інтерактивної дошки допоможе йому значно інтенсифікувати і зробити ефективнішими фронтальні форми роботи. Все це підсилює емоційну складову навчального процесу, дозволяє по-новому мотивувати й активізувати пошукову діяльність учнів, робить її привабливою для них.

Неможливо не згадати і про те, що мультимедійні технології досить часто застосовуються і під час управління навчально-пізнавальною діяльністю (оперативний контроль, направлений на активізацію уваги, на етапі викладення нового матеріалу; інтерактивна взаємодія з комп'ютером на етапі повторення і закріплення засвоєних знань, умінь і навиків; поточний контроль на проміжних етапах і підсумковий контроль досягнутих результатів; корекція як самого процесу навчання, так і його результатів на основі переструктурування і дозування навчального матеріалу).

Висновки та перспективи подальших розвідок. Описані напрями не включають вивчення комп'ютера як сучасного засобу вирішення предметних завдань, що виникають в різних галузях людської практики. Назріла необхідність вирішити цю задачу, перш за все в профільній школі. У вирішенні її може допомогти широке використання систематичного спостереження й експерименту, побудованих на базі комп'ютера та організація пошукової навчально-пізнавальної діяльності учнів. На заняттях математики це можуть бути обчислювальні експерименти, геометричне конструювання, побудова й інтерпретація математичних моделей фізичних, хімічних та інших явищ і процесів. В окремих випадках, познайомивши учня з програмуванням, можна навчити його за допомогою комп'ютера перевіряти правильність відповіді, отриманої в ході вирішення певних груп завдань, встановлювати справедливість деяких своїх припущень про ті або інші закономірності, шукати ці закономірності і т.д.

Список літератури: 1. Вернер И. Все о мультимедиа. – Киев: ВНУ, 1996. – 352 с. 2. Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях: Навч. посібник для студ. пед. ВНЗ і слухачів інститутів післядипломної освіти. – Вінниця: ДОВ „Вінниця”, 2004. – 365 с. 3. Захарова И.Г. Информационные технологии в

образовании: Учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 192 с. 4. Монахов В.М. Методология проектирования педагогической технологии (аксиоматический аспект) // Школьные технологии. - 2000. - № 3. – С. 57-71. 5. Основные понятия и определения прикладной интернетики // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.nbu.gov.ua/libdoc/01nsaopi.htm>. 6. Российская педагогическая энциклопедия: В 2 тт. / Гл. ред. В.В.Давыдов. – М.: Большая Российская энциклопедия, Т. 1, 1993. – 590 с. 7. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с. 8. Шлыкова О.В. Культура мультимедиа. МГУКИ – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2004. – 416 с.

Bibliography (transliterated): 1. Verner I. Vse o mul'timedia. – Kiev: BHV, 1996. – 352 s. 2. Gurevich R.S., Kademija M.Ju. Informacijno-telekomunikacijni tehnologii v navchal'nomu procesi ta naukovih doslidzhennjah: Navch. posibnik dlja stud. ped. VNZ i sluhachiv institutiv pisljadiplomnoї osviti. – Vinnicja: DOV „Vinnicja”, 2004. – 365 s. 3. Zaharova I.G. Informacionnye tehnologii v obrazovanii: Uchebnoe posobie dlja studentov vysshih pedagogicheskikh uchebnyh zavedenij. – M.: Izdatel'skij centr «Akademija», 2003. – 192 s. 4. Monahov V.M. Metodologija proektirovanija pedagogicheskoi tehnologii (aksiomaticheskij aspekt) // Shkol'nye tehnologi. - 2000. - № 3. – S. 57-71. 5. Osnovnye ponjatija i opredelenija prikladnoj internetiki // Jelektronnyj resurs. Rezhim dostupa: <http://www.nbu.gov.ua/libdoc/01nsaopi.htm>. 6. Rossijskaja pedagogicheskaja jenciklopedija: V 2 tt. / Gl. red. V.V.Davydov. – M.: Bol'shaja Rossijskaja jenciklopedija, T. 1, 1993. – 590 s. 7. Selevko G.K. Sovremennye obrazovatel'nye tehnologii: Uchebnoe posobie. – M.: Narodnoe obrazovanie, 1998. – 256 s. 8. Shlykova O.V. Kul'tura mul'timedia. MGUKI – M.: FAIR-PRESS, 2004. – 416 s.

І.Ю. Шахіна

ДО ПИТАННЯ ПРО МУЛЬТИМЕДІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

У статті проаналізовано поняття мультимедіа, його сутність й особливості; висвітлено стратегії впровадження та напрями використання інформаційних та мультимедійних технологій навчання.

И.Ю. Шахина

К ВОПРОСУ О МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ТЕХНОЛОГИЯХ

В статье проанализировано понятие мультимедиа, его сущность и особенности; стратегии внедрения и направления использования информационных и мультимедийных технологий обучения.

I.Shahina

TO THE QUESTION OF MULTIMEDIA TECHNOLOGIES

The article deals with the concept of multimedia, its essence and features; the strategies of application and the directions of the usage of information and multimedia technologies of studies.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2012

УДК 378.016:004.77

*Гордійчук Г.Б.,
м. Вінниця, Україна*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ МЕРЕЖЕВИХ СЕРВІСІВ У ДОСЛІДНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Постановка проблеми. Процеси інформатизації суспільства, які відбуваються в Україні, створюють нові умови для широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) і мережесервісів під час усіх видів та етапів навчальної діяльності у закладах освіти різних рівнів акредитації. Виходячи з цього, інформатизація системи освіти передусім передбачає появу нових ІКТ-орієнтованих педагогічних та освітніх технологій і засобів навчання, створення і використання в педагогічних системах сучасного інформаційного комп'ютерно орієнтованого навчального середовища, електронних інформаційних освітніх ресурсів і мережесервісів, що його змістовно наповнюють й процесуально підтримують.

З появою інструментарію Веб 1.0, Веб 2.0, Веб 3.0 створюються умови для широкого використання соціальних мереж і мережесервісів в освітньому просторі з метою вирішення питань колективного навчання, групової взаємодії та обміну інформацією.

Аналіз попередніх досліджень. Окремі аспекти використання ІКТ у навчальному процесі закладів освіти досліджуються в роботах Я. Биховського, Р. Гуревича, М. Жалдака, І. Захарової, М. Кадемії, І. Кухаренка, Н. Морзе, Є. Полат, І. Селевка, В. Трайньова, І. Трайньова, П. Стефаненка, І. Роберт та ін. Проблемам використання можливостей соціальних сервісів у середній та вищій освіті присвячені праці В. Бикова, Е. Патаракіна, М. Резніка, Б. Ярмахова, Тима О'Рейли та ін.

Проте у педагогічній літературі не знайшли достатнього висвітлення шляхи використання електронних освітніх ресурсів (ЕОР), мережесервісів, технологій хмарних обчислень у діяльності загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ), зокрема, навчальної дослідницької діяльності.

Метою статті є окреслення можливостей використання мережесервісів із метою здійснення навчальної дослідницької діяльності учнями ЗНЗ та умов підготовки майбутніх педагогів до керування цією діяльністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток і використання ІКТ у ЗНЗ неможливе без суттєвого вдосконалення усіх складових педагогічних систем, передусім, комп'ютерно орієнтованих методичних систем навчання. Цілком зрозуміло, що поряд із створенням нових підручників, інших навчально-методичних матеріалів, забезпечення відповідної підготовки учнів

мають бути створені і впроваджені в навчальний процес новітні комп'ютерно орієнтовані педагогічні технології. Ці технології, передусім, мають концентруватися на навчальних потребах учнів, зокрема, завдяки створенню і впровадженню в навчальний процес:

- електронних курсів (поряд із традиційними), ЕОР навчального призначення і комп'ютерно орієнтованих систем оцінювання навчальних досягнень (отримання оцінок, що доповнюють традиційні);

- соціальних мереж навчального призначення (підтримують відкрите ІКТ-середовище навчання у співпраці);

- електронних портфоліо організаційно-педагогічного призначення (відображають характер навчальної діяльності учня і вчителя);

- інноваційних педагогічних технологій (складових комп'ютерно орієнтованих методичних систем навчання, що допомагають навчати і навчатися по-новому) [1, с.39].

У формуванні професійної готовності майбутнього вчителя до використання у своїй професійній діяльності сучасних ІКТ та навичок здійснення навчальної дослідницької діяльності значну роль відіграє міжнародна освітня програма Intel® “Навчання для майбутнього”, яка спрямована на формування активного комплексного навчання сучасних інформаційних технологій і способів застосування їх в умовах реального навчального процесу. Навчальне проектування (PBL – Project Based Learning або Problem Based Learning) забезпечує учнів можливістю стати учасниками вирішення проблем та прийняття рішень, активно спілкуватися та проводити навчальні, соціологічні та наукові дослідження. Програма Intel® “Навчання для майбутнього” допомагає майбутнім учителям оволодіти вміннями використовувати ІКТ, хмарні та мережеві технології, дослідницький та проблемний метод у майбутній професійній діяльності.

Працюючи над навчальним проектом, майбутні педагоги створюють електронне портфоліо, яке містить: блок учнівських документів (ці документи створюються студентами від імені учнів) – мультимедійна презентація, публікація, веб-сайт; блок учительських документів (створюються студентами від імені учителя) – дидактичні, методичні, інструктивні й нормативні документи. Майбутні педагоги вчаться здійснювати дослідження, демонструвати його результати, проводити захист результатів дослідження й здійснювати рефлексію. Значна увага за цих умов приділяється напрацюванню в них навичок роботи на комп'ютерах, над спільними документами, використанню інструментарію Веб 1.0, Веб 2.0 і мережних технологій. Коротко охарактеризуємо шляхи використання технологій Веб 1.0, Веб 2.0 і мережних технологій у дослідницькій діяльності.

У своєму базовому варіанті Веб 2.0 передбачає, що кожен бажаючий може дуже просто створювати і поширювати контент в Інтернеті. Соціальні

сервіси Веб 2.0 ставлять у центр навчального процесу взаємодію учнів (студентів) між собою та викладачами на основі інструментів соціального програмного забезпечення: блогів, вікі, спільних закладок, підкастів, соціальних мереж та віртуальних світів. Ці можливості Веб 2.0 можна використовувати з метою здійснення навчального дослідження, аналізу й синтезу інформації, обміну думками, оцінювання власної діяльності тощо.

Так, наприклад, для самих дослідників (учнів, студентів) *блог* (мережевий щоденник) із теми навчального дослідження може стати способом залучення інших дослідників і викладачів до коментування, обговорення, критики і рефлексії. Для керівників проекту блог є одним із шляхів ознайомлення юних дослідників із метою, проблемними питаннями і завданнями дослідження, посиланнями на додаткові матеріали і ресурси з теми дослідження. Таким чином, блог є ефективним способом залучення учнів (студентів) і викладачів до обговорення складних питань, засобом організації процесу навчального дослідження.

Вікі-сторінки, які в асинхронному режимі поповнюються інформацією від групи людей, можуть використовуватися студентами-дослідниками як засіб накопичення знань із певної теми в процесі колективної роботи над нею з майбутнім створенням навчального контенту. Вікі – ефективний інструмент для здійснення спільної роботи над навчальними проектами й групового обговорення проблемних питань, який забезпечує можливість створення посилань на додаткові матеріали.

Блог, вікі, додаткові посилання, підписка на підкасти та сервіси закладок загального користування з посиланнями на важливі ресурси дозволяють сформувати все необхідне інформаційне наповнення навчальної дослідницької діяльності.

З метою представлення результатів спільного групового дослідження студенти, працюючи в ролі учнів, створюють *google-презентації, вікі-статті, використовують фото й відео сервіси*.

З метою візуалізації складних структур даних і представлення їх у вигляді схем застосовуються *ментальні карти* (карти знань, інтелект-карти), для створення яких використовується вільно поширюване програмне забезпечення, що підтримує MindMaps, наприклад, FreeMind, NodeMind, XMind, SciPlore MindMapping, Labyrinth, Psycho, The Personal Brain, а також on-line ресурси – SpiderScribe.net (<http://www.spiderscribe.net>), MindMeister (<http://www.mindmeister.com>), Bubble.us (<http://bubbl.us>), Mindomo Basic (<http://mindomo.com>) тощо. Ці ресурси приваблюють такими можливостями: колірне оформлення елементів карти; зміна параметрів шрифту для текстових написів; зміна розташування елементів схеми та зв'язків між ними; додавання до карти малюнків, фотографій, географічних мап, календарів та інших файлів, збережених на локальному диску.

Планування спільної групової діяльності й створення її розкладу корисно здійснювати з допомогою *google-календарів*. Про перебіг дослідницької діяльності, її успіхи і недоліки студенти повідомляють у мережевих щоденниках (*блоггах*).

З метою пошуку й аналізу інформації студенти читають пости в тематичних блогах, дивляться відеозапису на *YouTube*, розміщують фотографії на *Flickr*, слухають *підкасти*, обмінюються думками на *форумах*. У результаті поширення соціальних сервісів у мережевому доступі з'являється величезна кількість матеріалів, які можуть бути використані в навчальних цілях. Мережеві спільноти обміну знаннями можуть поділитися своїми колекціями цифрових об'єктів і програмними агентами. Отже, нові сервіси соціального забезпечення радикально спрощують процес створення матеріалів та публікацію їх у мережі. Тепер кожен може не лише одержати доступ до цифрових колекцій, а й взяти участь у формуванні власного мережевого контенту.

З метою здійснення навчального дослідження уможливорюється комбінування всіх цих об'єктів у навчальних цілях, доповнення їх власними постами, статтями на вікі-ресурсах, аудіо- та відеозаписами. Нове середовище дозволяє учням, студентам, викладачам формувати знання спільно, у процесі самостійного створення та обговорення навчального контенту та спілкування на певні теми. Участь у нових формах діяльності дозволяє опановувати важливі інформаційні навички – повторне використання текстів та кодів, аудіо та відеоматеріалів тощо.

Для напрацювання навичок оцінювання власних досягнень, студенти створюють і заповнюють *google-форми*, ведуть *блоги* з рефлексією своєї діяльності, спілкуються між собою і керівником проекту в *чаті*, здійснюють листування електронною поштою.

Таким чином, сервіси Веб 2.0 відкривають перед студентами і викладачами такі можливості: *використання відкритих, безкоштовних і вільних електронних ресурсів* – навчальних комп'ютерних програм, електронних підручників, мовних ігор, зображень і звукових файлів, які можуть бути використані з навчальною метою; *самостійне створення мережного контенту* – текстів, малюнків, фотографій, аудіо- та відеофрагментів; *участь у нових формах навчально-пізнавальної діяльності*, пов'язаних як із пошуком у мережі іншомовної інформації, так і зі створенням та редагуванням власних текстів, фотографій, аудіозаписів, відеофрагментів тощо; *участь у професійних наукових спільнотах*, що розширює не лише розумові здібності, а й поле спільної діяльності й співробітництва з іншими людьми.

Зазначимо, що технології Веб 1.0, Веб 2.0, мережеві сервіси забезпечують значну допомогу й в розробці дидактичних і методичних засобів. Так, наприклад, одним із педагогічних середовищ для створення дидактичних ресурсів є Classtools.net (<http://classtools.net>). Це конструктор, у якому забезпечуєть-

ся можливість розробки інтерактивних плакатів, діаграм, схем, комп'ютерних дидактичних ігор. Середовище представляє собою on-line ресурс, який пропонує комплект шаблонів для створення дидактичних засобів. Зокрема, шаблон Arcade Game Generator дозволяє створити комп'ютерні ігри на зразок вікторини у формі ігор-аркад (пошук пар питання-відповідь, попадання в ціль, яка є відповіддю), шаблон Distrbin Game дозволяє організувати виконання завдань, пов'язаних із класифікацією елементів за групами, шаблон Post It дозволяє створювати інтерактивні плакати, в яких за умови наведення мишкою на окремі частини зображення висвітлюється пояснювальний текст. Можливості шаблонів удосконалюється та їх кількість постійно зростає [3, с.225].

Подібні конструктори можуть використовуватися вчителем із метою створення інтерактивних карт, дидактичних ігор (Zondle, Studystack), інтерактивних вправ (Learninggapps.org) тощо.

Таким чином, для створення авторських дидактичних і методичних електронних ресурсів майбутній учитель має можливість скористатися значним арсеналом інструментальних засобів, серед яких є локальні та мережні, вільно розповсюджені та комерційні, професійні та такі, що не вимагають додаткової підготовки.

Зважаючи на все вище окреслене, наголошуємо, що комп'ютерні і мережні технології, інструментарій Веб 1.0, Веб 2.0 є лише засобом, способом представлення результатів навчальної діяльності, зокрема, навчальної дослідницької діяльності, головною метою здійснення якої є опанування студентами принципами навчального проектування, а саме: індивідуальна зацікавленість учнів; значущість проекту в соціальному, науковому або практичному розумінні, що вимагає дослідницького пошуку для розв'язання проблеми; творча самостійність; матеріальність результатів проектування; практична реалізація теоретичних знань тощо.

Безперечно, вміння застосовувати під час навчання метод проектів – показник високої кваліфікація педагога. Тому, на думку Є. Полат, педагогові необхідно дотримуватися основних вимог щодо використання дослідницького методу [2, с. 68]:

- наявність важливої в дослідницькому, творчому плані проблеми (завдання), що потребує інтегрованих знань, дослідницького пошуку для її розв'язання (наприклад, дослідження демографічної проблеми в різних регіонах світу; проблема впливу кислотних дощів на довкілля тощо);
- практична, теоретична, пізнавальна вагомість передбачуваних результатів (наприклад, доповідь у відповідні служби про демографічний стан певного регіону, фактори, що впливають на цей стан, тенденції, що простежуються в розвитку цієї проблеми, спільний випуск газети, альманаху з репортажами з місця подій тощо);
- самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність учнів;

- структурування змістової частини проекту (з указуванням поетапних результатів);

- використання дослідницьких методів: визначення проблеми досліджуваних завдань, що впливають із неї, висунення гіпотези їх розв'язання, обговорення методів дослідження, оформлення кінцевих результатів, аналіз одержаних даних, підведення підсумків, рефлексія, висновки.

Таким чином, набуття майбутніми педагогами навичок здійснення навчального дослідження в умовах використання мережевих сервісів та ІКТ, раціонального використання дослідницької технології та її розумного поєднання з традиційними формами навчання сприяє розвитку творчих і професійних навичок студентів, забезпеченню цілісності загальнонавчальної і фахової підготовки майбутніх педагогів у вищих навчальних закладах, професійному й практичному спрямуванню теоретичних знань із фахових дисциплін.

Список використаної літератури: 1. Биков В.Ю. Інноваційний розвиток засобів і технологій систем відкритої освіти / В.Ю. Биков // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми // зб. наук. праць, випуск 29 / редкол. : І.А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця : ДОВ Вінниця, 2012. – С. 32-40. 2. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учебное пособие для студентов пед. вузов и системы повышения квалификации пед. кадров / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров; Под ред. Е.С. Полат. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 272 с. 3. Олефіренко Н.В. Сучасні інструментальні засоби створення електронних ресурсів навчального призначення для початкової школи / Н.В. Олефіренко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми // зб. наук. праць, випуск 29 / редкол. : І.А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця : ДОВ Вінниця, 2012. – С. 221-227.

Bibliography (transliterated): 1. Bikov V.Ju. Innovacijnij rozvitok zasobiv i tehnologij sistem vidkritoї osviti / V.Ju. Bikov // Suchasni informacijni tehnologij ta innovacijni metodiki navchannja v pidgotovci fahivciv : metodologija, teorija, dosvid, problemi // zb. nauk. prac', vipusk 29 / redkol. : I.A. Zjazjun (golova) ta in. – Kiiv-Vinnicja : DOV Vinnicja, 2012. – S. 32-40. 2. Novye pedagogicheskie i informacionnye tehnologii v sisteme obrazovanija: Uchebnoe posobie dlja studentov ped. vuzov i sistemy povyshenija kvalifikacii ped. kadrov / E.S. Polat, M.Ju. Buharkina, M.V. Moiseeva, A.E. Petrov; Pod red. E.S. Polat. – M. : Izdatel'skij centr «Akademija», 2000. – 272 s. 3. Olefirenko N.V. Suchasni instrumental'ni zasobi stvorennja elektronnih resursiv navchal'nogo priznachennja dlja pochatkovoї shkoli / N.V. Olefirenko // Suchasni informacijni tehnologij ta innovacijni metodiki navchannja v pidgotovci fahivciv : metodologija, teorija, dosvid, problemi // zb.

nauk. prac', випуск 29 / редкол. : І.А. Зяззун (голова) та ін. – Київ-Вінниця : DOV
Вінниця, 2012. – С. 221-227.

Г.Б. Гордійчук

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ
МЕРЕЖЕВИХ СЕРВІСІВ У ДОСЛІДНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ**

У статті окреслюються можливості використання мережесервісів із метою здійснення учнями загальноосвітніх навчальних закладів навчальної дослідницької діяльності, аналізуються умови підготовки майбутніх педагогів до керування навчальною дослідницькою діяльністю учнів.

Г.Б. Гордійчук

**ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ
СЕТЕВЫХ СЕРВИСОВ В ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
УЧЕНИКОВ**

В статье рассматриваются возможности использования сетевых сервисов с целью осуществления учениками общеобразовательных учебных заведений учебной исследовательской деятельности, анализируются условия подготовки будущих педагогов к руководству учебной исследовательской деятельностью.

G.B. Gordiychuk

**TRAINING OF FUTURE TEACHERS FOR USING NETWORK
SERVICES IN RESEARCH ACTIVITIES OF STUDENTS**

The article outlines the possibility of using network services with the implementation of educational research by students of secondary schools, analyzing the training conditions of future teachers to manage educational research activities of students.

Стаття надійшла до редакції 27.11.2012

УДК 378:004:009

*Кириленко Н.М.,
м. Вінниця, Україна*

**ОРГАНІЗАЦІЯ І ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО
СЕРЕДОВИЩА ІНТЕРНЕТУ У ВПНЗ**

Постановка проблеми. Основним критерієм ефективності використання нових інформаційно-комунікаційних технологій у педагогічному вищому навчальному закладі є вже не наявність комп'ютерів, а використання сучасних Інтернет-технологій для організації та створення навчально-виховного середовища. А це, в свою чергу, вимагає створення нових педагогічних умов та по-

шуку новітніх методик викладання, що забезпечать підготовку висококваліфікованих педагогів. Сучасна освіта з кожним днем вимагає все більш активного використання інформаційно-комунікаційних технологій в управлінській та навчально-виховній діяльності вищих педагогічних навчальних закладів. Тому однією з глобальних цілей інформатизації освіти є підготовка педагогів, які можуть застосовувати активні методи навчання у своїй майбутній професійній діяльності.

Сьогодні виникає необхідність у створенні навчально-виховного середовища Інтернету як відкритої, педагогічно доцільної структурованої системи, що володіє інформаційним полем, в якому здійснюється взаємодія суб'єктів навчально-виховного процесу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, що сприяє ефективному розвитку студентів та формуванню їхньої інформаційної культури. Вивчивши структуру та наповнення різноманітних освітніх сайтів, можна зробити висновок про неорганізованість інформаційно-освітнього середовища Інтернету.

Аналіз останніх досліджень. Проблему необхідності застосування активних методів навчання в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів вивчали такі дослідники як І.А. Васильєва, Є.М. Осипова, Н.Н. Петрова, В.В. Петрусинський, П.І. Підкасистий, В.А. Трайнев, Л.Г. Вишнякова, В.І. Рибальський, І.П. Ситник, В.О. Соловієнко, М.І. Ярославський, В.Л. Скалкін, Л.Б. Котлярова та інші.

Загальні методологічні питання щодо застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі, висвітлюються в роботах К.С. Ахметова, Л. Б. Войскунського, А. Г. Гейна, С. В. Грошева, Є. В. Гусельникова, Г. А. Зельднер, О. А. Козлова, А. О. Коцюбинського, А. Г. Кушніренко, Н. В. Макарової, А. А. Пешкова, Н. П. Радченко, В. Е. Фігурнова. Роль освітніх Інтернет-ресурсів розкрито в дослідженнях Т. М. Гусакова, Н. М. Кузнецової.

Специфіка освітнього Інтернет-середовища та різні аспекти середовищної проблематики [знайшли](#) відображення у працях Д. Б. Беляєва, В. С. Біблера, Р. П. Бужикова, В. Г. Бочарової, Ю. С. Бродського, С. Д. Дерябко, В. А. М. Ю. Кадемії, Козирєва, Н. Б. Крилової, Ю. С. Майнулова, Л. І. Новікової, В. А. Петровського, В. З. Равкіна, П. І. Рокітінського, Ю. В. Сичова, С. В. Титенко.

Для дослідження середовища як педагогічного феномену необхідно виявити його специфічні можливості як джерела професійного та особистісного досвіду, стимулів самореалізації майбутнього фахівця.

Метою нашої роботи є розкриття питання організації і використання навчально-виховного середовища Інтернетупід час навчання у ВПНЗ.

Виклад основного матеріалу. Сучасні освітні тенденції вимагають великої гнучкості та динамічності в організації навчального процесу. Розвиток

економіки і галузей народного господарства створює потребу в професійних кадрах нових спеціальностей. Навіть класичні спеціальності вимагають модернізації процесу навчання в умовах стрімкого розвитку науки і техніки. Таким чином виникає потреба в створенні систем навчання нового покоління, характерними рисами яких стане: орієнтація на індивідуальні особливості учня; гнучкість; відкритість для модифікації і розширення; простота підготовки вихідного матеріалу [3]. Інтерес до феномену середовища багато в чому пояснюється зміною самої людини до навколишнього середовища і розробкою систем особистісно-орієнтованої освіти [1].

Навчально-виховне середовище Інтернету буде сприяти розвитку інформаційної культури студентів у тому випадку, якщо процес організації буде протікати у відповідності з визначеними педагогічними умовами, які можна розділити на організаційні, дидактичні, дизайнерські і технічні.

До педагогічних умов організації освітньо-виховного середовища Інтернету відноситься провідна роль викладача, яка проявляється у відборі інформації для такого середовища згідно з педагогічними цілями, у створенні карти середовища, в проектуванні індивідуальних траєкторій навчання студентів, а також в їх ініціації та активності [2].

Наступним педагогічним умовою організації навчально-виховного середовища Інтернету можна назвати створення його карти викладачем. Карта навчально-виховного середовища Інтернету являє собою систематизований перелік сайтів, відібраних у відповідності з дидактичними принципами, апробованих викладачами на практиці протягом багаторічної роботи і представлених з анотацією для подальшого використання в педагогічній діяльності.

Педагогічна умова співпраці викладача і студентів у створенні навчально-виховного простору Інтернету і його карти вимагає визнання студентів партнерами в процесі навчальної діяльності.

Педагогічне умова відповідності навчально-виховного простору Інтернету етичним нормам вимагає морального розвитку мислення при наповненні його різноманітним, багатомовним, достовірним, що відображає різноманіття народів світу матеріалом; демонстрацію толерантного ставлення до інших людей; здатність розуміти, приймати існування інших народів, звичаїв, традицій. Наповнення навчально-виховного середовища Інтернету не повинно суперечити загальним моральним цінностям.

Педагогічне умова систематичності роботи в навчально-виховному просторі Інтернету вимагає його використання протягом усього часу навчання.

Педагогічна умова обліку ряду класичних дидактичних принципів, які отримують сьогодні нове звучання, нове змістове наповнення при створенні освітньо-виховного середовища Інтернету, потребують аналізу змісту інтернет-ресурсів. Так, принцип науковості змісту інформації інтернет-ресурсів трактується як відповідність інформації сучасного наукового знання, припус-

кає глибину і коректність викладення навчального матеріалу, доступного з ресурсів порталу з урахуванням останніх наукових досягнень. При цьому навчальний матеріал повинен містити достовірні відомості і базуватися на наукових методах.

Педагогічна умова надмірності навчально-виховного середовища Інтернету вимагає наявності вичерпної інформації по всім розділам навчальної дисципліни.

Педагогічна умова багаторівневості побудови навчально-виховного середовища Інтернету вимагає забезпечення можливості диференціації його утримання за рівнями складності.

Педагогічна умова відкритості навчально-виховного середовища Інтернету служить його постійного поповнення світовими освітніми ресурсів, розвитку наукових і освітніх зв'язків з вітчизняними і закордонними колегами.

Педагогічна умова компенсаторності освітньо-виховного середовища Інтернету вимагає наявності такої інформації, яка б доповнювала і розвивала зміст інших джерел, які використовуються в навчанні.

Інтерактивність і динамічність навчально-виховного простору Інтернету являють собою взаємодія студентів з інтернет-ресурсами, що забезпечують інтерактивний діалог і зворотний зв'язок, наявність гіперпосилань на додатковий матеріал, наявність перехресних посилань. Інтерактивність – це здатність людини активно впливати на зміст, зовнішній вигляд і тематичну спрямованість інтернет-ресурсів, а також можливість спілкуватися, висловлюючи свою думку і враховуючи думку партнера по спілкуванню.

Безлінійність будови освітньо-виховного середовища Інтернету дає можливість реалізувати варіативний рух у ході відпрацювання навчального матеріалу. Гіпермедійність освітньо-виховного середовища Інтернету включає два параметри: наявність візуальних об'єктів навігації (малюнків, анімації тощо) і можливість виклику прикладної програми для презентації навчального матеріалу.

Педагогічна умова дизайну інтернет-ресурсів повинна відповідати наступним принципам: помірний зміст графіки та анімації (вони повинні відображати зміст), відсутність зайвих елементів, оптимальне поєднання фону і кольору шрифту; дизайн повинен бути естетичним (правильно підібрана кольорова гамма, правильне положення графіки щодо тексту); він повинен бути виразним, не повинен відволікати від змісту, бути динамічним, повинен враховувати вікові та психологічні особливості передбачуваного користувача, витримувати стиль щодо призначення.

Важливою також є педагогічна умова урахування принципів технічної реалізації навчально-виховного середовища Інтернету: відповідність рівня комп'ютерної техніки, наявності в навчальних закладах; можливість роботи з відключеними малюнками; можливість перегляду ілюстрацій поза текстом; сайт

повинен підтримуватися поширеними браузером; мати достатню швидкість завантаження; слід уникати перевантаженості тексту і графіки; оптимальний об'єм; функціональність; доступність з різних моделей персонального комп'ютера, які мають різне програмне забезпечення; доступність у будь-який час; доступність як для слабо підготовлених користувачів, так і для більш досвідчених; простота навігації; можливість завантажити або роздрукувати обраний матеріал (текст або графіку); висока ступінь інтерактивності; використання оптимального і сучасного інструментарію для створення web-сторінок; використання навчальних засобів; використання HTML-редакторів; своєчасність виправлень і оновлень.

Викладач повинен також дотримуватись педагогічної умови обліку ергономічних принципів організації навчально-виховного середовища, які включають в себе: принцип відбору інформації, яка характеризується гуманним ставленням до студента, що вимагає наявності дружнього інтерфейсу, забезпечення можливості використання студентами необхідних методичних вказівок, вільної послідовності і темпу роботи, дозволяє уникнути негативного впливу на його психіку; принцип дотримання гігієнічних і санітарних норм роботи з обчислювальною технікою, який вимагає обмеження часу роботи в навчально-виховному середовищі Інтернету.

Під час створення навчально-виховного середовища Інтернету здійснюються наступні види навчальної діяльності: відбір, накопичення, зберігання, оброблення інформації, видача досить великих обсягів інформації, представлена в різній формі.

Відбір інформації – це результат перегляду матеріалів і документів, уточнення, доповнення та формалізації інформації. Студенти в процесі роботи в навчально-виховному середовищі здійснюють впорядкування зібраних матеріалів шляхом їх систематизації з метою зробити їх компактними та придатними для аналізу.

Способи відбору інформаційного пошуку визначаються з урахуванням структури і змісту досліджуваної проблеми з виділенням конкретних завдань, що підлягають аналізу, наявності суміжних областей і проблем, в яких може знаходитися потрібна інформація, глибини ретроспективного пошуку, видів документальних джерел, необхідних для дослідження.

Накопичення інформації – це результат інтеграції, систематизації, уточнення та обліку інформації в певних системах. Після попереднього етапу студенти систематизують знайдене за категоріями, постійно оновлюючи пошук доти, поки знайдений матеріал не буде влаштовувати їх у кількісному і якісному плані. Мета етапу полягає в придбанні достатньої кількості матеріалу для подальшої роботи для його аналізу і узагальнення.

Способи накопичення інформації визначаються з урахуванням глибини досліджуваної теми.

Зберігання інформації – це результат централізації, корекції, оновлення та заощадження банків даних. Все знайдене студенти зосереджують у відведеному для цього резерві. Мета етапу – зробити інформацію доступною для себе в будь-який час. Способи зберігання інформації залежать від технічних можливостей.

Обробка інформації – це результат її перетворення (сортування, угруповання, збагачення, порівняння і т. д.) у форми, зручній для роботи. Студенти, аналізуючи і порівнюючи відібрану інформацію, створюють свій документ. Мета обробки інформації полягає у створенні умов для правильної оцінки досліджуваних фактів, подій і явищ. Способи обробки інформації визначаються аналітичними здібностями студентів.

Видача інформації – це передача інформації в режимі сигнального інформування або згідно з програмою, зазначеною у запиті. Студенти презентують опрацьований матеріал для підсумкової перевірки. Мета етапу – донести до слухача результат своєї діяльності. Способи видачі залежать від завдань викладача і умінь студентів [2].

Навчально-виховне середовище Інтернету має включати в себе освітні інтернет-ресурси з анотацією їх використання. Це можуть бути конспекти лекцій, уроків, лабораторних, практичних робіт, представлені в гіпертекстовому вигляді з посиланнями на інші інформаційні ресурси гіпертекстові підручники, розміщені на сайтах з вбудованими в них посиланнями на відповідні ресурси Інтернету; електронні копії друкованих методичних посібників, що містять вказівки на ресурси Інтернету; Web-сайти освітнього призначення, що містять посилання на ресурси Інтернету; "віртуальні" лабораторні роботи, що функціонують на web-сайтах порталу.

Весь матеріал навчально-виховного простору Інтернету рекомендується розділити на наступні блоки: портали, форуми, конференції загальноосвітньої спрямованості (для викладачів різних дисциплін), сайти викладачів-предметників, вузькоспеціалізовані сайти, які, у свою чергу, діляться на інформаційні та телекомунікаційні.

Створення навчально-виховного простору Інтернету з метою розвитку інформаційної культури студентів представляється можливим, якщо викладач: знайшов і структурував наявні ресурси мережі з навчальної дисципліни; здійснив грамотний відбір змісту інформації навчально-виховного середовища Інтернету у відповідності з перерахованими вище принципами організації навчально-виховного середовища Інтернету; ознайомив студентів з принципами відбору інтернет-ресурсів для створення навчально-виховного середовища Інтернету; правильно сформулював завдання студентам, орієнтуючи їх пошук на перевірені адреси; навчив студентів правилам інтернет-спілкування на форумах, в чатах, ICQ, не відволікатися від заданої теми (в модельованих телеконференціях за повідомлення не по темі порушника відключають: неприпустимо

витрачати чужий час); дотримуватися стилю відповіді на листи; стежити за правописом та розділовими знаками (з появою комп'ютерів правила української та іноземних мов ніхто не скасовував і читати неграмотний текст з екрану так само неприємно, як і на папері).

Висновки. Отже, в результаті реалізації перелічених педагогічних умов організації використання інформаційного освітнього Інтернет-порталу, ми прийшли до висновку: до показників ефективності організації та використання інформаційного освітнього середовища відносяться розвиток пізнавальної мотивації студентів, їх адекватної самооцінки, готовності до саморозвитку. Кожен викладач, який має доступ до освітньо-виховного середовища Інтернету, може, у свою чергу, формувати розподілений інформаційний освітній ресурс, створюючи карту навчально-виховного простору Інтернету за напрямками діяльності, які його цікавлять. Робити це можна самостійно, разом зі своїми студентами, обмінюючись інформацією з колегами. У ході даного виду діяльності відбувається процес його безперервної перепідготовки на основі навчально-виховного середовища Інтернету, що дає можливість студентам та викладачам спільно працювати зі своїми колегами як в країні, так і на міжнародному рівні, розділяючи нові ідеї та ініціативи онлайн-співпраці.

Список використаних джерел: 1. Артюхина А.И. Образовательная среда высшего учебного заведения как педагогический феномен: Монография / А.И. Артюхина. – Волгоград : Изд-во ВолГМУ, 2006 – 237 с. (14,8 п. л). 2. Кириленко В.В. Педагогічні умови формування інформаційної культури студентів-філологів / В. В. Кириленко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наук. пр. – Київ-Вінниця, 2010. 3. Титенко С.В. Освітні Інтернет-системи та моделювання знань // Лабораторія SET. Київ – 2006. http://www.setlab.net/?view=AIED_Overview

Bibliography (transliterated): 1. Artjuhina A.I. Obrazovatel'naja sreda vysshego uchebnogo zavedenija kak pedagogicheskij fenomen: Monografija / A.I. Artjuhina. – Volgograd : Izd-vo VolGMU, 2006 – 237 s. (14,8 p. l). 2. Kirilenko V.V. Pedagogichni umovi formuvannja informacijnoï kul'turi studentiv-filologiv / V. V. Kirilenko // Suchasni informacijni tehnologii ta innovacijni metodiki navchannja v pidgotovci fahivciv: metodologija, teorija, dosvid, problemi : zbirnik nauk. pr. – Kiïv-Vinnicja, 2010. 3. Titenko S.V. Osvitni Internet-sistemi ta modeljuvannja znan' // Laboratorija SET. Kiïv – 2006. http://www.setlab.net/?view=AIED_Overview

Кириленко Н.М.

ОРГАНІЗАЦІЯ І ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА ІНТЕРНЕТУ У ВПНЗ

У статті розкриваються питання організації і використання навчально-виховного середовища Інтернету, подаються деякі педагогічні умови формування інформаційної культури студентів.

Кириленко Н.М.

**ОРГАНИЗАЦИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ УЧЕБНО-
ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ ИНТЕРНЕТА В ВПУЗ**

В статье раскрываются вопросы организации и использования обучающей воспитательной среды Интернета, представлены некоторые педагогические условия формирования информационной культуры студентов.

Kirilenko N.

**ORGANIZATION AND USE OF THE EDUCATIONAL
ENVIRONMENT OF THE INTERNET IN THE VPUZ**

Questions of organization and use of teaching educational Internet environment with the aim of development of students' information culture are analyzed in the article.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2012

УДК 378.147.091.3 : 004.77

*Кізім С. С.,
м. Вінниця, Україна*

**ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ СЕРВІСІВ
УПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛО-
ГІЙ**

Постановка проблеми. Задоволення потреб суспільства висуває перед сучасним педагогом необхідність високої культури, зацікавленості в розвитку творчого потенціалу своїх студентів, здатності до інноваційної діяльності, самовдосконалення, професійної активності, вміння використовувати мережеві ресурси та ін. Завдяки мережевій підтримці перед спільнотами обміну знаннями відкриваються нові можливості за поданням своїх цифрових архівів і залучення нових членів. З розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у спільноті обміну знаннями з'являються нові форми для зберігання знань і нові сервіси, що полегшують управління знаннями та використання цих знань новачками, що знаходяться на периферії спільноти.

Аналіз попередніх досліджень. Проблеми й особливості використання мережевих сервісів у навчально-виховному процесі вищої школи для обміну знаннями розглядали в своїх роботах українські науковці: В. Биков, В. Кухаренко, Н. Морзе та ін. Педагогічні можливості сервісів досліджує у своїх працях М. Меньякіна, Вікі-технології у сучасній освіті – Н. Дягло, Г. Стеценко та

ін., особливості використання Веб-технологій для самостійного підвищення кваліфікації – М. Німатулаєв та ін. Серед робіт російських науковців із даного напрямку слід відзначити праці Д. Патаракіна, Ю. Еельма та ін. Провідні науковці, котрі працюють над цією проблемою зазначають, що соціальні сервіси дають можливість спільно створювати та редагувати навчальні ресурси не зважаючи на відстань і кордони.

Мета цієї статті розглянути ефективність використання соціальних сервісів та їх можливості в процесі професійної підготовки майбутніх учителів технологій.

Виклад основного матеріалу. В нинішніх умовах мережа Інтернет перестає бути засобом, що дозволяє лише одержати доступ до віддаленого ресурсу. Вона сама стає ресурсом, який вирішує нові педагогічні завдання, здійснювати навчальну діяльність, знаходити навчальні матеріали в Інтернет. Застосування Інтернету лише для пошуку інформації, зазначає Є. Патаракін, засвідчує, що його можливості використовуються тільки на 40 %, решта 60 % – це комунікаційні можливості Інтернет (мережеві комунікації). Використання технологій мережевих комунікацій у педагогічній практиці забезпечує якість навчального процесу, суть якого полягає в неформальній комунікації на основі повного доступу до аудіо-, відео-, графічної і текстової інформації всіх учасників навчального процесу [6, с. 45].

Сервіси Веб 2.0 змінюють звичні стереотипи використання глобальної мережі, що перестала бути середовищем передавання інформації і транспортним каналом постачання знань. Пасивна позиція «читача» (споживача інформації) змінюється на інтерактивну позицію «письменника» (коментатора, співучасника дискурсу, виробника інформації) [4].

Використання сервісів Веб 2.0 є особливо важливим у професійній підготовці майбутніх учителів технологій. Перехід студентів на рівень учасників мережевої спільноти надає можливості не тільки ефективно впроваджувати ІКТ у професійну педагогічну діяльність, а й розширити світогляд майбутніх педагогів; оволодіти вміннями спілкування, використовуючи мережу Інтернет; організувати міжособистісну взаємодію; співпрацювати в групі; систематично підвищувати рівень загальнокультурної, технологічної й інформаційної компетентності.

Соціальні сервіси відкривають перед педагогічною практикою такі можливості:

– використання відкритих, безоплатних і вільних електронних ресурсів, тому що в результаті поширення соціальних сервісів у мережевому доступі виявляється значна кількість матеріалів, які можуть бути використані з навчальною метою;

– самостійне створення матеріалів навчального змісту в мережі, оскільки нові сервіси соціального забезпечення радикально спростили процес створення цих матеріалів і публікації їх у мережі;

- спостереження за діяльністю учасників спільноти;
- створення навчальних ситуацій, в яких можна спостерігати і вивчати недоступні раніше феномени [5, с. 135].

Одна з важливих особливостей соціальних сервісів полягає в тому, що від учасників спільної навчальної діяльності не потрібно одночасної присутності в одному і тому самому місці, в один і той самий час.

Соціальні мережі та їх сервіси виявилися досить ефективним методом забезпечення відвідуваності сайтів, зворотного зв'язку і поступово стали одним із засобів генерації контенту (змісту, що має цінність). На основі такого підходу з'явилася і швидко набрала популярності досить значна кількість соціальних веб-сервісів, об'єднаних загальною назвою сервіси Веб 2.0.

Веб 2.0 – це друге покоління мережевих сервісів Інтернету, котрі дозволяють користувачам створювати та спільно працювати, розмішуючи в мережі текстову й медіа інформацію і використовувати інформаційні ресурси.

За допомогою Веб 2.0 можна організувати таку колективну діяльність:

- спільний пошук;
- спільне зберігання закладок;
- створення і спільне використання медіа-матеріалів (фотографій, відео, аудіо-записів);
- спільне створення і редагування гіпертекстів;
- спільне редагування і використання в мережі текстових документів, електронних таблиць, презентацій та інших документів;
- спільне редагування та використання карт і схем [8, с. 85].

Нові сервіси соціального забезпечення радикально спростили процес створення навчальних матеріалів і публікації їх у мережі. Тепер кожний може не лише дістати доступ до цифрових колекцій, а й взяти участь у формуванні власного мережевого контенту (від англ. *content* – вміст). Нині, використовуючи Веб 2.0, новий контент створюється мільйонами людей. Вони, приносять у мережу нові тексти, фотографії, малюнки, музичні файли. В процесі цього спілкування між людьми все частіше відбувається не в формі прямого обміну висловлюваннями, а в формі взаємного спостереження за мережевою діяльністю. Освоєння нових засобів веде не просто до того, що ми можемо розв'язувати нові завдання, а й міняється наш світогляд, який дозволяє бачити світ по-новому.

Сповідуючи доступність, відкритість, інтерактивність і колективізм, соціальні сервіси Веб 2.0 стають природним освітнім середовищем, доцільність використання якого в навчальних цілях не викликає сумніву.

Основні дії, котрі можна здійснювати в мережі Інтернет з використанням соціальних сервісів такі:

- записи думок, замітки і коментування чужих текстів – Живий журнал,

Живий Інтернет, Блог.Ру, Blogger, Вікіпедія, Літописи.Ру, Жива енциклопедія пригод;

- спільний пошук інформації – Google, Флексум;
- спільне зберігання закладок – БобрДобр, Сто Закладок, Memori.ru, Румарк;
- спільне зберігання і створення медіа файлів;
- фотографії, схеми, малюнки – Флікр, Панораміо, Фламбер, CoDraw (Спільне малювання);
- відео – Ютьюб, ТічерТьюб, Соціальна сага, Рутьюб, Rambler Vision, Відео@mail.ru;
- зберігання презентацій – СлайдШара, Спрезент, Скріб;
- створення анімованих та інтерактивних історій – Скретч;
- створення і використання карти знань – Візуальний словничок, Bubbl.us, FreeMind, GraphViz;
- створення і редагування документів – Вікіпедія, Гугл, Zoho;
- соціальні геосервіси – Карти Google, Карти Google + WikiWiki;
- обмін повідомленнями (чати, форуми, телеконференції) – Скайп, ISQ.

Нині це далеко не повний перелік можливостей соціальних сервісів, що покладені в основу соціальних мереж.

Одними з найпоширеніших соціальних сервісів, які доцільно використовувати у навчальному процесі є [1]:

1. Засоби для зберігання закладок.

Засоби для зберігання закладок дозволяють користувачам зберігати колекцію своїх закладок-посилань на веб-сторінки. Будь-який користувач мережі Інтернет може знаходити навчальні матеріали з теми, що його цікавить, використовуючи для пошуку ключові слова. Дані засоби для зберігання закладок можна використовувати як джерело і сховище посилань на навчальні матеріали. Соціальний сервіс БобрДобр (<http://www.bobrdobr.ru>) – російський аналог сервісу Делішес. Дозволяє користувачам зберігати колекцію своїх закладок-посилань на веб-сторінки. Назва сервісу походить від скоромовки «Бобр добрий для бобрів». Будь-який користувач мережі Інтернет може знаходити на сервісі посилання на цікаві для нього теми, використовуючи для пошуку ключові слова. Зберігання закладок на БобрДобр дає можливість зручного доступу до них із будь-якого комп'ютера з будь-якої точки світу. Як самому користувачеві, так і (за його бажанням) іншим людям. У процесі цього в користувача завжди є можливість вирішити, кому, і в якому обсязі надати доступ до своїх закладок. Сервіс БобрДоброрієнтований на колективну роботу з інформацією і пропонує засоби для її пошуку і зберігання. За групової роботи сервіс дозволяє спільно працювати над інформацією (переглядати, оцінювати,

доповнювати) [7].

2. *Соціальні мережеві сервіси для зберігання мультимедійних ресурсів* – це засоби мережі Інтернет, які дозволяють безплатно зберігати, обмінюватися цифровими фото, аудіо- і відеозаписами, текстовими файлами, презентаціями, а також організувати обговорення ресурсів. Вони можуть бути використані в якості навчальних матеріалів (навчальні відеофільми, фотографії з різних тем, аудіо та відеозаписи виступів науковців, очевидців подій і т.д.), а також як засіб для зберігання шкільних відео-, фото-, аудіоархіву і творчих робіт [1].

3. *Блог (мережевий щоденник)* – це сервіс Інтернет, що дозволяє будь-якому користувачеві вести записи будь-яких текстів, який організований у вигляді журналу або щоденника, основний вміст якого – записи, що регулярно оновлюються та поповнюються, зображення та різного роду мультимедіа. Кожний запис датований, і записи відображаються на веб-сторінці у зворотному хронологічному порядку. Є величезна кількість блогів, у яких представлений широкий спектр інтересів [3].

Хоча блоги, як правило, розглядаються як особисті щоденники, взагалі немає меж щодо тем, які висвітлюються в блозі. Більшість користувачів мережі Інтернет люблять вести блоги описуючи справи на роботі, захоплення, своїх вихованців, соціальні та політичні проблеми. Як правило, блог – цетворчість однієї людини, хоча останнім часом стали популярними групові блоги.

Раніше, більшість блогів створювалися вручну. Серед перших із них були Userland і LiveJournal. Нині більшість блогерів користуються послугами Blogger (www.blogger.com) або WordPress <http://wordpress.com>. Ці сервіси дозволяють користувачам створювати нові блоги та блог-повідомлення за допомогою простих форм онлайн, у процесі цього не потрібно знати мови програмування або форматування. В Blogger.com, за результатами дослідження компанії Technorati, було створено близько 10 мільйонів блогів.

4. *ВікіВікі* – соціальний сервіс, що дозволяє будь-якому користувачеві простими засобами створювати і редагувати текст сайту (писати, вносити зміни, видаляти, створювати посилання на нові статті), та відразу ж розміщувати його на сервері в Інтернеті. Різні варіанти програмного забезпечення Вікі дозволяють завантажувати на сайти зображення, файли, що містять текстову інформацію, відеофрагменти, звукові файли і т.д. для швидкого створення та редагування колективного гіпертексту, це засіб для швидкого створення і редагування колективного гіпертексту. Тобто можна створити сторінку, котру потім будуть наповнювати і редагувати інші учасники. Це дозволяє студентам створювати власні сторінки, робити записи про історичні події, доступ до яких можна одержати лише з архівних документів. Робота у ВікіВікі навчає толерантності, оскільки колективний гіпертекст вимагає доброзичливості та взаєморозуміння співавторів, забезпечує оволодіння сервісами ВікіВікі, «живі журнали» тощо.

Розглянуті соціальні сервіси Веб 2.0, зокрема, блоги, містять значний потенціал підвищення ефективності навчального процесу і потребують чіткого визначення умов їх використання. Соціальні сервіси Веб 2.0 дозволяють користувачам спільно створювати та використовувати в мережі інформаційні ресурси, обмінюватися знайденою або створеною інформацією, що сприяє кращому розвитку їхніх комунікативних умінь і навичок.

Ключовими чинниками зростаючого успіху технологій Веб 2.0 є відкритість інформаційного наповнення, оперативність доступу й розміщення, незалежність від індивідуального графіка включення учасників у процес комунікацій під час спільної роботи.

Висновок. Використання соціальних сервісів у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів (середніх загальноосвітніх шкіл) визначається різними напрямками, а саме: як джерело навчального матеріалу; для планування й організації навчальної діяльності; для спільного написання творчих робіт, статей; як середовище для обговорення навчальних і методичних матеріалів, статей, підручників (посібників); для ознайомлення мережевої спільноти з авторськими методиками і технологіями.

Ефективність використання соціальних сервісів полягає у вмінні спілкуватися; здійснювати самостійний творчий пошук у розв'язанні навчальних проблем; розвивати успішну міжособистісну взаємодію у професійній діяльності та спілкуванні; проектувати навчальні й виховні заходи з використанням можливостей соціальних сервісів Веб 2.0.

Список літератури: 1. 25 фактов про Веб 2,0 Підготовлено редакцией «Большого города» [Електронний ресурс] – Режим доступа : – <http://www.affinity.ru/sobitiya/Веб/?ID=139>. 2. Брескіна Л. В. Професійна підготовка майбутніх вчителів інформатики на основі сучасних мережевих інформаційних технологій. Дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Л. В. Брескіна // ПДПУ імені К.Д. Ушинського. –Одеса, 2003. – 178 с. 3. Киселева М. П. Использование блогов в учебном процессе [Электронный ресурс] / М. П. Киселева, А. Е. Самарина. – Режим доступа : – expro.smolensk.ru/dokald_11/kiseleva_samarina_2.doc. 4. Менькіна М. С. Педагогічні можливості сервісів Веб 2.0 / М. С. Менькіна // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2009. – № 8. – С. 24-26. 5. Олифер В. Г., Олифер Н. А. Компьютерные сети. Принципы, технологии, протоколы: учебник для вузов 2-е изд. / В. Г. Олифер, Н. А. Олифер – К. : Питер, 2004 – 864 с. 6. Патаракин Е. Д. Сетевые сообщества и обучение / Е. Д. Патаракин. – М. : ПЕР-СЭ, 2006. – 112 с. 7. Ресурси мережі Інтернет [Електронний ресурс] – Режим доступа:– <http://www.google.com.ua/url?sa=t&rc=&q=&src=s&source=Веб&cd=5&ved>. 8. Стародубцев В. А. Роль сетевых сервисов Web 2.0 в становлении персональной образовательной сферы учителя информатики / В. А. Стародубцев, А. А. Киселева // Информатика и образование. – 2010. – № 6. – С. 84-86.

Bibliography (transliterated): 1. 25 фактов про Веб 2,0 Підготовлено редакцией «Большого города» [Електронний ресурс] – Режим доступа : –

<http://www.affinity.ru/sobitiya/Веб/?ID=139>. 2. Брескіна Л. В. Професійна підготовка майбутніх вчителів інформатики на основі сучасних мережевих інформаційних технологій. Дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Л. В. Брескіна // ПДПУ імені К.Д. Ушинського. – Одеса, 2003. – 178 с. 3. Киселева М. П. Использование блогов в учебном процессе [Электронный ресурс] / М. П. Киселева, А. Е. Самарина. – Режим доступа : – exro.smolensk.ru/dokald_11/kiseleva_samarina_2.doc. 4. Менякіна М. С. Педагогічні можливості сервісів Веб 2.0 / М. С. Менякіна // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2009. – № 8. – С. 24-26. 5. Олифер В. Г., Олифер Н. А. Компьютерные сети. Принципы, технологии, протоколы: учебник для вузов 2-е изд. / В. Г. Олифер, Н. А. Олифер – К. : Питер, 2004 – 864 с. 6. Патаракин Е. Д. Сетевые сообщества и обучение / Е. Д. Патаракин. – М. : ПЕР-СЭ, 2006. – 112 с. 7. Ресурси мережі Інтернет [Електронний ресурс] – Режим доступу : – <http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=Веб&cd=5&ved>. 8. Стародубцев В. А. Роль сетевых сервисов Web 2.0 в становлении персональной образовательной сферы учителя информатики / В. А. Стародубцев, А. А. Киселева // Информатика и образование. – 2010. – № 6. – С. 84-86.

С. С.Кізім

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ СЕРВІСІВ УПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглянуто ефективність використання соціальних сервісів та їх можливості в процесі професійної підготовки майбутніх учителів технологій. Соціальні сервіси Веб 2.0 дозволяють майбутнім учителям технологій накопичувати, створювати та редагувати навчальні матеріали за допомогою комп'ютерних мереж.

С.С. Кизим

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ СЕРВИСОВ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье рассмотрена эффективность использования социальных сервисов и их возможности в процессе профессиональной подготовки будущих учителей технологий. Социальные сервисы Веб 2.0 позволяют будущим учителям технологий накапливать, создавать и редактировать учебные материалы с помощью компьютерных сетей.

S. S. Kizim

USE OF SOCIAL SERVICES IN PROFESSIONAL PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGIES

The article reviews the effectiveness of social services and opportunities in the professional training of teachers of technology. Social Services Web 2.0 technologies allow future teachers to accumulate, create and edit learning materials via computer networks.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2012

УДК 004.77:377.091.313-052

*Кобися А. П.
м. Вінниця, Україна*

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ ПТНЗ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕРАКТИВНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ

Об'єктивними умовами самореалізації особистості в професійній діяльності на початку XXI століття є доступність необхідного освітньо-інформаційного поля, озброєння кваліфікованих робітників не стільки готовими знаннями, скільки способами здобуття, осмислення та використання цих знань у професійній діяльності. Сучасна цивілізація з її гуманізацією і демократизацією суспільних відносин, швидкою зміною техніки і технологій, інтелектуалізацією виробничих процесів передбачає необхідність широкого використання комп'ютерних технологій у процесі навчання.

Зміни в суспільстві спонукають викладачів шукати інновації та впроваджувати їх у навчальний процес ПТНЗ з метою розвитку пізнавальних інтересів учнів. Саме тому, сучасна педагогічна думка висуває на перший план необхідність реформування системи професійної освіти у такому напрямі, щоб визначити учня центральною фігурою навчального процесу, становлячи тим самим його пізнавальні інтереси в центр уваги викладачів та засобів навчання.

Аналіз попередніх досліджень. Дослідженню питання активної позиції особистості в процесі навчання присвячено роботи знаних вчених педагогів та психологів В. Безпалька, І. Беха, П. Гальперіна, Д. Ельконіна, А. Зязюна, М. Кларина, В. Кременя, Л. Пироженко, С. Подмазіна, О. Пометун, І. Якиманської.

Актуальність проблеми зумовлена необхідністю розвитку пізнавальних інтересів учнів ПТНЗ за допомогою інтерактивного навчального середовища.

Мета дослідження. У даній статті нашою метою є огляд можливостей використання сервісів Інтернет, засобів комунікацій та сучасних програмних засобів у процесі підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Нині більшість творчо працюючих педагогічних працівників віддають перевагу в роботі інтерактиву. Слово "інтерактив", з англійської, від слова "interact", де "inter" – взаємний і "act" – діяти. Отже, інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу [1, с. 79].

Призначення інтерактивного навчання полягає у тому, щоб, передати знання й усвідомити цінність інших учасників діалогу. Інтерактивна взаємодія допускає як перевагу одного учасника навчального процесу над іншим, так і однієї думки над іншою.

Саме в процесі інтерактивного навчання учні вчаться бути демократичними, толерантними стосовно один одного та інших людей, самостійно приймати рішення, конструктивно мислити. Інтерактивні види діяльності дають

зможу створювати навчальне середовище, в якому теорія і практика засвоюються одночасно, що надає змогу учням розвивати логічне та формувати критичне мислення, реалізовувати індивідуальні можливості. Спільна діяльність викладача й учнів у процесі засвоєння навчального матеріалу означає, що кожен учасник діалогу вносить індивідуальний вклад, відбувається обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. Важливим компонентом методів активного навчання є створення комфортних умов, в яких учень відчуває свій успіх, інтелектуальну спроможність, що робить процес навчання продуктивним [2, с. 98].

Науково-технічний прогрес, інформатизація суспільства зумовили розвиток інформаційного забезпечення всіх ланок суспільства. Стрімкий розвиток телекомунікаційних засобів на основі Веб-платформи супроводжувався появою величезної кількості різноманітних Веб-сервісів, що мають значні педагогічні можливості для розвитку пізнавальних інтересів учнів та формування знань, умінь і навичок майбутньої професійної діяльності.

Особливого значення набуває нині використання мережевих соціальних сервісів у педагогічній діяльності, як програмного засобу з метою спілкування та взаємодії учасників за допомогою набору стандартних послуг.

Розгляньмо детальніше інтерактивні педагогічні можливості мережевих сервісів Інтернет та їх використання для розвитку пізнавальних інтересів учнів ПТНЗ із застосуванням засобів телекомунікацій.

Для прикладу розгляньмо розроблений нами блог викладача, який є прототипом інформаційного освітнього середовища, сформованого з використанням засобів телекомунікацій і Веб-сервісів.

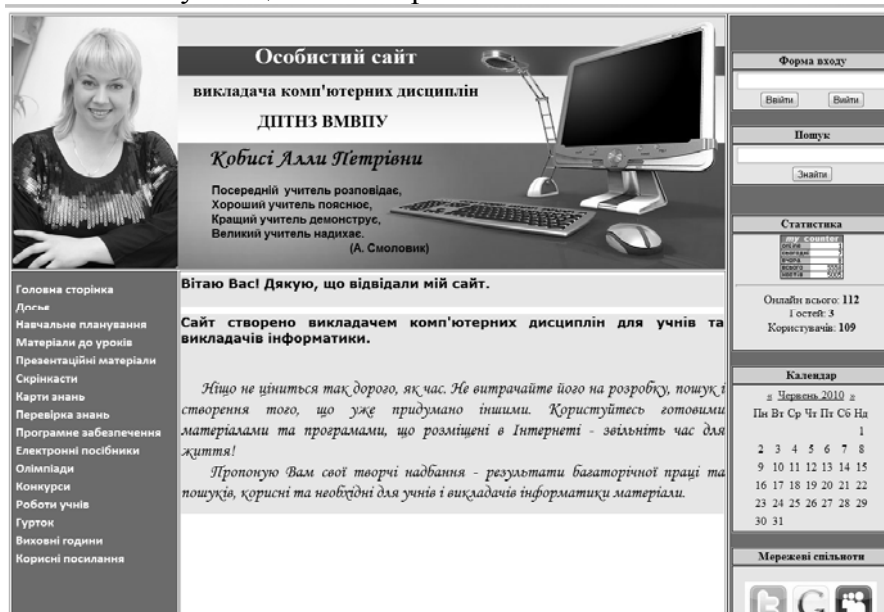

Рис. 1. Інтерфейс сторінки блогу викладача

Категорія «Матеріали до уроків» містить гіпертекстові посилання на систематизовані за професіями і предметами навчальні матеріали, які розроблені за принципами хмарних обчислень і розміщені у сховищі файлів Google Docs.

Наявна в категорії «Матеріали до уроків» блогу викладача можливість розміщення коментарів до навчального матеріалу сприяє налагодженню зворотного зв'язку, що відповідає принципам інтерактивного навчання, а можливість включення в текст гіперпосилань та інших ресурсів допомагає учням усвідомлювати взаємозв'язки і контекст знань, їх конструювання та освоєння, що сприяє розвитку пізнавальних інтересів учнів ПТНЗ. Гіперпосилання використовуються в якості додаткових аргументів для будь-яких постів чи коментарів, які публікує автор блогу – викладач чи дописувачі – учні. Посилання на джерела можуть допомогти читачеві вирішити, наскільки відповідає його переконанням те, що пише автор блогу.

В навчальних матеріалах використовуються електронні презентації, які для зручності пошуку і роботи винесені в окрему категорію «Презентаційні матеріали». Файли презентацій, аналогічним до навчального матеріалу чином, розроблені за технологією хмарних обчислень і розміщені на Веб-сервісі Google Docs. Файли презентацій, так само як і навчальний матеріал розроблено за технологіями хмарних обчислень і розміщено у хмарі.

Суттєвою перевагою використання Веб-сервісу Google Docs у навчальному процесі ПТНЗ, на нашу думку, є те, що в процесі переходу від представлення навчально-методичних матеріалів за допомогою локального ЕНМК до блогу переробляти файли документів і презентацій не потрібно; для цього Google Docs має функції імпорту файлів, створених засобами програмного забезпечення Microsoft Office (Microsoft Word, Microsoft Excel, Microsoft Power Point) з локальних комп'ютерів викладачів. Файли, створені засобами Google Docs можна експортувати на локальний комп'ютер викладача або учня, для чого передбачена функція експорту файлів.

Для візуалізації навчального матеріалу у його зміст, крім презентацій, включено значну кількість скрінкастів. Скрінкасти розміщені на сайтах соціальних відеосервісів, які призначені для безкоштовного зберігання, перегляду, коментування та редагування відеоматеріалів, найбільш популярними з яких є YouTube (www.youtube.com), Fox Interactive (www.fox.com), Yahoo (www.video.yahoo.com), Viacom (www.viacom.com) та ін.

Категорія «Карти знань» блогу викладача містить матеріали для систематизації, узагальнення та поглиблення матеріалів окремих тем і навчальних предметів вцілому. В основі створення таких засобів структурування навчальної інформації лежить технологія майндмепінгу (mindmapping, ментальні ка-

рти) – зручна й ефективна техніка візуалізації мислення й альтернативного запису [3].

Карти знань реалізовані нами у вигляді діаграм, на яких зображені поняття, ідеї, завдання тощо, пов'язані гілками, що відходять від центрального вузла. В основу цієї техніки покладено принцип «радіантного мислення», що відноситься до асоціативних розумових процесів, відправною точкою або точкою дотику яких, є центральний об'єкт. Це показує нескінченну різноманітність можливих асоціацій і невичерпність можливостей мозку. Подібний спосіб запису дозволяє карті пам'яті необмежено рости і доповнюватися [4].

Як зазначає Є. Патаракін, карти знань дозволяють прискорити процес вивчення навчальних матеріалів, розробки особистих і бізнес-проектів, підвищити ступінь запам'ятовування інформації. В основі концепції ментальних карт лежать уявлення про принципи роботи людського мозку: асоціативне (нелінійне) мислення, візуалізація образів, цілісне сприйняття (гештальт), для стимулювання якого застосовуються особливі, «зручні» для мозку, «радіантні» діаграми, що становлять дерево ідей. Побудова карти починається з центрального образу – завдання, яке необхідно розв'язати; ідеї, що вимагає розвитку; проекту, планування якого необхідно виконати; інформації, яку необхідно запам'ятати. Центральний образ – це «стовбур» дерева, від якого розходяться гілки рішень. Кілька товстих гілок цього дерева відповідають основним, базовим ідеям, які асоціативно пов'язані із центральним образом. Від них відгалужуються другорядні ідеї-асоціації, від яких «виростають» асоціації більш низького рівня і т.д. Отже, у ментальних картах реалізується асоціативність та ієрархічність мислення – від загального до часткового. Важливою особливістю ментальних карт є їх насиченість візуальними образами та ефектами [5, с. 56].

Якість, ефективність, інтерактивність карт знань ми забезпечили за допомогою кольору, малюнків, символів, абрєвіатур, гіпертекстових посилань на ресурси Інтернет, а також за допомогою надання карті тривимірної глибини, що дозволяє підвищити цікавість, привабливість, оригінальність та ефективність діаграм, пізнавальний інтерес учнів ПТНЗ засобами телекомунікацій.

Наступним структурним елементом блогу викладача, який заслуговує на увагу, є категорія «Перевірка знань», яка містить матеріали для самоконтролю та контролю якості знань учнів. Найчастіше технічна реалізація його здійснюється за допомогою різноманітних тестових систем, що значно спрощують процес моніторингу якості знань і використовуються в тренувальних і контрольних вправах.

Матеріали категорії «Перевірка знань» розділені на дві групи: перша з них використовується з метою здійснення самоконтролю і коригування знань учнів, а інша – для контролю навчальних досягнень у процесі інтерактивного навчання.

Тестові завдання першої групи розроблені з використанням контрольно-діагностичної системи Test-W2. Програма використовується для локального контролю знань, тому учням потрібно лише скопіювати з блогу модуль тестування та тестові завдання, скориставшись посиланнями на відповідні архіви, розміщені викладачем у категорії «Перевірка знань». Тестові завдання цієї групи розроблені у діагностичному режимі, що дозволяє учневі у процесі тестування бачити правильність вибору відповіді, що дає змогу визначити та ліквідувати прогалини в знаннях, готуючись самостійно до занять.

Перехід до відкритого навчання, трансляція матеріалів у локальних та глобальній комп'ютерних мережах вимагає від усіх його елементів стабільної роботи в он-лайн режимі. А це, у свою чергу, ставить перед розробником непросте завдання: створити базу тестових завдань, доступну в он-лайн режимі і надати можливість викладачеві одержуватитримувати результати тестування учнів та проводити їх аналіз у статичному режимі. Серед програмного забезпечення, що дозволяє виконувати такі операції слід виділити он-лайн програмний засіб Майстер-Тест. База тестових завдань для проведення тестового контролю знань учнів ПТНЗ в інтерактивному режимі, розроблена нами за допомогою цього он-лайн ресурсу і складає іншу групу завдань категорії «Перевірка знань».

Основними можливостями он-лайн програмного засобу є:

- робота українською, російською та англійською мовами;
- значний набір видів запитань;
- необмежена кількість запитань і варіантів відповідей;
- можливість додавання зображень, музичних файлів, відео тощо;
- можливість вказування джерел інформації, що б учень міг за результатами он-лайн тестування визначити, що йому варто вивчити або який навчальний матеріал повторити;
- можливість встановлення різної кількості балів (від 1 до 10) для кожного запитання;
- тестування учнів з переглядом детального результату здачі тесту;
- обмеження часу на здачу тесту;
- вказування дати, після якої учневі буде надана можливість здати он-лайн тест;
- вказування дати, до якої можна буде здати он-лайн тест.

Керування роботою сайту здійснюється за допомогою навігаційного меню, яке містить розділи для роботи з тестами, запитаннями до тестів, учнями, групами учнів, результатами тестування учнів в залежності від обраного режиму роботи: «Викладач» або «Учень».

Учні мають можливість реєструватися в системі за допомогою інтерактивної форми на запрошення викладача, одержувати тести та виконувати їх. Викладачеві система надає можливість запрошувати учнів до реєстрації,

об'єднувати учнів у групи відповідно до обраної професії, створювати різно-типні тестові завдання, активувати їх та надавати доступ учням визначених груп у чітко фіксований час для їх виконання, одержуватитримувати та переглядати звіт про результати тестування кожного з учнів та групи вцілому.

Категорія «Програмне забезпечення» блогу викладача пов'язана із основними файлообмінниками Інтернет системою гіпертекстових посилань і дозволяє скачати інсталяційні пакети програмного забезпечення, яке використовується у навчальному процесі та професійній роботі майбутніх кваліфікованих робітників.

Категорії «Олімпіади», «Конкурси», «Роботи учнів» та «Виховні години» розроблені у вигляді закладок блогу викладача і містять пости з інформацією про проведення різного роду учнівських змагань, звіти, матеріали про їхні результати, посилання на учнівські роботи, виховні години тощо. Учні мають можливість додавати матеріали та коментувати пости цих категорій в інтерактивному режимі.

Категорія «Гурток» виконана у вигляді Інтернет-сервісу, що функціонує за технологією «вікі» і розширює можливості блогів під час інтерактивного спілкування учасників навчального процесу. Використовуючи вікі-технологію, можна швидко, без будь-яких зусиль розміщувати різноманітні освітні веб-ресурси, обмінюватись думками, повторно використовувати розміщені матеріали, створювати потужне джерело освітніх ресурсів на основі вкладу багатьох учасників [6].

В якості середовища реалізації вікі-енциклопедії ми пропонуємо використовувати систему DokuWiki, яка відрізняється від системи MediaWiki в усім відомій Вікіпедії.

Даний вибір обумовлений тим, що в системі DokuWiki реалізовані механізми створення розгалуженої структури папок і сторінок, а також гнучкого призначення прав доступу до них, представлені значні можливості форматування матеріалів, використання файлів різних форматів і повного управління зовнішнім виглядом вікі-енциклопедії. Всі дані зберігаються в звичайному текстовому файлі, тобто для функціонування системи DokuWiki не потрібна база даних. У системі можна позначити розділи, які будуть змінюватись лише редакторами вікі-енциклопедії або авторами конкретних навчальних розробок – викладачами. Сторінки можуть містити обговорення і створюватись у стилі веб-журналів (блогів) та фотоальбомів. Технології, які використовуються у вікі-сайтах, є відкритими і не залежать від конкретних програмних і апаратних платформ, для свого використання не потребують потужних ресурсів і специфічно організованих мереж передачі даних. Достатньо однієї мережі персональних комп'ютерів, які підтримують протоколи передачі даних у веб-просторі, а також одного комп'ютера, який дає змогу реалізувати функції веб-сервера.

Вікі-технології тільки набувають своєї популярності в освіті, але можна з упевненістю сказати, що перехід викладачів на рівень учасника мережевої спільноти дасть можливість не лише ефективно використовувати телекомунікаційні технології у професійній діяльності, а й весь час підвищувати свій фаховий рівень, йти в ногу з новітніми технологіями. Дослідження україномовних Вікі-сервісів переконує в тому, що вони стануть фундаментом для побудови новітніх освітніх середовищ, що задовольняють вимоги часу щодо надання й розповсюдження знань.

Використання вікі-енциклопедії має серйозний педагогічний потенціал, що може бути обдуманим професійним співтовариством й впроваджений у практичну діяльність.

Висновок. Отже, сучасні освітні Інтернет-ресурси дозволяють учням вивчати матеріал, проводити різноманітні дослідження, здійснювати тренування для формування практичних вмінь та навичок, організовувати самоконтроль в інтерактивному режимі із застосуванням засобів телекомунікацій та відкритого інформаційного освітнього середовища, що сприяє розвитку пізнавальних інтересів учнів ПТНЗ.

Література: 1. Сундучков К. С. Интеллектуальная составляющая интерактивной гетерогенной телекоммуникационной сети / К. С. Сундучков, П. Н. Яландин, В. И. Шестак// Наукові записки Українського науково-дослідного інституту зв'язку.– 2009. – № 1(9). – С.78-85. 2. Мельник В. В. Методичне забезпечення навчально-виховного процесу в навчальних закладах області в 2011-2012 навчальному році (рекомендації методичним, керівним та педагогічним кадрам) / В. В. Мельник. - Хмельницький: ХОІППО. 2001. –200 с. 3. Карти знань. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://wikipedia.org/карти знань> 4. Що таке карта пам'яті? Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.eduwiki.uran.net.ua/wiki/index.php>. 5. Патаракін Є. Д. Створення учнівських, студентських і викладацьких спільнот на базі мережевих сервісів Веб 2.0. / Є. Д. Патаракін. – К.: Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2007. – 88 с. 6. Веб2.0 // Википедия — свободная энциклопедия. – Електронний ресурс. – Режим доступу:http://ru.wikipedia.org/wiki/Web_2.0.

Bibliography (transliterated): 1. Sunduchkov K. S. Intellektual'naja sostavl'ajuwaja interaktivnoj geterogennoj telekommunikacionnoj seti / K. S. Sunduchkov, P. N. Jalandin, V. I. Shestak// Naukovi zapiski Ukraïns'kogo naukovodoslidnogo institutu zv'jazku.– 2009. – № 1(9). – S.78-85. 2. Mel'nik V. V. Metodichne zabezpečennja navchal'no-vihovnogo procesu v navchal'nih zakladah oblasti v 2011-2012 navchal'nomu roci (rekomendacii metodichnim, kerivnim ta pedagogichnim kadram) / V. V. Mel'nik. - Hmel'nic'kij: HOIPPO. 2001. –200 s. 3. Karti znan'. [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu :<http://wikipedia.org/karti znan'> 4. Wo take karta pam'jati? Elektronnij resurs. Rezhim dostupu:

<http://www.eduwiki.uran.net.ua/wiki/index.php>. 5. Patarakin Є. D. Stvorennja uchniv's'kih, students'kih i vikladac'kih spil'not na bazi merezhevih servisiv Veb 2.0. / Є. D. Patarakin. – К.: Navchal'no-metodichnij centr «Konsorcium iz udoskonalennja menedzhment-osviti v Ukraïni», 2007. – 88 s. 6. Veb2.0 // Vikipedija — svobodnaja jenciklopedija. – Elektronnij resurs. – Rezhim dostupu: http://ru.wikipedia.org/wiki/Web_2.0.

Кобися А. П.

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ ПТНЗ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕРАКТИВНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ

У статті розглянуто способи формування пізнавальних інтересів учнівз використанням засобів інтерактивного навчання на платформі блогів, описані можливості застосування Інтернет-технологій у навчальній та позаурочній роботі з учнями на основі доступних мережесервісів.

Кобися А. П.

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ УЧАЩИХСЯ ПТУЗ С ПОМОЩЬЮ ИНТЕРАКТИВНЫХ СРЕДСТВ ОБУЧЕНИЯ

В статье рассмотрены способы формирования познавательных интересов учащихся с использованием средств интерактивного обучения на платформе блогов, описаны возможности применения Интернет-технологий в учебной и внеурочной работе с учащимися на платформе доступных сетевых сервисов.

Kobysa A.P.

FORMATION OF COGNITIVE INTERESTS OF STUDENTS OF VOCATIONAL SCHOOLS THROUGH INTERACTIVE LEARNING TOOL

The article deals with how the formation of cognitive interests of students with the use of interactive learning based on blog, described the possibility of using Internet technologies in educational and extracurricular work with students on the basis of available network services.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2012

УДК 378

*Кондратюк В.Д.,
Вінниця, Україна*

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУ- ДЕНТІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. Головним завданням системи освіти в Україні є формування та розвиток конкурентоздатного, з глибокою мотивацією до продуктивної педагогічної діяльності вчителя, який завдяки креативному, творчо-

му мисленню, бажанню навчатися, ефективно застосовує інноваційні засоби з метою підвищення якості знань учнів. Тому саме професійна підготовка вчителя «Технологій» як носія матеріальних і духовних цінностей, спадкоємця поколінь має сприяти утвердженню гуманної, демократичної особистості, здатної до саморозвитку, самореалізації своїх інтересів та обдарувань.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз філософської, психолого-педагогічної і методичної літератури показав, що проблема формування знань, умінь, навичок (ЗУН), в тому числі професійних, шляхом розвитку пізнавальної самостійності студентів була й залишається актуальною ще за часів античності. Думки про необхідність цілеспрямованого розвитку пізнавальної самостійності студентів у процесі навчання, суттєву роль у засвоєнні ЗУН, пізнавальної позиції людини і необхідність керівництва самостійністю тих, хто навчається можна знайти в роботах Платона, Аристотеля, М.Ф. Квінтіліана, Ф. Рабе, Т. Мора, М. Монтеля, Т. Кампанелі, Я.А. Коменського, І.Г. Песталоцці, А. Дистервега, К.Д. Ушинського та багатьох інших.

Невирішені питання проблеми. Особливого значення проблема розвитку пізнавальної самостійності студентів набуває в умовах сьогодення, коли обсяг знань подвоюється кожні десять років, а інформативна модель освіти втрачає свою актуальність.

Мета статті. З'ясувати можливості застосування інформаційних технологій у самостійній пізнавальній діяльності студентів ВНЗ – майбутніх учителів «Технологій».

Виклад основного матеріалу. Звернення до літературних джерел засвідчує, що є декілька підходів до трактування поняття „пізнавальна самостійність” студентів. Поряд з терміном „пізнавальна самостійність” широко застосовуються як синоніми поняття „самостійність”, „активність”, „пізнавальна активність” тощо. Тому, спочатку звернемось до уточнення співвідношення і взаємозв'язків між поняттям „пізнавальної активності” й наведеними вище суміжними поняттями.

Співставлення результатів психолого-педагогічної та методичної літератури дає змогу стверджувати, що самостійність і активність у навчанні студентів є взаємопов'язаними поняттями, що мають багато спільного, але водночас повністю не співпадають, бо кожне з них наділене власними суттєвими ознаками. Аналіз наукових праць [6; 8; 15; 16 та ін.] засвідчує, що не кожний прояв активності обов'язково несе у собі самостійність, і разом з тим без активності особистості самостійність неможлива. Так, О.В. Скрипченко відзначає, що активність може й не включати самостійності. Можна навести чимало прикладів, коли студент виявляючи активність у роботі, не виявляє самостійності, наприклад, несвідоме читання, механічне списування, копіювання виробу на уроках «Технології» тощо. В навчальній роботі самостійність виявляється в активності, спрямованій на набуття, вдосконалення знань і умінь і оволодіння прийомами роботи [16, с. 26]. На думку І.Я. Лернера, активність є умовою самостійності, бо неможна бути самостійним, не будучи активним [8]. У деяких пси-

холого-педагогічних дослідженнях стверджується, що активність – це такий психологічний прояв особистості, який характеризує ступінь участі студента в тій або іншій діяльності, тоді як самостійність указує на ступінь цієї участі [11]. Таким чином, між двома поняттями існує такий взаємозв'язок: самостійність – це видове явище стосовно до родового – поняття „активність”.

Аналіз психолого-педагогічної літератури і дисертаційних робіт із теми дослідження засвідчує, що навіть серед знаних науковців, методистів і педагогів-практиків немає одночасного тлумачення поняття „самостійність”. На підтвердження цього розглянемо перелік найпоширеніших наукових характеристик самостійності, що вказує на неоднозначність трактування даного поняття.

Самостійність характеризується як:

– вольова властивість особистості, здатність систематизувати, планувати, регулювати й активно здійснювати власну діяльність без постійного керівництва і практичної допомоги ззовні [12, с. 126];

– свідома умотивованість дій і їхня обґрунтованість, несхильність стороннім впливам і навіюванням, прагнення і здатність чинити відповідно до своїх переконань [14];

– незалежність, здатність і прагнення людини до здійснення дій або вчинків без допомоги інших [3; с. 55] відповідно до умов, що об'єктивно змінюються;

– вибіркове прагнення особистості до певного характеру діяльності й готовність до самостійного визначення цілей і дій [13];

– риса особистості, яка забезпечує вибір і реалізацію певного способу розв'язання завдання [7] та ін.

З наведених визначень можна бачити, що більшість із них підкреслює єдність внутрішньої готовності особистості до діяльності й інтенсивний прояв цієї готовності, що містить у собі джерело розвитку особистості та перетворення оточуючої дійсності. Крім того, у більшості визначень сутність самостійності розкривається через вольові риси особистості, її здібності й інтелектуальну діяльність.

Проте зазначимо, що загальне поняття „самостійності” повністю не розкриває специфіки самостійності людини в процесі навчання, коли виявляються особливі риси самостійності студента, пов'язані зі специфікою його навчальної праці, керованої викладачем. Ця самостійність і визначається терміном „пізнавальна самостійність” [9, с. 19].

З упровадженням комп'ютера у ВНЗ, появою на ринку інформаційних технологій усе більш перспективних для реалізації різноманітних цілей навчання технічних і педагогічних програмних засобів акценти швидко зміщуються у бік застосування комп'ютера „як засобу реалізації сучасних технологій навчання” [2, с. 27] і „розв'язання різного роду пізнавальних завдань з усіх навчальних предметів” [10, с. 119] в тому числі і з «Технології». Такий підхід передбачає використання комп'ютера як потужного засобу навчання, що може у наочній формі подати будь-яку інформацію (засвоєння навчального матеріалу) та „засобу керування навчальною дія-

льність, що забезпечує підвищення ефективності навчального процесу» [2, с. 28].

Необхідно створити таку систему методичної підготовки майбутнього вчителя «Технології» яка має формувати здатність студента до самостійного засвоєння знань, інформації, а також уміння здобути знання використовувати, застосовувати, творити власний стиль роботи. Один із шляхів досягнення вказаної мети вбачаємо у посиленні уваги до самостійної роботи студентів і проблеми керівництва нею.

У працях психологів Б.Г. Ананьєва, Л.П. Арістової, М.Т. Гарунова, П.І. Зінченка, О.М. Леонтєєва, С.Л. Рубінштейна, А.А. Смірнова та багатьох інших відзначається, що самостійна робота підвищує активність студентів забезпечує глибоке та міцне засвоєння навчального матеріалу і є одним із найбільш дієвих чинників, які розвивають особистість.

Проблема самостійної роботи студентів (СРС), самостійної пізнавальної діяльності є одним із найбільш складних питань психології, педагогіки, методики, і, незважаючи на значну кількість літератури, залишається актуальною.

Щоб самостійна робота майбутніх учителів «Технології» у процесі набуття професійних знань і умінь мала бажаний ефект, вона має бути:

- добре спланованою;
- організаційно підготовленою.

Не секрет, що останнім часом, студенти надають перевагу ксерокопіям, коли мова йде про конспекти; і досить „вишукано” використовують комп’ютерні технології під час підготовки рефератів і курсових робіт.

Будучи прихильниками активної комп’ютеризації ВНЗ, віримо у нові можливості, які відкриває комп’ютер у розвитку педагогічної освіти, у методичній підготовці майбутніх учителів «Технології». Згодні, що інформаційні технології, підвищуючи активність студентів, ведуть до перебудови навчального процесу в бік самостійних форм навчання.

Наше дослідження засвідчило, що керівництво самоосвітою має як позитивний так і негативний бік.

Позитивним є:

- наявність точних відомостей про місцезнаходження інформації з проблеми, що вивчається;
- докладна інструкція про систему опрацювання додаткової інформації;
- можливість під контролем педагога практично адаптувати одержану інформацію;
- можливість швидкої перевірки правильності виконання завдання.

Негативні сторони:

- йде повільний розвиток самостійності й ініціативності в одержанні знань;
- може бути відсутнє цілісне уявлення про одержувану інформацію, тому що матеріал вивчається тільки за тими напрямками, що вказує викладач;
- **недостатньо швидко йде оволодіння навичками самостійного добору літератури з відповідної теми.**

Індивідуальна СРС, як показали наші дослідження, має значні переваги перед самостійною роботою під керівництвом педагога.

Її позитивні сторони:

- можливе глибоке і всебічне охоплення проблеми, що вивчається;
- здійснюється знайомство з різними точками зору на дане питання;
- студент підбирає найбільш оптимальний для себе темп вивчення того чи іншого предмета.

Негативні сторони:

- відсутня можливість швидкої перевірки якості, рівня і правильності засвоєної інформації;
- можуть бути випущені з уваги різні аспекти проблеми, що вивчається;
- застосування вивченого матеріалу на практиці може йти шляхом „проб і помилок” через відсутність консультації фахівця.

СРС можлива тільки після оволодіння навичками такого виду діяльності. Самоосвітні навички створюють умови для постійного поповнення знань, допомагають найбільш швидко орієнтуватися і впроваджувати в шкільну практику передові наукові досягнення. Це позначається на розвитку і зміцненні професійних знань і якості викладання предмету «Технології» в школі.

Для пошуку необхідної інформації застосовують такі форми: традиційну пошту; факс; комп'ютерні технології; відеоконференції – використання відео для встановлення зв'язків і організації спілкування між особами, що знаходяться в різних географічних пунктах; аудіоконференції на основі телефонних технологій – система комунікацій, що дозволяє декільком особам одночасно брати участь у спілкуванні за допомогою телефону; INTERNET системи – пошукові системи, електронні бібліотеки, електронну пошту, чат.

Створення ситуації успіху в навчанні і практичній діяльності. У студента, який одержав позитивну оцінку, з'являється бажання ще раз відповісти на занятті, краще підготувати урок під час педагогічної практики, прочитати додаткову літературу, знайти інформацію в мережі INTERNET і т.п. Ситуація успіху породжує впевненість у своїх силах, сприяє більш швидкому подоланню психологічних бар'єрів у роботі з дітьми, створює комфортну обстановку для самовдосконалення. Усе це безпосередньо впливає на формування професійних знань, що призведе надалі до прагнення домагатися високих результатів, працюючи в школі.

Самостійна робота майбутніх учителів «Технології» із засвоєння навчального матеріалу з конкретного предмета може виконуватися (здійснюватися) в читальному залі бібліотеки, навчальних лабораторіях (кабінетах), комп'ютерних класах, а також у домашніх умовах.

Багаті можливості для СРС у відношенні як ознайомлення студента з новим матеріалом, так і відпрацювання ЗУН надають сучасні комп'ютери. Комп'ютери можуть працювати в різних режимах: автоматизованого довідко-

вого пристрою, який відкриває студенту доступ до значних обсягів інформації і забезпечує швидкий пошук необхідних йому відомостей; універсального імітатора, формуючого різні текстові і матеріалізовані моделі; здійснення компонентів самоконтролю і низку дій самонавчання. Автоматизовані навчаючі системи можна використати не тільки в спеціалізованих аудиторіях, а й поза ними.

Упровадження інформаційних технологій навчання потребує від майбутніх фахівців навичок пошуку інформаційного забезпечення діяльності. З практики відомо, що рівень таких навичок у молоді не високий. На це вказує низьке орієнтування студентів у змісті навчальних підручників, додаткових теоретичних джерел знань: енциклопедій, довідників, посібників тощо.

У підвищенні інтересу до навчальної книги, формуванні вмінь знаходити необхідну інформацію для написання реферату, курсової, дипломної роботи провідна роль належить бібліотекам навчальних закладів, працівники, яких зобов'язані не тільки створити бібліографічну базу, інформації з предметів, професій, а й повідомляти студентську молодь, педагогів про нові надходження до бібліотечного фонду, інструктувати щодо швидкого знаходження необхідної інформації в каталогах, комп'ютерних мережах тощо. У зв'язку з цим комп'ютеризація бібліотек – актуальна вимога часу.

Перед дидактичною системою вищої школи стоїть багато різних проблем, кожна з яких не обов'язково має однозначний розв'язок. Однак є всі підстави вважати, що вимога інтенсифікації навчального процесу як одного з головних напрямів розвитку системи освіти може бути виконаною, якщо поряд із іншими заходами для поліпшення викладання у ВНЗ на службу системи вищої освіти будуть покладені сучасні засоби опрацювання і поширення інформації.

Саме тому використання сучасного потенціалу інформаційних технологій є актуальним і виправданим у першу чергу для тих категорій студентів, які надають перевагу комп'ютеру як засобу самостійного вивчення і самостійного доступу до будь-якої інформації. Кількість таких людей постійно зростає, особливо серед молоді, студентів і фахівців у галузі техніки.

Людина, яка навчається, уже вбачає в сучасному комп'ютері засіб самостійної інтелектуальної праці і доступу до інформаційного середовища, необмеженого простором і способом передачі. Сама педагогічна логіка ефективного застосування комп'ютера вимагає від викладача фізично самоусунутися і кардинально переглянути свою роль. Наївними є ті, хто вважає, що впровадження комп'ютера веде за собою зниження потреби у вчителях. Звичайно, учитель-нянька, тлумач важких місць у підручнику повинен поступитися місцем викладачу-професіоналу, здатному використовувати всі засоби для досягнення важливої педагогічної мети – забезпечення продуктивної самостійної діяльності студента. Проте в умовах масового навчання без інформаційних технологій цю проблему не розв'язати. Їх застосування виправдане не тільки зручністю доставки освітніх послуг на робоче місце студента, а й, ще більш

цінним – змістовними перетвореннями. Ми повинні усвідомити нову роль викладача, який працює на забезпечення самостійності студента, її зміст, нову інфраструктуру навчання, що передбачає перехід до нових технологій. Ця роль не зменшується, а багаторазово зростає.

Головною загальнодидактичною проблемою самостійного вивчення є визначення того, чому і як навчати на рівні студента, тобто передачі студенту знань про зміст і методи навчання, які до цих пір були прерогативою викладача (вчителя). Нагадаємо, що специфіка їхнього розгляду продиктована тим, що студент самостійно працює в комп'ютерному середовищі [4, с. 10-11].

Важливою закономірністю розвитку сучасної системи освіти є ріст технічного оснащення навчального процесу. Не випадково деякі педагоги вважають, що впровадження сучасних ТЗН у практику навчання – подія такої самої виняткової важливості, якою у свій час було створення перших шкільних підручників. У той самий час, говорячи про модернізацію навчання, не можна забувати і про подальший розвиток традиційних елементів дидактичної системи, зокрема про вдосконалення такого універсального засобу навчання як книга.

Навчальна література була і залишається головним засобом навчання. Робота з літературою – це не тільки необхідна умова оволодіння студентами програмою навчання, а й найважливіша передумова їхнього світоглядного становлення, культурного, духовного, національно-ідейного, екологічного і морального виховання, формування у них патріотизму і поваги до Конституції України. Зараз, коли зростає значення СРС, роль книги стає ще більш вагомою.

Суттєвий недолік книги як засобу навчання полягає в тому, що вона не може перевірити і, якщо це необхідно, скоректувати розуміння студентом тексту, який він читає, не здатна сприймати і коментувати відповіді студента на задані йому питання. У традиційній системі навчання ця функція покладена на викладача і є, мабуть, найбільш трудомісткою. Саме з нею пов'язані труднощі масової освіти: правильність розуміння і засвоєння предметів, що вивчаються, повинна контролюватися індивідуально стосовно кожного студента, до того ж дуже часто (в ідеалі безперервно). Задовольнити достатньою мірою ці вимоги за великих потоків студентів традиційними засобами не вдається.

На відміну від книги персональний комп'ютер наділений властивістю сприймати відповіді студентів і реагувати на них запрограмованим чином. Ця здатність становить собою, очевидно, найважливішу його дидактичну перевагу. Вона дозволяє використовувати комп'ютер для реалізації вказаної функції управління процесом навчання. Під час цього, якщо комп'ютеру доручити виконання тільки цієї функції, зберігши книгу у притаманній їй якості носія навчального матеріалу, то шуканий дидактичний ефект буде забезпечений з мінімальними затратами і додержанням усіх інших вимог, яким повинна відповідати масова система комп'ютерного навчання. У цьому, власне, вся суть прин-

ципу „книга плюс комп'ютер” [1, с. 21].

Так, підручник, який є засобом навчання й основою в навчанні, може бути доповнений, за потреби, такими засобами, як мережні навчальні матеріали, комп'ютерні навчаючі системи в звичайному і мультимедійному варіантах, аудіо навчально-інформаційні матеріали, відео навчально-інформаційні матеріали, електронні підручники, посібники, енциклопедії; лабораторні дистанційні практикуми, тренажери, бази даних і знань із місцевим і віддаленим, доступом, електронні бібліотеки з віддаленим доступом, дидактичні матеріали на основі експертних навчаючих систем, дидактичні матеріали на основі геоінформаційних систем та ін.

Під час самостійної роботи особлива увага має приділятися формуванню інформаційної грамотності студентів, здібності самостійно працювати зі значними масивами інформації в INTERNET, знаходячи і відбираючи необхідні для навчання ресурси. З технічної точки зору, можливість роботи на комп'ютері, доступ до INTERNET і наявність персональної адреси електронної пошти є необхідною умовою для занять кожного зі студентів.

Мережні видання різняться від мультимедійних формою представлення матеріалів: до них можна добратися тільки за допомогою підключення до INTERNET.

Мережа INTERNET відкриває перед користувачем справжню скарбницю різноманітних можливостей. Основне завдання мережних довідників в INTERNET, так само, як і друкованих – дати короткі вичерпні відповіді на поставлені питання.

У зв'язку зі зростанням рівня інформатизації суспільства, розширенням можливостей доступу до різних інформаційних фондів навчальні заклади все більше і більше виконують орієнтуючу роль у взаємодії людини з гнучкою і розгалуженою інформаційно-освітньою сферою. Важливою і неодмінною рисою „учіння впродовж усього життя” є самостійний вибір кожною людиною освітніх цілей і засобів їхнього досягнення [5, с. 15].

Завдяки впровадженню комп'ютерних комунікацій стала можливою нова форма навчання – дистанційне навчання.

Уже нині, навіть на початковому етапі свого розвитку і впливу на життя людського суспільства, INTERNET став необхідним для більшості дідових людей. Він замінює їм телефон, телевізор, радіо, пошту, пресу. Знаходячись на своєму робочому місці, можна швидко одержати будь-яку необхідну інформацію. Крім того, це засіб для зв'язку та обміну інформацією, який діє значно швидше, ніж традиційні засоби зв'язку.

Нині багато хто сприймає INTERNET як синонім вільного спілкування, свободи інформації, як утілення демократії. Проте з іншого боку, як „вільна зона”, INTERNET, істотним чином, стає притулком усього того, що у цивілізованому суспільстві заборонено: пропаганда насильства, расизму, екстремістських релігійних течій, різних засобів шахрайства, порнографії тощо. І громадя-

ни, які бажають, щоб держава відгородила їх та їхніх дітей від расистів, екстремістів та шахраїв, істотно вважають, що держава повинна це робити всюди, у тому числі й у віртуальному просторі.

Щоб мінімізувати негативні наслідки цього нового досягнення людства треба організувати широкомасштабне, кваліфіковане навчання ділового та корисного використання можливостей INTERNET. Тільки навчившись використовувати широкий діапазон його позитивних можливостей, більшість із тих, хто працює з INTERNET, вже не стануть марно витратити свій дорогоцінний час на знайомство з тим „інформаційним сміттям”, про яке йшлося вище.

Завдання викладачів – навчити студента користуватися програмними засобами роботи в INTERNET, швидко знаходити в океані даних потрібну інформацію, виробити навички відокремлювати потрібну, достовірну інформацію з териконів різного „мотлоху”. Тому потрібно постійно розробляти і вдосконалювати методичні рекомендації з навігації в мережі INTERNET, знаходження, відбору й опрацювання інформації із застосуванням мережних технологій у самостійній (індивідуальній) роботі і майбутній професійній діяльності студента; навчати культурі роботи в INTERNET, раціонально планувати свій час, додержуватись техніки безпеки і гігієни праці під час роботи з комп’ютером; скласти і постійно поповнювати каталоги сайтів, на яких можна швидко знайти потрібну інформацію з предметів, що входять до навчального плану тієї чи іншої спеціальності.

Слід також зазначити, що під час добору матеріалу можна представити різні погляди на деякі сучасні наукові теорії і підходи, тим самим сприяти організації дискусій, що само собою є важливим елементом сучасної освіти.

Нині немає ні психологічних, ні технічних перешкод до застосування відеонавчання: значна частина студентів має комп’ютери та відеотехніку вдома. Потужною технологією, яка дозволяє зберігати і передавати значний обсяг матеріалу, що вивчається, є електронні підручники і довідники, як звичайні, так і записані на лазерних дисках, флеш-носіях. Індивідуальна робота з ними дає глибоке засвоєння і розуміння матеріалу.

Ці технології дозволяють, за відповідного доопрацювання, пристосовувати існуючі курси до індивідуального користування, надають можливості для самонавчання і самоперевірки одержаних знань.

Студент, маючи в своєму розпорядженні педагогічні програмні розробки, може відтворити прослухану лекцію, практичне заняття. Під час цього він може, вводячи свої числові дані в комп’ютер, що працює за програмою, наведеною в педагогічній програмній розробці, не просто відтворити заняття, а й одержувати нові результати, які можуть слугувати підтвердженням того чи іншого закону, формули чи теореми. Це є важливим чинником активізації навчання у процесі самостійного опрацювання матеріалу.

Виходячи із вище означеного, за умови активного впровадження інформаційних технологій навчання актуальним є питання змісту й форм самостійної роботи

студента. Розмаїття використання програмних засобів навчального призначення (електронний підручник, комп'ютерний тренажер, експертна система чи імітатор лабораторного практикуму) містить у собі окремі елементи самостійної роботи, які здебільшого мають форму багаторівневих тестів з окремих тем навчальної дисципліни.

Список літератури: 1. *Брусенцов Н.П.* Микрокомпьютерная система обучения „Наставник”. / *Брусенцов Н.П., Маслов С.П., Рамиль Альварес Х.* – М.: Наука. Гл. ред. физ.-мат. лит., 1990. – 224 с. 2. *Булах І.Є.* Теорія і методика комп'ютерного тестування успішності навчання (на матеріалах методичних навчальних закладів): Дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01. / *Булах І.Є.* – К., 1995. – 430 с. 3. *Воронина Т.П.* Философские проблемы образования в информационном обществе: Автореф. дисс. ... доктора филос. наук. / *Воронина Т.П.* – М., 1995. – 46 с. 4. *Гуревич Р.С.* Впровадження нових інформаційних технологій у навчально-виховний процес / *Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю.* // Проф. тех. освіта. – 1999. – № 1. – С. 30-33. 5. *Зязюн І.А.* Філософія неперервної освіти // Система неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми. / *Зязюн І.А.* / Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, у 6-ти книгах. – Кн. 1. – Чернівці: Митець, 1996. – С. 13-16. 6. *Кухарев Н.В.* Формирование умственной самостоятельности. / *Кухарев Н.В.* – Минск: Народная асвета, 1972. – 136 с. 7. *Леонтьев А.Н.* Философия психологии: Из. науч. наследия. / *Леонтьев А.Н.* – М: Изд-во МГУ, 1994. – 285 с. 8. *Лернер И.Я.* Дидактические основы формирования познавательной самостоятельности учащихся при изучении гуманитарных дисциплин: Дисс. ... д-ра пед. наук. / *Лернер И.Я.* – М, 1981. – 186 с. 9. *Махмутов М.И.* Организация проблемного обучения в школе. / *Махмутов М.И.* – Каунас: Швиеса, 1983. – 219 с. 10. *Монахов В.М.* Микропроцессорная техника в зарубежной школе / *Монахов В.М., Кузнецов А.А., Смекалкин Д.О.* // Советская педагогика. – 1984. – № 8. – С. 117- 121. 11. *Очерки педагогики* / Под ред. А.Г. Ковалёва и др. – Л.: ЛГУ, 1963. – 328 с. 12. *Платонов К.К.* Краткий словарь системы психологических понятий. / *Платонов К.К.* – М: Высшая школа, 1984. – 174 с. 13. *Половникова Н.А.* Исследование процесса формирования познавательной самостоятельности школьников в обучении. Автореф. дисс. ... докт. пед. наук. / *Половникова Н.А.* – Л., 1977. – 58 с. 14. *Рубинштейн С.Л.* Основы общей психологии. / *Рубинштейн С.Л.* – СПб.: Питер, 2000. – 705 с. 15. *Савченко О.Я.* Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів. / *Савченко О.Я.* – К.: Рад. шк., 1982. – 176 с. 16. *Скрипченко О.В.* Психічний розвиток учня. / *Скрипченко О.В.* – К.: Рад. шк., 1974. – 176 с.

Bibliography (transliterated): 1. Brusencov N.P. Mikrokomp'juternaja sistema obuchenija „Nastavnik?”. / Brusencov N.P., Maslov S.P., Ramil' Al'vares X. – M.: Nauka. Gl. red. fiz.-mat. lit., 1990. – 224 s. 2. Bulah I.E. Teorija i metodika komp'juternogo testuvannja uspishnosti navchannja (na materialah metodichnih navchal'nih zakladiv): Dis. ... dokt. ped. nauk: 13.00.01. / Bulah I.E. – K., 1995. – 430 s. 3. Voronina T.P. Filosofskie problemy obrazovanija v informacionnom obwestve: Avtoref. diss. ... doktora filoz. nauk. / Voronina T.P. – M., 1995. – 46 s. 4. Gurevich R.S. Vprovadzennja novih informacijnih tehnologij u navchal'no-vihovnij proces / Gurevich R.S., Kademija M.Ju. // Prof. teh. osvita. – 1999. – № 1. – S. 30-33. 5. Zjazjun I.A. Filosofija neperervnoї osviti // Sistema neperervnoї

osviti: здобutki, poshuki, problemi. / Zjazjun I.A. / Materiali Mizhnarodnoї naukovo-praktichnoї konferencii, u 6-ti knigah. – Kn. 1. – Chernivci: Mitec', 1996. – S. 13-16. 6. Kuharev N.V. Formirovanie umstvennoj samostojatel'nosti. / Kuharev N.V. – Minsk: Narodnaja asveta, 1972. – 136 s. 7. Leont'ev A.N. Filosofija psihologii: Iz. nauch. nasledija. / Leont'ev A.N. – M: Izd-vo MGU, 1994. – 285 s. 8. Lerner I.Ja. Didakticheskie osnovy formirovanija poznavatel'noj samostojatel'nosti uchawihhsja pri izuchenii gumanitarnyh disciplin: Diss. ... d-ra ped. nauk. / Lerner I.Ja. – M, 1981. – 186 s. 9. Mahmutov M.I. Organizacija problemnogo obuchenija v shkole. / Mahmutov M.I. – Kaunas: Shviesa, 1983. – 219 s. 10. Monahov V.M. Mikroprocessornaja tehnika v zarubezhnoj shkole / Monahov V.M., Kuznecov A.A., Smekalkin D.O. // Sovetskaja pedagogika. – 1984. – № 8. – S. 117-121. 11. Oчерki pedagogiki / Pod red. A.G. Kovaljova i dr. – L.: LGU, 1963. – 328 s. 12. Platonov K.K. Kratkij slovar' sistemy psihologicheskikh ponjatij. / Platonov K.K. – M: Vysshaja shkola, 1984. – 174 s. 13. Polovnikova N.A. Issledovanie processa formirovanija poznavatel'noj samostojatel'nosti shkol'nikov v obuchenii. Avtoref. diss. ... dokt. ped. nauk. / Polovnikova N.A. – L., 1977. – 58 s. 14. Rubinshtejn S.L. Osnovy obwey psihologii. / Rubinshtejn S.L. – SPb.: Piter, 2000. – 705 s. 15. Savchenko O.Ja. Rozvitok piznaval'noї samostijnosti molodshih shkoljariv. / Savchenko O.Ja. – K.: Rad. shk., 1982. – 176 s. 16. Skripchenko O.V. Psihichnij rozvitok uchnja. / Skripchenko O.V. – K.: Rad. shk., 1974. – 176 s.

В.Д. Кондратюк

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНФОРМАЦІЙ- НИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті висвітлюються особливості змісту пізнавальної самостійної діяльності студентів під час навчання за допомогою інформаційних технологій. Розкриваються методи підвищення активності студентів, що ведуть до перебудови навчального процесу в бік самостійних форм навчання.

В.Д. Кондратюк

АКТИВАЦИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ДЕЯ- ТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ С ПОМОЩЬЮ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Статья подчеркивает особенности познавательной самостоятельной деятельности студентов во время обучения, с использованием информационных технологий. Раскрыты методы підвищення діяльність студентів, что ведет к перестройке учебного процесса к независимым формам обучения:.

V.D. Kondratyuk

ACTIVATION OF COGNITIVE SELF ACTIVITY OF THE STUDENTS DURING TRAINING WITH THE INFORMATION TECHNOLOGY

The article highlights the features of cognitive self activity of students during teaching which using information technology. Disclosed methods activity of students, leading to a restructuring of the educational process towards independent forms of training.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2012

УДК 378

Лазарева И. Ю.,
г. Харьков, Украина

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНО- СТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Постановка проблемы. В современном мире, в котором все процессы протекают с огромной скоростью и научно-технический прогресс находится на высочайшем уровне, нужно любому человеку, а особенно педагогу, идти в ногу со временем. На современном этапе, когда стремительно развиваются международные отношения Украины с другими государствами мира и расширяются экономические связи, возникает потребность не просто в высококвалифицированных специалистах, а в специалистах, которые на достаточном уровне владеют хотя бы одним иностранным языком, чтоб самостоятельно и быстро решать возникающие вопросы (например, с партнерами по бизнесу), или самостоятельно ознакомиться с каким-либо первоисточником на иностранном языке. В связи с этим становится актуальной проблема подготовки такого специалиста и, прежде всего, преподавания, обучения иностранному языку, которое становится невозможным без использования современных педагогических технологий.

Анализ исследований и публикаций. Анализ исследований и публикаций по этой проблеме подтверждает актуальность и значимость данной темы. Об этом говорят работы А. М. Шамов, Н. И. Гез, И. Л. Бим, В. П. Беспалько, Г. Палмер, А. И. Домашнев, А. П. Панфилова, И. Н. Дичковская, А. А. Максаев [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9] и др.

Цель данной статьи состоит: 1) в рассмотрении понятий «Технология» и «Педагогическая технология», 2) в обосновании особенностей использования педагогических технологий при обучении иностранному языку.

Изложение основного материала. В настоящее время в педагогическую науку прочно вошло понятие педагогической технологии. А что же такое «Технология» и «Педагогическая технология». «Технология» происходит от греческого *techne* - искусство, мастерство и *logos* - наука, закон. Технология - наука о мастерстве. «Технология - это совокупность приемов, применяемых в каком-либо деле, мастерстве, искусстве» (толковый словарь).

«Педагогическая технология - совокупность психолого-педагогических установок, определяющих специальный набор и компоновку форм, методов, способов, приемов обучения, воспитательных средств; она есть организационно-методический *инструментарий* педагогического процесса» (Б.Т.Лихачев) [10]. В международном ежегоднике по технологии образования и обучения говорится: «Педагогическая технология – это исследования с целью выявить принципы и разработать приемы оптимизации образовательного процесса путем анализа факторов, повышающих образовательную эффективность, путем

конструирования и применения приемов и материалов, а также посредством оценки применяемых методов» [11]. Суть данного определения заключается в идее оптимизации работы образовательных учреждений и, прежде всего, повышении эффективности его основного звена – учебного процесса.

Исходя из данных определений мы можем сказать, что технология в максимальной степени связана с учебным процессом - деятельностью преподавателя и студента, ее структурой, средствами, методами и формами.

Нужно помнить, как утверждает Селевко Г.К. и мы полностью согласны с этим утверждением, что любая педагогическая технология должна удовлетворять некоторым основным методологическим требованиям (критериям технологичности).

Концептуальность. Каждой педагогической технологии должна быть присуща опора на определенную научную концепцию, включающую философское, психологическое, дидактическое и социально-педагогическое обоснование достижения образовательных целей.

Системность. Педагогическая технология должна обладать всеми признаками системы: логикой процесса, взаимосвязью всех его частей, целостностью

Управляемость. Предполагает возможность диагностического целеполагания, планирования, проектирования процесса обучения, поэтапной диагностики, варьирования средствами и методами с целью коррекции результатов.

Эффективность. Современные педагогические технологии существуют в конкурентных условиях и должны быть эффективными по результатам и оптимальными по затратам, гарантировать достижение определенного стандарта обучения.

Воспроизводимость подразумевает возможность применения (повторения, воспроизведения) педагогической технологии в других однотипных образовательных учреждениях, другими субъектами. [12].

Выбор педагогических технологий для достижения целей и решения задач при изучении иностранного языка обусловлен потребностью сформировать у студентов комплекс общекультурных компетенций, которые являются необходимыми для осуществления межличностного взаимодействия и сотрудничества в условиях межкультурной коммуникации, а также обеспечивать требуемое качество обучения на всех его этапах.

Педагогические технологии, которые мы используем при обучении иностранному языку, реализуют компетентностный и личностно-деятельностный подходы. Эти подходы способствуют формированию и развитию личности, способной осуществлять продуктивное общение с носителями других культур, способностей студентов осуществлять различные виды деятельности, используя иностранный (немецкий) язык, их готовности к саморазвитию и самообра-

зованию, а также способствуют повышению творческого потенциала личности.

При изучении иностранного языка мы используем модели смешанного обучения, которые помогают эффективно сочетать традиционные формы обучения и современные технологии.

Специфика обучения иностранному языку определяет необходимость более широко использовать современные педагогические технологии, наряду с традиционными методами.

Предлагаем рассмотреть педагогические технологии, которые используются при обучении иностранному языку.

Технология коммуникативного обучения – направлена на формирование коммуникативной компетентности студентов, которая является базовой, необходимой для адаптации к современным условиям межкультурной коммуникации.

Технология разноуровневого (дифференцированного) обучения – предполагает осуществление познавательной деятельности студентов с учётом их индивидуальных способностей, возможностей и интересов, поощряя их реализовывать свой творческий потенциал. Создание и использование диагностических тестов является неотъемлемой частью данной технологии.

Технология модульного обучения – предусматривает деление содержания дисциплины на достаточно автономные разделы (модули), интегрированные в общий курс.

Информационно-коммуникационные технологии (ИКТ) - расширяют рамки образовательного процесса, повышая его практическую направленность, способствуют интенсификации самостоятельной работы учащихся и повышению познавательной активности. В рамках ИКТ выделяются 2 вида технологий:

Технология использования компьютерных программ – позволяет эффективно дополнить процесс обучения языку на всех уровнях. Мультимедийные программы предназначены как для аудиторной, так и самостоятельной работы студентов и направлены на развитие грамматических и лексических навыков.

Интернет-технологии – предоставляют широкие возможности для поиска информации, разработки международных научных проектов, ведения научных исследований.

Технология индивидуализации обучения – помогает реализовывать личностно-ориентированный подход, учитывая индивидуальные особенности и потребности учащихся.

Технология тестирования – используется для контроля уровня усвоения лексических, грамматических знаний в рамках модуля на определённом этапе обучения. Осуществление контроля с использованием технологии тестирова-

ния соответствует требованиям всех международных экзаменов по иностранному языку. Кроме того, данная технология позволяет преподавателю выявить и систематизировать аспекты, требующие дополнительной проработки.

Проектная технология – ориентирована на моделирование социального взаимодействия учащихся с целью решения задачи, которая определяется в рамках профессиональной подготовки студентов, выделяя ту или иную предметную область. Использование проектной технологии способствует реализации междисциплинарного характера компетенций, формирующихся в процессе обучения английскому языку.

Технология обучения в сотрудничестве – реализует идею взаимного обучения, осуществляя как индивидуальную, так и коллективную ответственность за решение учебных задач.

Игровая технология – позволяет развивать навыки рассмотрения ряда возможных способов решения проблем, активизируя мышление студентов и раскрывая личностный потенциал каждого учащегося.

Технология развития критического мышления – способствует формированию разносторонней личности, способной критически относиться к информации, умению отбирать информацию для решения поставленной задачи.

Реализация компетентного и личностно-деятельностного подхода с использованием перечисленных технологий предусматривает активные и интерактивные формы обучения, такие как деловые и ролевые игры, разбор конкретных ситуаций, коллективная мыслительная деятельность, дискуссии, работа над проектами научно-исследовательского характера и т. д.

Таким образом, комплексное использование в учебном процессе всех вышеперечисленных технологий стимулируют личностную, интеллектуальную активность, развивают познавательные процессы, способствуют формированию компетенций, которыми должен обладать будущий специалист [13].

Выводы. На основании вышеизложенного можно сделать следующие выводы: 1) технология - это наука о мастерстве, исходя из нашей темы, прежде всего мастерстве преподавателя, а педагогическая технология- это совокупность форм, методов, способов, приемов обучения, воспитательных средств, которые связаны непосредственно с учебным процессом - деятельностью преподавателя и студента, ее структурой, средствами, методами и формами; 2) особенностями обучения иностранному языку являются, во- первых, выбор педагогических технологий, которые более эффективно помогают сформировать у студентов комплекс общекультурных компетенций, необходимых для взаимодействия и сотрудничества в условиях межкультурной коммуникации, во-вторых, необходимость более широко использовать современные педагогические технологии, наряду с традиционными формами обучения.

Проблематика данной статьи предполагает дальнейшее рассмотрение и углубленное изучение современных педагогических технологий при обучении

иностранным языку студентов. Перспективными проблемами исследования представляются: рассмотрение различных видов современных педагогических технологий и использование этих технологий в практической деятельности.

Список литературы: 1. Шамов А.М. Методика преподавания иностранных языков: Общий курс / А.М.Шамов – 2-е изд. – М.: Восток-Запад, 2008. –238 с. 2. Гез Н. И. Методика обучения иностранным языкам в средней школе/ Н. И. Гез – М.: Просвещение, 1982. – 215с. 3. Бим И.Л. Методика обучения иностранным языкам как наука и проблемы школьного учебника / И.Л.Бим. — М.: Русский язык, 1977. — 288 с. 4. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В.П. Беспалько. – М.: Изд-во Института профессионального образования, 1995. –336с. 5. Пальмер Г. Усний метод навчання іноземних мов / Г. Пальмер. – К.: Радянська школа, 1964. – 159 с. 6. Домашнев А. И. Методика преподавания немецкого языка в педагогическом вузе / А. И. Домашнев, Р. Р.Зыкова. – М.: Просвещение, 1983. – 224с. 7. Панфилова А.П. Инновационные педагогические технологии: Активное обучение: Учеб. пособие для студ. вузов. — М.: Изд. центр «Академия», 2009. –192 с. 8. Дичковская И.Н. Инновационные педагогические технологии: Уч. пособие. – К.: «Академвидав», 2004. –416с. 9. Максаев А.А. Инновационные технологии в обучении иностранному языку [Электронный ресурс]/ А.А.Максаев.– Режим доступа : <http://festival.1september.ru/articles/566297/10>. Лихачев Б.Т. Педагогика. Курс лекций / Б.Т.Лихачев. –4-е. изд. перераб. и доп. – М.: Юрайт-М, 2001г. – 607с. 11. Машарова Т.В. Использование личностно-ориентированных технологий в образовании. Материалы семинара / Т.В.Машарова. – Киров : Изд-во ВГПУ, 2000. - 47 с. 12. [Селевко Г.К.Современные образовательные технологии](#): Учебное пособие. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с. 13. Образовательные технологии при обучении дисциплине "Иностранный язык" (английский) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://study-english.info/work_program_political04.php

Bibliography (transliterated): 1. Shamov A.M. Metodika prepodavanija inostrannyh jazykov: Obwij kurs / A.M.Shamov – 2-e izd. – М.: Vostok-Zapad, 2008. –238 s. 2. Gez N. I. Metodika obuchenija inostrannym jazykam vsrednej shkole/ N. I. Gez – М.: Prosvewenie, 1982. – 215s. 3. Bim I.L. Metodika obuchenija inostrannym jazykam kak nauka i problemy shkol'nogo uchebnika / I.L.Bim. — М.: Russkij jazyk, 1977. — 288 s. 4. Bespal'ko V.P. Pedagogika i progressivnye tehnologii obuchenija / V.P. Bespal'ko. – М.: Izd-vo Instituta professional'nogo obrazovanija, 1995. –336с. 5. Pal'mer G. Usnij metod navchannja inozemnih mov / G. Pal'mer. – К.: Radjans'ka shkola, 1964. – 159 s. 6. Domashnev A. I. Metodika prepodavanija nemetskogo jazyka v pedagogicheskom vuze / A. I. Domashnev, R. R.Zykova. – М.: Prosvewenie, 1983. – 224s. 7. Panfilova A.P. Innovacionnyje pedagogicheskie tehnologii: Aktivnoje obuchenie: Ucheb. posobie dlja stud. vuzov. — М.: Izd. centr «Akademija», 2009. –192 s. 8. Dichkovskaja I.N. Innovacionnyje pedagogicheskie tehnologii: Uch. posobie. – К.: «Akademvidav», 2004. –416s. 9. Maksaev A.A. Innovacionnyje tehnologii v obuchenii inostrannomu jazyku [Elektronnij resurs]/ A.A.Maksaev.– Rezhim dostupa : <http://festival.1september.ru/articles/566297/10>.

Lihachev B.T. Pedagogika. Kurs lekcij / B.T.Lihachev. —4-e. izd. pererab. i dop. — M.: Jurajt-M, 2001g. — 607s. 11. Masharova T.V. Ispol'zovanie lichnostno-orientirovannyh tehnologij v obrazovanii. Materialy seminara / T.V.Masharova. — Kirov : Izd-vo VGPU, 2000. - 47 s. 12. Selevko G.K.Sovremennye obrazovatel'nye tehnologii: Uchebnoe posobie. — M.: Narodnoe obrazovanie, 1998. — 256 s. 13. Obrazovatel'nye tehnologii pri obuchenii discipline "Inostrannyj jazyk" (anglijskij) [Elektronnij resurs]. — Rezhim dostupa : http://study-english.info/work_program_political04.php

И.Ю.Лазарева

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНО- СТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Рассмотрены понятия «Технология» и «Педагогическая технология». Представлены основные методологические требования к педагогическим технологиям. Обоснованы особенности использования педагогических технологий при обучении иностранного языка.

I.Yu.Lazareva

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНІЙ МОВИ

Розглянуто поняття «Технологія» і «Педагогічна технологія». Представлені основні методологічні вимоги до педагогічних технологій. Обґрунтовано особливості використання педагогічних технологій при навчанні іноземній мові.

I.Y.Lazareva

EDUCATIONAL TECHNOLOGY IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

The concept of "technology" and "Educational Technology". The basic methodological requirements for educational technology. Especially justified use of educational technology in teaching a foreign language.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2012

УДК 004.422.81

*Шаров С.В., Мартинюк Т.І.
Мелітополь, Україна*

ЕЛЕКТРОННІ ЗАСОБИ НАВЧАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВИМОГИ

Вступ. Після приєднання України до європейського освітнього простору вища освіта стала одним з важливих показників політики та сучасного інформаційного суспільства. Особливості розвитку сучасного суспільства, а також яскраво виражена інформатизація, потребують більш широкого викорис-

тання інформаційних технологій у сфері освіти. Значним чинником виведення освіти на якісно новий рівень є не тільки оснащення навчальних закладів комп'ютерною технікою, а й розробка та впровадження якісних педагогічних програмних засобів з різних дисциплін.

Аналіз досліджень і публікацій. Розробкою теоретичних і практичних засад впровадження інформаційних технологій у навчально-виховний процес займаються такі видатні вчені як М. Жалдак, Н. Морзе, О. Співаковський. Вимоги до створення електронних засобів навчального призначення, зокрема електронних підручників, відображені у працях В. Лапінського, О. Зіміної, М. Шишкіної та інших вчених.

Формування цілей статті. Метою статті є висвітлення основних переваг використання електронних засобів навчального призначення та визначення основних вимог до їх створення.

Виклад основного матеріалу. Досвід використання комп'ютерів у навчанні дає підстави свідчити про можливість їх використання практично в усіх традиційних формах навчання з різним співвідношенням між традиційними та комп'ютерними режимами роботи. За рахунок застосування інформаційних технологій у навчально-виховному процесі можна отримати такі переваги:

- розвиток мотивації, посилення інтересу до навчання, в тому числі до способів здобування знань;
- розвиток мислення та інтелектуальних здібностей студентів;
- індивідуалізація та диференціація навчання;
- розвиток самостійності;
- надання переваги методам активного навчання;
- підвищення наочності навчання;
- збільшення арсеналу засобів пізнавальної діяльності, опанування сучасними методами наукового пізнання, пов'язаними із застосуванням комп'ютерів;
- розширення кола задач і вправ, зокрема практичного змісту, та їх розв'язування з використанням інформаційних технологій;
- спрощення та збільшення швидкості доступу до навчальних та наукових інформаційних ресурсів через мережу Internet [7, с. 205]

Одним з напрямів підвищення ефективності навчального процесу за допомогою інформаційних технологій є використання електронних засобів навчального призначення (ЕЗНП), які однозначно можна назвати потужним дидактичним засобом.

Під електронними засобами навчального призначення розуміються такі засоби навчання, що зберігаються на цифрових або аналогових носіях даних і відтворюються на електронному обладнанні. До них відносяться комп'ютерні програми загально-дидактичного спрямування, тренажери, електронні таблиці,

електронні бібліотеки, інформаційні ресурси для дистанційного навчання, тестові завдання, віртуальні лабораторні роботи, електронні навчальні видання тощо [5, с. 12]. До ЕЗНП може входити комплекс навчальних, контролюючих та інших програм. Крім того, обов'язковою є наявність методичних вказівок для роботи з програмним продуктом.

Програмно-педагогічні засоби, володіючи всіма особливостями паперових видань, мають ряд позитивних відмінностей і переваг. Зокрема: компактність зберігання в пам'яті комп'ютера, гіпертекстові можливості, мобільність, можливість оперативного внесення змін і доповнень, зручність пересилки інформації за допомогою електронної пошти. Арсенал дидактичних можливостей електронних засобів навчального призначення містить такі переваги: різноманітні форми подання інформації та типів навчальних завдань; забезпечення миттєвого зворотного зв'язку; широкі можливості інтерактивності навчального процесу; індивідуалізація та диференціація процесу навчання, використання основних і допоміжних навчальних впливів; розширення поля самостійності студентів; широкі можливості відтворення фрагментів навчальної діяльності; активізація самостійної роботи тощо.

Слід зазначити, що на ринку програмних продуктів є досить велика кількість педагогічних програмних засобів (ППЗ), призначених для супроводу навчально-вихованого процесу в освітніх закладах різного рівня акредитації. Однак, незважаючи на стрімкий розвиток інформаційних технологій та збільшення кількості таких програмних продуктів, якість та ефективності навчальних програм залишається на низькому рівні. У даному випадку під якістю педагогічних програмних засобів можна розуміти ступінь відповідності можливостей програмного продукту певним потребам та меті навчального процесу. Крім того, потрібно враховувати готовність викладача та студентів використовувати нові інформаційні технології у навчальному процесі. З цього приводу О. Зошук зауважує, що комп'ютери не набули широкого поширення при викладанні предметів, безпосередньо не пов'язаних з інформатикою. Однією з основних причин цього він вважає наявність у викладачів психологічного бар'єру стосовно їх використання [2, с. 106].

Для створення якісного електронного засобу навчального призначення він повинен відповідати певним вимогам. Виділяють наступні типи вимог до ЕЗНП:

1. Педагогічні вимоги: реалізація принципів дидактики та методики; обґрунтованість вибору тематики курсу; педагогічна доцільність використання та ефективність застосування.
2. Технічні вимоги: стійкість до помилкових або некоректних дій користувача; захист від несанкціонованих дій користувача; ефективне використання технічних ресурсів; відновлення системної області перед завершенням ро-

боти програми; відповідність функціонування ППЗ опису у методичних рекомендаціях.

3. Ергономічні вимоги: врахування вікових та індивідуальних особливостей студентів різних типів мислення та нервової діяльності; забезпечення рівня мотивації навчання під час взаємодії студентів з програмно-педагогічними засобами; вимоги щодо ефективності зчитування зображення та його розташування на екрані.
4. Естетичні вимоги: відповідність естетичного оформлення та кольорової гами функціональному призначенню ППЗ; виразність та упорядкування графічних елементів програмного засобу.
5. Вимоги до документації: єдиний спосіб побудови та оформлення основних документів на розробку та використання ППЗ, наявність технічного завдання на розробку програмного продукту [6, с. 34].

Програмні засоби навчального призначення також повинні відповідати вимогам доцільності створення та застосування, які полягають у тому, що програмний засіб (гіпермедійна система, інформаційна система тощо) потрібно наповнювати таким змістом, який найбільш ефективно може бути відтворений тільки за допомогою комп'ютера. Насамперед це стосується демонстрації процесів, реальне відображення яких за умов навчання ускладнена або неможлива [4]. Разом з тим, методика викладання кожного навчального предмету враховує своєрідність і особливості відповідної науки, тому правомірно говорити про методичні вимоги, які передбачають специфіку та своєрідність кожної дисципліни. Визначаючи педагогічні вимоги, що пред'являються до ППЗ, необхідно враховувати також обґрунтування теми для програмно-педагогічного засобу, що аргументоване певною методичною метою, та забезпечити подальшу перевірку педагогічної ефективності використання програмного засобу навчального призначення.

Разом із проектуванням алгоритму функціонування ЕЗНП та наповнення його навчальним контентом, слід звернути увагу на створення відповідного інтерфейсу. Таким чином, як для розробників ЕЗНП, так і для користувачів (учителів, викладачів, студентів, учнів) важливим є дотримання на етапі проектування програмного засобу вимог до графічного інтерфейсу, сформульованих з урахуванням психофізіологічних особливостей суб'єктів навчання, цілей навчання та специфіки предметного наповнення [3, с. 289].

Слід зазначити, що часто викладач, у разі відсутності специфічного навчального програмного засобу може запропонувати студентам універсальні програмні продукти (наприклад, графічні та текстові редактори, електронні таблиці тощо), які не відносяться до розряду програм, призначених для педагогічних цілей. Проте можливості цих програмних засобів такі, що при умілому підборі завдань та створенні на заняттях атмосфери творчості використання цих програм допомагає розвивати у студентів уяву, фантазію, інтуїцію, ініціа-

тивність. Їх цілеспрямоване використання дозволяє розширити можливості освітнього середовища та вивести на новий рівень продуктивну пошуково-дослідницьку і творчу діяльність студентів [1, с. 20].

Висновки. Отже, якісний електронний засіб навчального призначення дозволить отримати значні переваги при використанні у навчально-виховному процесі. Це можливо за рахунок використання інтегрованих у ЕЗНП потужних можливостей сучасних інформаційних технологій. Однак, створення такого програмного засобу вимагає високої кваліфікації виконавців та роботи цілого колективу фахівців. Електронні засоби навчального призначення повинні створювати люди, які володіють способами використання сучасних технологій, можуть обробити графічні зображення, знають основи створення якісної мультиплікації, а також мають знання з психології, педагогіки та фізіології.

Література: 1. Захарова И. Г. Информационные технологии в образовании: учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М. : Издательский центр “Академия”, 2003. – 192 с. 2. Зошук О. Актуальні питання оптимізації процесів навчання шляхом впровадження найсучасніших інформаційно-комунікаційних технологій // О. Зошук / Наукові праці Донецького національного технічного університету. – Донецьк : ДВНЗ “ДонНТУ”, 2008. – Вип. 2. – С. 105 – 109. 3. Карташова Л. Нові підходи до проектування педагогічних програмних засобів та їх застосування / Карташова Л., Лапінський В. // International Conference “Strategy of Quality in Industry and Education”. – Дніпропетровськ : Пороги. – 2005. – С. 287–290. 4. Лапінський В. Принцип наочності і створення електронних засобів навчального призначення : [Електронний ресурс] / В. Лапінський. – Режим доступу : <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/9/statti/lapinskiy.htm>. 5. Положення про підготовку навчальних видань та електронних засобів навчального призначення [Текст] / [уклад. В. Т. Горбенко, Г. І. Лоза, І. О. Мікульонок]. – К. : НТУУ “КПІ”, 2008. – 48 с. 6. Морев И. Образовательные информационные технологии : учеб. пособ. / И. Морев. – Владивосток : Изд-во Дальневосточного университета, 2004. – 162 с. 7. Яцько О. Проблеми в інформативній освіті майбутніх економістів та шляхи їх вирішення / О. Яцько // Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики : зб. наук. праць. – Кривий Ріг : Видавничий відділ НметАУ, 2012. – С. 200 – 207.

Bibliography (transliterated): 1. Zaharova I. G. Informacionnye tehnologii v obrazovanii: ucheb. posob. dlja stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenij. – M. : Izdatel'skij centr “Akademija”, 2003. – 192 s. 2. Zowuk O. Aktual'ni pitannja optimizacii procesiv navchannja shljahom vprovadzhennja najsuchasnishih informacijno-komunikacijnih tehnologij // O. Zowuk / Naukovi pracj Donec'kogo nacional'nogo tehničnogo universitetu. – Donec'k : DVNZ “DonNTU”, 2008. – Vip. 2. – S. 105 – 109. 3. Kartashova L. Novi pidhodi do proektuvannja pedagogičnih programnih zasobiv ta ih zastosuvannja / Kartashova L., Lapins'kij V. // International Conference “Strategy of Quality in Industry and Education”. – Dnipropetrovs'k : Porogi. – 2005. – S. 287–290. 4. Lapins'kij V. Princip naochnosti i stvorennja elektronnih zasobiv navchal'nogo priznachennja : [Elektronnij resurs] / V.

Lapins'kij. – Rezhim dostupu :
<http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/9/statti/lapinskiy.htm>. 5. Polozhennja pro pidgotovku navchal'nih vidan' ta elektronnih zasobiv navchal'nogo pryznachennja [Tekst] / [uklad. V. T. Gorbenko, G. I. Loza, I. O. Mikul'onok]. – K. : NTUU "KPI", 2008. – 48 s. 6. Morev I. Obrazovatel'nye informacionnye tehnologii : ucheb. posob. / I. Morev. – Vladivostok : Izd-vo Dal'nevostochnogo universiteta, 2004. – 162 s. 7. Jac'ko O. Problemi v informativnij osviti majbutnih ekonomistiv ta shljahi ih virishennja / O. Jac'ko // Teorija ta metodika navchannja matematiki, fiziki, informatiki : zb. nauk. prac'. – Krivij Rig : Vidavnicij viddil NmetAU, 2012. – С. 200 – 207.

С.В. Шаров, Мартинюк Т.І.

ЕЛЕКТРОННІ ЗАСОБИ НАВЧАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВИМОГИ

Сучасні процеси інформатизації освіти вимагають більш широкого використання інформаційних технологій у навчально-виховному процесі. Одним із засобів практичної реалізації інформатизації є використання електронних засобів навчального призначення, які є потужним дидактичним засобом. У статті розглядаються переваги використання електронних засобів навчального призначення та вимоги до їх створення.

С.В. Шаров, Мартинюк Т.И.

ЭЛЕКТРОННЫЕ СРЕДСТВА УЧЕБНОГО НАЗНАЧЕНИЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ТРЕБОВАНИЯ

Современные процессы информатизации образования требуют более широкого использования информационных технологий в учебно-воспитательном процессе. Одним из средств практической реализации информатизации является использование электронных средств учебного назначения, которые являются мощным дидактическим средством. В статье рассматриваются преимущества использования электронных средств учебного назначения и требования к их созданию.

S.V. Sharov, Martinuk T.I.

ELECTRONIC MEANS OF EDUCATIONAL PURPOSE: DESCRIPTION AND REQUIREMENTS

Modern education informatization processes are requiring more wide use of information technologies in the educational process. One of the practical implementation of information is the use of electronic media for educational purposes, which is a powerful didactic tool. The article examines the benefits of using electronic media for educational purposes and requirements for their creation.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2012

УДК 378.147=111

*Маркова О.О. ,
м. Харків, Україна***ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ
ІНШОМОВНОГО МОВЛЕННСВОГО СПІЛКУВАННЯ**

На сьогоднішній день у світі все більше приділяється увага якості освіти. І Україна не є винятком. Та освіта має бути не лише якісною, але й сучасною, дотримуватись міжнародних освітніх стандартів. Сучасне суспільство ставить високі вимоги до студентів. До нових потреб суспільства відносяться вміння долати конфлікти, вміння використовувати нові освітні технології та бути готовими до міжкультурного та міжособистісного спілкування і співробітництва.

Одним із головних завдань вищої школи, зокрема у технічних вузах, постає підготовка висококваліфікованих, компетентних спеціалістів з всебічною культурою праці та здатністю до гнучкого мислення, що дозволяє навчитися самостійно поновлювати свої знання, розширювати професійний кругозір, розуміти й аналізувати проблеми розвитку науки тощо. Вагомим є внесок іноземної мови у підготовці майбутніх спеціалістів. Специфіка майбутньої професійної діяльності визначає особливості практичного оволодіння іншомовним мовленнєвим спілкуванням студентів технічних спеціальностей [4].

Розвиток інформаційно-технічної сфери призводить до підвищення рівня уваги до інженерно-технічних галузейзнань. Це, в свою чергу, спричинює активізацію розгляду питань підготовки випускників технічних вузів в умовах розширення меж міжнародної співпраці, що вимагає набуття майбутніми фахівцями вміння іншомовного професійного спілкування. Зазначений аспект і зумовлює актуальність даного дослідження.

Високі вимоги до спілкування ставлять складні завдання перед методами у пошуку нових підходів та методів у викладанні англійської мови у ВНЗ. Таким підходом постає інтерактивне навчання. Перехід від комунікативного підходу у викладанні іноземних мов до інтерактивного втілює концептуальну ідею структурування і розвитку освітнього простору на основі такої парадигми, що охоплює використання категорії взаємодії і різнобічності відношень усіх суб'єктів освітнього процесу і ставить за мету ефективне моделювання умов творчого розвитку особистості. Така парадигма освіти репрезентує інтерактивний процес навчання, у якому кожен студент взаємодіє з такими джерелами отримання інформації: викладачем, базою даних з навчальної дисципліни, та з іншими студентами [1, с. 19].

Низка вчених визначають інтерактивне навчання як одну з форм діалогового навчання: інтерактивний – означає здатність взаємодіяти чи знаходитись у режимі бесіди, діалогу з чим-небудь (наприклад, комп'ютером) або ким-небудь (людиною). Інші вчені трактують інтерактивне навчання, як взаємодію студента та викладача, основою якого є суб'єкт-суб'єктні стосунки. Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх студентів; це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове навчання в співпраці) [6, с.5]. Аналіз наукових джерел з досліджуваного питання свідчить про те, що головна увага приділяється розробці методів і прийомів інтерактивного навчання в аспекті дослідження однієї складової інтерактивного підходу – на взаємодії учасників інтерактивного спілкування [3, с.44-45].

Проблемами розробки і застосування інтерактивних методів та технологій навчання в галузі займаються багато вітчизняних та зарубіжних методистів: О. І. Пометун, О. І. Когут, О. С. Кравчик, Т. М. Алексич, О. О. Марига, Т. Крал (Th. Kral), Дж. Джобсон (J. Jobson) та інші.

Метою даної статті є аналіз можливостей використання інтерактивних технологій у процесі професійно-орієнтованого навчання іншомовному мовленнєвому спілкуванню студентів технічних вузів.

Теоретичною основою запровадження інтерактивних методів навчання мають бути системний, особистісно-зорієнтований та діяльнісний підходи до побудови дидактичних процесів; теорія оптимізації педагогічного процесу, а також інваріантність процесу навчання, заняття як конкретної форми існування процесу засвоєння знань і методу навчання як мікродіяльності навчання.

Інтерактивні методи навчання, що ґрунтуються на взаємодії студентів, їх співробітництві та кооперації дають змогу задіяти не лише свідомість студентів, але й його почуття, емоції, вольові якості [2, с. 50]. Зазначене вище свідчить про доцільність використання цих методів у професійно-орієнтованому навчанні іншомовному мовленнєвому спілкуванню.

На відміну від традиційних методів, використання інтерактивних технологій дозволяє: моделювати реальні професійно-мовленнєві ситуації; спільно вирішувати професійні проблеми; застосовувати професійно-орієнтовані рольові ігри; створювати атмосферу співробітництва при підготовці і презентації різноманітних проектів за професійним спрямуванням; сприяти розвитку асоціативної, громадянської та професійної компетентності студентів під час дебатів за професійним спрямуванням; формувати власні цінності, приймаючи участь у дискусіях у ракурсі галузевої спеціалізації, порівнюючи реалії іншомовної та рідної культур у контексті професійної підготовки.

Давно відомим є положення про те, що навчання є доволі складним процесом, який містить у собі непрості види психічної та практичної

діяльності об'єктів та суб'єктів навчання, а його організація є багатофакторною функцією таких компонентів, як особливості учасників процесу (викладачі, студенти), характеру, змісту, засобів джерел, форм та методів навчального процесу та умов його організації. Проте у вітчизняній освіті система інтерактивного навчання студентів ВНЗ технічного профілю ще не стала цілісно розвинутою системою, тобто системою, в якій викладач був не тільки професіоналом зі своєї галузі предмету, але й справжнім педагогом, з високим рівнем педагогічної майстерності. Діяльність педагога-майстра характеризується педагогічною доцільністю за спрямованістю, індивідуально-творчим характером, за змістом і оптимальністю, за вибором засобів [5, с. 40-41].

Комплексне навчання іншомовній професійно-орієнтованій діяльності у контексті інтерактивного підходу потребує не лише взаємозв'язку, але й взаєморозвитку всіх видів мовленнєвої діяльності, їх переплетення при вирішенні складних професійних завдань.

У контексті інтерактивного навчання знання набувають іншої форми. З одного боку, вони являють собою певну інформацію про навколишній світ. Особливістю цієї інформації є те, що студент отримує її не у вигляді уже готової системи від педагога, а в процесі власної активності. З іншого боку, студенти у процесі взаємодії на занятті з іншими студентами / педагогом опановує системою випробуваних (апробованих) способів діяльності по відношенню до себе, соціуму, світу загалом, засвоює різні механізми пошуку знань. Тому знання, отримані студентом, є одночасно і інструментом для самостійного їх здобування.

Використання комп'ютерних технологій у вивченні англійської мови у значній мірі змінило підходи до розробки навчальних матеріалів з цієї дисципліни. На відміну від традиційного, інтерактивне навчання на основі мультимедійних програм дозволяє більш повно реалізувати цілий комплекс методичних, дидактичних, педагогічних і психологічних принципів, робить процес пізнання більш цікавим і творчим. Так, можливості враховувати рівні мовної підготовки студентів і розробляти завдання різного ступеня складності у межах однієї програми слугують основою для реалізації принципу індивідуалізації та диференціації у навчанні. При цьому забезпечується дотримання принципу посиленості труднощів і доступності завдань, враховується індивідуальний темп роботи кожного студента. Використання новітніх інформаційних технологій у навчанні іноземним мовам передбачає активну позицію самого студента в процесі засвоєння знань. Новий вид пізнавальної діяльності виключає пасивне сприйняття інформації і сприяє розвитку пізнавальної самостійності студентів, формуванню умінь самостійно поповнювати знання, здійснювати пошук і орієнтуватися в потоці інформації.

Візуалізація навчального матеріалу — створення навчального середовища з наочним представленням інформації, використанням кольору і звуку, вплив на емоційні та понятійні сфери, сприяє більш глибокому засвоєнню мовного матеріалу. Мультимедійні програми одночасно стимулюють у студентів відразу кілька каналів сприйняття, краще підтримують його увагу. У свою чергу, поєднання зорового образу, тексту і звукового ряду надає великі можливості для комплексного розвитку навичок мовленнєвої діяльності студента іноземною мовою. Цей процес набуває інтерактивного характеру завдяки можливості двостороннього зв'язку, діалогу з комп'ютером, коли учень і комп'ютер можуть ставити один одному питання, отримувати на них відповіді, коли комп'ютер може давати коригувальні підказки і до нього можна звернутися за допомогою.

Великою перевагою автоматизованих навчальних систем є здатність реєструвати, зберігати і аналізувати відповіді студентів, надавати їм у разі необхідності допомогу, здійснювати поетапну і наскрізну оцінку знань, визначати прогрес в їх роботі, тобто здійснювати більш гнучку систему контролю засвоєння та оцінювання знань.

Разом з тим, забезпеченість програм різного роду ключами дає можливість студентами здійснювати також і самоконтроль. Створення якісних навчальних і контролюючих програм – складний процес, що вимагає великих затрат сил і часу викладачів іноземних мов, лінгвістів і методистів, що припускає активну участь у роботі фахівців в області комп'ютерної техніки. Результатом цієї творчої праці постають мультимедійні програми, що можуть використовуватися в методиці навчання іноземним мовам.

Навчальні комп'ютерні програми сприяють активному засвоєнню знань з академічного письма; дають змогу формувати навички писемного мовлення (лексичні, граматичні, техніки письма) та розвивати й удосконалювати писемно-мовленнєві вміння; аналізувати текст-зразок; писати абзац, вступ, основну частину, висновки, анотацію; редагувати інформацію; давати коментарі; оцінювати науковий текст); активізують пізнавальну активність студента; розширюють професійно-орієнтовану сферу знань; сприяють розвитку дослідницької і творчої діяльності; створюють мовне середовище і сприяють організації спілкування з теми дослідження; підвищують мотивацію та інтерес до навчання; реалізують міжпредметні зв'язки; сприяють системній організації процесу навчання (репрезентації нового матеріалу, тренування, використання набутих знань, контроль); допомагають реалізувати самостійну діяльність студентів; забезпечують зворотній зв'язок; уможливають раціональність організації процесу навчання студентів під час аудиторних занять з англійської мови і позааудиторної самостійної роботи. Працюючи з аутентичним матеріалом, беручи участь у різноманітних дискусіях, студенти можуть збагатити свій словниковий запас, дізнатися інші точки зору на ту чи

іншу проблему. Зазначений факт засвідчує велике значення інтерактивності у вивченні англійської мови.

Головною метою навчання іноземним мовам є формування та розвиток комунікативної культури студентів і навчання практичному оволодінню іноземною мовою. Завдання викладача полягає у створенні умов для практичного оволодіння мовою у професійному спілкуванні майбутніх фахівців у технічній сфері і у виборі таких методів навчання, які дозволили б кожному студенту проявити свою активність та творчість. Викладачеві також необхідно активізувати пізнавальну діяльність студента в процесі навчання іноземним мовам.

Сучасні методики, такі, як навчання в співробітництві, проектна методика з використанням нових інформаційних технологій та Інтернет-ресурсів, допомагають реалізувати особистісно-орієнтований підхід у навчанні, забезпечують індивідуалізацію і диференціацію навчання з урахуванням здібностей студентів, рівня їх знань, нахилів та інтересів. Викладачеві варто застосовувати дані методики в своїй педагогічній діяльності.

Привабливість ресурсу Інтернет обумовлена декількома моментами. По-перше, оскільки Інтернет являє собою безмежне джерело інформації, він дозволяє викладачеві заощадити час на пошук необхідного сучасного автентичного матеріалу і зосередитися на методичній роботі по обробці текстової, звукової, візуальної інформації. По-друге, Інтернет надає великі можливості для творчості.

Використання комп'ютерних інформаційних технологій у педагогічній діяльності викладача іноземної мови, є пріоритетним, оскільки це допомагає перетворити навчання іноземній мові у творчий процес і багато студентів починають розкриватися, перестають комплексувати і виявляють величезний інтерес до вивчення іноземної мови у руслі професійної освіти. Таким чином, комп'ютер постає у даному ракурсі найкращим помічником викладачеві у навчанні іноземній мові, мета якого – інтерактивне спілкування. Використання комп'ютерного навчання в педагогічній діяльності викладача іноземної мови є значущим мотиваційним потенціалом, тому барвистість і захопливість комп'ютерних програм викликає величезний інтерес у студентів. Комп'ютер також є важливим помічником для викладача в розробці власне заняття англійської мови. Нині навчання письма важко уявити без залучення комп'ютера, особливо для фахівців з інформаційної безпеки, чия професійна діяльність безпосередньо пов'язана з інформаційним середовищем.

Різноманітні інтерактивні форми роботи, тематичні ігри, конкурси наукових рефератів, складання вікторин, тестів, проведення їх на практичних заняттях, дозволяють організувати цілеспрямовану мовленнєву практику студентів у різних формах і режимах роботи із застосуванням сучасних інформаційних технологій. Організована навчально-дослідницька діяльність

студентів у процесі оволодіння іншомовним професійним спілкуванням передбачає підготовку студентами рефератів, написання наукових статей, ТЕЗ, підготовка тестів, вікторин, творчих робіт мультимедійних презентацій за професійним спрямуванням є логічним продовженням вивчення іноземної мови.

При роботі над новою темою, коли необхідно провести «мозковий штурм», для того, щоб студенти запропонували якомога більше ідей, можна використовувати інтерактивну дошку. Усі записи наносяться спеціальними маркерами у вигляді кластера, який потім зберігається в окремому файлі. При необхідності до цього файлу можна повернутися, внести корективи або доповнити новою інформацією. В даному випадку ми використовуємо звичайні функції комп'ютера.

Поява інтерактивної дошки у процесі навчання іноземній мові значно його збагатило і урізноманітнило. Так, за допомогою інтерактивної дошки стало можливим використання мультимедійних курсів в аудиторії. Наприклад, до деяких підручників для студентів технічних спеціальностей додається додатковий мультимедійний курс, в якому містяться граматичні та лексичні вправи, аудіо і відео ролики і завдання до них. Крім того, додаються довідники з граматики і особливості міжкультурної комунікації. Даний додаток викликає жвавий інтерес. Адже на екран можна вивести клавіатуру, щоб вдрукувати необхідні слова. На дошці можна писати або спеціально доданим маркером, або просто пальцем. Навіть якщо почерк нерозбірливий, дошка розпізнає його і перетворить на друкований текст. Крім того, існують такі функції, як «Лупа», що збільшує необхідний фрагмент, «затемнення», що відкриває лише потрібну частину дошки.

Рівень інтерактивності може бути підвищеним за рахунок використання новітніх інформаційних та телекомунікаційних технологій: телеконференцій, форумів, чатів, електронної пошти тощо. Студенти можуть спілкуватися в режимі on- або off-line. Телекомунікації дозволяють студентам в індивідуальному темпі формувати і формулювати свої погляди, розвивати критичне мислення, порівнювати різноманітні явища, аналізувати та досліджувати поставлені завдання з різних точок зору тощо. Стає зрозумілим, що використання сучасних телекомунікаційних технологій сприяє підвищенню рівня інтерактивності у процесі навчання іншомовному мовленнєвому спілкуванню у професійному ракурсі.

Сучасне викладання іноземних мов у технічних ВНЗ покликане інтегрувати інформаційні технології у процес навчання так, щоб цей інструментарій сприяв реалізації прикладного характеру мови, а саме збагаченню професійного світогляду студентів через пошук, обробку й обмін іншомовною інформацією.

Перспективним є продовження досліджень щодо застосування інформаційних технологій в інтерактивному навчанні писемного мовлення студентів технічних спеціальностей на матеріалі іноземних мов з урахуванням їхньої специфіки, а також реалізації інтерактивного навчання в інших видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, говорінні, читанні та перекладі.

Отже, одним із ефективних методів є метод інтерактивного навчання, сутність якого полягає у співпраці студентів один з одним та з викладачем, створення сприятливої, невимушеної атмосфери спілкування для засвоєння знань, формування мовленнєвих вмінь у процесі активної пізнавальної діяльності, що мотивує до подальшого оволодіння іноземною мовою в межах конкретного галузевого профілю у процесі оволодіння іншомовною професійною мовленнєвою діяльністю студентів технічного вузу.

ЛІТЕРАТУРА: 1. Боголюбов В. И. Тухнологізація образования : теория и опыт / В. И. Боголюбов // Школьные технологии. — 2004. — № 5. — С. 18–31. 2. Л.В. Калініна, В.О. Калінін Формування соціокультурної компетенції учнів профільної школи з використанням інтерактивних методів навчання / Калініна Л.В., Калінін В.О. // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. — 2010. — Вип. 54. — С. 201–203. 3. Кларин М. В. Процессуально-ориентированное обучение / М. В. Кларин // Школьные технологии. — 2004. — № 4. — С. 43–52. 4. Ткаченко Л. Комунікативна компетенція студентів – запорука професійного успіху / Ткаченко Л. // Лінгвометодичні концепції викладання іноземних мов у неможливих вищих навчальних закладах України : зб. наук. ст. учасників всеукр. наук.-практ. конференції. — Київ, 23–24 грудня 2003 р. / Редкол. : І.І. Тимошенко та ін. — К. : ід-во Європ. ун-ту, 2003. — 583 с. 5. Шатилов Ф. Профессіограмма учителя иностранного языка / Ф. Шатилов. — М., 1977. — 44 с. 6. Шевченко Є. Використання інтерактивних технологій для розвитку пізнавального інтересу на уроках англійської мови / Є. Шевченко // Англійська мова та література. — 2005. — № 24. — С. 4–6.

Bibliography (transliterated): 1. Bogoljubov V. I. Tuhnologizacija obrazovanija : teorija i opyt / V. I. Bogoljubov // Shkol'nye tehnologii. — 2004. — № 5. — S. 18–31. 2. L.V. Kalinina, V.O. Kalinin Formuvannja sociokul'turnoї kompetencії uchniv profil'noї shkoli z vikoristannjam interaktivnih metodiv navchannja / Kalinina L.V., Kalinin V.O. // Visnik Zhitomirs'kogo derzhavnogo universitetu imeni Ivana Franka. — 2010. — Vip. 54. — S. 201–203. 3. Klarin M. V. Procesual'no-orientirovanoe obuchenie / M. V. Klarin // Shkol'nye tehnologii. — 2004. — № 4. — S. 43–52. 4. Tkachenko L. Komunikativna kompetencija studentiv – zaporuka profesijnogo uspihu / Tkachenko L. // Lingvometodichni koncepcії vikladannja inozemnih mov u nemovnih vivih navchal'nih zakladah Ukraїni : zb. nauk. st. uchasnikiv vseukr. nauk.-prakt. konferencії. — Kiїv, 23–24 grudnja 2003 r. / Redkol. : I.I. Timoshenko ta in. — K. : id-vo Evrop. un-tu, 2003. — 583 s. 5. Shatilov F. Profesioγραμμα uchitelja inostrannogo jazyka / F. Shatilov. — M., 1977. — 44 s. 6. Shev-

chenko Є. Viktoristannja interaktivnih tehnologij dlja rozvitku piznaval'nogo interesu na urokah anglijs'koї movi / Є. Shevchenko // Anglijs'ka mova ta literatura. – 2005. – № 24. – S. 4–6.

Маркова О.О.

**ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ
ІНШОМОВНОГО МОВЛЕННЄВОГО СПІЛКУВАННЯ**

У статті розглядається проблема використання різноманітних методів у інтерактивному навчанні англійської мови майбутніх фахівців технічних спеціальностей. У роботі розкриваються переваги використання інформаційних технологій у процесі навчання іншомовного мовленнєвого спілкування студентів технічних вузів.

Маркова Е.А.

ПРЕИМУЩЕСТВА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ ИНОЯЗЫЧНОГО РЕЧЕВОГО ОБЩЕНИЯ

В статье рассматривается проблема использования различных методик интерактивного обучения английскому языку будущих специалистов технических специальностей. Также в работе представлены преимущества использования информационных технологий в процессе обучения профессионально-ориентированной иноязычной речевой деятельности студентов технических вузов.

Markova E.

THE ADVANTAGES OF THE USE OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF PROFESSIONALLY-ORIENTED TEACHING OF A FOREIGN LANGUAGE SPEECH COMMUNICATION

The article deals with the problem of using different methods of English interactive teaching future technical specialists. The advantages of using information technologies in teaching professional foreign speaking of the students of the technical establishments are represented in this article.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2012

**VI РОЗДІЛ
ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ
ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ
В СОЦІАЛЬНИХ УМОВАХ**

УДК 159

*Беляєва Л.В., Дубяга А.А.,
м. Харків, Україна***ФАКТОРИ ТА ДИНАМІКА ФОРМУВАННЯ «КРИЗИ РОЗЧАРУ-
ВАННЯ» У СТУДЕНТІВ ДОПОМАГАЮЧИХ ПРОФЕСІЙ**

Постановка проблеми. На даний момент, у зв'язку з глибокими і швидкоплинними соціально-економічними змінами, що відбуваються в суспільстві, різко зросла значущість допомагаючих професій соціономічного типу (представниками якої є лікарі, психологи, соціальні працівники, педагоги) і, відповідно, збільшилася необхідність у великій кількості професіоналів цих сфер діяльності. Успішна підготовка майбутніх фахівців таких спеціальностей до професійної діяльності пред'являє підвищені вимоги до їх психофізіологічних можливостей, особових якостей, рівня знань та набутих навиків та вмій.

У концепції професійного становлення особистості, що розвивається, виділяються наступні стадії цього процесу: оптації, професійної освіти і підготовки, професійної адаптації, первинної і вторинної професіоналізації і майстерності. Перехід від однієї стадії до іншої породжує нормативні кризисні явища, і, для того, щоб стати успішним фахівцем в умовах розвитку нашого суспільства, необхідно успішно подолати всі кризи становлення.

Тому, робимо припущення, що дослідження проблеми «кризи розчарування» є досить актуальною в наш час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останнє десятиліття було проведено безліч досліджень щодо нашого питання в найрізноманітніших сферах. І зараз питання розчарування в обраній професії у студентів, вивчення проблеми їх емоційного вигорання розглядаються в педагогіці, медицині, психології, а саме психології праці та інженерній психології, психології особистості, медичній та педагогічній психології та в інших напрямках.

Проблема, що нами вивчається, розглядається багатьма зарубіжними та вітчизняними авторами, але так як у своїй роботі ми не зможемо всіх згадати, то спробуємо представити найбільш розповсюджені погляди на цю проблему. Безліч вітчизняних науковців вивчали вищезгадане питання, і вданій роботі ми будемо спиратись на таких психологів як Белокрилова Г.М., Березін А.Ф., Буякас Т.М., Донцов А.И., Дубровіна І.В., які в різних аспектах досліджуючи особистість, діяльність і професійну підготовку психологів, акцентують увагу на специфічних особливостях, в тій чи іншій мірі характерних для осіб, що виб-

рали цю професію. Пряжникова О.Ю. та Пряжников М.С. в рамках психології праці та інженерної психології розглядали «кризу розчарування» психологів як студентів так і професіоналів. Гринберг Дж., Перлман Б.и Хартман Е. А., Буриша М. вивчали фази та стадії розвитку емоційного вигоряння. Звернемося також до таких вчених як: Зеер Э.Ф., В. П. Зінченко, Сидоров П., Макарова Г. А., Водоп'янова Н. Е., Маслач К.М., Бойко В.В. та інші.

Постановка проблеми.

- Зробити висновки щодо актуальності розгляду проблеми;
- Визначити основні поняття які необхідні для вивчення проблеми «кризи розчарування» та емоційного вигоряння у студентів допомагаючи професій;
- З'ясувати фактори та динаміку формування вище зазначеної проблеми;
- Вказати на погляди дослідників щодо цього питання, проаналізувати дослідження.

Мета дослідження. Метою нашого дослідження буде виявлення основних факторів та стадій динаміки формування «кризи розчарування» у студентів допомагаючи професій, визначення впливу ступеня емоційного вигоряння на становлення студента як успішного фахівця в обраній професії.

Виклад основного матеріалу. Вагоме значення для дослідження проблеми «кризи розчарування» у студентів допомагаючих професій мають дослідження вчених, які можуть підтвердити чи скасувати важливість розгляду вищезгаданого питання на світовому рівні. В даному випадку, на сьогоднішній день, можемо стверджувати, що так чи інакше проблема в процесі професійного становлення студента як фахівця обраної професії існує і є досить актуальною. Більшість авторів зазначають, що допомагаючі професії, а саме це все ті професії, теорії, дослідження і практика яких зосереджуються на допомозі іншим, виявленні і вирішенні їх проблем і розширенні знання відносно подальших людських можливостей в цьому відношенні [1] зараз є дуже вагомими в розвитку демократизованого та гуманізованого суспільства.

Як ми вже зазначали, фахівець будь якої спеціалізації проходить ряд стадій становлення професіоналом. Так, Зеер Э.Ф. [2] виділяє: стадію оптації; професійної освіти і підготовки; професійної адаптації; первинної професіоналізації; вторинної професіоналізації; майстерності; предпенсійний період; соціально-психологічне старіння. Зміна стадій породжує виникнення кризисних явищ, які необхідно успішно подолати.

В нашому випадку ми будемо розглядати другу стадію, а саме професійної освіти і підготовки, так як віковий етап, який ми розглядаємо, стосується студентства.

На цій стадії, як зазначає Зеер Э.Ф. [2] студенти переживають розчарування в отримуваній професії. Виникає незадоволеність окремими навчальними предметами, з'являються сумніви в правильності професійного вибору, падає

інтерес до навчання. Спостерігається криза професійного вибору. Як правило, вона виразно виявляється в першій і останній роки професійного навчання.

За рідким виключенням ця криза долається зміною учбової мотивації на соціально-професійну. Професійна спрямованість учбових дисциплін, що посилюється з року в рік, знижує незадоволення. Таким чином, криза ревізії і корекції професійного вибору на даній стадії не доходить до критичної фази, коли неминучий конфлікт.

Можна відзначити уповільнений характер цієї кризи. Але зміна соціальної ситуації розвитку і перебудова провідної учбово-пізнавальної діяльності в професійно орієнтовану дозволяють виділити його в самостійну нормативну кризу професійного становлення особи.

Звернемося до Нестерової Н.Б.[3], яка, за даними свого дослідження, виділила три основні етапи розвитку мотиваційно-цільової системи учення студентів. При цьому, необхідно зазначити, що кожен етап, виділений даним вченим, характеризується також особливостями проходження певних кризисних моментів.

Так, перший етап охоплює період вчення на I курсі. Даний етап характеризується високими показниками професійних і учбових цінностей, мотивів, керуючих учбовою діяльністю студентів. В той же час ці цінності декілька ідеалізуються, оскільки обумовлені, швидше, розумінням їх суспільної значущості, чим особовим сенсом. При цьому вся система мотивації ще не утворює цілісної ієрархізованої структури. Ілюстрацією дезинтеграції структури мотивації служить той факт, що показники відношення студентів до учбових дисциплін не пов'язані з показниками відношення до професії і учення. Учбова діяльність більшості першокурсників безпосередньо управляється лише середньою ланкою мотиваційно-цільової системи – учбовими мотивами.

Для другого етапу (II і III курси) властиве падіння інтенсивності всіх мотиваційних компонентів, а також руйнування їх ієрархічної системи. Професійні і пізнавальні мотиви перестають управляти учбовою роботою студентів, унаслідок чого помітно знижуються учбова активність і успішність, утворюється так званий «синдром розчарування».

Третій етап (IV і V курси) виділяється тим, що на тлі понижених показників зростає міра усвідомлення і інтеграції різних форм мотивації вчення в єдину цілісну систему, структуровану по рівню їх узагальненості. Якщо на молодших курсах відношення до професії робило вплив на активність і результативність учбової роботи в основному опосередковано, тобто через професійну і пізнавальну мотивацію, то на V курсі воно прямо пов'язане з учбовою діяльністю студентів. Можна говорити, що лише на старших курсах кінцева мета вчення безпосередньо визначає засоби і способи її досягнення.

Тобто, ми бачимо, що по даним Нестерової Н.Б., на другому та третьому курсах більш всього проявляється кризисний етап щодо усвідомлення вибору своєї професії чи інших аспектів.

Так, для того, щоб визначитись з основними особливостями «криз розчарування» у студентів звернемося до таких дослідників як Вачков І.В., Гриншпун І.Б., Пряжников М.С. [4]. Вони, перш за все, роблять акцент на тому, що кризи професійного становлення особистості можуть мати два основних результати:

1) криза може сприяти особистісному розвитку;

2) криза може привести до особистісної деградації, коли людина не може впоратися зі своїми внутрішніми протиріччями і вони буквально «розідають» людину зсередини (а якщо до цього додаються і зовнішні несприятливі обставини, то криза взагалі може закінчитися сумно).

Тобто, дані дослідники не заперечують того, що проходження особою криз в професійній підготовці, має не лише негативний характер. Головне – навчитись вчасно виявити криз та управляти їм.

Для фахівців допомагаючих професій проблема полягає в тому, щоб уміло використовувати енергію своєї кризи (кризи учбово–професійного розвитку) і направити її в конструктивне русло. Можливо, формування у себе такого уміння є для студента, наприклад студента-психолога, як зазначають вищезгадані дослідники, навіть важливішим результатом вчення на психологічному факультеті, чим всі знання і останні уміння, разом узяті.

Вачков І.В., Гриншпун І.Б., Пряжников М.С. зазначають, що кризи професійного становлення можна розглядати і як постійні «розчарування» («кризи розчарування») у різних аспектах свого вчення і майбутньої роботи.

Виділяють декілька видів «розчарувань», які вони називають «захист-розчарування» і пояснюють тим, що молоді фахівці відчайдушно чинять опір перспективі змінити вже сталий погляд на навколишній світ, на свою професію і, головне — на самого себе, на своє місце на цьому світі і в цій професії. І при цьому кращим засобом захисту від такої перспективи є розчарування не в самому собі, а на навколишньому світі, включаючи і розчарування в своїй професії, і в своєму учбовому закладі. Так, умовно виділяються приблизно наступні варіанти «захистів-розчарування» [4]:

- Розчарування в своїх колись улюблених викладачах. Характеризується тим, що студент раптом з'ясовує для себе, що викладач — це теж звичайна людина, із звичайним набором недоліків. Хоча на перших курсах навчання багато студентів бачать зразок досконалості і приклад для наслідування саме в викладачах.

- Розчарування в предметі, що вивчається – в окремих дисциплінах або у всій спеціальності відразу. Студент виділяє для себе, що його спеціальність, з якою він познайомився по популярних книгах або телепередачах, насправді

виявляється не такою привабливою по визначених ним раніше характеристиках і взагалі «нудною».

- Розчарування в своєму навчальному закладі, коли студент раптом дізнається, що в інших закладах і викладачі кращі («солідніше» і «цікавіше»), і бібліотеки кращі, і соціально–культурна програма для студентів організовані цікавіше, і спортивні змагання, і стажування за кордоном, тому подібне. По своєму студент може виявитися правий, але, як відомо, «добре там, де нас немає». А творча позиція студента могла б виявитися в тому, що деякі проблеми, наприклад, пов'язані з організацією дозвілля, можна вирішити і своїми, студентськими силами.

- Розчарування в перспективах своєї подальшої роботи. Студент раптом зрозумів, що, швидше за все, він не зможе «добре» і «вигідно» влаштуватися за фахом або що йому довго доведеться задовольнятися дуже маленьким заробітком, адже, як відомо, велика кількість спеціальностей домомагаючих професій (лікарі, психологи, педагоги) багато не заробляють, особливо в умовах ринкової економіки.

Але все таки серйозним «розчаруванням» виділяється саме розчарування в самому собі, невпевненість студента в тому, що він правильно вибрав професію, що з нього вийде справжній професіонал і тому подібне.

Таке «розчарування» пов'язане з поняттям «емоційного вигоряння», і його вивчення має вагомим значення для покращення системи освіти, на нашу думку, адже, виявлення і профілактика синдрому дозволить попереджати випадки «розчарувань» у студентів допомагаючи спеціальностей, тим самим і забезпечити правильний розподіл обраних абітурієнтами професій, та і в загалі, знизити рівень швидкорозростаючої тенденції працювати не по спеціальності із-за особистісних проблем.

Одні дослідники – медичні психологи – вважають [5], що головними в процесі емоційного вигорання є особистісні критерії, інші називають причини, пов'язані з дією професійного середовища, що відбивається і в специфіці загального методологічного підходу до взаємовідношення особистості і професії. Наголошуються недостатня вивчена проблеми профілактики профдеформацій і вигорання у процесі становлення професії, на етапі навчальної діяльності.

За доцільне буде дати визначення основному поняттю проблеми, що розглядається, а саме синдрому «емоційного вигоряння».

Головною причиною синдрому виділяються психологічну перевтому. Коли вимоги (внутрішні і зовнішні) тривалий час переважають над ресурсами, у людини порушується стан рівноваги, яка неминує приводить до «емоційного вигоряння»[6].

Тому, можна говорити про те, що під час однієї із криз професійного становлення студента, і може виникнути синдром «емоційного вигоряння».

Був встановлений зв'язок виявлених змін з характером професійної діяльності, а саме професій саме допомагаючого (соціономічного) типу.

Термін «емоційне згорання» (burnout) введений [7] американським психіатром Фрейнденбергом в 1974 р. для характеристики психологічного стану здорових людей, що знаходяться в інтенсивному і тісному спілкуванні з клієнтами, пацієнтами, в емоційно навантаженій атмосфері при наданні ним професійній допомозі.

Виявляється синдром «емоційного вигорання» у відчутті емоційного виснаження, і може проявлятися в тому, що студент не може віддаватися навчанню, як це було раніше; дегуманізації і деперсоналізації як розвитку негативних стосунків до оточуючих; негативному сприйнятті себе в професійному плані.

Багатьма дослідниками виділяються фази розвитку синдрому «емоційного вигорання». Так, стадії формування синдрому розглядали вчені як Берк Р., Водоп'янова Н.Е., Лужицька А.М., Маслач К., Орел В.Е., Форманюк Т.В. та інші.

Можна виділити [7] наступні чотири фази синдрому, кожна з яких характеризується комплексом симптомів:

1. Зміна динаміки стомлюваності: поява відчуття втоми до закінчення робочого дня, порушується динаміка сну, відсутність апетиту або, навпаки, переїдання. Зловживання хімічними агентами: тютюном, кавою, алкоголем, наркотиками.

2. Зниження опірності до хвороб: виникнення відчуття психосоматичного нездужання, відчуття провини, занепокоєння, схвильованості, роздратування з фізичними проявами.

3. Погіршення емоційних контактів: агресивні відчуття, поява негативного відношення до навчання.

4. Притуплювання відчуттів: відчуження і апатія.

Виділяють [7] наступні три групи чинників, сприяючих розвитку синдрому «емоційного згорання»:

- Особові чинники, що збільшують ризик «вигорання»: низька оцінка фахівцем значущості своєї роботи; незадоволення людини своїм професійним зростанням; недолік автономності у суб'єкта, орієнтація на підтримку; агресивність, нестриманість, орієнтація на досягнення своїх цілей за будь-яку ціну.

- Ролеві (соціальні) чинники синдрому: відсутність узгодженості спільних дій фахівців; внутрішня конкуренція фахівців, відсутність інтеграції їх зусиль при необхідності роботи на загальний результат.

- Організаційні чинники (характер роботи): багатогодинна, не оцінювана належним чином робота, що не приносить студенту відчуття задоволення від неї.

На останок необхідно зазначити, так як було виявлено позитивний вплив криз професійного становлення (та навпаки, їх необхідність), то треба

бути усвідомленим і відносно синдрому «емоційного вигорання», розвиток якого допускати не можна, що і підтверджується безліч дослідженнями.

Висновки та перспективи. Отже, підбиваючи підсумки, хотілось би зазначити, що дана тема досить актуальна в наш час в умовах поширення актуальності вибору допомагаючих професій серед студентів. Ми визначились з основними поняттями, які необхідні для вивчення проблеми «кризи розчарування» та «емоційного вигорання» у студентів таких професій. З'ясувати, що кожен з основних нормативних криз професійного становлення особистості відрізняється своєрідністю професійної ситуації розвитку і індивідуально забарвленими способами виконання провідної діяльності. Визначили, що вирішальне значення у виникненні криз на перших стадіях професійного становлення мають об'єктивні чинники, а саме зміна провідної діяльності, кардинальна зміна соціальної ситуації. На подальших стадіях все велику роль грають суб'єктивні чинники: перебудова професійної свідомості, зростання рівня домагань і самооцінки, прояв потреби в самоствердженні, тобто особистість сама стає ініціатором криз професійного розвитку.

Продуктивне виконання діяльності приводить до того, що професіоналізм особистості переростає саму діяльність. В інакшому випадку, криза професійного становлення може привести до виникнення синдрому «емоційного вигорання», вивчення якого є досить актуальним в наш час.

Список літератури: 1. Мир словарей. Ел.ресурс: http://mirslovarei.com/content_psy/pomog_ajushhie-professii-27798.html 2. Психологічні особливості кризи професійного становлення. Ел. Ресурс: <http://psychological.ucoz.ua/publ/56-1-0-124>. 3. Учбова активність студентів та її визначальні чинники. Ел. Ресурс: <http://website-seo.ru/06820203161.html>. 4. Вачков І.В., Гриншпун І.Б., Пряжников М.С. Учебный посібник під редакцією І. Б. Гриншпуна, 2-е видання. Ел. Ресурс: http://bookap.info/genpsy/bachkov_vvedenie_v_professiyu_psiholog/#o. 5. Таткина О.Г. Синдром эмоционального эмоционального вигорання у медичних робітників як об'єкт психологічного дослідження // Вестник Том. держ. пед. ун-та. Сер. 11, Психологія. – 2009. – Вип. 11. 6. Медицинская газета №43 – 8 июня 2005 г. Синдром эмоционального выгорания. http://medgazeta.rusmedserv.com/2005/43/article_1322.html. 7. Профессиональная деформация личности. Учебное пособие. (Составители А.В. Коваленко, Л.А. Шиканов). – Томск: Изд-во ТПУ, - 2009. - С.54-57. 8. Водопьянова Н.Е. Синдром выгорания: диагностика и профилактика – СПб.: Питер, 2005.. 9. Лужецкая А.М. Особенности проявления синдрома эмоционального выгорания у представителей различных профессий системы «человек-человек» // Сибирский психологический журнал. – 2005. – № 21. – С. 150-153. 10. Форманюк Т.В. Синдром «эмоционального сгорания» учителя // Вопросы психологии. – 1994. – № 6. – С. 54-67.

Bibliography (transliterated): 1. Mir slovarej. El.resurs: http://mirslovarei.com/content_psy/pomog_ajushhie-professii-27798.html 2. Psihologichni osoblivosti krizi profesijnogo stanovlennja. El. Resurs: <http://psychological.ucoz.ua/publ/56-1-0-124>. 3. Uchbova aktivnist' studentiv ta її

viznachal'ni chinniki. El. Resurs: <http://website-seo.ru/06820203161.html>. 4. Vachkov I.V., Grinshpun I.B., Prjazhnikov M.S. Uchbovij posibnik pid redakcieju I. B. Grinshpuna, 2-e vidannja. El. Resurs: http://bookap.info/genpsy/bachkov_vvedenie_v_professiyu_psiholog/#o. 5. Tatkina O.G. Sindrom jemocional'nogo emocijnogo vigorjannja u medicnih robitnikiv jak ob'ekt psihologichnogo doslidzhennja// Vestnik Tom. derzh. ped. un-ta. Ser. 11, Psihologija.– 2009. – Vip. 11. 6. Medicinskaja gazeta №43 – 8 ijunja 2005 g. Sindrom jemocional'nogo vygoranija. http://medgazeta.rusmedserv.com/2005/43/article_1322.html. 7. Professional'naja deformacija lichnosti. Uchebnoe posobie. (Sostaviteli A.V. Kovalenko, L.A. Shikanov). – Tomsk: Izd-vo TPU, - 2009. - С.54-57. 8. Vodop'janova N.E. Sindrom vygoranija: diagnostika i profilaktika – SPb.: Piter, 2005.. 9. Luzheckaja A.M. Osobennosti projavlenija sindroma jemocional'nogo vygoranija u predstavitelej razlichnyh professij sistemy «chelovek-chelovek» // Sibirskij psihologicheskij zhurnal. – 2005. – № 21. – S. 150-153. 10. Formanjuk T.V. Sindrom «jemocional'nogo sgoranija» uchitelja // Voprosy psihologii. – 1994.– № 6. – S. 54-67.

Беляєва Л.В., Дубяга А.

ФАКТОРИ ТА ДИНАМІКА ФОРМУВАННЯ «КРИЗИ РОЗЧА- РУВАННЯ» У СТУДЕНТІВ ДОПОМАГАЮЧИХ ПРОФЕСІЙ

Авторами досліджено питання факторів виникнення та динаміки формування «кризи розчарування» у студентів допомагаючи професій, тобто тих, які мають на увазі діяльність в сфері «людина-людина». Розглянуто питання впливу кризисних моментів на професійне становлення студентів, проаналізовано стадій розвитку «кризи розчарування».

Беляєва Л.В., Дубяга А.

ФАКТОРЫ И ДИНАМИКА ФОРМИРОВАНИЯ «КРИЗИСА РА- ЗОЧАРОВАНИЯ» У СТУДЕНТОВ ПОМОГАЮЩИХ ПРОФЕССИЙ

Авторами исследован вопрос факторов возникновения и динамики формирования «кризиса разочарования» у студентов, помогающих профессий, то есть тех, которые имеют в виду деятельность в сфере «человек-человек». Рассмотрен вопрос влияния кризисных моментов на профессиональное становление студентов, проанализировано стадий развития «кризиса разочарования».

Belyaeva L.V.,Dubyaga A.

FACTORS AND DYNAMICS OF FORMING OF «CRISIS OF DISAP- POINTMENT» FOR THE STUDENTS OF HELPING PROFESSIONS

By an author the question of factors of occurrence and dynamics of formation of "disappointment crisis" at the students, helping trades, that is what mean activity in sphere "person-person". The question of influence of the crisis moments on professional formation of students is considered, is analysed development stages of "disappointment crisis».

Стаття надійшла до редакції 28.09.2012

УДК 159

*Є.В. Воробйова, О.П. Левчук
м. Харків, Україна***РОЛЬ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МЕНЕДЖЕРА У ЙОГО ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Постановка проблеми. Основною проблемою суспільного розвитку в сучасному світі є проблема лідерства - пошуку і висунення на ключові посади нових людей, які здатні перетворити державу в кращу сторону в цілому і поліпшити життя кожної людини.

Проблема лідерства на підприємствах України відноситься до числа найбільш актуальних, в умовах розвитку української державності та громадянського суспільства.

Лідерство – це мистецтво, вінець управлінської діяльності. Його значимість в існуванні організацій та їх управлінні дуже вагома та суттєва.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить, що дослідження ролі лідерських якостей менеджера у його професійній діяльності стає актуальною проблемою сьогодення.

Вивченню проблеми лідерства присвячені праці ряду вітчизняних і зарубіжних вчених, серед них: Д. Катц [1], Р. Кан [1], Е. Богардус [2], Н. Макіавеллі [3], Моска [1], Паретто [1], Аристотель [1], М. Вебер [2], М. Мескона [2] та ін., але, не дивлячись на це потреба у вивченні феномену - "лідер" - очевидна в умовах ринкової економіки України.

Метою даної статті є аналіз професійної діяльності менеджера та визначення його лідерських якостей.

Виклад основного матеріалу. Щоб говорити про керівництво та лідерство, необхідно знати їх визначення.

Керівництво - це формальний процес, в результаті якого керівник, наділений формальними повноваженнями, може впливати на своїх підлеглих.

Лідерство - це двоєдиний процес, з одного боку груповий, а з іншого боку індивідуальний.

Лідерство - процес заради досягнення певної мети.

Проаналізувавши літературу з управління, можна знайти підтвердження того, що менеджер розглядається через поняття «керівник». Аналіз вітчизняної літератури з психології та управління свідчить також про те, що вчені поділяють поняття керівник і лідер [4].

Керівник розглядається як особа, наділена офіційною владою і регулююче, як правило, сферу ділових відносин, у той час як лідер - найчастіше особа неофіційна, найбільш впливова в сфері внутрішньогрупових, емоційних відносин. Але «лідер» з'явилося в російській мові з англійської мови: слово «leader» перекладається на російську мову наступним чином: керівник, вождь, глава,

командир, лідер. Тому те, що ми поділяємо на два поняття – «керівник» і «лідер», в англійському об'єднано в одному – «leader» [5].

Опинившись на керівній посаді, керівник часто не розуміє свого становища. Він тепер не людина, яка «зайнятий тільки собою і отримує завдання», а людина, зайнятий іншими людьми і керівний їх поведінкою. Керівник повинен впливати як на окремих людей, так і на цілі групи, спонукаючи їх працювати для досягнення загальних цілей. Він повинен діяти ефективно, він повинен бути лідером.

Менеджеру, щоб успішно виконувати свої функції управління, потрібно вміти вести за собою підлеглих, тобто, перш за все, проявляти себе в якості лідера. Лідерські дії менеджера «превалюють у всіх сферах дій професійної діяльності керівника будь-якого рангу». Прикладом може служити наступна думка відомих фахівців в галузі управління Г. Кунца і С. О'Доннела: «Якщо підлеглі керуються тільки правилами і потребами, встановленими керівництвом, вони можуть працювати приблизно на 60 або 65% своїх можливостей, просто виконувати свої обов'язки задовільно, щоб утриматися на роботі. Щоб добитися повного використання здібностей підлеглих, керівник повинен викликати в них відповідний відгук, здійснюючи лідерство» [6].

Поняття «керівник» і «лідер» тісно взаємопов'язані між собою, тому керівник і лідер повинен бути однією особою, інакше кажучи, керівнику повинні бути притаманні якості лідера. У сучасній літературі існує дві точки зору на лідерські якості. Перша припускає, що лідером потрібно народитися, що навчання і виховання не грає ніякої ролі. Інша точка зору полягає в тому, що лідерські якості розвиваються, хоча для цього необхідні визначені задатки психофізіологічного характеру - такі, як гостре увагу, хороша пам'ять, здатність до продуктивного мислення.

Лідерські якості можуть розвиватися цілеспрямовано в процесі оволодіння навичками професійної діяльності.

З розвитком цивілізації поняття лідерство прийняло не тільки індивідуально - особистісну, але й колективну форму. У суспільному житті лідерство існує у великих і малих групах, організаціях, у всіх сферах суспільного життя: економіці, культурі і т.д.

Лідерство як соціальне явище багатогранно. Адже сміливо можна стверджувати: там де склалася та або інша людська спільність, повинні обов'язково з'явитися лідери. Проблема лідерства виявилася твердим горішком для багатьох вчених і практиків, навіть зараз в сучасній науці немає однозначного терміну «феномен» лідерства, тому що, кожен дослідник трактує по своєму це визначення [7].

Одні визначають лідерство як «вплив», інші - як «управління», треті - як «прийняття рішень», а четверті визнають лідера лише як «новатора», тобто того хто «веде вперед».

Узагальнюючи весь понятійний апарат можна зробити висновок, що лідерство - це здатність однієї людини впливати на групу людей або спільність для досягнення будь-яких цілей. Які можуть збігатися з метою діяльності підприємства або ж не збігатися і нести особистісний характер або особисту вигоду: соціально - корисний або соціально - небезпечний. Існує безліч засобів, за допомогою яких можна впливати на людей і вести їх за собою.

У свою чергу, М. Вебер керівників ділив на три типи: традиційні, харизматичні, легальні - в залежності від того, на чому ґрунтувалися їх претензії на владу (авторитет) [2].

На його думку, характерні риси кожного з трьох типів полягає в наступному:

1. Традиційні лідери (вожді) опираються на вікові традиції, ні в кого не викликають сумнівів.
2. Легальні лідери повинні отримати владу законним шляхом.
3. Харизматичні лідери їх влада спирається не на зовнішню силу, а на особистісну якість.

Тут же М. Вебер, відрізняє, що теорія лідерства намагається виявити і передбачити, які властивості лідерства виявляються найбільш ефективними і чому. Застосовується три підходи до визначення значимих факторів ефективного лідерства:

1. Підхід з позиції особистих якостей;
2. Поведінковий підхід;
3. Ситуаційний підхід.

Лідерство стало об'єктом дослідження, коли на початку двадцятого століття вперше почали вивчати управління. Однак, тільки в період між 1930 і 1950 рр. було приділено належну увагу вивченню лідерства на фундаментальній основі. Ці дослідження ставили перед собою мету виявити властивості чи особистісні характеристики ефективних керівників. Відповідно до особистісної теорії лідерства, також відомої під назвою теорії великих людей, кращі з керівників повинні володіти набором особистих якостей. Деякі з цих якостей - це рівень інтелекту і знання. Вражаючи зовнішність, чесність, здоровий глузд, ініціативність, соціальний і економічний висока ступінь впевненості в собі.

Існує думка, що лідерство - це авторитетна і високо професійна робота з людьми.

Можна володіти всіма навиками і здібностями, мати величезний досвід, але якщо людина не виконує на практиці роль лідера, то вона, за своєю суттю виконавець.

Американський соціолог Е. Богардус вважав, що найважливішими рисами, які необхідні лідеру, є почуття гумору, такт, здатність привернути до себе увагу. Лідера, вважав він, виділяють з оточуючих його людей «енергія, розум і характер» [1].

На його думку, ключовими рисами лідера є:

- Ентузіазм - ця риса має на увазі оптимізм і надію. Ще не один песиміст не ставав великим лідером. Для песиміста будь-які можливості повні труднощів, оптиміст же у кожній перешкоді бачить можливості, що відкриваються. Лідер завжди мислить позитивно;

- Надійність - лідер чесний і відкритий у всіх своїх справах і відносинах. Лідер повинен бути гідний довіри тих, хто за ним слідує. Він повинен бути глибоко порядною людиною;

- Дисциплінованість - здатність вести за собою інших, і самому вчитися підкорятися наказам. Людина із завдатками лідера буде працювати, коли інші даремно витрачають час, буде вчитися, коли інші сплять;

- Впевненість - якщо лідер не вірить в себе, ніхто в нього не повірить;

- Мужність - самий мужній чоловік той, хто більше всіх боїться;

- Почуття гумору. Інакше кажучи, здатність помічати смішні або дивні сторони життя;

- Вірність, тобто постійність, стійкість і відданість справі;

- Повинен бути доступний кожному працівнику;

- Глибоко залучений у процес управління персоналом.

Якби всі ці риси були явно виражені в повному обсязі, то можна було б стверджувати, що люди могли б навчитися цілеспрямовано розвивати і виховувати їх у собі. Без глибокого знання життєвих проблем, інтересів різних груп людей, суспільної думки важко претендувати на роль лідера.

Положення лідера змушує його бути дуже педантичним у повсякденному житті і вимогливим до себе, бо за його справами, вчинками, поведінкою постійно наглядають і більш строго оцінюються людьми, а від цього багато в чому залежить успіх або поразки колективу, в якому він працює.

Результати проведеного опитування європейських компаній (1500 менеджерів), показали, що до найбільш важливим лідерським якостям керівника відносять [1]:

- Здатність формувати ефективну команду (96%);

- Прислухатися до думки колег і підлеглих (93%);

- Приймати самостійні рішення (87%);

- Залучати інших до здійснення рішень (86%).

Отже, сучасному лідеру притаманні: здатність адекватно виражати в своїй діяльності інтереси широких мас; здатність постійно висувати нові ідеї або комбінувати і вдосконалювати їх. Від лідера вимагається, що б він не просто «акумулявав» інтереси мас і пристосовувався до них, а по - новому осмислював їх, розвивав і коригував.

Повинна бути висока інформованість лідера. Інформація дає уявлення в першу чергу про стан і очікуванні різних груп. Необхідна якість лідера - лексикон, який повинен бути професійним і відчуття часу, тому, що в минулому

столітті важливою рисою лідера вважалась його здатність відчувати час. Висвітлюється це простою формулою: «Точність – ввічливість королів».

Сьогодні все по-іншому, лідерство і лідери - сфера делікатна і тонка, оскільки переплітається з усіма сферами нашого життя. У ній легко порушити міру, потерпіти невдачу, навіть впасти в крайності, при цьому надмірно перебільшувати роль лідера, його можливості і здібності. Тут багато чого залежить від безпосереднього оточення, «команди», помічників, радників, експертів, консультантів та других. Природно, кожен повинен і має право займати своє місце, не піддаючись спокусам влади.

Сьогодні лідер - це не просто формальний керівник він одночасно стратег, тренер і наставник. Лідер не повинен брати участь у кожному рішенні, прийнятому командою. Він вірить у її компетентність; в те що його підлеглі мають відповідний рівень знань і умінь, щоб приймати оптимальні рішення. Сьогодні вище керівництво делегує повноваження на найнижчі рівні організаційних ієрархії, що дозволяє командам професіоналів повною мірою усвідомити цілі своєї роботи, дає їм справжнє відчуття причетності до справи і, отже, відповідальності за його успіх.

В даний час проблеми лідерства загострилися у зв'язку з посиленням суперництва і боротьби.

Неприборкані амбіції, претензії, популізм можуть принести значну шкоду. Велике значення в наш час набувають проблеми формування «команди» лідера і залучення в активну діяльність молодих лідерів. Але найголовніша проблема, щоб цілі лідера збігалися з цілями суспільства та команди.

Висновки даного дослідження та перспективи подальших розробок з даного напрямку. Проведений аналіз поставленої проблеми дозволяє констатувати необхідність в подальшому вивченні ролі лідерських якостей менеджерів в їхній професійній діяльності. Перспективу подальшої розробки шляхів удосконалення професійної діяльності менеджерів вбачаємо у дослідженні проблеми розвитку лідерських якостей та впровадження визначення їх на обов'язковому рівні усього керуючого персоналу організацій.

Список літератури: 1. Сизенко Д. В. Лідерство на рубеже тисячелетий. (Філософія менеджмента) // Персонал. – 2001. – № 2. – С. 64–66. 2. Завалкевич Л., Косик В. О методах управленческого влияния // Персонал. – 2003. – №2. – С. 60–64. 3. Мескан М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента / Пер. с англ. – М.: Дело ЛТД, 1998. – 387 с. 4. Швальбе Б., Швальбе Х. Личность, успех, карьера / Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1993. – 214 с. 5. Шепель В.М. Настольная книга бизнесмена и менеджера. / Пер. с нем. – М.: Финансы и статистика, 1992. – 304 с. 6. Баєва О. Біологічні основи влади і лідерства // Персонал. — 2006. — № 12. — С. 67. 7. Управління персоналом: Навч. посібн. / М. Д. Виноградський, С.В.Бєляєва, А.М.Виноградська та ін. — Е.: ЦУЛ, 2006.

Bibliography (transliterated): 1. Sizenko D. V. Liderstvo na rubezhe tysja-cheletij. (Filosofija menedzhmenta) // Personal. – 2001. – № 2. – S. 64–66. 2. Za-

valkevich L., Kosik V. O metodah upravlencheskogo vlijanija // Personal. – 2003. – №2. – S. 60–64. 3. Meskan M., Al'bert M., Hedouri F. Osnovy menedzhmenta / Per. s ang. – M.: Delo LTD, 1998. – 387 s. 4. Shval'be B., Shval'be H. Lichnost', uspeh, kar'era / Per. s nem. – M.: Progress, 1993. – 214 s. 5. Shepel' V.M. Nastol'naja kniga biznesmena i menedzhera. / Per. s nem. – M.: Finansy i statistika, 1992. – 304 s. 6. Baeva O. Biologichni osnovi vladi i liderstva // Personal. — 2006. — № 12. — S. 67. 7. Upravlinnja personalom: Navch. posibn. / M. D. Vinograds'kij, S.V.Beljaeva, A.M.Vinograds'ka ta in. — E.: CUL, 2006.

Є.В. Воробйова, О.П. Левчук

РОЛЬ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МЕНЕДЖЕРА У ЙОГО ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статі проаналізовано актуальну на сьогоднішній день проблему лідерських якостей менеджерів у їхній діяльності. Визначені основні риси необхідних якостей менеджера для успішної професійної діяльності.

Е.В. Воробьева, О.П. Левчук

РОЛЬ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ МЕНЕДЖЕРОВ В ИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье проанализирована актуальная на сегодняшний день проблема лидерских качеств менеджеров в их деятельности. Определены основные черты необходимых качеств менеджера для успешной профессиональной деятельности.

Y. Vorobyova, O. Levchuk

ROLE OF LEADERSHIP AS A MANAGER IN THEIR PROFESSIONAL ACTIVITIES

In the article the up-to-date issue of leadership in the management of their activities. The main features of the necessary qualities of a manager for a successful career.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2012

УДК 159

*Підбуцька Н.В., Сергородцева А.А.
м. Харків, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасний світ характеризується швидким та бурхливим розвитком в усіх сферах, особливо у науковій. З кожним роком з'являється все більша кількість нових спеціальностей, для реалізації яких потрібні висококваліфіковані професіонали. Професіонали які в значній мірі відповідають вимогам конкретної професії. Зміни в соціально-економічній сфері, підвищення рівня вимог до підготовки спеціалістів викликають інтерес до професійної ідентичності.

Трансформаційні процеси та запровадження реформ характерно для багатьох аспектів життєдіяльності сучасного суспільства. Вони не оминули питання формування та підготовки майбутніх професіоналів. Розвитку зазнав інтелектуальний та творчий розвиток спеціалістів. Вони повинні вміти вирішувати завдання сучасної науки та техніки, винаходити нове, швидко орієнтуватись у великій кількості інформації, максимально ефективно знаходити та засвоювати нові знання. Актуальність підготовки висококласних професіоналів обумовлена тим, що це необхідно не лише суспільству, а й самому індивідові для того, щоб знаходити себе в структурі професійних відносин, для якісної інтеграції в суспільстві. У процесі отримання освіти відбувається формування життєвої та професійної позиції індивіда, здійснюється реалізація професійних намірів, формуються професійно-диференціюючі ознаки. Отримання професійної освіти у ВНЗ підвищує соціальний статус, бо збільшує можливості отримати роботу.

На сьогоднішній день в межах психологічної науки доволі широко розглядається проблема професійної ідентичності. Великий об'єм знань в межах професійної діяльності та професійного розвитку надають можливості до всебічного розвитку зазначеної проблеми. Доволі актуальним напрямком виступає вивчення ідентичності відносно конкретної професійної діяльності. Професійна ідентичність виступає у вигляді вершини самопізнання у розвитку особистості професіонала. У зв'язку з цим виникає можливість дослідження позитивної ідентичності, а саме умов її формування. Позитивна ідентичність виступає одним з головних компонентів успішності професійного розвитку.

Велика кількість вчених приділяли свою увагу дослідженню проблеми професійної ідентичності С.А.Баклушинський, Є.П.Белинська, Б.Ф.Ломов, Т.Д.Марцинковська, В.Н.Мясищев, Т.Г.Стефаненко, Л.Б.Шнейдер і інші.

Л.Б.Шнейдер висвітлює професійну ідентичність як наслідок ряду процесів: професійного самовизначення, персоналізації, самоорганізації. Це проявляється в тому, що індивід усвідомлює себе представником конкретної професійної діяльності та професійного співтовариства. Індивід спроможний як ототожнити себе, так і диференціювати зі справою, з іншими, що проявляється в сфері самоописів на емоційному, когнітивному, поведінковому рівнях.

Майкл Аргайл вважає, що потреба індивіда у самоактуалізації зумовлена відкриттям своєї ідентичності. Кожен індивід протягом свого життя спрямований на розкриття та актуалізацію особистих можливостей. Індивід прагне бути тим, ким може стати.

У загальному вигляді поняття ідентичність виступає у вигляді процесу, що уособлює в собі організацію життєвого досвіду в індивідуальне Я. Професійна ідентичність характеризується стійким узгодженням індивідуальних ознак, умов, змісту професійної діяльності, що надає

можливість досягти певного рівня професіоналізму на конкретному етапі, надає можливість професійного зростання. Завдяки професійній ідентичності у професіонала виникає можливість переносити вже наявні навички в трансформовані умови діяльності. Кожен професійний простір включає до свого складу професійні ціннісні позиції. Їх прийняття, на думку Ю.П.Поваренкова, і є професійна ідентичність.

В структурі соціальної ідентичності індивіда важливе місце посідає професійна ідентичність. Вона розвивається лише за умов орієнтації індивідом на професійне зростання, підвищення кваліфікації, наявності гнучкості при прийнятті рішень та ціле покладанні. Великий вплив на успішність реалізації індивідом професійної діяльності має відповідь на питання «Хто Я?». Дане запитання супроводжує кожного з нас усе життя. Уявлення індивіда, щодо свого місця в професійній групі відноситься до поняття професійної ідентичності. Разом з цим уявленням у індивіда існують відповідні ціннісні та мотиваційні орієнтири. Індивід формує суб'єктивне ставлення до своєї професійної діяльності, що виражається в її прийнятті або ж неприйнятті. Професійна ідентичність включає в себе особистісні характеристики, спрямовані на орієнтацію у широкому спектрі видів професійної діяльності, можливості прогнозування наслідків вибору певного виду професійної діяльності.

Сучасний світ пропонує широкий вибір професії. Кожна з яких має свої особливості. Професійна діяльність, у ході професійного становлення, реалізує вплив на формування певних рис особистості професіонала.

Проблема формування та становлення професійної ідентичності сучасних студентів особливо загострилась в останні роки. Низький рівень професійної ідентичності сучасних студентів призводить до неефективної реалізації професійної діяльності, перешкоджає професійній адаптації, професійному навчанню, професійному розвитку молодого спеціаліста.

Професійна ідентичність студентів передбачає ідентифікацію з певною професійною спільнотою, з обраною професійною діяльністю. Вона виступає продовженням загального особистісного самовизначення студента. У останньому випадку професійна діяльність виступає засобом індивідуалізації та соціалізації.

Становлення та розвиток професійної ідентичності студентів значною мірою відбувається під час навчання у ВНЗ. У свою чергу, ВНЗ повинен орієнтуватись не лише на надання студентам певних знань та вмінь, інформації, а й опікуватись розвитком майбутнього професіонала. У процесі навчання необхідно сприяти процесу самоідентифікації студента та професійної діяльності. Розвиток професійної ідентичності можливий лише в мовах певної професійної спільноті, до якої студент себе відносить, цінності, норми та правила якої сприймає.

Професійна ідентичність студента включає до свого складу низку компонентів. Відношення студента до себе як до майбутнього професіонала. Студентові необхідно реально оцінювати свої професійні можливості, здатності до реалізації того чи іншого виду професійної діяльності, наявний професійний потенціал. Професійна самооцінка повинна бути адекватною, бо це в майбутньому вплине на успішність як процесу, так і результату професійної діяльності. Важливим компонентом виступає відношення студента до обраної ним спеціальності. В даному випадку розглядається відношення до змісту професійної діяльності, ціннісних особливостей, мотиваційних и т.д. Критерієм виступає професійна задоволеність, тобто можливість задовольнити свої потреби за допомогою обраної професійної діяльності. Відношення студента до цінностей, норм, ідеалів певної професійної спільноти в межах якої буде відбуватись реалізація його професійної діяльності. Тобто, відбувається порівняння інтересів, цінностей, норм особистості студента з цінностями, нормами, інтересами професійної спільноти, в якій він хоче реалізовувати свою професійну діяльність.

Необхідно досліджувати рівень розвитку кожного з зазначених компонентів у період навчання у вищому учбовому закладі. Це надасть можливість виділити умови, що сприяють формуванню позитивної ідентичності і, як наслідок, проводити заходи, спрямовані на підвищення рівня професійної ідентичності.

Наявність певного об'єму теоретичних знань у межах обраної професії, практичного досвіду, навиків та вмінь, що необхідні для успішної трудової діяльності виступають основою для формування професійної ідентичності серед студентів. Рефлексія як особистісна, так і професійна має велике значення для формування професійної ідентичності.

Оформлення професійної ідентичності під час навчання у ВНЗ підрозділяється на періоди. Вони взаємопов'язані між собою, один період обумовлює наступний. Вступаючи до ВНЗ у студентів розвивається період певного осмислення професійної ідентичності. Тобто завдяки включенню до нової соціальної та професійної середовища відбувається перехід до внутрішньої сприйнятої, певною мірою осмисленої, емоційно значимої характеристики. Даний період доволі нестабільний. Він пов'язаний з процесом адаптації до нової соціальної ролі в житті індивіда, ролі студента.

Наступний період характеризується певним перехідним моментом. З однієї сторони, за відносно невеликий проміжок часу студент вже засвоїв деякий теоретичний матеріал, мав можливість закріпити його під час практичних занять, а з іншої іще не мав можливості спробувати себе в практичній роботі. Тут може виникнути розчарування, через відсутність відчуття себе у вигляді майбутнього професіонала.

Поступове збільшення від курсу до курсу дисциплін безпосередньо пов'язаних зі спеціальністю та зменшення дисциплін загального гуманітарного блоку, можливість спробувати себе у реалізації реальної практичної діяльності допомагає студентові в осмисленні вимог, що висуває обрана ним соціально-професійна роль. Впливає на осмислення особистісних можливостей та здатностей. Завдяки можливості спробувати себе у реалізації практичної діяльності, у межах обраної професії, студент отримує задоволення від сприйняття себе у вигляді майбутнього професіонала. Це є важливим аспектом, бо впливає на конструктивні схеми саморозвитку, роблячи їх відносно стабільними.

У процесі навчання у студента відбувається осмислення спектра ролей, що були засвоєні завдяки процесу професіоналізації. Набувають чіткого оформлення нові цілі та перспективи. Можливі відхилення у бік дестабілізації професійної ідентичності, на даному періоді. Це може відбуватись через когнітивні процеси переосмислення, дослідження спектру різноманітних варіантів саморозвитку в професійній діяльності, розгляд питання подальшого працевлаштування та формування кар'єри.

Здобуття професійної ідентичності виступає у вигляді критерію успішності становлення особистості висококваліфікованого фахівця. Для оформлення професійної ідентичності студент повинен здобути досвід, увійти до професійного співтовариства та сформувати у себе особистий образ спеціаліста, який повинен бути усвідомленим.

Важливим етапом формування розвитку професійної ідентичності виступає виконання певних ритуалів в професійній поведінці. До таких ритуалів можна віднести захист дисертацій, дипломів і т.д.

Високий рівень оволодіння професійною діяльністю та особистісна зрілість індивіда виступають необхідними умовами для формування остаточного варіанта професійної ідентичності. Вона уособлює в собі стійке узгодження головних компонентів, що входять до складу професіоналізації. Позитивна професійна ідентичність сприяє професійному розвитку особистості у напрямку успіху та ефективності.

А.С. Борисюк висвітила три параметри професійної ідентичності. Першим параметром виступає відношення до себе як до професіонала, другим відношення до професійної діяльності, третім ставлення до професійної спільноти.

Спираючись на вищезазначене можна стверджувати, що повноцінний розвиток професійної ідентичності студента можливий лише за умов наявності професійної освіти, реалізації своїх можливостей в трудовій діяльності за обраною професією, можливості входження до професійної спільноти, формування образу Я у професійній діяльності.

Дослідження професійної ідентичності сприяє формуванню умов, спрямованих на усвідомлення своєї особистості, свого образу, а в майбутньому по-

кращенню виконання професійної діяльності та сприятиме професійному розвитку. Для сприяння формуванню професійної ідентичності серед студентів ВНЗ необхідно брати до уваги особливості формування та розвитку професійної ідентичності при розробці освітніх програм. Студенти повинні мати можливість взаємодіяти між собою у ході навчальних занять. В період навчання у ВНЗ слід формувати причетність студента до професійного співтовариства і підтримувати її протягом усього навчання. Необхідно провадити знайомство з професійною діяльністю на практиці. Доцільно використовувати тренінгові програми, спрямовані на формування професійної мотивації та розвитку професійної ідентичності.

Список літератури: 1. *Заковоротная М.В.* Идентичность человека. Социально-философские аспекты. Изд-во: Ростов н/Д: Северо-Кавказский научный центр высшей школы, 1999. - 221 с. 2. *Зеер Э. Ф.* Психология профессионального самоопределения в ранней юности: Учеб. пособие / Э. Ф. Зеер, О.А. Рудей. - М.: Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2008. - 256 с. 3. *Поваренков Ю.П.* Психологическое содержание профессионального становления человека. - М.: Изд-во УРАО, 2002. - 160 с. 4. *Климов Е.А.* Психология профессионала Е.А.Климов. М.: ЮНИТИ, 1996.-398 с. 5. *Климов Е.А.* Психология профессионального самоопределения Е.А.Климов. Ростов-на-Дону, 1996. -512 с. 6. *Шнейдер Л.Б.* Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг. М.: Изд-во Московского психолого-социального института, 2004. - 600 с. 7. *Шнейдер Л.Б.* Идентичность. Хрестоматия. 2-е изд. М.: Изд-во МПСИ, 2008.-272 с. 8. *Эрикссон Э.* Идентичность: юность и кризис. М.: Прогресс, 1996. - 344 с.

Bibliography (transliterated): 1. *Zakovorotnaja M.V.* Identichnost' cheloveka. Social'no-filosofskie aspekty. Izd-vo: Rostov n/D: Severo-Kavkazskij nauchnyj centr vysshej shkoly, 1999. - 221 s. 2. *Zeer Je. F.* Psihologija professional'nogo samoopredelenija v rannej junosti: Ucheb. posobie / Je. F. Zeer, O.A. Rudej. - M.: Izd-vo Moskovskogo psihologo-social'nogo instituta; Voronezh: Izdatel'stvo NPO «MODJeK», 2008. - 256 s. 3. *Povarenkov Ju.P.* Psihologicheskoe soderzhanie professional'nogo stanovlenija cheloveka. - M.: Izd-vo URAO, 2002. - 160 s. 4. *Klimov E.A.* Psihologija professional'nogo stanovlenija E.A.Klimov. M.: JuNITI, 1996.-398 s. 5. *Klimov E.A.* Psihologija professional'nogo samoopredelenija E.A.Klimov. Rostov-na-Donu, 1996. -512 s. 6. *Shnejder L.B.* Professional'naja identichnost': teorija, jeksperiment, trening. M.: Izd-vo Moskovskogo psihologo-social'nogo instituta, 2004. - 600 s. 7. *Shnejder L.B.* Identichnost'. Hrestomatija. 2-e izd. M.: Izd-vo MPSI, 2008.-272 s. 8. *Jerikson Je.* Identichnost': junost' i krizis. M.: Progress, 1996. - 344 s.

Подбуцкая Н.В., Сергородцева А.А.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Статья посвящена вопросу особенностей развития профессиональной идентичности у современных студентов. Рассматривается процесс развития профессиональной идентичности студентов, его периоды. Исследуются условия, необходимые для успешного развития профессиональной идентичности и ее главные компоненты.

Предлагаются направления, помогающие в развитии профессиональной идентичности студентов.

Підбуцька Н.В., Сергородцева А.А.

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
СТУДЕНТІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Стаття присвячена питанню особливостей розвитку професійної ідентичності у сучасних студентів. Розглядається процес розвитку професійної ідентичності студентів, його періоди. Досліджуються умови, необхідні для успішного розвитку професійної ідентичності та її головні компоненти. Пропонуються напрями, що допомагають у розвитку професійної ідентичності студентів.

Podbutska N., Sergorodtseva A.

THE FEATURES OF DEVELOPMENT OF STUDENTS PROFESSIONAL IDENTITY IN MODERN TERMS

The article is devoted to the question of features of development of professional identity for the modern students. The process of development of students professional identity and his periods, is examined. The terms, which necessary for successful development of professional identity and it main components, are probed. Directions which help in development of professional identity of students are offered.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2012

УДК 159.923

Щіпановська О.Р., м. Київ, Україна

Васильєва І.Г., м. Харків, Україна

АСЕРТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОСНОВА УСПІШНОЇ МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Постановка проблеми. На сьогодні в суспільстві особливо зростає потреба у спеціалістах, які здатні враховувати динаміку психічних процесів, що проявляються зовні у різних поведінкових реакціях людини, володіти високим рівнем психологічної культури у кризових ситуаціях. Особливо це має відношення до кваліфікованих фахівців, що працюють з людьми.

Кожна життєва ситуація передбачає й диктує свій стиль поведінки та дій людини. Іншими словами, в кожній із ситуацій індивід по-різному себе презентує, і якщо ця «подача» себе неадекватна, взаємодія може бути утруднена. Успіх не може бути гарантований і за умови, коли стиль сформовано на основі дій в певній конкретній ситуації, а потім механічно перенесено на іншу. У міжособистісній взаємодії існують різні стилі дій, основними з яких є: ритуальний, маніпулятивний і гуманістичний. Окрім цього, у міжособистісній взаємодії проявляються чотири типи поведінки, а саме: *агресивний тип поведінки*, коли людина своєю поведінкою демонструє вторгнення на особисту територію

іншого, порушення чужих прав; *пасивний тип поведінки*, коли дії індивіда ведуть до обмеження своїх власних інтересів і прав; змішаний тип, що включає пасивно-агресивні реакції та *асертивний тип поведінки*, який демонструє вміння виражати почуття, думки та переконання відкрито, чесно, не порушуючи прав інших людей [6]. Студентам-економістам для того, щоб досягти успішної взаємодії в професійній чи іншій діяльності необхідно знати і чітко усвідомлювати свої потреби, бажання, мотиви, цілі, бути впевненими у собі, вміти розрізняти типові поведінкові реакції та розуміти відмінності між ними.

Зазвичай, людина, яка пасивно реагує в тій чи іншій ситуації, схильна придушувати свої бажання, не користуватися свободою вибору. Вона не відстоює свої інтереси, підпадає під волю інших. В більшості пасивні люди намагаються уникнути неприємних ситуацій та зіткнувшись з проявом агресії, можуть втратити рівновагу. У відповідь на прояв агресії поведінка пасивної людини, з-за страху поглибити свій стан, зазвичай, стає ще більш пасивною. Спілкуватися з такою людиною непросто, адже оточуючим не зрозуміло, що насправді вона хоче. Схильні до пасивної поведінки люди вважають, що інертність відповідає їх бажанню уникнути вирішення проблем і спорів. Все, що вони не вважають дуже важливим завданням, здається їм досить незначним і тому не вартим прикладання зусиль.

А от людина, що схильна до агресивного типу поведінки, роздратована, якщо щось йде не за планом, не задумуючись вступає у конфлікт. Агресивна поведінка підпитує її енергією і напористістю, але, зазвичай, негативно сприймається оточенням. Вона може добиватися свого, але досить високою ціною, чи нічого не добитися, оскільки оточуючі, відчуваючи, що з ними поведуться зверхньо, як правило відмовляються від співробітництва з нею. Складність спілкування з людиною, що постійно реагує агресивно, можна пояснити тим, що її агресія спрямована не проти них особисто, а на досягнення мети. Незадоволеність «агресора» досить помітна, адже його поведінка відрізняється нестриманістю. Йому здається, що абсолютно всі, навіть досить незначні ситуації, потребують його енергійного втручання [6].

Необхідність доводити до свідомості студентів, що і пасивний, і агресивний тип поведінки слід вважати захисною реакцією людини, яка з якихось причин невпевнена в собі або відчуває певну загрозу ззовні, стає дуже актуальною. Оскільки включення захисних механізмів відбувається на підсвідомому рівні, людина тривалий час може не усвідомлювати тих чи інших власних поведінкових реакцій, і відповідно не знати, як конструктивно поводити себе у разі неочікуваної або неадекватної реакції у відповідь.

Для усвідомлювання власних поведінкових реакцій при проведенні групових занять та міні-тренінгів в групах студентів-економістів ми використовуємо один із ефективних засобів, окрім запровадження інтерактивних технік, що навчає їх бути впевненішим у собі: пропонуємо змінити установки

поведінки, закладеної природою. Набута поведінка залишається у будь-якому випадку в межах даного від природи темпераменту – пасивного чи агресивного, тому набуті поведінкові навички залишаються досить природними. Показуючи, що схильність до того чи іншого типу поведінки можна коректувати, підсилюючи чи послаблюючи певні властивості характеру. ми проводимо корекцію поведінкових реакцій завдяки використанню системи розроблених авторами вправ. В результаті такої корекції формується асертивна поведінкова реакція особистості як комунікативне вміння, що допомагає відстоювати свої права зі збереженням почуття власної гідності, впевненості у собі, своїх силах.

Сутність почуття самоповаги й гідності та їх генезису знаходимо в сучасних роботах вітчизняних і зарубіжних учених (В.А.Семиченко, І.М.Толкунова, Л.М.Щетініна, А.Дойч, В.Каппоні, Т.Новак, Е.Махоні, А.Солтер, Е.Шостром та ін.). Самоповага, на їхню думку, акумулює такі характеристики, як почуття власної гідності й упевненості, вміння захищати власні права й інтереси, високий рівень домагань та мотивацію досягнень, що детермінуються рівнем асертивності.

Мета статті - аналіз різних типів міжособистісної взаємодії та виділення найбільш успішного для забезпечення ефективної діяльності майбутніх фахівців.

Термін "асертивність" (assertiveness) є похідним від англійського дієслова assert (наполягати, стверджувати, заявляти). У психології асертивність розуміється як якість особистості, як здатність людини конструктивно відстоювати свої права, демонструвати позитивне і шанобливе ставлення до інших людей, як здатність захищати власні інтереси, формулювати і відстоювати свою думку, вільно висловлювати свої почуття і емоції, досягати поставленої мети, при цьому не порушувати права інших людей і брати на себе відповідальність за власну поведінку [5, 11, 12].

Ідея асертивності як практична методологічна теорія між- особистісної взаємодії була запропонована й розроблена американським психологом А.Солтером . Асертивність (від лат. аззего - претендувати; від англ. дієслова авзегі, - наполягати, відстоювати) досліджувалась автором як певний спосіб поведінки особистості, що супроводжується почуттям поваги до власної індивідуальності та емоційно-ціннісним ставленням до інших людей. А.Солтер вважає, що особистість із розвинутим почуттям самоповаги в будь-якій ситуації спроможна діяти асертивно, тобто відкрито, впевнено й рішуче. Асертивні дії особистості розкриваються в такій поведінці, як: знання власних прав та обов'язків; адекватне оцінювання себе й оточуючих; усвідомлення особистих потреб та інтересів; розуміння власних цілей, намірів і шляхів подальших дій, при цьому здатність відкрито без страху й напруги про це заявляти; поважне ставлення до прав та інтересів інших людей; здатність досягати поставлених цілей, не маніпулюючи іншими; вміння переконувати, завойовувати прихильність, звертатися за порадою чи допомо-

гою до людей; спроможність укласти компромісні рішення; встановлювати ділові контакти та партнерські відносини [13].

У працях чеських психологів В.Каппоні й Т.Новак асертивність розглядається як гармонійне поєднання особистісних якостей людини, що відображаються у формі конкретних світоглядних позицій та позитивній спрямованості, проявляються у знаннях про людську сутність, у вміннях і навичках ефективної взаємодії. Асертивність - це спосіб організації своєї поведінки, уміння формулювати особистісні потреби й бажання, прагнення до честоловства у досягненні намічених цілей, шанобливе ставлення до людей, а головне - повага і любов до себе [5].

Так, В.А.Семиченко стверджує, що асертивність є системоутворювальним ядром почуття поваги та власної гідності. Вона розглядає асертивність як індивідуально-ціннісну якість, яка проявляється в активних діях особистості, зокрема у вмінні зберігати власну "автономність", уникаючи тиску та маніпуляції з боку оточуючих [8].

На думку американського психолога М. Дойча, особистість, яка поважає і цінує себе, вирізняється високим рівнем асертивної поведінки. Автор сформулював "троїстий принцип", який полягає в тому, що в будь-якій ситуації асертивна особистість діє рішуче, чесно і дружелюбно. Психолог зазначає, що рішучість особистості не дозволить опонентові маніпулювати нею або лякати її, чесність не дозволить бути втягнутому в аморальну ситуацію, навіть коли її будуть провокувати на це, дружелюбність дасть зрозуміти опонентам, що така особистість поважає й цінує не тільки власну думку і тому готова до конструктивної взаємодії [4].

У соціально-психологічному словнику подано визначення асертивності, яка розглядається як якість особистості, як її риса, що виявляється в самоствердженні, свідомому прийнятті вимог інших людей без власного страху, невпевненості, напруги, іронії і т. ін. Таким особам властиві позитивне ставлення до людей і адекватна самооцінка [9].

Принципи асертивності - це емпіричні правила поведінки в суспільстві, спілкування з оточенням. Причому спілкування спирається на істинно гуманістичні основи, заперечується маніпуляція, жорстокість і агресія стосовно іншого. Можна сказати, що асертивність є адекватною оцінкою свого стану й поведінки, це шлях до самореалізації, саморозвитку. У психології тлумачення цього терміна значно ширше [12]. Поняття "асертивність" не існує само по собі, а включає достатньо широкий спектр суміжних понять, з якими має прямий і зворотній зв'язок. Прямий зв'язок складають такі поняття як: асертивна поведінка, впевнена поведінка, ефективна комунікація, емоційна та соціальна компетентність, соціальна сміливість. Зворотний зв'язок – агресивна, пасивна поведінка, маніпуляція, невпевненість, соціальний страх, нерішучість та ін. [11].

Заново набута поведінка буде проявлятися наступним чином.

Люди, схильні до пасивного реагування, коригуючи свою пасивну поведінку з метою набуття асертивних поведінкових навичок, відкриють для себе, що все, що їм потрібно – бути сильнішими, перестати хвилюватися про те, що подумают інші, і не соромлячись говорити про свої бажання і потреби. Невелика корекція пасивної поведінки дозволяє діяти активно - вирішувати проблеми, а не уникати їх. Впевненість надає сміливості і можливості відкрито висловлювати думки, які раніше не наважувалися озвучити, і навіть отримати те, про що мріяли.

Людині, яка схильна до агресивних реакцій у взаємодії з оточенням, необхідно пом'якшити свою природну напористість. Корекція агресивної поведінки дозволяє їй впевнитися, що це полегшує шлях до досягнення мети, адже нова поведінка менше дратує оточуючих. Таким чином, набута асертивна поведінка дозволяє стримувати спонтанні агресивні реакції, що раніше викликали невдоволення та гнів у інших.

Загальним критерієм в обох випадках можна вважати вимоги оточуючих. Пасивним людям слід менше задумуватися над бажаннями інших та більше уваги приділяти власним бажанням. Тим, хто схильний до агресивного типу поведінки, варто менше думати про себе і рахуватися з вимогами інших [6].

Таким чином, у певних ситуаціях людина може поводитися асертивно, агресивно або пасивно. Асертивна поведінка виключає пасивність і агресію. Пасивні люди дозволяють іншим приймати за них рішення, навіть якщо знають, що згодом вони будуть про це шкодувати, відчують себе безпорадними і безправними. Агресивна людина порушує права інших, нав'язуючи їм свою волю, принижуючи їх і ображаючи. Агресивність виключає взаємну пошану, оскільки має на увазі задоволення потреб агресора за рахунок утрати самоповаги тими, на кого спрямована його агресія. Отже, агресивна поведінка викликає оборону і спричиняє у відповідь також агресивну поведінку; пасивна поведінка – це прийняття "чужих" умов без урахування власних потреб і бажань; і лише асертивна поведінка представляє собою взаємодію особистостей на основі поваги, що надає можливість досягти бажаного результату[11].

Висновки. Рівень асертивності найбільш глибоко характеризує індивідуальний стиль поведінки особистості щодо себе та оточуючих. Як було встановлено, ця якість у майбутніх економістів відображає адекватний рівень мотивації досягнень, почуття впевненості в собі, емоційно-ціннісні установки, які, інтегруючись, трансформуються в почуття власної гідності та самоповаги. Отже, *асертивна поведінка* дає можливість фахівцю діяти повноцінніше і в професійному, і в емоційному, і в інтелектуальному плані. Асертивність створює рівність у міжособистісних стосунках, необхідну гнучкість в поведінці для подолання труднощів, саме вона веде до успіху і стає основою успішної міжособистісної взаємодії у професійній діяльності майбутніх економістів.

Список літератури: 1. Асертивність особистості як основа становлення безпечної поведінки в підлітковому віці./ Бутузова Л.П. // Проблеми психологічної

безпеки: особистість, суспільство, держава: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 25 березня 2010 року. – Одеса: СМІЛ, 2010. – С.33-40; 2. Герасіна С.В. Психологічні особливості розвитку самоповаги в учнів професійно-технічних навчальних закладів / С.В.Герасіна // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: [зб. наук, праць]. - Вип. 8. - Київ - Вінниця: ООО "Планер", 2005. - С. 125-132. 3. Герасіна С.В. Асертивна поведінка як передумова формування почуття власної гідності та самоповаги студентської молоді. / С.В.Герасіна // Проблеми сучасної психології. Зб. наук. Праць К.-ПНУ імені Івана Огієнка, Інститут психології ім.Г.С.Костюка. Випуск 10.- 2010.- С.139-149; 4. Дойч М. Разрешение конфликта (Конструктивные и деструктивные процессы) / Мортон Дойч // Социально-политический журнал. - 1997. - №1. - С. 202-212; 5. Каппони В., Новак Т. Как делать все по-своему, или Ассертивность – в жизнь. – СПб.: Питер, 1995. – 186 с.6. Кейт Кинан. Уверенность в себе. – М.: Изд. ЭКСМО, 2006.- 80 с.; 7. Семиченко В.А. Психология личности. – К.: Видавець Ешке О.М., 2001. – 427 с.; 8. Соціально-психологічний словник / Ав.-уклад. У.М. Галіцький, О.В. Мірошник, В.В. Синявський. – До., 2004. – 250 с.; 9. Подоляк Н.М. Психологічні особливості асертивності [Текст] / Н. М. Подоляк // Наука і освіта : Науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України. - 2010. - N 9. - С. 108-111; 10. *Alberti R.E. & Emmons M.E.* (1990) *Your perfect Right: A Guide to Assertive Living* (6th ed.).– San Luis Obispo, CA: Impact Publishers; 11. . *Salter, A.* *Conditioned reflex therapy.* New York: Farrar, Straus & Giroux, 1949.

Bibliography (transliterated): 1. Aserivnist' osobistosti jak osnova stanovlennja bezpečnoї povedinki v pidlitkovomu vici./ Butuzova L.P. // Problemi psihologichnoї bezpeki: osobistist', suspil'stvo, derzhava: Materiali Vseukraїns'koї naukovo-praktichnoї konferencії. 25 bereznja 2010 roku. – Odesa: SMIL, 2010. – S.33-40; 2. Gerasina S.V. Psihologichni osoblivosti rozvitku samopovagi v uchniv profesijno-tehnicnih navchal'nih zakladiv / S.V.Gerasina // Suchasni informacijni tehnologії ta innova-cijni metodiki navchannja u pidgotovci fahivciv: metodologija, teorija, dosvid, problemi: [zb. nauk, prac']. - Vip. 8. - Kiїv - Vinnicja: ООО "Planer", 2005. - S. 125-132. 3. Gerasina S.V. Aserivna povedinka jak peredumova formuvannja pochuttja vlasnoї gidnosti ta samopovagi students'koї molodi. / S.V.Gerasina // Problemi suchasnoї psihologii. Zb. nauk. Prac' K.-PNU imeni Ivana Ogienko, Institut psihologii im.G.S.Kostjuka. Vipusk 10.- 2010.- S.139-149; 4. Dojch M. Razreshenie konflikta (Konstruktivnye i destruktivnye processy) / Morton Dojch // Social'no-politicheskij zhurnal. - 1997. - №1. - S. 202-212; 5. Kapponi V., Novak T. Kak delat' vse po-svoemu, ili Aserivnost' – v zhizn'. – SPb.: Piter, 1995. – 186 s.6. Kejt Kinan. Uverenost' v sebe. – M.: Izd. JeKSMO, 2006.- 80 s.; 7. Semichenko V.A. Psihologija osobistosti. – K.: Vidavec' Eshke O.M., 2001. – 427 s.; 8. Social'no-psihologichnij slovník / Av.-uklad. U.M. Galic'kij, O.V. Miroshnik, V.V. Sinjav'skij. – Do., 2004. – 250 s.; 9. Podoljak N.M. Psihologichni osoblivosti asertivnosti [Текст] / N. M. Podoljak // Nauka i osvita : Naukovo-praktichnij zhur-

nal Pivdenного naukovogo Centru APN Ukraїni. - 2010. - N 9. - S. 108-111; 10. Alberti R.E. & Emmons M.E. (1990) Your perfect Right: A Guide to Assertive Living (6th ed.).– San Luis Obispo, CA: Impact Publishers; 11. . Salter, A. Conditioned reflex therapy. New York: Farrar, Straus & Giroux, 1949.

О.Р.Щіпановська, І.Г.Васильєва

АСЕРТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОСНОВА УСПІШНОЇ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Стаття присвячена розгляду сутності та психологічних особливостей феномена асертивності. Також розглядаються різні типи поведінки людей у міжособистісній взаємодії, надаються їх психологічні характеристики. Наводяться основні відмінності прояву цих поведінкових реакцій, принципи та критерії асертивної поведінки. Підкреслюється важливість розвитку у студентів асертивності як конструктивної форми взаємодії у майбутній діяльності економістів.

О.Р. Щипановская, И.Г. Васильева

АССЕРТИВНОСТЬ ЛИЧНОСТИ КАК ОСНОВА УСПЕШНОГО МЕЖЛИЧНОСТНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Статья посвящена рассмотрению сущности и психологических особенностей феномена асертивности. Также рассматриваются различные типы поведения людей в межличностном взаимодействии, предоставлены их психологические характеристики. Приводятся основные различия проявления этих поведенческих реакций, принципы и критерии асертивного поведения. Подчеркивается важность развития асертивности у студентов как конструктивной формы взаимодействия в будущей деятельности экономистов.

O. Schipanovska, I. Vasilyeva

ASSERTIVENESS PERSON AS A BASIS FOR SUCCESSFUL INTERPERSONAL INTERACTION OF FUTURE SPECIALISTS

The article considers the nature and psychological characteristics of the phenomenon of assertiveness. Also discusses the various types of behavior in interpersonal interactions, given their psychological characteristics. The basic differences in the manifestation of these behavioral responses, principles and criteria asertivnogo behavior. Emphasizes the importance of assertiveness in students as constructive forms of interaction in the future work of specialists.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2012

УДК 159

*М.О.Іванова
м.Харків, Україна*

НАВИЧКИ ЕФЕКТИВНОГО ЛІДЕРСТВА

Загальна постановка проблеми. В сучасних умовах розбудови і оновлення всіх сфер суспільного життя в Україні особливо актуальною стає проблема лідерства, адже суспільство потребує лідерів, які здатні об'єднати навколо себе людей для досягнення поставленої мети і створити сприятливі умови для подальшого його розвитку. У сучасному суспільстві інтерес до проблематики лідерства істотно зростає. Це обумовлено тим, що проблема лідерства є ключовою для досягнення ефективної діяльності організації. Лідерство є тим видом діяльності, який пронизує всю систему управління. Неможливо ефективно виконувати функції планування, організації, мотивації та контролю, якщо немає ефективного керівництва та лідерів, здатних заохочувати інших працівників, позитивно впливати на них і вести за собою, тим самим досягаючи сприятливого кінцевого результату. Дана проблема вивчалась та аналізувалась різними авторами. Ми можемо говорити про актуальність і значущість даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дана тема розвинена та розроблена як зарубіжними, так і вітчизняними фахівцями. Це такі представники, як: Р. Танненбаум, І. Вешлер і Ф. Масарик, Пітер Друкер, Ф. Фідлер, В. Врум, Ф. Йеттон, М. Мескон, Ч.Хенді, Д.Макгрегор, Р.Хаус, К.Левін, М.Харріс, Дж.Френч, Е.Флейшман, П. Херсі і К. Бланшард. Вони створили моделі та висунули теорії, які отримали світове визнання та затвердили себе як правдиві та науково обгрунтовані ідеї. Українські та російські вчені Б.Д.Паригін, Л.І.Уманський, І.Г.Столяр, А.І.Кравченко, В.Г.Городяненко, О.Г. Романовський, Ф. Хміль, В. Лозниця, Д. Виханський, В. Веснін теж внесли вклад в розвиток теорії лідерства.

Мета статі. Ознайомитися з основними теоретичними підходами вивчення навичок лідера.

Виклад основного матеріалу. «Лідерство - це тип управлінської взаємодії (в даному випадку між лідером і послідовниками), заснований на найбільш ефективному для даної ситуації поєднанні різних джерел влади і спрямований на спонукання людей до досягнення загальних цілей» стверджує О. С. Виханський [1].

Лідер - це особистість, за якою всі інші члени групи визнають право брати на себе найбільш відповідальні рішення, що зачіпають їхні інтереси і визначають напрямок і характер діяльності всієї групи [2].

Лідерство - це процес соціальної організації і управління спілкуванням і діяльністю членів групи, здійснюваний суб'єктом (лідером), який наділений певною владою [3]. Іншими словами, лідерство – стосунки домінування і підпорядкування, впливу і спрямування в системі міжособистісних стосунків у групі, які ведуть до визначеної мети [4].

Деякі вчені вважають, що лідери мають особливі якості, що відрізняють їх від інших людей. Однак це не завжди відповідає дійсності. Сучасні дослідження показали, що ефективні лідери дійсно відрізняються від інших людей за кількома характеристиками, включаючи: мотивацію до лідерства - лідер хо-

че вести людей за собою і впливати на оточуючих; когнітивні здібності - лідери можуть обробляти і інтерпретувати великий обсяг інформації; пристосованість - лідери можуть адаптуватися до потреб своїх послідовників і до мінливих вимог ситуації [5].

Звички відіграють величезну роль у нашому житті, тому що являють собою навички або незмінні зразки характеру людини, обумовлюючи як її життєвий успіх, так і невдачу. Звички можна знайти і їх можна позбутися. Але для цього потрібний тривалий відрізок часу й величезна сила волі. Звичка або навичка - це щось, що знаходиться в місці перетинання знання, уміння і прагнення. Для утворення навички необхідні всі три компоненти. Пропоновані навички - не набір розрізнених, не пов'язаних між собою формул настроєності на успіх. Будучи у згоді з природними законами розвитку, вони забезпечують постійний, послідовний, комплексний підхід до підвищення індивідуальної та колективної продуктивності, сприяють нашому поступальному руху в безперервному рості зрілості - від залежності до незалежності й далі до взаємозалежності [6].

Ефективне мікролідерство включає використання навичок комунікації та відносин, важливих для самовираження й досягнення мети при спільній роботі з іншими людьми. Ці навички допомагають лідеру створити ситуацію, в якій люди можуть добре себе почувати й ефективно діяти. Вони містять у собі:

Навички комунікацій і відносин з людьми сприяють ефективній роботі лідера, дозволяючи йому налагоджувати спілкування з людьми і взаєморозуміння між ними з метою допомогти їм більш успішно виконувати їх задачі. Ці навички залежать від того, як лідер використовує вербальні (усні й письмові) і невербальні (від візуальних засобів до тембру голосу й пози) повідомлення, щоб полегшити розуміння людей, звернутися до різних стилів їх мислення й підтримувати їх участь та ефективну роботу [6].

Однією з найбільш важливих навичок мікролідерства є вміння керувати власним внутрішнім станом і станом своїх співробітників. При цьому невербальні сигнали можна віднести до найбільш адекватних і значущих елементів відстеження стану й керування ними. Важливо розпізнавати вплив поведінки й навіть найменших проявів фізіології на процес комунікації. Стан і відношення можуть знаходити своє вираження в паттернах поведінки й мови. [6].

Більшість людей вважає, що лідерство в першу чергу пов'язане з веденням. Але часто найбільш ефективним лідером виявляється той, хто може зрозуміти моделі світу іншої людини й має достатню гнучкість, щоб включити їх у своє бачення. Іншими словами, ефективне лідерство вимагає ефективного підстроювання. Існує досить багато способів підстроювання. Крім тембру голосу й темпу мови можна погоджувати ключові слова та позу. Один зі способів підстроювання на дуже глибокому рівні - говорити в темпі подиху людини. Це допомагає навіть у тих випадках, коли маєш справу з проблемними особистостями.

Однією з найбільш важливих навичок відносин для лідера є здатність установлювати рапорт зі своїми співробітниками. Люди звичайно почувають більший рапорт із тими, хто розділяє їх модель світу. Одним зі способів пізнати модель світу іншої людини є узгодження мовних паттернів. Визначення і введення у свою мову ключових слів, метафор і прикладів, часто використовуваних індивідом або групою, - інший спосіб приєднання до їх карт і встановлення рапорту [6].

Лідерські навички повинні бути адресовані кожному ключовому елементу, що складає проблемний простір лідера. До них зараховано:

Особистісні навички, що мають відношення до того, як лідер поводить себе в тій або іншій конкретній ситуації. Особистісні навички дозволяють лідеру вибирати або конструювати найбільш підходящі для даної ситуації стани, установки тощо. У певному сенсі особистісні навички є процесом, в якому лідер керує сам собою.

Навички відносин - це здатність розуміти людей, мотивувати їх і взаємодіяти з ними. Вони є результатом здатності приєднатися до моделі світу іншої людини, встановити контакт і направити його на усвідомлення проблем і задач. Оскільки лідер повинен досягти свого бачення й виконати свою місію шляхом впливу на інших людей, навички відносин є одним з найбільш істотних аспектів лідерства.

Навички стратегічного мислення необхідні для того, щоб визначити специфічні цілі й задачі. Стратегічне мислення включає здатність визначити бажаний стан, оцінити й потім установити найбільш підходящу послідовність проміжних станів, необхідних для досягнення бажаного стану. Ключовим елементом при цьому є визначення того, які оператори й операції виявляться найбільш ефективними й будуть найкраще сприяти рухові з існуючого стану в напрямку бажаного.

Навички системного мислення використовуються, щоб визначити і зрозуміти проблемний простір, в якому буде діяти лідер, його співробітники й організація в цілому. Вони є основою ефективного вирішення проблем і здатності створити команду, що добре функціонує. Здатність мислити системно, практично й конкретно є найбільш значимим показником зрілості лідера [7].

Засвоєння цих навичок допоможе досконало опанувати всі ключові аспекти лідерства. Наведемо перелік деяких видів майстерності лідерства та їх ознак, що досліджуються в рамках нейролінгвістичного програмування.

Особиста майстерність являє собою стани, для оволодіння якими необхідні відповідні бачення та дії, а також усвідомлення ментальних карт і випускень.

Майстерність проблемного простору розглядається як система, що вимагає ретельного вивчення питань і поділу шляху на керовані кроки.

Майстерність комунікації - це послання, що вимагають розвитку вербальних і невербальних навичок, використання різних репрезентативних каналів, інтерпретації й організації метаповідомлень.

Майстерність відносин - рапорт, що включає в себе прийняття множинних точок зору, розуміння різних стилів мислення, усвідомлення позитивних намірів [6].

Сучасні дослідники все більше уваги приділяють проблемі успішного лідерства, тому що з ускладненням задач, що стоять перед бізнесом, розширюється і спектр навичок, якими лідери повинні володіти. У зв'язку з цим цікавими є результати вивчення особливостей поведінки успішних керівників вищої ланки, викладені Дж.П. Кенджемі .

Особливості мислення:

Здатність до екстраполяції. Сильні лідери не мають потреби у великій кількості даних. Володіючи глибокими та широкими знаннями, вони інтуїтивно розуміють, як далеко можуть зайти в даній ситуації.

Здатність до розробки декількох проблем одночасно. При цьому потрібна гнучкість, що складає найважливіший аспект поведінки лідера.

Стійкість у ситуації невизначеності. Це одна з головних якостей лідера, йому не страшна невідомість або відсутність зворотного зв'язку.

Розуміння. Успішно діючі керівники мають високу сприйнятливість, відрізняються розвинутою інтуїцією. Вони виявляють дивну здатність відрізняти істотне від несуттєвого.

Здатність брати керування на себе. Лідер легко входить у роль керівника з моменту свого призначення.

Наполегливість. Вони завзято виконують задумане, якщо навіть їх точка зору виявляється непопулярною.

Здатність до співробітництва. Такому керівникові властиве вміння розмовляти з людьми, такт, можливість спілкування на будь-якому рівні. їм удається нівелювати свої неприємні почуття.

Ініціативність. Успішно діючий лідер активний. Коли інші коливаються, він діє. Він здатний ризикувати.

5. Енергійність. Керівник має витривалість. Запас фізичних й інтелектуальних сил поповнюється за рахунок величезної енергії успішно діючого лідера [6].

Керування емоціями:

Здатність робити ставку на інших. Успішно діючий керівник охоче передає знання, дає поради, допомагає зростанню інших.

Сензитивність. Керівники вищого рівня сприйнятливі до почуттів інших, їм властива емпатія. Вони мають розуміння того, що почувають і навіть думають колеги.

Ідентифікація себе зі справою. Найбільш успішно діючі керівники здатні переносити невдачі без почуття поразки або приниження. Їх не приваблює влада як така, вони скоріше зацікавлені в досягненні мети. Вони одержують дійсне задоволення від успіху інших, а не від власної необмеженої мо-

гутності. Їх влада виходить з поваги, яку вони вселяють. Вони знають собі ціну і задоволені нею, у них повна впевненість у собі. Усе це дає такому лідеру силу протистояти небажаному розвитку подій.

Здатність до співчуття. Вони вміють співчувати людині, не дозволяючи собі бути безпомічним і невимогливим. Такий лідер прекрасно розуміє, що прагнення за будь-яку ціну подобатися підлеглим зробить його нездатним керувати ними. Завдяки сильному почуттю ідентифікації він здатний приймати непопулярні рішення.

Зацікавленість у зростанні організації, а не у власній кар'єрі.

Незалежність. Керівники, що домагаються успіху, усвідомлюють границі своїх можливостей, співпрацюють з іншими, прислухаються до них. Але коли справа доходить до ухвалення остаточного рішення, вони виявляють незалежність [6].

Особистісний ідеал: 1. Гнучкість. Лідер повинен бути відкритим до сприйняття нових ідей, нових способів мислення, нових процесів. 2. Стійкість до стресу. Лідер уміє піклуватися про своє здоров'я, як тілесне, так і психічне, і справлятися зі стресами. Успішно діючий керівник не дозволяє обставинам і часу керувати собою. 3. Наявність мети. Лідер має тверді переконання та ясну мету. Наявність мети припускає планування й наближує до досягнення поставленої мети. Лідер любить і вміє говорити про свою мрію. При цьому мрія повинна розвиватися, як і пов'язана з її здійсненням мета. 4. Керівництво співтовариством. Керівник використовує свою владу і вплив на благо суспільства. 5. Почуття гумору. Найбільшого успіху досягають керівники, що мають почуття гумору.

Цілісність особистісного ідеалу. Лідер добре уявляє собі, який він, до чого прагне, як живе. Він послідовний і вживає заходів для того, щоб його слова не розходилися з ділом, щоб відповідати своєму ідеалу [6].

Засвоєння цих навичок допоможе досконало оволодіти всіма ключовими аспектами лідерства.

Використана література: 1. Гавкалова Н.Л., Менеджмент персоналу: навчальний посібник.- 3-є видання, перероб і доп./ Гавкалова Н.Л., Маркова Н.С., – Х.:ІД «ІНЖЕК», 2009.- 296с. рос.мова ст.228. 2. Петровський А.В., Ярошевський М.Г., Психологія: Підручник для студ. вищ. пед. Навч. закладів. -2-е видан. Стереотип./ А.В. Петровський, М.Г. Ярошевський. - М.: Видавничий центр «Академія»; 2000. – 512с. 3. Петровський А.В., Ярошевський М.Г., Психологія: Підручник для студ. вищ. пед. Навч. закладів. -2-е видан. Стереотип./ А.В. Петровський, М.Г. Ярошевський. - М.: Видавничий центр «Академія»; 2000. – 512с. 4. Куриця А.І., Лідер та лідерство в організації// Актуальні проблеми психології – 2009р. – Том 1, частина 24, 254 с., С. 62 5. Крисько, В.Г. Соціальна психологія: словарь-справочник/В.Г. Крисько. - Мн.: Харвест, 2004. - 688 с. ; С. 199. 6. Романовський О.Г. Філософія досягнення успіху. Психологіч-

ний аспект: Підручник/ О.Г. Романовський, В.Є. Михайличенко. – Харків: НТУ «ХПІ», 2007.- 592 с., 7. Ділтс Р. НЛП: Навички ефективного лідерства./ Ділтс Р. - СПб., 2002 ,рос. мова 25 с

Bibliography (transliterated): 1. Gavkalova N.L., Menedzhment personalu: navchal'nij posibnik.- 3-є vidannja , pererob i dop./ Gavkalova N.L., Markova N.S., – Н.:ID «INZhEK», 2009.- 296s. ros.mova st..228. 2. Petrovs'kij A.V., Jaroshevs'kij M.G., Psihologija: Pidruchnik dlja stud. viw. ped. Navch. zakladiv. -2-e vidan. Stereotip./ A.V. Petrovs'kij, M.G. Jaroshevs'kij. - М.: Vidavnichij centr «Akademija»; 2000. – 512s. 3. Petrovs'kij A.V., Jaroshevs'kij M.G., Psihologija: Pidruchnik dlja stud. viw. ped. Navch. zakladiv. -2-e vidan. Stereotip./ A.V. Petrovs'kij, M.G. Jaroshevs'kij. - М.: Vidavnichij centr «Akademija»; 2000. – 512s. 4. Kuricja A.I., Lider ta liderstvo v organizacii// Aktual'ni problemi psihologii – 2009r. – Tom 1, chastina 24, 254 s., S. 62 5. Kris'ko, V.G. Social'na psihologija: slovar'-spravochnik/V.G. Kris'ko. - Mn.: Harvest, 2004. - 688 s. ; С. 199. 6. Romanovs'kij O.G. Filosofija dosjagnennja uspihu. Psihologichni aspekt:Pidruchnik/ O.G. Romanovs'kij, V.Є. Mihajlichenko. – Harkiv: NTU «HPI», 2007.- 592 s., 7. Dilts R. NLP: Navichki effektivnogo liderstva./ Dilts R. - SPb., 2002 ,ros. mova 25 s

М.О. Іванова

НАВИЧКИ ЕФЕКТИВНОГО ЛІДЕРСТВА

Стаття присвячена навичкам ефективного лідерства. Автор розглядає визначення таких понять, як лідерство, лідер. Проаналізовані лідерські навички, описані основні види майстерності лідерства. Охарактеризовані особливості поведінки успішних керівників, якими лідери повинні володіти.

М.О. Иванова

НАВЫКИ ЭФФЕКТИВНОГО ЛИДЕРСТВА

Статья посвящена навыкам эффективного лидерства. Автор рассматривает определение таких понятий, как лидерство, лидер. Проанализированы лидерские навыки, описаны основные виды мастерства лидерства. Охарактеризованы особенности поведения успешных руководителей, которыми лидеры должны обладать.

М.О.Ivanova

SKILLS OF EFFECTIVE LEADERSHIP

Article is devoted to the skills of effective leadership. The author discusses the definition of concepts such as leadership, leader. Analysed leadership skills, describes the main types of skill leadership. The features of the behavior of successful leaders, which leaders must possess.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2012

УДК 159

*Е.Н. Курявская,
г. Харьков, Украина*

ЗАЩИТНЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЛИЧНОСТИ КАК ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН

Постановка проблемы. Современная социально-экономическая и политическая ситуация в стране, характеризующаяся крайней нестабильностью, обуславливает и провоцирует резкое увеличение дистрессовых факторов в общественном и индивидуальном существовании, а значит, и социальную, психическую дезадаптированность индивидов и групп. Согласно современным представлениям, эффективная социально-психическая адаптация зависит от способности субъекта изменять свои психические образы, приспособивая их к новой действительности. Несмотря на широкий диапазон индивидуальных различий в степени лабильности психических образов, постоянное изменение действительности выступает как стрессор длительного действия, истощающий запас адаптационной энергии, а это ведет к дезорганизации психики и поведения личности.

В ситуациях, когда интенсивность потребности возрастает, а условия ее удовлетворения отсутствуют, поведение регулируется с помощью механизмов психологической защиты. Психологическая защита включена в триаду «личность - психологическая защита - защитное поведение» и должна быть рассмотрена как многоаспектное, многостороннее явление. На сегодняшний день наука не располагает единой концепцией, охватывающей такое сложное явление, хотя во многих направлениях (психоанализ, гуманистическая психология) имеются разработки, прямо или косвенно характеризующие данный феномен. Вместе с тем не выяснены фундаментальные закономерности и механизмы развития этого сложного явления, не определены конкретные инструменты диагностики психологической защиты личности, отсутствует конструктивная классификация защитных механизмов и многое другое. Итак, актуальность исследуемой проблемы определяется как тенденциями развития научного знания, так и существующими потребностями социальной практики. Изучение психологической защиты личности – важнейшая теоретическая и практическая задача, требующая глубокого исследования и проработки.

Анализ предыдущих источников и публикаций. Термин «психологическая защита» со времен З. Фрейда используют для общего обозначения тех способов, которые психика человека использует в конфликте против невыносимых мыслей и эмоций. «Защиты» представляют собой психические механизмы, служащие для разрешения внутренних конфликтов и переработки болезненных переживаний [6]. Защитное поведение позволяет человеку снизить тревогу и защититься от тех проблем, которые пока он не может решить (например, потеря близкого человека, потеря работы, потеря любви со стороны других людей, потеря уважения к себе и т.д.) путем включения механизма психологической защиты, который помогает уйти от угрожающей реальности, иногда преобразовать эту угрозу. На какое-то время защитный механизм необ-

ходим, поскольку человеку необходимо время для решения проблемы, но если время идет, а человек проблему не решает, то напряжение защитного механизма может являться препятствием в адаптации, поведение человека становится трудно предсказуемым и неадаптированным.

Итак, основной объем научной информации по проблеме психологической защиты сконцентрирован в фундаментальном психодинамическом направлении - прежде всего в психоанализе (З. Фрейд, А. Фрейд, К. Юнг, А. Адлер) и гуманистической психологии (А. Бергсон, К. Ясперс, Ж.-П. Сартр, П. Рикер, Э. Фромм, Э. Эриксон).

Психоаналитики определили психологическую защиту как набор механизмов, которые направлены на устранение или сведение к минимуму негативных, травмирующих личность переживаний, сопряженных с внутренними или внешними конфликтами, состояниями тревоги и дискомфорта. В рамках психоанализа сформулированы понятия «защитный механизм» (З. Фрейд), автоматизм и адаптивность защиты (А. Фрейд), и компенсационной роли в ситуации фрустрации (А. Адлер). В гуманистической психологии (Э. Эриксон, К. Роджерс, В. Франкл) психологическая защита выступает в качестве компонента мировоззренческой теории, объясняющей специфику личностного развития в системе субъект-объектных и субъект-субъектных отношений. В концепции «идентичности» Э. Эриксона психологической защите придается статус регулятивной структуры и сознательной регуляции [13].

В советской психологии 50-70-х годов XX века употребления термина «психологическая защита» тщательно избегали, он подменялся терминами «психологический барьер», «защитная реакция», «смысловой барьер», «компенсаторные механизмы» и т.п. После появления работы Ф.В. Бассина (1968) психологическую защиту стали считать предметом изучения, но чаще всего она рассматривалась внутри каких-либо других проблем: в рамках теории установки (Ф.В. Бассин, В.Е. Рожнов; М.Е. Бурно); теории деятельности (В.С. Роттенберг, В.В. Аршавский, И.Д. Стоиков); отношений личности (Е.Д. Карвасарский, В.А. Ташлыков); переживаний (Ф.Е. Василюк); самооценки (В.В. Столин); в практике психотерапии (В.М. Воловик, В.Д. Вид, А.Б. Добрович и др.) [1].

Таким образом, исходя из постановки проблемы, нами была определена **цель статьи**, которая заключается в раскрытии теоретических аспектов в изучении защитных механизмов личности как психологического феномена.

Изложение основного материала. В современной психологической литературе могут встречаться различные термины, касающиеся феноменов защиты. В самом широком смысле защита - это понятие, обозначающее любую реакцию организма с целью сохранить себя и свою целостность. В настоящее время психологической защитой считаются любые реакции, которым человек научился и прибегает к их использованию неосознанно, для того чтобы

защитить свои внутренние психические структуры, свое «Я» от чувств тревоги, стыда, вины, гнева, а также от конфликта, фрустрации и других ситуаций, переживаемых как опасные (например, для кого-то это может быть ситуация принятия решения).

Количество определений понятия «психологическая защита» соответствует количеству исследователей данного феномена. Например:

- психическая деятельность, направленная на спонтанное изживание последствий психической травмы (В.Ф. Бассин, В.Е. Рожнов) [3];
- частные случаи отношения личности больного к травматической ситуации или поразившей его болезни (В.М. Банщиков) [5];
- способы переработки информации в мозге блокирующие угрожающую информацию (И.В. Тонконогий) [7];
- механизм адаптивной перестройки восприятия и оценки, выступающей в случаях, когда личность не может адекватно оценить чувство беспокойства, вызванное внутренним или внешним конфликтом, и не может справиться со стрессом (В.А. Ташлыков) [8];
- механизмы, поддерживающие целостность сознания (В.С. Ротенберг) [4];
- феномен удовлетворения потребности индивида быть личностью, потребности в персонализации (И.Д. Стоиков) [10];
- фантом, эпифеномен, являющийся порождением системы отношений между пациентом и врачом (В.И. Журбин) [4];
- совокупностью способов последовательного искажения когнитивной и аффективной составляющей образа реальной ситуации (Л.Р. Гребенников) [9].

Можно заметить, что в приведенных определениях психологическая защита всегда является частью каких-либо других психических феноменов: деятельности, установки, отношений личности, компенсации и др. В то же время можно выделить ряд общих моментов, характерных для всех определений. Общим является ситуация конфликта, травмы, стресса, а также цель - снижение эмоциональной напряженности, связанной с конфликтом и предотвращение дезорганизации поведения, сознания, психики. Здесь можно отметить, что основная смысловая конструкция всех определений почти совпадает с психоаналитическим пониманием психологической защиты. Ведь З. Фрейд также определял защиту как механизм, действующий в ситуации конфликта и направленный на снижение чувства тревоги, связанного с конфликтом. Разница только в определении того, что стоит за конфликтом.

Все защитные механизмы обладают двумя общими характеристиками:

- 1) они действуют на неосознаваемом уровне и поэтому являются средствами самообмана;

2) они искажают, отрицают, трансформируют или фальсифицируют восприятие реальности, чтобы сделать тревогу менее угрожающей для индивидуума.

Более полно концепция механизмов психологических защит представлена А. Фрейд, в частности в ее работе «Психология «Я» и защитные механизмы. Рассматривая психологические защиты как один из механизмов адаптации и интеграции личности, она полагала, что они есть бессознательные, приобретенные в процессе развития личности способы достижения «Я» компромисса между противодействующими силами «Оно» или «Сверх-Я» и внешней действительностью.

Анна Фрейд уже однозначно обозначила тот аффект, который включает работу защитных механизмов, - это страх, тревога. Она указала на три источника тревоги. Во-первых, - это тревога, страх перед разрушительными и безоговорочными притязаниями инстинктов бессознательного, которые руководствуются только принципом удовольствия (страх перед «Оно»). Во-вторых, - это тревожные и невыносимые состояния, вызванные чувством вины и стыда, разъедающими угрызениями совести (страх «Я» перед «Сверх-Я»). И, наконец, в-третьих, - это страх перед требованиями реальности (страх «Я» перед реальностью) [11].

Анализ работ своего отца, а также собственный психоаналитический опыт привели Анну Фрейд к выводу, что использование психологической защиты конфликт не снимает, страхи сохраняются и, в конечном счете, велика вероятность появления болезни. Она показала, что определенные наборы психозащитных техник ведут к соответствующей, совершенно определенной симптоматике. Это доказывается и тем, что при определенных психологических патологиях используются соответствующие защитные техники. Так, при истерии характерно частое обращение к вытеснению, а при неврозе навязчивых состояний происходит массивное использование изоляций и подавления.

Мелани Кляйн показала, что вытеснение как защитный механизм снижает качество исследовательской деятельности ребенка, не освобождая энергетического потенциала для сублимации, т.е. перевода энергии на социальную деятельность, в том числе интеллектуальную [13]. М. Кляйн описывала в качестве простейших видов защиты расщепление объекта, проективное (само)отождествление, отказ от психической реальности, претензию на всевластие над объектом и пр.

Психоаналитик Вильгейм Райх считал, что вся структура характера человека является единым защитным механизмом.

Один из ярких представителей эго-психологии Х. Хартманн высказал мысль о том, что защитные механизмы «Я» могут одновременно служить как для контроля над влечениями, так и для приспособления к окружающему миру [13].

В отечественной психологии концепции защитных механизмов также неоднозначны. Один из концептуальных подходов к психологическим защита́м, представлен Ф.В. Бассиным. Здесь психологическая защита рассматривается как важнейшая форма реагирования сознания индивида на психическую травму [3].

Другой подход содержится в работах Б.Д. Карвасарского. Он рассматривает психологическую защиту как систему адаптивных реакций личности, направленную на защитное изменение значимости дезадаптивных компонентов отношений - когнитивных, эмоциональных, поведенческих - с целью ослабления их психотравмирующего воздействия на «Я»-концепцию. По мнению Б.Д. Карвасарского, этот процесс происходит, как правило, в рамках неосознаваемой деятельности психики с помощью целого ряда механизмов психологических защит, одни из которых действуют на уровне восприятия (например, вытеснение), другие - на уровне трансформации (искажения) информации (например, рационализация). Устойчивость, частое использование, ригидность, тесная связь с дезадаптивными стереотипами мышления, переживаний и поведения, включение в систему сил противодействия целям саморазвития делают такие защитные механизмы вредными для развития личности. Общей чертой их является отказ личности от деятельности, предназначенной для продуктивного разрешения ситуации или проблемы [2].

Вместе с тем, в современных публикациях, посвященных обсуждаемой проблеме, единодушно признается тот факт, что механизмы защиты находятся между потребностью личности и ее удовлетворением. Отсюда - защита есть зеркальное отражение возможного, но не реализованного личностью процесса мотивации или отражение неосуществленных, но в прошлом желаемых целей. Тогда непродуктивность для личности действия психологических защит связана с несовпадением целей и средств их достижения в поведении человека или нарушением меры в соотношении мотива и сил, затраченных на его реализацию, или поведением человека прямо противоположным целям.

Анализируя существующие подходы к изучению защитных действий, можно сделать вывод, что психологическая защита обладает двумя категориями средств: 1) защитные механизмы-автоматизмы, бессознательные защитные действия, ослабляющие внутреннее напряжение, вызванное тревогой различной этиологии; 2) способы психологической защиты - поведенческие защитные стратегии, разрешающие внутренне-внешние конфликты, вызванные взаимодействием субъектов. То есть защитные механизмы - это внутренние защитные действия интрапсихического характера, защищающие лишь какую-то психическую структуру. Способы защиты - это внешние действия интерпсихического характера, защищающие одного субъекта от других.

Номенклатура защитных механизмов разнообразна и персонально специфична, нет единства и в терминологии. Но существование защитных меха-

низмов считается экспериментально подтвержденным, их наличие не отрицается. Кроме того, они широко используются в теории и практике психологии, психотерапии, психиатрии.

Примерами защитных типов поведения могут быть:

- агрессия (или нападение на «фрустратора»);
- аутизм (самозамыкание, «уход от фрустратора»);
- регрессия (подавление желаний, «отказ от фрустратора»);
- рационализация (объяснение поведения ложными мотивами, «оправдание фрустратора»);
- сублимация (переключение поведения с неудачной деятельности на новую, «замещение фрустратора»);
- забывание;
- самопрощение («Да! А что?»);
- проекция собственной вины на всех других («Сами виноваты!») и др.

З. Фрейд выделял следующие виды психологических защит: регрессию, изоляцию, проекцию, идентификацию, сублимацию, рационализацию, отказ. Анна Фрейд – вытеснение, регрессию, реактивное образование, изоляцию, отмену бывшего некогда, проекцию, интроекцию, обращение на себя, обращение в свою противоположность, сублимацию. Существуют и другие приемы защиты. В этой связи она называла также отрицание посредством фантазирования, идеализацию, идентификацию с агрессором и пр. [12].

А. Фрейд (вслед за своим отцом З. Фрейдом) считала, что защитный механизм основывается на двух типах реакций: 1) блокирование выражения импульсов в сознательном поведении; 2) искажение их до такой степени, чтобы изначальная их интенсивность заметно снизилась или отклонилась в сторону [12].

Также следует выделить взгляды Р. Плутчика, Г. Келлермана и Е. Мирошника, которые в качестве основных видов механизмов психологических защит выделили [13]:

1. Отрицание – подразумевает инфантильную подмену принятия окружающими вниманием с их стороны, любые негативные аспекты этого внимания блокируются на стадии восприятия;
2. Подавление – неприятные эмоции блокируются посредством забывания реального стимула и всех объектов и обстоятельств, связанных с ним;
3. Регрессия – возвращение в стрессовой ситуации к более незрелым паттернам поведения и удовлетворения;
4. Компенсация – попытка исправления или замены объекта, вызывающего чувство неполноценности, нехватки, утраты (реальной или мнимой);
5. Проекция – приписывание окружающим различных негативных качеств как рациональная основа для их неприятия и самопринятия на этом фоне;

6. Замещение – снятие напряжения путем переноса агрессии с более сильного или значимого субъекта (являющегося источником гнева) на более слабый объект или на самого себя;

7. Интеллектуализация – предполагает произвольную схематизацию и истолкование событий для развития чувства субъективного контроля над ситуацией;

8. Реактивное образование – выработка и подчеркивание социально одобряемого поведения, основанного на «высших социальных ценностях».

Выводы. Таким образом, рассматривая особенности и функции психологических защит, с одной стороны, их можно рассматривать как позитивные, поскольку они предохраняют личность от негативных переживаний, восприятия психотравмирующей информации, устраняют тревогу и помогают сохранить в ситуации конфликта самоуважение. С другой стороны, они могут оцениваться и как негативные. Действие защит обычно непродолжительно и длится до тех пор, пока нужна «передышка» для новой активности. Однако если состояние эмоционального благополучия фиксируется на длительный период и, по сути, заменяет активность, то психологический комфорт достигается ценой искажения восприятия реальности, или самообманом. Проблема, вызвавшая неприятности, все равно остается не решенной (неудовлетворенная потребность, неисправленный личностный недостаток и др.) и приводит рано или поздно к другим защитами, что мешает личности измениться, соответствовать новым условиям жизни.

Психологическая защита может быть охарактеризована с точки зрения категории субъекта защиты как внутренняя или внешняя, с точки зрения направленности и содержания защитных действий как активная или пассивная, с точки зрения соответствия средств характеру угрозы как специфическая или неспецифическая, адекватная или неадекватная, эффективная или неэффективная, конструктивная или неконструктивная.

Итак, мы видим, что исследование механизмов психологической защиты имеет большое значение на современном этапе развития общества. Данная проблема требует дальнейшей разработки и практического исследования.

Список литературы: 1. *Арестова, О.Н.* Индивидуальные особенности функционирования защитных механизмов [Текст] // Вестник МГУ. Сер. 14. Психология. 2000. № 1. С. 20–29. 2. *Аронсон, Э.* Социальная психология. Психологические законы поведения человека в социуме [Текст] / Э. Аронсон. – СПб.: ПРАЙМ – ЕВРОЗНАК, 2002. – 560 с. 3. *Демина, Л.Д.* Психическое здоровье и защитные механизмы личности [Текст] / Л.Д. Демина. – Барнаул: Изд-во АГУ, 2001. – 144 с. 4. *Журбин, В. И.* Понятие психологической защиты в концепциях З. Фрейда и К. Роджерса [Текст] // Вопр. психол. 1990. № 4. С. 14 — 22. 5. *Киришбаум, Э.И., Еремеева, А.И.* Психологическая защита. [Текст] // Э.И. Киришбаум, А.И. Еремеева – М.: Смысл, 2000. 6. *Лаплани Ж., Понталис Ж.Б.* Словарь по психоанализу. СПб., Центр гуманитарных инициатив, 2010. 7.

Набиуллина, Р.Р. Механизмы психологической защиты и совладания со стрессом. Учебное пособие [Текст] / Р.Р. Набиуллина. – Казань, 2003. –98 с. **8.** Психология личности. Том 1. Хрестоматия. / Под редакцией Райгородского В.К. - Ростов-на-Дону: «БАХРА-М», 2001. **9.** Романова, Е.С., Гребенников, Л.Р. Механизмы психологической защиты. [Текст] // Е.С. Романова, Л.Р. Гребенников - М.: Просвещение, 1996. **10.** Самосознание и защитные механизмы личности. Хрестоматия. – Редактор-составитель Райгородский Д.Я. Самара: И.Д. «Бахрах-М», 2006. – 609 с. **11.** Фрейд, А. Эго и механизмы психологической защиты [Текст] // А. Фрейд. – СПб.: АСТ, 2008. –160 с. **12.** Фрейд З. Психология бессознательного. [Текст] // З.Фрейд. - СПб.: Питер, 2002.-448 с. **13.** Хьелл, Л., Зиглер, Д. Теории личности. [Текст] // Л. Хьелл, Д. Зиглер — 3-е изд. — СПб.: Питер, 2009. — 607 с.

Bibliography (transliterated): 1. Arestova, O.N. Individual'nye osobennosti funkcionirovanija zavitnyh mehanizmov [Tekst] // Vestnik MGU. Ser. 14. Psihologija. 2000. № 1. S. 20–29. 2. Aronson, Je. Social'naja psihologija. Psihologicheskie zakony povedenija cheloveka v sociume [Tekst] / Je. Aronson. – SPb.: PRAJM – EVROZNAK, 2002. – 560 s.3. Demina, L.D. Psihicheskoe zdorov'e i zavitnye mehanizmy lichnosti [Tekst] / L.D. Demina. – Barnaul: Izd-vo AGU, 2001.– 144 s. 4. Zhurbin, V. I. Ponjatie psihologicheskoy zavity v koncepcijah Z. Frejda i K. Rodzhersa [Tekst] // Vopr. psihol. 1990. № 4. S. 14 — 22. 5. Kirshbaum, Je.I., Eremeeva, A.I Psihologicheskaja zavita. [Tekst] // Je.I. Kirshbauim, A.I. Eremeeva – M.: Smysl, 2000. 6. Laplansh Zh., Pontalis Zh.B. Slovar' po psihoanalizu. SPb.,Centr gumanitarnyh iniciativ, 2010. 7. Nabiullina, R.R. Mehanizmy psihologicheskoy zavity i sovladanija so stressom. Uchebnoe posobie [Tekst] / R.R. Nabiullina. – Kazan', 2003. –98 s. 8. Psihologija lichnosti. Tom 1. Hrestomatija. / Pod redakciej Rajgorodskogo V.K. - Rostov-na-Donu: «BAHRA-M», 2001. 9. Romanova, E.S., Grebennikov, L.R. Mehanizmy psihologicheskoy zavity. [Tekst] // E.S. Romanova, L.R. Grebennikov - M.: Prosvewenie, 1996. 10. Samosoznanie i zavitnye mehanizmy lichnosti. Hrestomatija. – Redaktor-sostavitel' Rajgorodskij D.Ja. Samara: I.D. «Bahrah-M», 2006. – 609 s. 11. Frejd, A. Jego i mehanizmy psihologicheskoy zavity [Tekst] // A. Frejd. – SPb.: AST, 2008. –160 s. 12. Frejd Z. Psihologija bessoznatel'nogo. [Tekst] // Z.Frejda. - SPb.: Piter, 2002.-448 s. 13. H'ell, L., Zigler, D. Teorii lichnosti. [Tekst] // L. H'ell, D. Zigler — 3-e izd. — SPb.: Piter, 2009. — 607 s.

Курьявская Е.Н.

ЗАЩИТНЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЛИЧНОСТИ КАК ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН

В статье последовательно раскрывается проблема защитных механизмов личности как психологического феномена. Рассмотрены особенности, виды и функции. Механизм психологической защиты связан с реорганизацией системы внутренних ценностей личности, изменением иерархии ценностей, которое направленно на снижение уровня субъективной значимости соответствующего переживания для того, чтобы свести к минимуму психологические травмирующие моменты.

Курявська О.М.

ЗАХИСНІ МЕХАНІЗМИ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

У статті послідовно розкривається проблема захисних механізмів особистості як психологічного феномену. Розглянуто особливості, види й функції. Механізм психологічного захисту пов'язаний з реорганізацією системи внутрішніх цінностей особистості, зміною ієрархії цінностей, яка спрямована на зниження рівня суб'єктивної значущості відповідного переживання для того, щоб звести до мінімуму психологічні травми.

Kuryavskaya E.N.

THE PROTECTIVE MECHANISMS OF THE PERSONALITY AS A PSYCHOLOGICAL PHENOMENON.

In the article consistently is devoted to the problem of protective mechanisms of the personality as a psychological phenomenon. Considered are the peculiarities, types and functions. The mechanism of psychological protection is connected with reorganization of the system of internal values of the person, the change in the hierarchy of values, which is aimed at decreasing the level of the subjective importance of the respective experiences in order to minimize the psychological traumatic moments.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2012

УДК 159

Степанова І.В.

м. Харків.

Україна

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КУРСАНТІВ ВНЗ МВС УКРАЇНИ

Людина з народження спілкується з іншими людьми, але деколи люди, відмінні високими досягненнями у вивченні явищ матеріального світу, виявляються безпорадними у сфері міжособистісних відносин, тому людина повинна вивчати правила взаємодії з людьми, щоб стати соціально повноправним членом суспільства. Іншими словами, спілкування буде ефективно лише тоді, коли люди, взаємодіючи один з одним, компетентні в даній ситуації.

У самому загальному плані компетентність у спілкуванні припускає розвиток адекватної орієнтації людини в самому собі - власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, в ситуації та завданні.

Таким чином, формування комунікативної компетенції людини є актуальною проблемою психології, вирішення якої має важливе значення як для кожної конкретної людини, так і для суспільства в цілому.

Безпосередньо вивчення комунікативної компетентності особистості має наукове значення. Підґрунтям у вирішенні проблеми підготовки майбутніх курсантів до професійної комунікації є філософські та психологічні концепції спілкування. Так, методологічні проблеми комунікативної компетентності за-

галом і спілкування зокрема аналізуються у працях К.О. Абульханової-Славської, Г.М. Андрєєвої, О.О. Бодальова, Л.П. Буєвої, М.С. Кагана, С.Д. Максименка, О.М. Леонтєва, О.О. Леонтєва, Б.Ф. Ломова, Б.Д. Паригіна та ін. У дослідженнях Г.О. Балла, В.М. Галузяка, А.Б. Добровича, М.М. Заброцького, В.О. Кан-Каліка, Я.Л. Коломінського, М.Н. Корнева, О.В. Киричука, С.О. Мусатова, В.А. Семиченко, Л.Е. Орбан-Лембрик, Т.М. Титаренко, Ю.М. Швалба, Т.С. Яценко розкриваються різні сторони професійного спілкування. Науковцями (О.О. Вербицький, Ю.М. Ємельянов, М.П. Зажирко, В.В. Каплінський, М.О. Коць, Л.А. Петровська, С.В. Петрушін та ін.) вивчалися психолого-педагогічні умови та засоби розвитку комунікативного потенціалу особистості. Окремі сторони процесу розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів аналізуються в роботах Л.В. Долинської, М.В. Шевченко, Л.Г. Терлецької, Н.В. Чепелевої, Т.І. Федотюк, Л.І. Уманець та ін. дослідників, однак низка аспектів цієї проблеми ще залишаються нерозкритими.

Мета даної роботи полягає у теоретичному вивченні підходів до поняття «комунікативна компетентність». У літературі можна зустріти поняття, близькі за своїм змістом. Так, «компетентність в спілкуванні» - це вміння долати труднощі в спілкуванні, в першу чергу, соціально-перцептивного плану, здатність рефлексувати власні прояви в спілкуванні і використовувати одержану інформацію для самопізнання.

Виклад основного матеріалу. «Комунікативна компетентність» розглядається як готовність особистості до комунікативної діяльності. У зарубіжних джерелах зустрічається термін «компетентності взаємодії». Так, М. Ейзей та Дж. Дарлей під компетентностями взаємодії розуміють здатності створення нових зразків виконання ролі шляхом реконструювання знайомих, набутих в практиці прикладів, що дає змогу діяти в специфічних змінах ситуацій взаємодії.[4].

Комунікативна компетентність особистості майбутнього курсанта є доволі важливою складовою широкої і складної проблеми – формування його професійно значущих якостей. У практичному аспекті вирішення такого завдання передбачає підвищення загальної ефективності діяльності.

Висока практична затребуваність у поєднанні з недостатньою теоретичною вивченістю зумовили постановку наступної проблеми: дослідження комунікативної компетентності курсантів ВНЗ МВС України.

Комунікативна компетентність - це володіння складними комунікативними навичками і вміннями, формування адекватних умінь у нових соціальних структурах, знання культурних норм і обмежень у спілкуванні, знання звичаїв, традицій, етикету в сфері спілкування, дотримання правил пристойності, вихованість, орієнтація у комунікативних засобах, властивих національному, становим менталітету і виражаються в рамках даної професії.

Комунікативна компетентність - здатність особистості застосувати у конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії з навколишніми і віддаленими людьми та подіями, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями.

Комунікативна компетентність - це узагальнююча комунікативна властивість особистості, що включає в себе комунікативні здібності, знання, уміння і навички, чуттєвий і соціальний досвід у сфері ділового спілкування.

Під комунікативною компетентністю розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Вона передбачає уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки у процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, в тому числі з літератури, театру, кіно з яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх ви рішень. У процесі опанування комунікативної сфери людина запозичає з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм.

Якщо спиратися на прийняту у соціальній психології структуру спілкування, що включає перцептивний, комунікативний й інтерактивний аспекти (1), то комунікативну компетентність можна розглядати як складову спілкування. Тоді комунікативний процес розуміється як "інформаційний процес між людьми як активними суб'єктами, з урахуванням відношень між партнерами". Тобто, виникає "вузьке" поняття "комунікація". Однак часто "комунікацію" розуміють як синонім спілкування, підкреслюючи, що "комунікативний вплив - є психологічним впливом одного комуніканта на іншого з метою зміни його поведінки". Це означає, що відбувається зміна самого типу відносин, що склався між учасниками комунікацій. Є й широке розуміння "комунікації", яке застосовується у зв'язку з розвитком системи масових комунікацій у суспільстві.

Виокремлюють такі складові комунікативної компетентності: [6]

- орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, яка заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда;
- спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин і умов соціального середовища;
- адекватна орієнтація людини в самій собі - власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації;
- готовність і уміння будувати контакт з людьми;
- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій;

- знання, уміння і навички конструктивного спілкування;
- внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії.

Таким чином, комунікативна компетентність постає як структурний феномен, що містить як складові цінності, мотиви, установки, соціально-психологічні стереотипи, знання, уміння, навички.

У контексті проблеми ефективності спілкування доцільно згадати про таке явище в людській взаємодії, як роль. Роль є фіксацією визначеного положення, що займає той або інший індивід у системі міжособистісних відносин. У психології виокремлюють формальні, внутрішньогрупові, міжособистісні й індивідуальні ролі. Формальна роль – це поведінка, що будується відповідно до засвоєних очікувань з боку оточення, пов'язаних з виконанням тієї чи іншої соціальної функції (продавець, покупець, учень, педагог, підлеглий, керівник і т.д.). Внутрішньогрупова роль – це поведінка, що вимагає урахування очікувань, запропонованих учасниками групи на основі сформованих взаємовідносин. Міжособистісні ролі – це поведінка, яка передбачає урахування очікувань, запропонованих іншою людиною на основі сформованих відносин.

В психологічній літературі підкреслюється роль комунікативної компетентності у ефективності спілкування.

Комунікативна компетентність визначається як відповідне прагматичне використання соціальних знань і навичок в спілкуванні. Характеристиками комунікативної компетентності є, по-перше, відповідність поведінки контексту відношень, в якій вона виявляється. Первинний контекст здебільше пов'язано зі спілкуванням з присутніми людьми і виявляється в ефекті „парної розмови, парної ідентичності, який виникає на основі вибору у розмові „ми – теми”, згадування „наших” занять і маніфестації явно загальних установок.

По-друге, комунікативна компетентність означає, що знання правил спілкування і адаптаційні навички і гнучкість у втіленні цього знання є необхідними для досягнення ефективних відносин. По-третє, комунікативна компетентність визначається тим, що вона пов'язана з відносинами, а не з індивідами. Тобто ми говоримо про компетентні відносини і соціально умілих індивідів. Комунікативна компетентність – це здатність зберігати стосунки з бажаною визначеністю, тобто здатність уникати у стосунках ям і капканів і виправляти порушення, коли тактика уникання не спрацьовує.

Комунікативна компетентність, на думку М.Обозова[7], може бути визначеною в двох аспектах: як орієнтованість особистості в різних ситуаціях спілкування, що базується на знаннях і чуттєвому досвіді, і як здатність ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми завдяки розумінню себе та інших в умовах постійної зміни психічних станів, міжособистісних стосунків і соціальної ситуації. Комунікативну компетентність не можна вважати константною

особистісною характеристикою і уявляти її як замкнений індивідуальний досвід. Комунікативна компетентність змінюється в залежності від засвоєння особистістю культури суспільства, а також від розвитку і зміни самого суспільства.

Комунікативна компетентність – це система внутрішніх ресурсів ефективної взаємодії: позицій спілкування, ролей, стереотипів, установок, знань, умінь, навичок. Ефективне спілкування завжди передбачає спонтанний і творчий процес, тому ефективне спілкування – це спілкування, що розвиває. Крім особистісних особливостей до комунікативної компетентності входять особливості пізнавальних процесів й емоційної сфери. В цілому комунікативна компетентність пов'язана з адекватним використанням усієї палітри можливостей. Аналіз поняття комунікативної компетентності дозволяє виявити проблеми обґрунтування критеріїв ефективного спілкування і адекватної відповідності форм спілкування і ситуації спілкування.

Комунікативна діяльність працівників міліції – це складна, багатопланова діяльність щодо встановлення та розвитку контактів із представниками різних вікових, професійних, культурних, етнічних груп, а також з особами, психічний стан яких непередбачуваний (потерпілі, підозрювані, свідки), що відбувається за несприятливих умов та обставин, породжена виконанням службового обов'язку в боротьбі зі злочинністю, захисту від протиправних посягань на життя та здоров'я, прав та свобод громадян, державного устрою та громадського порядку; містить обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття та розуміння іншої людини.

У науковому контексті поєднання термінів «комунікативна компетентність» вперше було використано в руслі соціальної психології (від лат. *Competens* - «здатний») - здатність встановлювати і підтримувати ефективні контакти з іншими людьми за наявності внутрішніх ресурсів (знань і умінь). У тлумачних словниках (С. І. Ожегов, Т. Ф. Єфремова та ін) поняття «компетентність» як самостійна семантична мовна одиниця трактується найчастіше в значенні «рівень володіння певною областю знань» або «знання і досвід в тій чи іншій області» («Новий ілюстрований енциклопедичний словник» під редакцією В. І. Бородуліна, А. П. Горкіна та ін.) Сутність поняття «комунікація» визначають психологічні словники (А. В. Петровський, М. Г. Ярошевський, Р. С. Немов, В. А. Міжеріков) в значенні, насамперед, спілкування людей та узагальнення ними знань.

Термін «компетенція» отримав широку сферу застосування і функціонує в семантичному просторі, де немає очевидного розмежування по суті між поняттям «компетенція» і такими поняттями, як «компетентність», «кваліфікація», «профготовність», «знання, уміння, навички» (Г. В. Колшанській, Н. М. Кадулін, С. В. Кульневич, С. Н. Кучер, О. Є. Лебедев, Л. В. Черепанова, Н. А. Чуракова та ін.)

Отримані у подальшому емпіричні матеріали, що будуть ілюструвати змістовні особливості формування комунікативної компетентності майбутніх курсантів на різних етапах навчання у вузі, будуть здатні виступити порівняльним матеріалом для проведення подібних вимірів. Прикладні аспекти дослідження можуть бути використані в організаційній, профорієнтаційній та корекційній роботі з курсантами. Зібрані в рамках дослідження теоретичні та, у подальшому, емпіричні матеріали можуть використовуватися при професійній підготовці.

Використана література: 1. Петровская Л.А. Компетентность в общении. М.: Изд-во МГУ, 1989.- 216с. 2. Бодалева А.А. Психологическое общение. М.: Изд-во "Институт практической психологии", Воронеж: Н.П.О, "Модек", 1996.- 256с.

Bibliography (transliterated): 1. Petrovskaja L.A. Kompetentnost' v obwenii. M.: Izd-vo MGU, 1989.- 216s. 2. Bodaleva A.A. Psihologicheskoe obwienie. M.: Izd-vo "Institut prakticheskoy psihologii", Voronezh: N.P.O, "Modek", 1996.- 256s.

Степанова И.В.

КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КУРСАНТОВ ВНЗ МВС УКРАИНЫ.

В данной статье речь идет об изучении теоретических подходов к такому понятию как «коммуникативная компетентность». Приведен анализ литературы, сравнение понятий, поставлена цель дальнейшего эмперического изучения комунникативной компетентности курсантов ВНЗ МВС Украины.

Степанова I.B.

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КУРСАНТІВ ВНЗ МВС УКРАЇНИ.

У даній статті мова йде про вивчення теоретичних підходів до такого поняття як «комунікативна компетентність». Наведено аналіз літератури, порівняння понять, поставлена мета подальшого емпіричних вивчення комунікативної компетентності курсантів ВНЗ МВС України.

Stepanova I.

COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS.

This article focuses on the studing of theoretical approaches to the concept of "communicative competence". It analyzes the literature, compares the concepts, points the aims for the further empirical study of communicative competence of students.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2012

До уваги авторів щоквартального збірника наукових праць

**“ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНА-
ЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ”:**

Головна мета видання – надати можливість опублікувати наукові праці та статті викладачам, науковим співробітникам, аспірантам і здобувачам наукового ступеня, а також поширити можливості обміну науково-практичною інформацією з філософії, психології, педагогіки, соціології та теорії і практики соціального управління.

До друку приймаються статті за такими науковими напрямками:

- проблеми формування національної управлінської гуманітарно-технічної еліти;
- сучасна філософія освіти;
- освіта і культура;
- педагогічна майстерність;
- синергетика соціальних процесів;
- психолого-педагогічні проблеми формування особистості;
- гуманітарні та культурологічні аспекти підготовки фахівців;
- проблеми професійної освіти;
- формування педагога вищої школи XXI століття;
- сучасні технології підготовки майбутніх фахівців;
- проблеми формування політичної еліти;
- теорія і практика соціального управління;
- проблеми формування особистості менеджера вищого та середнього рівнів.

Матеріали, подані до друку, повинні бути підготовлені на IBM сумісному комп’ютері і подаватися у друкованому вигляді на диску CD-RW, CD-R. Текст повинен бути набраний у редакторі MS Word for Windows.

Допускається пересилка статей електронною поштою.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

- загальний обсяг – від 4 до 7 сторінок;
- розмір аркуша – А-4 (210 x 297 мм);
- ліве, верхнє, праве та нижнє поля – 25 мм;
- рекомендований шрифт – Times New Roman Cyr;
- розмір шрифту – 12;
- міжрядковий інтервал – 1.

ПОРЯДОК РОЗТАШУВАННЯ МАТЕРІАЛУ

- безпосередньо під верхньою межею зліва **ВЕЛИКИМИ ЛІТЕРАМИ НАПІВЖИРНИМ ШРИФТОМ ДРУКУЄТЬСЯ УДК** статті;
 - через рядок по правому краю друкуються курсивом прізвища авторів та ініціали, через кому з нового абзацу місто та країна;
 - через рядок по центру напівжирним шрифтом **ВЕЛИКИМИ ЛІТЕРАМИ** друкуються назва статті;
 - через рядок з відступом (1,25 см) друкуються текст статті, відформатований по ширині рядка;
 - перед і після формул і рівнянь має бути пропущений один рядок від тексту з інтервалом 1;
 - номери формул і рівнянь мають бути вирівняними по правому краю;
 - розмір шрифту формул і рівнянь для основного тексту – 14 пт.;
 - рисунки, схеми і графіки мають бути виконані у чорно-білому варіанті;
 - через один рядок друкуються список літератури, оформлений згідно з вимогами ДСТУ та відповідно до Бюлетеню ВАК № 3,2008;
 - через рядок з відступом (1,25 см) друкуються анотації: українською, російською й англійською мовами. Порядок анотацій:
 - ініціали та прізвища авторів (посередині рядка);
 - через рядок з відступом (1,25 см) великими літерами посередині назва статті;
 - через рядок з відступом (1,25 см) друкуються текст анотації.
- До статей, що надсилаються до друку, повинна додаватись рекомендація (рецензія).
- Статті, що рекомендовані до друку членами редколегії збірника, рецензії не потребують.

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ

Статті, оформлені згідно з Правилами, надсилаються авторами на адресу: 61002, Харків, вул. Фрунзе, 21, НТУ “ХПІ”, редколегія збірника «**Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти**». Головному редакторові проф. О.Г. Романовському.
Електронна адреса: romanovskiy_khpi@mail.ru
podbutskaya_nina@ukr.net

Телефон: (057) 700-40-25, (057) 707-68-60, (057) 707-64-90
050-98-56-304 – канд. пед. наук Підбуцька Ніна Вікторівна

Про прийняття рішення щодо публікації статті та умови оплати автори повідомляються після їхнього запиту.

Статті, оформлені з порушеннями Правил, редколегією не розглядаються.

ЗМІСТ

І РОЗДІЛ ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Романовський О.Г. Про деякі аспекти формування особистості майбутнього психолога як представника сучасної інтелігенції.....	3
Игнатюк О.А. Структура и условия формирования имиджа преподавателя	10
Подригало М.А., Чаплигін О.К. Деякі аспекти становлення фахівця вищої кваліфікації	19
Кадемія М.Ю. Формування професійної компетенції майбутнього фахівця	30
Коношевський Л.Л., Коношевський О.Л. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх учителів математики	38
Гуцольак О.О. Роль гуманітарної підготовки як складової формування особистості майбутніх фахівців в системі вищої технічної освіти	44
Кобец В.Н. Роль ценностных ориентаций в формировании самоофективности студентов.....	53
Войтова Ю.Є. Формування культури спілкування студентської молоді в поліетнічному середовищі	62
Бондаренко О.А. Педагогічні умови формування професійної культури викладача вищої школи	66
Гулович М.М. Формування іншомовної компетентності студентів як необхідного фактору академічної мобільності	72
Борейко Н.Ю. Цель и задачи физического воспитания в вузе.....	79
Головешко Б.Р. Про деякі проблеми розвитку лідерських якостей у студентів вищих навчальних закладів.....	87

ІІ РОЗДІЛ ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Пономарьов О.С. Онтологія конфлікту.....	95
Игнатюк О.А., Писанко О.О. Зміст і структура професійних компетенцій молодших спеціалістів електротехнічного профілю.....	104
Пазиніч С.М. Філософський аспект соціального пізнання (частина перша).....	110
Генькіна М.А., Братуга Е.Г. Самовдосконалення як гармонійна складова синтезу особистого успіху з соціальним.....	118

Дерев'янюк Ю.П. Національна культура в естетичному вихованні молоді.....	127
Мищенко В.И. Духовность элиты как условие социального прогресса.....	134

**ІІІ РОЗДІЛ
ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ**

Волик К.С. Наочне використання традиційної символіки у навчальному процесі реставраторів: на прикладі дукачів	143
Дідух Л.І. Інформаційно-комунікативна компетентність викладача.....	150
Лутковська С.М. Інноваційні технології в екологічній освіті майбутніх фахівців переробної харчової промисловості в аграрному коледжі	156
Сомова О.Н. Обучающие компьютерные программы по украинской литературы для подготовки студентов ВУЗОВ	163
Дубовец М.Н., Литвиненко И.И., Подустов М.А., Литвиненко А.А. Результаты использования метода проектов в процессе преподавания дисциплины «Технологические измерения и приборы».....	171
Шахіна І.Ю. До питання про мультимедійні технології.....	179
Гордійчук Г.Б. Підготовка майбутніх педагогів до використання мережевих сервісів у дослідницькій діяльності учнів.....	188
Кириленко Н.М. організація і використання навчально-виховного середовища інтернету у ВПНЗ.....	194
Кізім С. С. Використання соціальних сервісів у професійній підготовці майбутніх учителів технологій.....	201
Кобися А.П. Формування пізнавальних інтересів учнів ПТНЗ за допомогою інтерактивних засобів навчання.....	208
Кондратюк В.Д. Активізація пізнавальної самостійної діяльності студентів під час навчання за допомогою інформаційних технологій.....	215
Лазарева І.Ю. Педагогические технологии при обучении иностранному языку.....	226
Шаров С.В., Мартинюк Т.І. Електронні засоби навчального призначення: характеристика та вимоги	231
Маркова О.О. Переваги використання інтерактивних технологій у процесі	

професійно-орієнтованого навчання іншомовного мовленнєвого спілкування

237

IV РОЗДІЛ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В СОЦІАЛЬНИХ УМОВАХ

Беляєва Л.В., Дубяга А.А. Фактори та динаміка формування «кризи розчарування» у студентів допомагаючих професій	245
Воробйова Є.В., Левчук О.П. Роль лідерських якостей менеджера у його професійній діяльності	253
Підбуцька Н.В. Сергородцева А.А. Особливості розвитку професійної ідентичності студентів у сучасних умовах.....	258
Щіпановська О.Р., Васильєва І.Г. Асертивність особистості як основа успішної міжособистісної взаємодії у діяльності майбутніх фахівців.....	264
Іванова М.О. Навички ефективного лідерства	271
Куравская Е.Н. Защитные механизмы личности как психологический феномен	277
Степанова І.В. Комунікативна компетентність курсантів ВНЗ МВС України.....	285

Наукове видання

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

Збірник наукових праць

Випуск 32-33 (36-37)

Відповідальний за випуск доцент *Н.В. Підбуцька*

Підп. до друку р. Формат 60 × 84 1/8. Папір Prima Copy
Друк – ризографія. Гарнітура Times. Умов. друк. арк. Обл.-видав. арк.
Наклад 100 прим. Зам. № . Ціна договірна.

НТУ “ХП”, 61002, Харків-2, вул. Фрунзе, 21

Видавничий центр НТУ “ХП”. Свідоцтво ДК № 116 від 10.07.2000 р.

Друкарня НТУ “ХП”, 61002, Харків, вул. Фрунзе, 21

